This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Digitized by Google

BIBLIOTHÈQUE CANTONALE ET UNIVERSITAIRE DE LAUSANNE

EX
DONO
JEAN
HERBETTE

ancien ambassadeur
1878-1960

1972

Digitized by Google

Digitized by Google

Ak N 14828

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

M. TULLII
CICERONIS
OPERA.
TOMUS SECUNDUS.

HOC VOLUMINE

continentur

DE ORATORE LIBRI III.
BRUTUS, SIVE DE CLARIS ORATORIBUS.
DE OPTIMO GENERE ORATORUM.
DE PETITIONE CONSULATUS.

Digitized by Google

Digitized by Google

M. TULLII CICERONIS OPERA.

Recensuit J. N. LALLEMAND.

TOMUS SECUNDUS.

AZ 5231 2

PARISIIS,

Apud { SAILLANT, viâ S. Joannis Bellov.
DESAINT, viâ Fœneâ.
BARBOU, viâ Mathurinensium.

M DCC LXVIII.

Digitized by Google

D 51436

BIBLIOTHEQUE CANTONALE
LAUSANNE
ET UNIVERSITAIRE

Digitized by Google

M. T. CICERONIS

DE ORATORE DIALOGI.

Cicero ſub perſonis L. Licinii Crassi & M. Antonii, Oratorum ſuperioris ſeculi principum, rhetoricæ præcepta tradit. His ſenibus adjungit duos excellentis ingenii adoleſcentes, Cottam & Sulpicium, qui, quum de ſtudio dicendi ſermo incidiſſet, rogant utrumque, ut ea, quæ ſentiant de omni ratione dicendi ſubtiliter perſequantur. Hæc diſputatio habita fingitur in Tuſculano L. Crassi, puero Cicerone, qui hanc ſcripsit anno urbis 698, ætatis 52. Vide Epiſt. ad Atticum 4, 13. & 13, 19.

In primo libro Craſſus perfectum Oratorem inſtituit, eique omnium

Digitized by Google

artium cognitionem ſubjungit: ſingulas, percurrit, probatque & exemplis & rationibus quàm utilis ſit unaquæque Oratori. Antonius verò eloquentiam a ceteris artibus ſegregat, eique ſolam bene dicendi ſcientiam adjungit. Percurrit argumenta, quæ Craſſus attulerat, eaque verbo magis, quàm re diſſolvit. Intereſt huic ſermoni Q. Mucius, Craſſi ſocer, cujus a ſtudiis non erat aliena diſputatio de jure civili: ſed hunc a libris ſequentibus Cicero dimovit: neque enim decebat virum tam gravem proximæ de jocis diſputationi intereſſe. Pearcius.

Digitized by Google

M. TULLII CICERONIS DE ORATORE AD Q. FRATREM

LIBER PRIMUS.

Cogitanti mihi ſæpenumero, & memoriâ vetera repetenti, perbeati fuiſſe, Quinte frater, illi videri ſolent, qui in optima republica, quum & honoribus, & rerum geſtarum gloriâ florerent, eum vitæ curſum tenere potuerunt, ut vel in negotio sine periculo, vel in otio cum dignitate eſſe poſſent. Ac fuit tempus illud, quum mihi quoque initium requieſcendi, atque animum ad utriuſque noſtrûm præclara ſtudia referendi fore, juſtum & propè ab omnibus conceſſum arbitrarer,

Digitized by Google

si infinitus forensium rerum labor, & ambitionis occupatio, decurſu honorum, etiam ætatis flexu conſtitiſſet.

2. Quam ſpem cogitationum & consiliorum meòrum, quum graves communium temporum, tum noſtri caſus fefellerunt. Nam qui locus quietis & tranquillitatis plenissimus fore videbatur, in eo maximæ moles moleſtiarum, & turbulentissimæ tempeſtates exſtiterunt. Neque verò nobis cupientibus, atque exoptantibus fructus otii datus eſt ad eas artes, quibus a pueris dediti fuimus, celebrandas, inter noſque recolendas.

3. Nam primâ ætate incidimus in ipſam perturbationem diſciplinæ veteris: & conſulatu devenimus in medium rerum omnium certamen, atque diſcrimen: & hoc tempus omne poſt conſulatum objecimus iis fluctibus, qui, per nos a communi peſte depulsi, in noſmetipſos redundarunt. Sed tamen in his vel aſperitatibus rerum, vel anguſtiis temporis, obſequar ſtudiis noſtris; &, quantùm mihi vel fraus inimicorum, vel cauſæ amicorum, vel reſpublica tribuet otii, ad ſcribendum potissimùm conferam. Tibi verò, frater, neque hortanti deero, neque roganti: nam neque auctoritate quiſquam apud me plus valere te poteſt, neque voluntate.

Digitized by Google

II. Ac mihi repetenda eſt veteris cujusdam memoriæ non ſanè ſatis explicata recordatio, ſed, ut arbitror, apta ad id, quod requiris, ut cognoſcas, quæ viri omnium eloquentissimi, clarissimique ſenſerint de omni ratione dicendi.

5. Vis enim, ut mihi ſæpe dixiſti; quoniam quæ pueris, aut adoleſcentulis nobis ex commentariolis noſtris inchoata, ac rudia exciderunt, vix hac ætate digna, & hoc uſu, quem ex causis, quas diximus, tot tantiſque conſecuti ſumus; aliquid iisdem de rebus politius a nobis, perfectiuſque proferri: ſoleſque nonnumquam hac de re a me in diſputationibus noſtris diſſentire, quòd ego prudentissimorum hominum artibus eloquentiam contineri ſtatuam; tu autem illam ab elegantia doctrinæ ſegregandam putes, & in quodam ingenii atque exercitationis genere ponendam.

6. Ac mihi quidem ſæpenumero in ſummos homines, ac ſummis ingeniis præditos intuenti, quærendum eſſe viſum eſt, quid eſſet, cur plures in omnibus artibus, quàm in dicendo admirabiles exſtitiſſent. Nam, quocumque te animo, & cogitatione converteris, permultos excellentes in quoque genere videbis, non mediocrium artium, ſed propè maximarum.

7. Quis enim eſt, qui, si clarorum ho-

Digitized by Google

minum ſcientiam, rerum geſtarum vel utilitate vel magnitudine metiri velit, non anteponat oratori imperatorem? quis autem dubitet, quin belli duces ex hac una civitate præſtantissimos pene innumerabiles, in dicendo autem excellentes vix paucos proferre possimus?

8. Jam verò consilio, ac ſapientiâ qui regere, ac gubernare rempublicam poſſent, multi noſtrâ, plures patrum memoriâ, atque etiam majorum exſtiterunt; quum boni perdiu nulli, vix autem singulis ætatibus singuli tolerabiles oratores invenirentur. Ac, ne quis fortè cum aliis ſtudiis, quæ reconditis in artibus, atque in quadam varietate litterarum verſentur, magis hanc dicendi rationem, quàm cum imperatoris laude, aut cum boni ſenatoris prudentia comparandam putet; convertat animum ad ea ipſa artium genera, circumſpiciatque qui in iis floruerint, quámque multi: sic facillimè, quanta oratorum sit, ſemperque fuerit paucitas, judicabit.

III. Neque enim te fugit, omnium laudatarum artium procreatricem quamdam, & quasi parentem eam, quam φιλοσοφίαν Græci vocant, ab hominibus doctissimis judicari; in qua difficile eſt enumerare, quot viri, quantâ ſcientiâ, quantâque in suis ſtudiis varietate, & copiâ fuerint: qui non una aliqua in re ſeparatim elaborarint,

ſed omnia, quæcumque poſſent, vel ſcientiæ perveſtigatione, vel diſſerendi ratione, comprehenderint.

10. Quis ignorat, ii, qui mathematici vocantur, quanta in obſcuritate rerum, & quàm recondita in arte, & multiplici, ſubtilique verſentur? quo tamen in genere ita multi perfecti homines exſtiterunt, ut nemo ferè ſtuduiſſe ei ſcientiæ vehementiùs videatur, quin, quod voluerit, conſecutus ſit. Quis muſicis, quis huic ſtudio litterarum, quod profitentur ii, qui grammatici vocantur, penitus ſe dedidit, quin omnem illarum artium pene infinitam vim, & materiam, ſcientiæ cogitatione comprehenderit.

11. Verè mihi hoc videor eſſe dicturus, ex omnibus iis, qui in harum artium ſtudiis liberalissimis ſint, doctriniſque verſati, minimam copiam poëtarum egregiorum exſtitiſſe: atque in hoc ipſo numero, in quo perraro exoritur aliquis excellens, ſi diligenter & ex noſtrorum, & ex Græcorum copia comparare voles, multò tamen pauciores oratores, quàm poëtæ boni reperientur.

12. Quod hòc etiam mirabilius debet videri, quia ceterarum artium ſtudia ferè reconditis atque abditis e fontibus hauriuntur; dicendi autem omnis ratio in medio poſita, communi quodam in uſu, atque in

Digitized by Google

hominum more & ſermone verſatur; ut in ceteris id maximè excellat, quod longiſſimè sit ab imperitorum intelligentia, ſenſuque disjunctum; in dicendo autem vitium vel maximum sit a vulgari genere orationis, atque a conſuetudine communis ſenſûs abhorrere.

IV. Ac ne illud quidem verè dici poteſt, aut plures ceteris artibus inſervire, aut majore delectatione, aut ſpe uberiore, aut præmiis ad perdiſcendum amplioribus commoveri. Atque ut omittam Græciam, quæ ſemper eloquentiæ princeps eſſe voluit, atque illas omnium doctrinarum inventrices Athenas, in quibus ſumma dicendi vis & inventa eſt, & perfecta: in hac ipſa civitate profectò nulla umquam vehementiùs, quàm eloquentiæ ſtudia viguerunt.

14. Nam poſteaquam, imperio omnium gentium conſtituto, diuturnitas pacis otium confirmavit, nemo ferè laudis cupidus adoleſcens non sibi ad dicendum ſtudio omni enitendum putavit. Ac primò quidem totius rationis ignari, qui neque exercitationis ullam viam, neque aliquod præceptum artis eſſe arbitrarentur, tantùm, quantùm ingenio & cogitatione poterant, conſequebantur. Pòſt autem, auditis oratoribus Græcis, cognitiſque eorum litteris, adhibitiſque doctoribus, incredibili quodam noſtri homines dicendi ſtudio flagraverunt.

Digitized by Google

15. Excitabat eos magnitudo & varietas, multitudoque in omni genere cauſarum, ut ad eam doctrinam, quam ſuo quiſque ſtudio aſſecutus eſſet, adjungeretur uſus frequens, qui omnium magiſtrorum præcepta ſuperaret. Erant autem huic ſtudio maxima, quæ nunc quoque ſunt, expoſita præmia, vel ad gratiam, vel ad opes, vel ad dignitatem. Ingenia verò (ut multis rebus poſſumus judicare) noſtrorum hominum multùm ceteris hominibus omnium gentium præſtiterunt. Quibus de causis quis non jure miretur, ex omni memoria ætatum, temporum, civitatum, tam exiguum oratorum numerum inveniri? Sed nimirum majus eſt hoc quiddam, quàm homines opinantur, & pluribus ex artibus ſtudiiſque collectum.

V. Quis enim aliud in maxima diſcentium multitudine, ſummâ magiſtrorum copiâ, præſtantissimis hominum ingeniis, infinitâ cauſarum varietate, ampliſſimis eloquentiæ propoſitis præmiis, eſſe cauſæ putet, niſi rei quamdam incredibilem magnitudinem, ac difficultatem?

17. Eſt enim & ſcientia comprehendenda rerum plurimarum, sine qua verborum volubilitas inanis atque irridenda eſt: & ipſa oratio conformanda non ſolùm electione, ſed etiam conſtructione verborum: & omnes animorum motus, quos

Digitized by Google

hominum generi rerum natura tribuit, penitus pernoſcendi, quòd omnis vis rationeque dicendi, in eorum, qui audiunt, mentibus, aut ſedandis, aut excitandis expromenda eſt. Accedat eòdem oportet lepos quidam, facetiæque & eruditio libero digna, celeritaſque & brevitas & reſpondendi, & laceſſendi, ſubtili venuſtate, atque urbanitate conjuncta.

18. Tenenda præterea eſt omnis antiquitas, exemplorumque vis; neque legum, aut juris civilis ſcientia negligenda eſt. Nam quid ego de actione ipſa plura dicam? quæ motu corporis, quæ geſtu, quæ vultu, quæ vocis conformatione, ac varietate moderanda eſt; quæ ſola per ſe ipſa quanta sit, hiſtrionum levis ars & ſcena declarat; in qua quum omnes in oris, & vocis, & motûs moderatione elaborent, quis ignorat, quàm pauci sint, fuerintque, quos animo æquo ſpectare possimus? Quid dicam de theſauro rerum omnium memoria, quæ nisi cuſtos inventis, cogitatiſque rebus, & verbis adhibeatur, intelligimus, omnia, etiam si præclarissima fuerint, in oratore peritura.

19. Quamobrem mirari desinamus, quæ cauſa sit eloquentium paucitatis, quum ex iis rebus universis eloquentia conſtet, quibus in singulis elaborare permagnum eſt; hortemurque potiùs liberos noſtros, cete-

Digitized by Google

roſque, quorum gloria nobis & dignitas cara eſt, ut animo rei magnitudinem complectantur, neque iis aut præceptis, aut magiſtris, aut exercitationibus, quibus utuntur omnes, ſed aliis quibuſdam ſe id, quod expetunt, conſequi poſſe confidant.

VI. Ac meâ quidem ſententiâ nemo poterit eſſe omni laude cumulatus orator, nisi erit omnium rerum magnarum, atque artium ſcientiam conſecutus. Etenim ex rerum cognitione efflореſcat, & redundet oportet oratio; quæ, nisi ſubeſt res ab oratore percepta & cognita, inanem quamdam habet elocutionem, & pene puerilem.

21. Neque verò ego hoc tantum oneris imponam noſtris præſertim oratoribus, in hac tanta occupatione urbis, ac vitæ, nihil ut iis putem licere neſcire: quamquam vis oratoris, professioque ipſa bene dicendi, hoc ſuſcipere, ac polliceri videatur, ut omni de re, quæcumque ſit propoſita, ab eo ornatè, copioſéque dicatur.

22. Sed quia non dubito, quin hoc pleriſque immenſum, infinitumque videatur, & quòd Græcos homines non ſolùm ingenio, & doctrinâ, ſed etiam otio, ſtudioque abundantes, partitionem quamdam artium feciſſe video, neque in univerſo genere singulos elaboraſſe, ſed ſe-

Digitized by Google

poſuiſſe a ceteris dictionibus eam partem dicendi, quæ in forenſibus diſceptationibus judiciorum, aut deliberationum verſaretur, & id unum genus oratori reliquiſſe; non complectar in his libris ampliùs, quàm quod huic generi, re quæsitâ, & multùm diſputatâ, ſummorum hominum propè conſenſu eſt tributum.

23. Repetamque non ab incunabulis noſtræ veteris pueriliſque doctrinæ quemdam ordinem præceptorum, ſed ea, quæ quondam accepi in noſtrorum hominum eloquentissimorum, & omni dignitate principum, diſputatione eſſe verſata: non quòd illa contemnam, quæ Græci, dicendi artifices, & doctores reliquerunt; ſed quum illa pateant, in promptuque sint omnibus, neque ea interpretatione meâ aut ornatiùs explicari, aut planiùs exprimi possint, dabis hanc veniam, mi frater, ut opinor, ut eorum, quibus ſumma dicendi laus a noſtris hominibus conceſſa eſt, auctoritatem Græcis anteponam.

VII. Quum igitur vehementiùs inveheretur in cauſam principum conſul Philippus, Druſique tribunatus pro ſenatûs auctoritate ſuſceptus, infringi jam, ac debilitari videretur: dici mihi memini, ludorum Romanorum diebus L. Craſſum, quasi colligendi ſui cauſâ, ſe in Tuſculanum contuliſſe; veniſſe eòdem, ſocer ejus qui fuerat,

Digitized by Google

Quintus Mucius dicebatur, & M. Antonius, homo & conſiliorum in republica ſocius, & ſumma cum Craſſo familiaritate conjunctus.

25. Exierant autem cum ipſo Craſſo, adoleſcentes duo, & Drusi maximè familiares, & in quibus magnam tum ſpem majores natu dignitatis ſuæ collocarant, C. Cotta, qui tum tribunatum plebis petebat, & P. Sulpicius, qui deinceps eum magiſtratum petiturus putabatur.

26. Hi primo die de temporibus illis, deque univerſa republica, quam ob cauſam venerant, multùm inter ſe uſque ad extremum tempus diei collocuti ſunt. Quo quidem in ſermone multa divinitus a tribus illis conſularibus Cotta deplorata, & commemorata narrabat; ut nihil incidiſſet poſtea civitati mali, quod non impendere illi tantò antè vidiſſent.

27. Eo autem omni ſermone confecto, tantam in Craſſo humanitatem fuiſſe, ut, quum lauti accubuiſſent, tolleretur omnis illa ſuperioris triſtitia ſermonis; eaque eſſet in homine jucunditas, & tantus in jocando lepos, ut dies inter eos curiæ fuiſſe videretur, convivium Tuſculani.

28. Poſtero autem die, quum illi majores natu ſatis quieſſent, & in ambulationem ventum eſſet; dicebat tum Scævolam duobus ſpatiis tribuſve factis, dixiſſe, Cur

non imitamur, Craſſe, Socratem illum, qui eſt in Phædro Platonis? nam me hæc tua platanus admonuit; quæ non minùs ad opacandum hunc locum patulis eſt diffuſa ramis, quàm illa, cujus umbram ſecutus eſt Socrates; quæ mihi videtur non tam ipſâ aquulâ, quæ deſcribitur, quàm Platonis oratione creviſſe: &, quod ille duriſſimis pedibus fecit, ut ſe abjiceret in herbam, atque ita illa, quæ philoſophi divinitus ferunt eſſe dicta, loqueretur, id meis pedibus certè concedi eſt æquius. Tum Craſſum, immo verò commodius etiam: pulvinoſque popoſciſſe, & omnes in iis ſedibus, quæ erant ſub platano, conſediſſe dicebat.

VIII. Ibi, ut ex priſtino ſermone relaxarentur animi omnium, ſolebat Cotta narrare, Craſſum ſermonem quemdam de ſtudio dicendi intuliſſe.

30. Qui quùm ita eſſet exorſus: Non ſibi cohortandum Sulpicium & Cottam, ſed magis utrumque collaudandum videri, quòd tantam jam eſſent facultatem adepti, ut non æqualibus ſuis ſolùm anteponerentur, ſed cum majoribus natu compararentur. Neque verò mihi quidquam, inquit, præſtabilius videtur, quàm poſſe dicendo tenere hominum cœtus, mentes allicere, voluntates impellere quò velis; unde autem velis, deducere. Hæc una res in omni

Digitized by Google

libero populo, maximéque in pacatis tranquilliſque civitatibus, præcipuè ſemper floruit, ſemperque dominata eſt.

31. Quid enim eſt aut tam admirabile, quàm ex infinita multitudine hominum exiſtere unum, qui id, quod omnibus naturâ sit datum, vel ſolus, vel cum paucis facere possit? aut tam jucundum cognitu atque auditu, quàm ſapientibus ſententiis gravibuſque verbis ornata oratio, & polita? aut tam potens, tamque magnificum, quàm populi motus, judicum religiones, ſenatûs gravitatem, unius oratione converti?

32. Quid porrò tam regium, tam liberale, tam munificum, quàm opem ferre ſupplicibus, excitare afflictos, dare ſalutem, liberare periculis, retinere homines in civitate? Quid autem tam neceſſarium, quàm tenere ſemper arma, quibus vel tectus ipſe eſſe possis, vel provocare improbos, vel te ulciſci lacessitus?

33. Age verò, ne ſemper forum, ſubſellia, roſtra, curiamque meditere, quid eſſe poteſt in otio jucundius, aut magis proprium humanitatis, quàm ſermo facetus, ac nulla in re rudis? Hoc enim uno præſtamus vel maximè feris, quòd colloquimur inter nos, & quòd exprimere dicendo ſenſa poſſumus. Quamobrem quis hoc non jure miretur, ſumméque in eo elaborandum eſſe arbitretur, ut, quo uno

homines maximè beſtiis præſtent, in hoc hominibus ipsis antecellat? Ut verò jam ad illa ſumma veniamus; quæ vis alia potuit aut diſperſos homines unum in locum congregare, aut a fera, agreſtique vita ad hunc humanum cultum, civilemque deducere, aut jam conſtitutis civitatibus, leges, judicia, jura deſcribere?

34. Ac, ne plura, quæ ſunt pene innumerabilia, conſecter, comprehendam brevi; sic enim ſtatuo, perfecti oratoris moderatione & ſapientiâ, non ſolùm ipsius dignitatem, ſed & privatorum plurimorum, & univerſæ reipublicæ ſalutem maximè contineri. Quamobrem pergite, ut facitis, adoleſcentes; atque in id ſtudium, in quo eſtis, incumbite, ut & vobis honori, & amicis utilitati, & reipublicæ emolumento eſſe possitis.

IX. Tum Scævola comiter, ut ſolebat, Cetera, inquit, aſſentior Craſſo, ne aut de C. Lælii, ſoceri mei, aut de hujus generi aut arte, aut gloriâ detraham: ſed illa duo, Craſſe, vereor, ut tibi possim concedere; unum, quòd ab oratoribus civitates & ab initio conſtitutas, & ſæpe conſervatas eſſe dixiſti: alterum, quòd, remoto foro, concione, judiciis, ſenatu, ſtatuiſti, oratorem in omni genere ſermonis, & humanitatis eſſe perfectum.

36. Quis enim tibi hoc conceſſerit, aut

Digitized by Google

initio genus hominum in montibus ac ſilvis diſſipatum, non prudentium conſiliis compulſum potiùs, quàm diſertorum oratione delinitum, ſe oppidis, mœnibuſque ſepſiſſe? aut verò reliquas utilitates, aut in inſtituendis, aut conſervandis civitatibus, non a ſapientibus & fortibus viris, ſed a diſertis, & ornatè dicentibus eſſe conſtitutas.

37. An verò tibi Romulus ille aut paſtores & convenas congregaſſe, aut Sabinorum connubia conjunxiſſe, aut finitimorum vim repreſſiſſe eloquentiâ videtur, non conſilio, & ſapientiâ ſingulari? Quid enim? in Numa Pompilio, quid? in Ser. Tullio, quid? in ceteris regibus, quorum multa ſunt eximia ad conſtituendam rempublicam, num quod eloquentiæ veſtigium apparet? Quid? exactis regibus (tametsi ipſam exactionem mente, non linguâ, perfectam L. Bruti eſſe cernimus) ſed deinceps omnia, nonne plena conſiliorum, inania verborum videmus?

38. Ego verò ſi velim & noſtræ civitatis exemplis uti, & aliarum, plura proferre poſſim detrimenta publicis rebus, quàm adjumenta per homines eloquentiſſimos importata: ſed, ut reliqua prætermittam, omnium mihi videor, exceptis, Craſſe, vobis duobus, eloquentiſſimos audiſſe Tib. & C. Sempronios, quorum pater, homo

prudens, & gravis, haudquaquam eloquens, & ſæpe aliàs, & maximè cenſor, ſaluti reipublicæ fuit. Atque is non accuratâ quadam orationis copiâ, ſed nutu atque verbo libertinos in urbanas tribus tranſtulit; quod niſi feciſſet, rempublicam, quam nunc vix tenemus, jamdiu nullam haberemus. At verò ejus filii diſerti, & omnibus vel naturæ vel doctrinæ præsidiis ad dicendum parati, quum civitatem vel paterno consilio, vel avitis armis florentiſſimam accepiſſent, iſtâ præclarâ gubernatrice, ut ais, civitatum eloquentiâ rempublicam diſsipaverunt.

X. Quid? leges veteres, moreſque majorum: quid? auſpicia, quibus & ego, & tu, Craſſe, cum magna reipublicæ ſalute præſumus: quid? religiones & cæremoniæ: quid? hæc jura civilia, quæ jampridem in noſtra familia ſine ulla eloquentiæ laude verſantur, num aut inventa ſunt, aut cognita, aut omnino ab oratorum genere tractata?

40. Equidem & Servium Galbam memoriâ teneo, divinum hominem in dicendo; & M. Æmilium Porcinam, & C. ipſum Carbonem, quem tu adoleſcentulus perculiſti, ignarum legum, hæſitantem in majorum inſtitutis, rudem in jure civili: & hæc ætas noſtra, præter te, Craſſe, qui tuo magis ſtudio, quàm proprio munere aliquo diſer-

Digitized by Google

torum, jus a nobis civile didiciſti, quod interdum pudeat, juris ignara eſt.

41. Quòd verò in extrema oratione, quaſi tuo jure, ſumpsiſti, oratorem in omnis ſermonis diſputatione copiosissimè poſſe verſari, id, niſi hîc in tuo regno eſſemus, non tuliſſem, multiſque præeſſem, qui aut interdicto tecum contenderent, aut te ex jure manu conſertum vocarent, quòd in alienas poſſeſſiones tam temerè irruiſſes.

42. Agerent enim tecum lege primùm Pythagorei omnes, atque Democritici, ceterique jure ſuo physici vindicarent, ornati homines in dicendo & graves, quibuſcum tibi juſto ſacramento contendere non liceret. Urgerent præterea philoſophorum greges, jam ab illo fonte & capite Socrate, nihil te de bonis rebus in vita, nihil de malis, nihil de animi permotionibus, nihil de hominum moribus, nihil de ratione vitæ didiciſſe, nihil omnino quæſiſſe, nihil ſcire convincerent: &, quum universi in te impetum feciſſent, tum ſingulæ familiæ litem tibi intenderent.

43. Inſtaret Academia, quæ, quidquid dixiſſes, id te ipſum ſcire negaret. Stoici verò noſtri diſputationum ſuarum atque interrogationum laqueis te irretitum tenerent. Peripatetici autem etiam hæc ipſa,

Digitized by Google

quæ propria oratorum putas eſſe adjumenta, atque ornamenta dicendi, ab ſe peti vincerent oportere; ac non ſolùm meliora, ſed etiam multò plura Ariſtotelem, Theophraſtumque de his rebus, quàm omnes dicendi magiſtros ſcripsiſſe oſtenderent.

44. Miſſos facio mathematicos, grammaticos, musicos, quorum artibus veſtra iſta dicendi vis ne minimâ quidem ſocietate conjungitur. Quamobrem iſta tanta, tamque multa, profitenda, Craſſe, non cenſeo: ſatis id eſt magnum, quod potes præſtare, ut in judiciis ea cauſa, quamcumque tu dicis, melior & probabilior eſſe videatur: ut in concionibus, ut in ſententiis dicendis ad perſuadendum tua plurimùm valeat oratio: denique ut prudentibus diſertè, ſtultis etiam verè dicere videaris. Hoc amplius si quid poteris, non id mihi videbitur orator, ſed Craſſus ſuâ quâdam propriâ, non communi oratorum facultate poſſe.

XI. Tum ille, Non ſum, inquit, neſcius, Scævola, iſta inter Græcos dici, & diſceptari ſolere: audivi enim ſummos homines, quum quæſtor ex Macedonià veniſſem Athenas, florente Academiâ, ut temporibus illis ferebatur, quòd eam Charmadas, & Clitomachus, & Æſchines obtinebant. Erat etiam Metrodorus, qui cum illis unà ipſum illum Carneadem diligen-

tiùs audierat, hominem omnium in dicendo, ut ferebant, acerrimum, & copiosissimum. Vigebat auditor Panætii illius tui Mneſarchus; & peripatetici Critolai Diodorus.

46. Multi erant præterea præclari in philoſophia, & nobiles, a quibus omnibus unâ pene repelli voce oratorem a gubernaculis civitatum, excludi ab omni doctrina, rerumque majorum ſcientia, ac tantùm in judicia & conciunculas, tamquam in aliquod piſtrinum, detrudi, & compingi videbam.

47. Sed ego neque illis aſſentiebar, neque harum diſputationum inventori, & principi longè omnium in dicendo gravissimo, & eloquentissimo, Platoni, cujus tum Athenis cum Charmada diligentiùs legi Gorgiam: quo in libro, hoc maximè admirabar Platonem, quòd mihi in oratoribus irridendis ipſe eſſe orator ſummus videbatur. Verbi enim controversia jamdiu torquet Græculos homines, contentionis cupidiores quàm veritatis.

48. Nam si quis hunc ſtatuit eſſe oratorem, qui tantummodo in jure, aut in judiciis possit, aut apud populum, aut in ſenatu copiosè loqui, tamen huic ipsi multa tribuat, & concedat neceſſe eſt. Neque enim sine multa pertractatione omnium rerum publicarum, neque sine legum, mo-

Digitized by Google

rum, juris ſcientiâ, neque naturâ hominum incognitâ, ac moribus, in his ipsis rebus ſatis callidè verſari, & peritè poteſt: qui autem hæc cognoverit, sine quibus ne illa quidem minima in causis quiſquam rectè tueri poteſt, quid huic abeſſe poterit de maximarum rerum ſcientia? Sin oratoris nihil vis eſſe, nisi compositè, ornatè, copiosè eloqui: quæro, id ipſum quî possit aſſequi sine ea ſcientia, quam ei non conceditis? Dicendi enim virtus, nisi ei, qui dicit, ea, de quibus dicit, percepta sint, exſtare non poteſt.

49. Quamobrem, si ornatè locutus eſt, sicut fertur, & mihi videtur, physicus ille Democritus; materies illa fuit physici, de qua dixit: ornatus verò ipſe verborum, oratoris putandus eſt. Et, si Plato de rebus a civilibus controversiis remotissimis divinitus eſt locutus, quod ego concedo: si item Ariſtoteles, si Theophraſtus, si Carneades in rebus iis, de quibus diſputaverunt, eloquentes, & in dicendo ſuaves, atque ornati fuerunt: sint hæ res, de quibus diſputant, in aliis quibuſdam ſtudiis: oratio quidem ipſa propria eſt hujus unius rationis, de qua loquimur, & quærimus. Etenim videmus, iiſdem de rebus jejunè quoſdam, & exiliter, ut eum, quem acutissimum ferunt, Chrysippum, diſputaviſſe; neque ob eam rem philoſophiæ non

Digitized by Google

atisfeciſſe, quòd non habuerit hanc dicendi ex arte alienam facultatem.

XII. Quid ergo intereſt? aut quî diſcernes eorum, quos nominavi, ubertatem in dicendo, & copiam, ab eorum exilitate, qui hac dicendi varietate & elegantiâ non utuntur? Unum erit profectò, quòd ii, qui bene dicunt, afferunt proprium; compoſitam orationem & ornatam, & artificio quodam & expolitione diſtinctam. Hæc autem oratio, si res non ſubeſt ab oratore percepta & cognita, aut nulla sit neceſſe eſt, aut omnium irrisione ludatur.

51. Quid eſt enim tam furioſum, quàm verborum, vel optimorum atque ornatisſimorum, ſonitus inanis, nullâ ſubjectâ ſententiâ, nec ſcientiâ? Quidquid erit igitur quacumque ex arte, quocumque de genere, id orator, si, tamquam clientis cauſam, didicerit, dicet meliùs & ornatiùs, quàm ille ipſe ejus rei inventor, atque artifex.

52. Nam si quis erit, qui hoc dicat, eſſe quaſdam oratorum proprias ſententias atque cauſas, & certarum rerum forensibus cancellis circumſcriptam ſcientiam; fatebor equidem in his magis assiduè verſari hanc noſtram dictionem: ſed tamen in his ipsis rebus permulta ſunt, quæ iſti magiſtri, qui rhetorici vocantur, nec tradunt, nec tenent.

Digitized by Google

53. Quis enim neſcit, maximam vim exſiſtere oratoris in hominum mentibus vel ad iram, aut ad odium, aut dolorem incitandis, vel ab hiſce iiſdem permotionibus ad lenitatem, miſericordiamque revocandis? quæ, niſi qui naturas hominum, vimque omnem humanitatis, cauſaſque eas, quibus mentes aut incitantur, aut reflectuntur, penitus perſpexerit, dicendo, quod volet, perficere non poterit.

54. Atqui totus hic locus philoſophorum putatur proprius; neque orator, me auctore, umquam repugnabit: ſed, quum illis cognitionem rerum conceſſerit, quòd in ea ſolùm illi voluerint elaborare; tractationem orationis, quæ ſine illa ſcientia nulla eſt, ſibi aſſumet. Hoc enim eſt proprium oratoris, quod ſæpe jam dixi, oratio gravis, & ornata, & hominum ſenſibus, ac mentibus accommodata.

XIII. Quibus de rebus Ariſtotelem, & Theophraſtum ſcripsiſſe fateor. Sed vide, ne hoc, Scævola, totum sit a me. Nam ego, quæ ſunt oratori cum illis communia, non mutuor ab illis: iſti quæ de his rebus diſputant, oratorum eſſe concedunt. Itaque ceteros libros, artis iſti ſuæ nomine, hos Rhetoricos & inſcribunt, & appellant.

56. Etenim quum illi in dicendo inciderint loci, quod perſæpe evenit, ut de diis immortalibus,

immortalibus, de pietate, de concordia, de amicitia, de communi civium, de hominum, de gentium jure, de æquitate, de temperantia, de magnitudine animi, de omni virtutis genere ſit dicendum, clamabunt, credo, omnia gymnaſia, atque omnes philoſophorum ſcholæ, ſua hæc eſſe omnia propria; nihil omninò ad oratorem pertinere.

57. Quibus ego, ut de his rebus omnibus in angulis, conſumendi otii cauſâ, diſſerant, quum conceſſero, illud tamen oratori tribuam, & dabo, ut eadem, de quibus illi tenui quodam, exſanguique ſermone diſputant, hic cum omni gravitate & jucunditate explicet. Hæc ego cum ipſis philoſophis tum Athenis diſſerebam. Cogebat enim me M. Marcellus hic noſter, qui nunc ædilis curulis eſt: & profectò, niſi ludos nunc faceret, huic noſtro ſermoni intereſſet; ac jam tum erat adoleſcentulus his ſtudiis mirificè deditus.

58. Jam verò de legibus inſtituendis, de bello, de pace, de ſociis, de vectigalibus, de jure civium generatim in ordines, ætateſque deſcripto, dicant vel Græci, ſi volunt, Lycurgum, aut Solonem (quamquam illos quidem cenſemus in numero eloquentium reponendos) ſciſſe meliùs, quàm Hyperidem aut Demoſthenem, perfectos jam homines in dicendo, & perpo-

Digitized by Google

litos : vel noſtri, decemviros qui XII tabulas perſcripſerunt, quos neceſſe eſt fuiſſe prudentes, anteponant in hoc genere & Ser. Galbæ, & ſocero tuo C. Lælio, quos conſtat dicendi gloriâ præſtitiſſe. Numquam enim negabo, eſſe quaſdam artes proprias eorum, qui in his cognoſcendis, atque tractandis ſtudium ſuum omne poſuerunt : ſed oratorem plenum atque perfectum eſſe eum dicam, qui de omnibus rebus possit variè, copioſéque dicere.

XIV. Etenim ſæpe in iis causis, quas omnes proprias eſſe oratorum confitentur, eſt aliquid, quod non ex uſu forensi, quem ſolum oratoribus conceditis, ſed ex obſcuriore aliqua ſcientia ſit promendum, atque ſumendum.

60. Quæro enim, num possit aut contra imperatorem, aut pro imperatore dici sine rei militaris uſu, aut ſæpe etiam sine regionum terreſtrium aut maritimarum ſcientia; num apud populum de legibus jubendis, aut vetandis, num in ſenatu de omni reipublicæ genere dici sine ſumma rerum civilium cognitione, & prudentia : num admoveri possit oratio ad ſenſus animorum, atque motus vel inflammandos, vel etiam exſtinguendos (quod unum in oratore dominatur) sine diligentissima perveſtigatione earum omnium rationum, quæ de naturis humani gene-

Digitized by Google

ris ac moribus a philoſophis explicantur.

61. Atque haud ſcio an minùs hoc vobis ſim probaturus; equidem non dubitabo, quod ſentio, dicere. Physica iſta ipſa, & mathematica, & quæ paulò antè ceterarum artium propria poſuiſti, ſcientiæ ſunt eorum, qui illa profitentur: illuſtrare autem oratione si quis iſtas ipſas artes velit, ad oratoris ei confugiendum eſt facultatem.

62. Neque enim, si Philonem illum architectum, qui Atheniensibus armamentarium fecit, conſtat perdiſertè populo rationem operis ſui reddidiſſe, exiſtimandum eſt architecti potiùs artificio diſertum, quàm oratoris, fuiſſe. Nec, si huic M. Antonio pro Hermodoro fuiſſet de navalium opere dicendum, non, quum ab illo cauſam didiciſſet, ipſe ornatè de alieno artificio, copioſéque dixiſſet. Neque verò Aſclepiades is, quo nos medico amicoque usi ſumus, tum, quum eloquentià vincebat ceteros medicos, in eo ipſo, quod ornatè dicebat, medicinæ facultate utebatur, non eloquentiæ.

63. Atque illud eſt probabilius, neque tamen verum, quod Socrates dicere ſolebat, omnes in eo, quod ſcirent, ſatis eſſe eloquentes. Illud verius, neque quemquam in eo diſertum eſſe poſſe, quod neſciat; neque, si id optimè ſciat, ignaruſque sit

Digitized by Google

faciundæ ac poliendæ orationis, diſertè id ipſum poſſe, de quo ſciat, dicere.

XV. Quamobrem si quis univerſam, & propriam oratoris vim definire complectique vult, is orator erit, meâ ſententiâ, hoc tam gravi dignus nomine, qui, quæcumque res inciderit, quæ sit dictione explicanda, prudenter, & compositè, & ornatè, & memoriter dicat, cum quadam etiam actionis dignitate.

65. Sin cuipiam nimis infinitum videtur, quod ita poſui, *quacumque de re*, licet hinc, quantùm cuique videbitur, circumcidat, atque amputet: tamen illud tenebo, si, quæ ceteris in artibus aut ſtudiis sita ſunt, orator ignoret, tantúmque ea teneat, quæ sint in diſceptationibus, aut in uſu forensi; tamen his de rebus ipsis si sit ei dicendum, quum cognoverit ab iis, qui tenent quæ sint in quaque re; multò oratorem meliùs, quàm ipſos illos, quorum eæ ſunt artes, eſſe dicturum.

66. Ita si de re militari dicendum huic erit Sulpicio, quæret a C. Mario affini noſtro, &, quum acceperit, ita pronuntiabit, ut ipsi C. Mario pene hic meliùs, quàm ipſe, illa ſcire videatur: sin de jure civili; tecum communicabit, teque hominem prudentissimum, & peritissimum in iis ipsis rebus, quas abs te didicerit, dicendi arte ſuperabit.

Digitized by Google

67. Sin quæ res inciderit, in qua de natura, de vitiis hominum, de cupiditatibus, de modo, de continentia, de dolore, de morte dicendum sit; forsitan, si ei sit viſum (etsi hæc quidem noſſe debet orator) cum Sex. Pompeio, erudito homine in philoſophia, communicabit. Hoc profectò efficiet, ut quamcumque rem a quoque cognorit, de ea multò dicat ornatiùs, quàm ille ipſe, unde cognorit.

68. Sed si me audierit, quoniam philoſophia in tres partes eſt diſtributa, in naturæ obſcuritatem, in diſſerendi ſubtilitatem, in vitam atque mores; duo illa relinquamus, idque largiamur inertiæ noſtræ: tertium verò, quod ſemper oratoris fuit, nisi tenebimus, nihil oratori, in quo magnus eſſe possit, relinquemus. Quare hic locus de vita & moribus totus eſt oratori perdiſcendus: cetera si non didicerit, tamen poterit, si quando volet, ornare dicendo, quum erunt ad eum delata, & tradita.

XVI. Etenim si conſtat inter doctos, hominem ignarum aſtrologiæ, ornatissimis, atque optimis versibus Aratum, de cœlo, ſtelliſque dixiſſe: si de rebus ruſticis hominem ab agro remotissimum, Nicandrum Colophonium, poëticâ quadam facultate, non ruſticâ, ſcripsiſſe præclarè;

Digitized by Google

quid eſt, cur non orator de rebus iis eloquentiſſimè dicat, quas ad certam cauſam, tempuſque cognorit?

70. Eſt enim finitimus oratori poëta, numeris adſtrictior paulò, verborum autem licentiâ liberior, multis verò ornandi generibus ſocius, ac pene par: in hoc quidem certè propè idem, nullis ut terminis circumſcribat, aut definiat jus ſuum, quominus ei liceat eâdem illâ facultate & copiâ vagari, quà velit.

71. Namque illud quare, Scævola, negaſti te fuiſſe laturum, nisi in meo regno eſſes, quòd in omni genere ſermonis, in omni parte humanitatis dixerim oratorem perfectum eſſe debere? Numquam mehercule hoc dicerem, si eum, quem fingo, meipſum eſſe arbitrarer.

72. Sed, ut ſolebat C. Lucilius ſæpe dicere (homo tibi ſubiratus, mihi propter eam ipſam cauſam minùs, quàm volebat, familiaris, ſed tamen & doctus & perurbanus) sic ſentio, neminem eſſe in oratorum numero habendum, qui non sit omnibus iis artibus, quæ ſunt libero dignæ, perpolitus: quibus ipsis, si in dicendo non utimur, tamen apparet, atque exſtat, utrùm simus earum rudes, an didicerimus.

73. Ut, qui pilâ ludunt, non utuntur in ipſa lusione artificio proprio palæſtræ,

Digitized by Google

ſed indicat ipſe motus, didicerintne palæſtram, an neſciant: & qui aliquid fingunt, etsi tum picturâ nihil utuntur, tamen, utrùm ſciant pingere, an neſciant, non obſcurum eſt: sic in orationibus hiſce ipsis judiciorum, concionum, ſenatûs, etiamsi propriæ ceteræ non adhibeantur artes, tamen facilè declaratur, utrùm is qui dicat, tantummodò in hoc declamatorio sit opere jactatus, an ad dicendum omnibus ingenuis artibus inſtructus acceſſerit.

XVII. Tum ridens Scævola, Non luctabor, inquit, tecum, Craſſe, ampliùs: id enim ipſum, quod contra me locutus es, artificio quodam es conſecutus, ut & mihi, quæ ego vellem non eſſe oratoris, concederes; & ipſa, neſcio quomodo, rurſus detorqueres, atque oratori propria traderes.

75. Hæc, quum ego prætor Rhodum veniſſem, & cum ſummo illo doctore iſtius diſciplinæ Apollonio, ea, quæ a Panætio acceperam, contuliſſem: irrisit ille quidem, ut ſolebat, philoſophiam, atque contempsit, multaque non tam graviter dixit, quàm facetè. Tua autem fuit oratio ejuſmodi, non ut ullam artem, doctrinamve contemneres, ſed ut omnes comites ac miniſtras oratoris eſſe diceres.

76. Quas ego, si quis sit unus comple-

Digitized by Google

xus omnes, idemque si ad eas facultatem iſtam ornatissimæ orationis adjunxerit; non poſſum dicere, eum non egregium quemdam hominem, atque admirandum fore. Sed is, si quis eſſet, aut si etiam umquam fuiſſet, aut verò si eſſe poſſet, tu eſſes unus profectò, qui & meo judicio, & omnium, vix ullam ceteris oratoribus (pace horum dixerim) laudem reliquiſti.

77. Verùm si tibi ipsi nihil deeſt, quod in forensibus rebus, civilibuſque verſetur, quin ſcias; neque eam tamen ſcientiam, quam adjungis oratori, complexus es; videamus, ne plus ei tribuas, quàm res & veritas ipſa concedat.

78. Hic Craſſus, Memento, inquit, me non de mea, ſed de oratoris facultate dixiſſe. Quid enim nos aut didicimus, aut ſcire potuimus, qui antè ad agendum, quàm ad cognoſcendum venimus; quos in foro, quos in ambitione, quos in republica, quos in amicorum negotiis res ipſa antè confecit, quàm poſſemus aliquid de rebus tantis ſuſpicari?

79. Quòd si tibi tantùm in nobis videtur eſſe, quibus etiamsi ingenium, ut tu putas, non maximè defuit, doctrina certè, & otium, & hercule etiam ſtudium illud diſcendi acerrimum defuit; quid cenſes, si ad alicujus ingenium vel majus illa, quæ ego non attigi, acceſſerint? qualem illum, & quantum oratorem futurum?

Digitized by Google

XVIII. Tum Antonius, Probas mihi, inquit, iſta, Craſſe, quæ dicis: nec dubito, quin multò locupletior in dicendo futurus sit, si quis omnium rerum atque artium rationem, naturamque comprehenderit.

81. Sed primùm id difficile eſt factu, præſertim in hac noſtra vita, noſtriſque occupationibus: deinde illud etiam verendum eſt, ne abſtrahamur ab hac exercitatione, & conſuetudine dicendi populari, & forenſi. Aliud enim mihi quòddam genus orationis eſſe videtur eorum hominum, de quibus paulò antè dixiſti, quamvis illi ornatè, & graviter aut de natura rerum, aut de humanis rebus loquantur. Nitidum quoddam genus eſt verborum, & lætum; ſed palæſtræ magis, & olei, quàm hujus civilis turbæ, ac fori.

82. Namque egomet, qui ſerò, ac leviter Græcas litteras attigiſſem, tamen quum proconſul in Ciliciam proficiſcens Athenas veniſſem, complures tum ibi dies ſum propter navigandi difficultatem commoratus: ſed, quum quotidie mecum haberem homines doctiſſimos, eos ferè ipſos, qui abs te modò ſunt nominati, quumque hoc, neſcio quomodo, apud eos increbuiſſet, me in causis majoribus, ſicuti te, ſolere verſari; pro ſe quiſque ut poterat, de officio & ratione oratoris diſputabat.

Digitized by Google

83. Horum alii, ſicut iſte ipſe Mneſarchus, hos, quos nos oratores vocaremus, nihil eſſe dicebat, nisi quoſdam operarios linguâ celeri & exercitatâ: oratorem autem, nisi qui ſapiens eſſet, eſſe neminem: atque ipſam eloquentiam, quòd ex benedicendi ſcientia conſtaret, unam quamdam eſſe virtutem, & qui unam virtutem haberet, omnes habere, eaſque ipſas eſſe inter ſe æquales & pares: ita, qui eſſet eloquens, eum virtutes omnes habere, atque eſſe ſapientem. Sed hæc erat ſpinoſa quædam, & exilis oratio; longéque a noſtris ſensibus abhorrebat.

84. Charmadas verò multò uberiùs iisdem de rebus loquebatur; non quò aperiret ſententiam ſuam (hic enim mos erat patrius Academiæ, adverſari ſemper omnibus in diſputando) ſed quum maximè tamen hoc significabat, eos, qui rhetores nominarentur, & qui dicendi præcepta traderent, nihil planè tenere, neque poſſe quemquam facultatem aſſequi dicendi, nisi qui philoſophorum inventa didiciſſet.

XIX. Diſputabant contrà diſerti homines, Athenienſes, & in republica causiſque verſati, in quîs erat etiam is, qui nuper Romæ fuit, Menedemus, hoſpes meus: qui quum diceret eſſe quamdam prudentiam, quæ verſaretur in perſpiciendis rationibus conſtituendarum, & regendarum

Digitized by Google

rerum publicarum, excitabatur homo promptus ab homine abundanti doctrinâ, & quadam incredibili varietate rerum atque copiâ. Omnes enim partes illius ipsius prudentiæ petendas eſſe a philoſophia docebat, neque ea, quæ ſtatuerentur in republica de diis immortalibus, de diſciplina juventutis, de juſtitia, de patientia, de temperantia, de modo rerum omnium, ceteraque, sine quibus civitates aut eſſe, aut bene moratæ eſſe non poſſent, uſquam in eorum inveniri libellis.

86. Quod si tantam vim rerum maximarum arte ſuâ rhetorici illi doctores complecterentur; quærebat, cur de prooemiis: & de epilogis, & de hujuſmodi nugis (sic enim appellabat) referti eſſent eorum libri, de civitatibus inſtituendis, de ſcribendis legibus, de æquitate, de juſtitia, de fide, de frangendis cupiditatibus, de conformandis hominum moribus, littera in eorum libris nulla inveniretur.

87. Ipſa verò præcepta sic illudere ſolebat, ut oſtenderet, non modò eos illius expertes eſſe prudentiæ, quam sibi adſciscerent, ſed ne hanc quidem ipſam dicendi rationem ac viam noſſe. Caput enim eſſe arbitrabatur oratoris, ut & ipsis, apud quos ageret, talis, qualem ſe ipſe optaret, videretur: id fieri vitæ dignitate, de qua nihil rhetorici iſti doctores in præceptis

Digitized by Google

ſuis reliquiſſent: & uti eorum, qui audirent, sic afficerentur animi, ut eos affici vellet orator; quod item fieri nullo modo poſſe, nisi cognoſceret is, qui diceret, quot modis hominum mentes, & quibus rebus, & quo genere orationis in quamque partem moverentur. Hæc autem eſſe penitus in media philoſophia retruſa, atque abdita, quam iſti rhetores ne primoribus quidem labris attigiſſent.

88. Ea Menedemus exemplis magis, quàm argumentis, conabatur refellere: memoriter enim multa ex orationibus Demoſthenis præclarè ſcripta pronuntians, docebat, illum in animis vel judicum, vel populi, in omnem partem dicendo permovendis, non fuiſſe ignarum, quibus ea rebus conſequeretur, quæ negaret ille sine philoſophia quemquam ſcire poſſe.

XX. Huic ille reſpondebat non ſe negare, Demoſthenem ſummam prudentiam, ſummamque vim habuiſſe dicendi: ſed sive ille hoc ingenio potuiſſet, sive, id quod conſtaret, Platonis ſtudioſus audiendi fuiſſet; non, quid ille potuiſſet, ſed quid iſti docerent, eſſe quærendum.

90. Sæpe etiam in eam partem ferebatur oratione, ut omnino diſputaret, nullam artem eſſe dicendi: idque quum argumentis docuerat, quòd ita nati eſſemus, ut & blandiri ſuppliciter iis, a quibus eſſet

petendum, & adverſarios minaciter terrere poſſemus, & rem geſtam exponere, & id, quod intenderemus, confirmare, & id, quod contrà diceretur, refellere, & ad extremum deprecari aliquid, & conqueri; quibus in rebus omnis oratorum verſaretur facultas; & quòd conſuetudo, exercitatioque & intelligendi prudentiam acueret, & eloquendi celeritatem incitaret: tum etiam exemplorum copiâ nitebatur.

91. Nam primùm, quasi deditâ operâ, neminem ſcriptorem artis ne mediocriter quidem diſertum fuiſſe dicebat, quum repeteret uſque a Corace neſcio quo, & Tisia, quos artis illius inventores & principes fuiſſe conſtaret: eloquentissimos autem homines, qui iſta nec didiciſſent, nec omnino ſcire curaſſent, innumerabiles quoſdam nominabat; in quibus etiam (sive ille irridens, sive quod ita putaret, atque ita audiſſet) me in illo numero, qui illa non didiciſſem, & tamen, ut ipſe dicebat, poſſem aliquid in dicendo, proferebat. Quorum ego illi alterum facilè aſſentiebar, nihil me didiciſſe; in altero autem me illudi ab eo, aut etiam ipſum errare arbitrabar.

92. Artem verò negabat eſſe ullam, nisi quæ cognitis, penituſque perſpectis, & in unum exitum ſpectantibus, & numquam fallentibus rebus contineretur: hæc autem omnia, quæ tractarentur ab oratoribus,

Digitized by Google

dubia eſſe & incerta ; quum & dicerentur ab iis, qui ea omnia non planè tenerent, & audirentur ab iis, quibus non ſcientia eſſet tradenda, ſed exigui temporis aut falſa, aut certè obſcura opinio.

93. Quid multa ? ſic mihi tum perſuadere videbatur, neque artificium ullum eſſe dicendi, neque quemquam poſſe, niſi qui illa, quæ a doctiſſimis hominibus in philoſophia dicerentur, cognoſſet, aut callidè aut copiosè dicere. Quibus dicere Charmadas ſolebat, ingenium tuum, Craſſe, vehementer admirans, me ſibi perfacilem in audiendo, te perpugnacem in diſputando eſſe viſum.

XXI. Tumque ego hac eadem opinione adductus, ſcripſi etiam illud quodam in libello, qui me imprudente, & invito excidit, & pervenit in manus hominum, *diſertos* me cognoſſe nonnullos, *eloquentem* adhuc neminem : quòd eum ſtatuebam diſertum, qui poſſet ſatis acutè atque dilucidè apud mediocres homines ex communi quadam hominum opinione dicere ; eloquentem verò, qui mirabiliùs, & magnificentiùs augere poſſet, atque ornare quæ vellet, omneſque omnium rerum quæ ad dicendum pertinerent, fontes animo ac memoriâ contineret. Id ſi eſt difficile nobis, qui antè, quàm ad diſcendum ingreſſi ſumus, obruimur ambitione & foro ; ſit

Digitized by Google

tamen in re poſitum, atque natura.

95. Ego enim, quantùm auguror conjecturâ, quantaque ingenia in noſtris hominibus eſſe video, non deſpero fore aliquem aliquando, qui & ſtudio acriore, quàm nos ſumus, atque fuimus, & otio ac facultate diſcendi majore, ac maturiore, & labore atque induſtriâ ſuperiore, quum ſe ad audiendum, legendum, ſcribendumque dediderit, exsiſtat talis orator, qualem quærimus; qui jure non ſolùm diſertus, ſed etiam eloquens dici possit: qui tamen, meâ ſententiâ, aut hic eſt jam Craſſus, aut, si quis pari fuerit ingenio, pluraque quàm hic, & audierit, & lectitarit, & ſcripſerit, paulùm huic aliquid poterit addere.

96. Hoc loco Sulpicius, Inſperanti mihi, inquit, & Cottæ, ſed valde optanti utrique noſtrûm, cecidit, ut in iſtum ſermonem, Craſſe, delaberemini. Nobis enim huc venientibus jucundum ſatis fore videbatur, si, quum vos de rebus aliis loqueremini, tamen nos aliquid ex ſermone veſtro memoriâ dignum excipere poſſemus: ut verò penitus in eam ipſam totius hujus vel ſtudii, vel artificii, vel facultatis diſputationem pene intimam perveniretis, vix optandum nobis videbatur.

97. Ego enim, qui ab ineunte ætate in-

cenſus eſſem ſtudio utriuſque veſtrûm, Crassi verò etiam amore, quum ab eo nuſquam diſcederem, verbum ex eo numquam elicere potui de vi ac ratione dicendi, quum & per memetipſum egiſſem, & per Druſum ſæpe tentaſſem: quo in genere tu, Antoni, verè loquar, numquam mihi percunctanti, aut quærenti aliquid, defuiſti, & perſæpe me, quæ ſoleres in dicendo obſervare, docuiſti.

98. Nunc quoniam uterque veſtrûm patefecit earum rerum ipſarum aditum, quas quærimus, & quoniam princeps Craſſus ejus ſermonis ordiendi fuit, date nobis hanc veniam, ut ea, quæ ſentitis de omni genere dicendi, ſubtiliter perſequamini. Quod quidem si erit a vobis impetratum, magnam habebo, Craſſe, huic palæſtræ & Tuſculano tuo gratiam, & longè Academiæ illi ac Lyceo tuum hoc ſuburbanum gymnasium anteponam.

XXII. Tum ille, Immo verò, inquit, Sulpici, rogemus Antonium, qui & poteſt facere id, quod requiris, & conſuevit, ut te audio dicere. Nam me quidem ſemper a genere hoc toto ſermonis refugiſſe, & tibi cupienti atque inſtanti ſæpissimè negaſſe, tute paulò antè dixiſti. Quod ego non ſuperbiâ, neque inhumanitate faciebam, neque quò tuo ſtudio rectissimo, atque optimo non obſequi vellem, præ-

Digitized by Google

ſertim quum te unum ex omnibus ad dicendum maximè natum, aptumque cognosſem; ſed mehercule iſtius diſputationis inſolentiâ, atque earum rerum, quæ quasi in arte traduntur, inſcitiâ.

100. Tum Cotta, Quoniam id, quod difficillimum nobis videbatur, ut omnino de his rebus, Craſſe, loquerere, aſſecuti ſumus; de reliquo jam noſtra culpa fuerit, si te, nisi omnia, quæ percunctati erimus, explicâris, dimiſerimus. De his, credo, rebus, inquit Craſſus, ut in cretionibus ſcribi ſolet, *Quibus ſciam, poteroque.*

101. Tum ille, Namque quod tu non poteris, aut neſcies, quis noſtrûm tam impudens eſt, qui ſe ſcire, aut poſſe poſtulet? Jam verò iſtâ conditione, dum mihi liceat negare poſſe quod non potero, & fateri neſcire quod neſciam, licet, inquit Craſſus, veſtro arbitratu percunctemini.

102. Atque, inquit Sulpicius, hoc primùm ex te, de quo modò Antonius expoſuit, quid ſentias, quærimus; exiſtimesne artem aliquam eſſe dicendi. Quid? mihi nunc vos, inquit Craſſus, tamquam alicui Græculo otioſo & loquaci, & fortaſſe docto atque erudito, quæſtiunculam, de qua meo arbitratu loquar, ponitis? Quando enim me iſta curaſſe, aut cogitaſſe arbitramini, & non ſemper irrisiſſe potiùs eorum hominum impudentiam, qui quum

Digitized by Google

in ſchola aſſediſſent, ex magna hominum frequentia dicere juberent, si quis quid quæreret?

103. Quod primum ferunt Leontinum feciſſe Gorgiam: qui permagnum quiddam ſuſcipere, ac profiteri videbatur, quum ſe ad omnia, de quibus quiſque audire vellet, eſſe paratum denuntiaret. Poſteà verò vulgò hoc facere cœperunt, hodieque faciunt; ut nulla sit res, neque tanta, neque tam nova, de qua non ſe omnia, quæ dici posſunt, profiteantur eſſe dicturos.

104. Quòd si te, Cotta, arbitrarer, aut te, Sulpici, de iis rebus audire velle, adduxiſſem huc Græcum aliquem, qui vos iſtiuſmodi diſputationibus delectaret: quod ne nunc quidem difficile factu eſt: eſt enim apud M. Piſonem, adoleſcentem jam huic ſtudio deditum, ſummo hominem ingenio, noſtrique cupidissimum, peripateticus Staſeas, homo nobis ſanè familiaris, &, ut inter homines peritos conſtare video, in illo ſuo genere omnium princeps.

XXIII. Quem tu mihi, inquit Mucius, Staſeam, quem peripateticum narras? Gerendus eſt tibi mos adoleſcentibus, Craſſe; qui non Græci alicujus quotidianam loquacitatem sine uſu, neque ex ſcholis cantilenam requirunt, ſed ex homine omnium ſapientissimo atque eloquentissimo, atque ex eo, qui non in libellis, ſed in maximis

Digitized by Google

tansis, & in hoc domicilio imperii & gloriæ, sit consilio linguâque princeps; cujus veſtigia perſequi cupiunt, ejus ſententiam ſciſcitantur.

106. Equidem te quum in dicendo ſemper putavi deum, tum verò tibi numquam èloquentiæ majorem tribui laudem, quàm humanitatis: quâ nunc te uti vel maximè decet, neque defugere eam diſputationem, ad quam te duo excellentis ingenii adoleſcentes cupiunt accedere.

107. Ego verò, inquit, iſtis obſequi ſtudeo; neque gravabor breviter meo more, quid quaque de re ſentiam, dicere. Ac primùm illud (quoniam auctoritatem tuam negligere, Scævola, fas mihi eſſe non puto) reſpondeo, mihi dicendi aut nullam artem, aut pertenuem videri, ſed omnem eſſe contentionem inter homines doctos in verbi controversia positam.

108. Nam si ars ita definitur, ut paulò antè expoſuit Antonius, ex rebus penitus perſpectis, planéque cognitis, atque ab opinionis arbitrio ſejunctis, ſcientiâque comprehensis; non mihi videtur ars oratoris eſſe ulla. Sunt enim varia, & ad vulgarem popularemque ſenſum accommodata, omnia genera hujus forensis noſtræ dictionis.

109. Sin autem ea, quæ obſervata ſunt in uſu ac ratione dicendi, hæc ab homini-

bus callidis ac peritis animadverſa ac notata, verbis designata, generibus illuſtrata, partibus diſtributa ſunt (id quod fieri potuiſſe video) non intelligo, quamobrem non, si minùs illâ ſubtili definitione, at hac vulgari opinione, ars eſſe videatur. Sed sive eſt ars, sive artis quædam similitudo, non eſt quidem ea negligenda: verùm intelligendum eſt, alia quædam ad conſequendam eloquentiam eſſe majora.

XXIV. Tum Antonius vehementer ſe aſſentire Craſſo dixit, quòd neque ita amplecteretur artem, ut ii ſolerent, qui omnem vim dicendi in arte ponerent; neque rurſum eam totam, sicut plerique philoſophi facerent, repudiaret. Sed exiſtimo, inquit, gratum te his, Craſſe, facturum, si iſta expoſueris, quæ putas ad dicendum plus, quàm ipſam artem, poſſe prodeſſe.

111. Dicam equidem, quoniam inſtitui, petamque a vobis, inquit, ne has meas ineptias efferatis: quamquam moderabor ipſe, ne, ut quidam magiſter, atque artifex, ſed quasi unus e togatorum numero, atque ex forensi uſu homo mediocris, neque omnino rudis, videar, non ipſe aliquid de me promisiſſe, ſed fortuitò in ſermonem veſtrum incidiſſe.

112. Equidem, quum peterem magiſ-

tratus, ſolebam in prenſando dimittere a me Scævolam, quum ei ita dicerem, me velle eſſe ineptum: id erat petere blandiùs; quod nisi ineptè fieret, bene non poſſet fieri: hunc autem eſſe hominem unum ex omnibus, quo præſente ego ineptus eſſe minimè vellem: quem quidem nunc mearum ineptiarum teſtem & ſpectatorem fortuna conſtituit. Nam quid eſt ineptius, quàm de dicendo dicere, quum idipſum, dicere, numquam sit non ineptum, nisi quum eſt neceſſarium? Perge verò, Craſſe, inquit Mucius. Iſtam enim culpam, quam vereris, ego præſtabo.

XXV. Sic igitur cenſeo, inquit Craſſus, naturam primùm, atque ingenium ad dicendum vim afferre maximam: neque verò iſtis, de quibus paulò antè dixit Antonius, ſcriptoribus artis, rationem dicendi & viam, ſed naturam defuiſſe. Nam & animi, atque ingenii celeres quidam motus eſſe debent, qui & ad excogitandum acuti, & ad explicandum, ornandumque sint uberes, & ad memoriam firmi, atque diuturni.

114. Et si quis eſt, qui hæc putet arte accipi poſſe, quod falſum eſt (præclarè enim ſe res habeat, si hæc accendi, aut commoveri arte possint: inſeri quidem, & donari ab arte non poſſunt; omnia ſunt

Digitized by Google

enim illa dona naturæ) quid de illis dicet, quæ certè cum ipſo homine naſcuntur, linguæ ſolutio, vocis ſonus, latera, vires, conformatio quædam, & figura totius oris, & corporis?

115. Neque hæc ita dico, ut ars aliquid limare non possit: neque enim ignoro, & quæ bona sint, fieri meliora poſſe doctrinâ, & quæ non optima, aliquo modo acui tamen, & corrigi poſſe: ſed ſunt quidam aut ita linguâ hæsitantes, aut ita voce abſoni, aut ita vultu motuque corporis vaſti, atque agreſtes, ut, etiamsi ingeniis, atque arte valeant, tamen in oratorum numerum venire non possint. Sunt autem quidam ita in iiſdem rebus habiles, ita naturæ muneribus ornati, ut non nati, ſed ab aliquo deo ficti eſſe videantur.

116. Magnum quoddam eſt onus atque munus, ſuſcipere, atque profiteri, ſe eſſe, omnibus silentibus, unum maximis de rebus, magno in conventu hominum, audiendum. Adeſt enim ferè nemo, quin acutiùs, atque acriùs vitia in dicente, quàm recta videat. Ita, quidquid eſt, in quo offenditur, id etiam illa, quæ laudanda ſunt, obruit.

117. Neque hæc in eam ſententiam disputo, ut homines adoleſcentes, si quid naturale fortè non habeant, omnino a dicendi ſtudio deterream. Quis enim non

Digitized by Google

videt, C. Cœlio, æquali meo, magno honori fuiſſe, homini novo, illam ipſam, quamcumque aſſequi potuerit, in dicendo mediocritatem? Quis veſtrum æqualem, Q. Varium, vaſtum hominem, atque fœdum, non intelligit illâ ipſâ facultate, quamcumque habet, magnam eſſe in civitate gratiam conſecutum?

XXVI. Sed quia de oratore quærimus, fingendus eſt nobis oratione noſtrâ, detractis omnibus vitiis, orator, atque omni laude cumulatus. Neque enim, si multitudo litium, si varietas cauſarum, si hæc turba, & barbaria forensis dat locum vel vitiosissimis oratoribus, idcirco nos hoc, quod quærimus, omittemus. Itaque in iis artibus, in quibus non utilitas quæritur neceſſaria, ſed animi libera quædam oblectatio, quàm diligenter, & quàm propè faſtidiosè judicamus? Nullæ enim lites, neque controversiæ ſunt, quæ cogant homines, sicut in foro non bonos oratores, item in theatro actores malos perpeti.

119. Eſt igitur oratori diligenter providendum, non uti illis ſatisfaciat, quibus neceſſe eſt; ſed ut iis admirabilis eſſe videatur, quibus liberè liceat judicare. Ac, si quæritis, planè, quid ſentiam, enuntiabo apud homines familiarissimos, quod adhuc ſemper tacui, & tacendum putavi. Mihi etiam qui optimè dicunt, quique

Digitized by Google

id facillimè, atque ornatissimè facere poſſunt, tamen, niſi timidè ad dicendum accedunt, & in ordienda oratione perturbantur, pene impudentes videntur: tametsi id accidere non poteſt.

120. Ut enim quiſque optimè dicit, ita maximè dicendi difficultatem, varioſque eventus orationis, exſpectationemque hominum pertimeſcit. Qui verò nihil poteſt dignum re, dignum nomine oratoris, dignum hominum auribus efficere, atque edere, is mihi, etiamsi commovetur in dicendo, tamen impudens videtur. Non enim pudendo, ſed non faciendo id, quod non decet, impudentiæ nomen effugere debemus.

121. Quem verò non pudet (id quod in pleriſque video) hunc ego non reprehensione ſolùm, ſed etiam pœnâ dignum puto. Equidem & in vobis animadvertere ſoleo, & in me ipſo ſæpissimè experior, ut exalbeſcam in principiis dicendi, & totâ mente atque omnibus artubus contremiſcam. Adoleſcentulus verò sic initio accuſationis exanimatus ſum, ut hoc ſummum beneficium Q. Maximo debuerim, quòd continuò consilium dimiſerit, simul ac me fractum, ac debilitatum metu viderit.

122. Hîc omnes aſſensi, significare inter ſeſe, & colloqui cœperunt. Fuit enim mirificus quidam in Craſſo pudor, qui tamen

Digitized by Google

men non modò non obeſſet ejus orationi, ſed etiam probitatis commendatione prodeſſet.

XXVII. Tum Antonius, Sæpe, ut dicis, inquit, animadverti, Craſſe, & te, & ceteros ſummos oratores, quamquam tibi par, meâ ſententiâ, nemo umquam fuit, in dicendi exordio permoveri.

123. Cujus quidem rei quum cauſam quærerem, quidnam eſſet, cur, ut in quoque oratore plurimùm eſſet, ita maximè is pertimeſceret, has cauſas inveniebam duas: unam, quòd intelligerent ii, quos uſus ac natura docuiſſet, nonnumquam ſummis oratoribus non ſatis ex ſententia eventum dicendi procedere: ita non injuriâ, quotieſcumque dicerent, id, quod aliquando poſſet accidere, ne tum accideret, timere.

124. Altera eſt hæc, de qua queri ſæpe ſoleo: ceterarum homines artium ſpectati, & probati, si quando aliquid minùs bene fecerunt, quàm ſolent, aut noluiſſe, aut valetudine impediti non potuiſſe conſequi id quod ſcirent, putantur. Noluit, inquiunt, hodie agere Roſcius; aut, Crudior fuit.

125. Oratoris peccatum, si quod eſt animadverſum, ſtultitiæ peccatum videtur: ſtultitia autem excuſationem non habet; quia nemo videtur, aut quia crudus

Digitized by Google

fuerit, aut quòd ita maluerit, ſtultus fuiſſe. Quò etiam gravius judicium in dicendo ſubimus: quoties enim dicimus, toties de nobis judicatur: &, qui ſemel in geſtu peccavit, non continuò exiſtimatur neſcire geſtum; cujus autem in dicendo aliquid reprehenſum eſt, aut æterna in eo, aut certè diuturna valet opinio tarditatis.

XXVIII. Illud verò, quod a te dictum eſt, eſſe permulta, quæ orator, nisi a natura haberet, non multùm a magiſtro adjuvaretur; valde tibi aſſentior, inque eo vel maximè probavi ſummum illum doctorem, Alabandenſem Apollonium, qui quum mercede doceret, tamen non patiebatur, eos, quos judicabat non poſſe oratores evadere, operam apud ſeſe perdere, dimittebatque; & ad quam quemque artem putabat eſſe aptum, ad eam impellere atque hortari ſolebat.

127. Satis eſt enim ceteris artificiis percipiendis, tantummodo similem eſſe hominis; & id, quod tradatur, vel etiam inculcetur, si quis fortè sit tardior, poſſe percipere animo, & memoriâ cuſtodire. Non quæritur mobilitas linguæ, non celeritas verborum, non denique ea, quæ nobis non poſſumus fingere, facies, vultus, ſonus.

128. In oratore autem acumen dialecticorum, ſententiæ philoſophorum, verba

propè poëtarum, memoria juriſconſultorum, vox tragœdorum, geſtus pene ſummorum actorum eſt requirendus. Quamobrem nihil in hominum genere rarius perfecto oratore inveniri poteſt: quæ enim singularum rerum artifices singula si mediocriter adepti ſunt, probantur, ea, nisi omnia ſumma ſunt in oratore, probari non poſſunt.

129. Tum Craſſus, Atqui vide, inquit, in artificio perquam tenui & levi, quantò plus adhibeatur diligentiæ, quàm in hac re, quam conſtat eſſe maximam. Sæpe enim ſoleo audire Roſcium, quum ita dicat, ſe adhuc reperire diſcipulum, quem quidem probaret, potuiſſe neminem: non quò non eſſent quidam probabiles, ſed quia, si aliquid modò eſſet vitii, id ferre ipſe non poſſet. Nihil eſt enim tam insigne, nec tam ad diuturnitatem memoriæ ſtabile, quàm id, in quo aliquid offenderis.

130. Itaque ut ad hanc similitudinem hujus hiſtrionis, oratoriam laudem dirigamus; videtiſne, quàm nihil ab eo, nisi perfectè, nihil nisi cum ſumma venuſtate fiat? nihil nisi ita, ut deceat, & uti omnes moveat, atque delectet? Itaque hoc jamdiu eſt conſecutus, ut, in quo quiſque artificio excelleret, is in ſuo genere Roſcius diceretur. Hanc ego abſolutionem, perfectionemque in oratore desiderans, a qua

Digitized by Google

ipſe longè abſum, facio impudenter: mihi enim volo ignoſci, ceteris ipſe non ignoſco. Nam qui non poteſt, qui vitiosè facit, quem denique non decet, hunc (ut Apollonius jubebat) ad id, quod facere poſſit, detrudendum puto.

XXIX. Num tu igitur, inquit Sulpicius, me, aut hunc Cottam, jus civile, aut rem militarem jubes diſcere? nam quis ad iſta ſumma, atque in omni genere perfecta poteſt pervenire? Tum ille, Ego verò, inquit, quod in vobis egregiam quamdam ac præclaram indolem ad dicendum eſſe cognovi, idcirco hæc expoſui omnia: nec magis ad eos deterrendos, qui non poſſent, quàm ad vos, qui poſſetis, exacuendos accommodavi orationem meam: & quamquam in utroque veſtrûm ſummum eſſe ingenium ſtudiumque perſpexi, tamen hæc, quæ ſunt in ſpecie poſita, de quibus plura fortaſſe dixi, quàm ſolent Græci dicere, in te, Sulpici, divina ſunt.

132. Ego enim neminem, nec motu corporis, neque ipſo habitu atque formâ aptiorem, neque pleniorem, aut ſuaviorem mihi videor audiſſe: quæ quibus a natura minora data ſunt, tamen illud aſſequi poſſunt, ut iis, quæ habeant, modicè & ſcienter utantur, & ut ne dedeceat. Id enim eſt maximè vitandum, & de hoc

uno minimè eſt facile præcipere, non mihi modò, qui sicut unus paterfamilias his de rebus loquor, ſed etiam ipsi illi Roſcio, quem ſæpe audio dicere, caput eſſe artis, *decere:* quod tamen unum id eſſe, quod tradi arte non possit. Sed, si placet, ſermonem aliò transferamus, & noſtro more aliquando, non rhetorico, loquamur.

133. Minimè verò, inquit Cotta. Nunc enim te jam exoremus neceſſe eſt, quoniam retines nos in hoc ſtudio, nec ad aliam dimittis artem, ut nobis explices, quidquid eſt, iſtud quod tu in dicendo potes: neque enim ſumus nimis avidi: iſtâ tuâ mediocri eloquentià contenti ſumus, idque ex te quærimus (ut ne plus nos aſſequamur, quàm quantulum tu in dicendo aſſecutus es) quoniam, quæ a naturâ expetenda ſunt, ea dicis non nimis deeſſe nobis, quid præterea eſſe aſſumendum putes.

XXX. Tum Craſſus arridens: Quid cenſes, inquit, Cotta, nisi ſtudium, & ardorem quemdam amoris? sine quo quum in vita nihil quidquam egregium, tum certè hoc, quod tu expetis, nemo umquam aſſequetur. Neque verò vos ad eam rem video eſſe cohortandos; quos, quum mihi quoque sitis moleſti, nimis etiam flagrare intelligo cupiditate.

135. Sed profectò ſtudia nihil proſunt perveniendi aliquò, nisi illud, quod eò,

Digitized by Google

quò intendas, ferat, deducatque, cognoris. Quare, quoniam mihi levius quoddam onus imponitis, neque ex me de oratoris arte, ſed de hac mea, quantulacumque eſt, facultate quæritis, exponam vobis quamdam, non aut perreconditam, aut valde difficilem, aut magnificam, aut gravem rationem conſuetudinis meæ, quâ quondam ſolitus ſum uti, quum mihi in iſto ſtudio verſari adoleſcenti licebat.

136. Tum Sulpicius, O diem, Cotta, nobis, inquit, optatum! quod enim neque precibus umquam, nec insidiando, nec ſpeculando aſſequi potui, ut, quid Craſſus ageret, meditandi, aut dicendi cauſâ, non modò videre mihi, ſed ex ejus ſcriptore, & lectore Diphilo ſuſpicari liceret; id ſpero nos eſſe adeptos, omniaque jam ex ipſo, quæ diu cupimus, cognituros.

XXXI. Tum Craſſus, Atqui arbitror, Sulpici, quum audieris, non tam te hæc admiraturum, quæ dixero, quàm exiſtimaturum, tum, quum ea audire cupiebas, cauſam, cur cuperes, non fuiſſe: nihil enim dicam reconditum, nihil exſpectatione veſtrâ dignum, nihil aut inauditum vobis, aut cuiquam novum. Nam principiò illud, quod eſt homine ingenuo, liberaliterque educato dignum, non negabo me iſta omnium communia & contrita præcepta didiciſſe.

Digitized by Google

138. Primùm, oratoris officium eſſe, dicere ad perſuadendum accommodatè: deinde eſſe omnem orationem aut de infinitæ rei quæſtione, sine designatione perſonarum, & temporum; aut de re certis in perſonis, ac temporibus locata.

139. In utraque autem re quidquid in controversiam veniat, in eo quæri ſolere, aut factumne sit, aut, si eſt factum, quale sit, aut etiam quo nomine vocetur, aut, quod nonnulli addunt, recténe factum eſſe videatur.

140. Exsiſtere autem controversias etiam ex ſcripti interpretatione, in quo aut ambiguè quid sit ſcriptum, aut contrariè, aut ita, ut a ſententia ſcriptum dissideat; his autem omnibus partibus ſubjecta quædam eſſe argumenta propria.

141. Sed cauſarum, quæ sint a communi quæſtione ſejunctæ, partim in judiciis verſari, partim in deliberationibus: eſſe etiam genus tertium, quod in laudandis, aut vituperandis hominibus poneretur: certosque eſſe locos, quibus in judiciis uteremur, in quibus æquitas quæreretur: alios in deliberationibus, qui omnes ad utilitatem dirigerentur eorum, quibus consilium daremus: alios item in laudationibus, in quibus ad perſonarum dignitatem omnia referrentur.

142. Quumque eſſet omnis oratoris vis,

Digitized by Google

ac facultas in quinque partes diſtributa, ut deberet reperire primùm, quid diceret; deinde inventa non ſolùm ordine, ſed etiam momento quodam, atque judicio diſpenſare, atque componere; tum ea denique veſtire, atque ornare oratione; pòſt memoriâ ſepire; ad extremum agere cum dignitate & venuſtate.

143. Etiam illa cognoram, & acceperam, antequam de re diceremus, initio conciliandos eorum eſſe animos, qui audirent; deinde rem demonſtrandam; poſtea controverſiam conſtituendam; tum id, quod nos intenderemus, confirmandum; pòſt, quæ contrà dicerentur, refellenda; extremâ autem oratione ea, quæ pro nobis eſſent, amplificanda & augenda; quæque eſſent pro adverſariis, infirmanda atque frangenda.

XXXII. Audieram etiam quæ de orationis ipsius ornamentis traderentur; in qua præcipitur primùm, ut purè, & Latinè loquamur; deinde ut planè & dilucidè; tum ut ornatè; pòſt ad rerum dignitatem aptè, & quasi decorè: singularumque rerum præcepta cognoram.

145. Quin etiam, quæ maximè propria eſſent naturæ, tamen his ipsis artem adhiberi videram. Nam de actione, & de memoria quædam brevia, ſed magna cum exercitatione præcepta guſtaram. In his

enim ferè rebus omnis iſtorum artificum doctrina verſatur, quam ego si nihil dicam adjuvare, mentiar: habet enim quædam quasi ad commonendum oratorem, quò quidque referat, & quò intuens, ab eo, quodcumque sibi propoſuerit, minùs aberret.

146. Verùm ego hanc vim intelligo eſſe in præceptis omnibus, non ut ea ſecuti oratores, eloquentiæ laudem sint adepti, ſed, quæ ſuâ ſponte homines eloquentes facerent, ea quoſdam obſervaſſe, atque id egiſſe: sic eſſe non eloquentiam ex artificio, ſed artificium ex eloquentia natum; quod tamen, ut antè dixi, non ejicio: eſt enim, etiamsi minùs neceſſarium ad bene dicendum, tamen ad cognoscendum, non illiberale.

147. Ea exercitatio quædam ſuſcipienda vobis eſt: quamquam vos quidem jampridem eſtis in curſu: ſed iis, qui ingrediuntur in ſtadium, quique ea, quæ agenda ſunt in foro, tamquam in acie, poſſunt etiam nunc exercitatione quasi ludicrâ prædiſcere, ac meditari.

148. Hanc ipſam, inquit Sulpicius, noſſe volumus: attamen iſta, quæ abs te breviter de arte decurſa ſunt, audire cupimus, quamquam ſunt nobis quoque non inaudita. Verùm illa mox: nunc de ipſa exercitatione quid ſentias, quærimus.

Digitized by Google

XXXIII. Equidem probo iſta, Craſſus inquit, quæ vos facere ſoletis, ut, cauſâ aliquâ poſitâ conſimili cauſarum earum, quæ in forum deferuntur, dicatis quàm maximè ad veritatem accommodatè. Sed plerique in hoc vocem modò, neque eam ſcienter, & vires exercent ſuas, & linguæ celeritatem incitant, verborumque frequentiâ delectantur: in quo fallit eos, quod audierunt, *dicendo homines, ut dicant, efficere ſolere.*

150. Verè enim etiam illud dicitur, *perversè dicere, homines, perversè dicendo, facillimè conſequi.* Quamobrem in iſtis ipſis exercitationibus, etsi utile eſt, etiam ſubitò ſæpe dicere, tamen illud utilius, ſumpto ſpatio ad cogitandum, paratiùs, atque accuratiùs dicere. Caput autem eſt, quod (ut verè dicam) minimè facimus (eſt enim magni laboris, quem plerique fugimus) quàm plurimùm ſcribere. *Stilus optimus, & præſtantissimus dicendi effector, ac magiſter:* neque injuriâ; nam si ſubitam & fortuitam orationem commentatio, & cogitatio facilè vincit; hanc ipſam profectò assidua, ac diligens ſcriptura ſuperabit.

151. Omnes enim ſive artis ſunt loci, ſive ingenii cujuſdam atque prudentiæ, qui modò inſunt in ea re, de qua ſcribimus, inquirentibus nobis, omnique acie ingenii contemplantibus oſtendunt ſe & occurrunt;

Digitized by Google

omneſque ſententiæ, verbaque omnia, quæ ſunt cujuſque generis maximè illuſtria, ſub acumen ſtili ſubeant, & ſuccedant neceſſe eſt: tum ipſa collocatio, conformatioque verborum perficitur in ſcribendo, non poëtico, ſed quodam oratorio numero, & modo.

152. Hæc ſunt, quæ clamores, & admirationes in bonis oratoribus efficiunt; neque ea quiſquam, nisi diu, multúmque ſcriptitarit, etiamsi vehementissimè ſe in his ſubitis dictionibus exercuerit, conſequetur: & qui a ſcribendi conſuetudine ad dicendum venit, hanc affert facultatem, ut, etiam ſubitò si dicat, tamen illa, quæ dicantur, similia ſcriptorum eſſe videantur; atque etiam, si quando in dicendo ſcriptum attulerit aliquid, quum ab eo diſceſſerit, reliqua similis oratio conſequetur.

153. Ut concitato navigio, quum remiges inhibuerunt, retinet tamen ipſa navis motum, & curſum ſuum, intermiſſo impetu, pulſuque remorum: sic in oratione perpetuâ, quum ſcripta deficiunt, parem tamen obtinet oratio reliqua curſum, ſcriptorum similitudine & vi concitata.

XXXIV. In quotidianis autem commentationibus equidem mihi adoleſcentulus proponere ſolebam illam exercitationem maximè, quâ C. Carbonem noſtrum illum inimicum ſolitum eſſe uti ſciebam, ut aut

Digitized by Google

verſibus propoſitis quàm maximè gravibus, aut oratione aliquâ lectâ ad eum finem, quem memoriâ poſſem comprehendere, eam rem ipſam, quam legiſſem, verbis aliis quàm maximè poſſem lectis pronuntiarem. Sed pòſt animadverti, hoc eſſe in hoc vitii, quòd ea verba, quæ maximè cujuſque rei propria, quæque eſſent ornatissima atque optima, occupaſſet, aut Ennius, si ad ejus verſus me exercerem, aut Gracchus, si ejus orationem mihi fortè propoſuiſſem: ita, si iiſdem verbis uterer, nihil prodeſſe; si aliis, etiam obeſſe, quum minùs idoneis uti conſueſcerem.

155. Poſtea mihi placuit, eoque ſum uſus adoleſcens, ut ſummorum oratorum Græcas orationes explicarem: quibus lectis hoc aſſequebar, ut, quum ea, quæ legerem Græcè, Latinè redderem, non ſolùm optimis verbis uterer, & tamen usitatis, ſed etiam exprimerem quædam verba imitando, quæ nova noſtris eſſent, dummodo eſſent idonea.

156. Jam vocis, & ſpiritûs, & totius corporis, & ipsius linguæ motus, & exercitationes, non tam artis indigent, quàm laboris: quibus in rebus habenda eſt ratio diligenter, quos imitemur, quorum similes velimus eſſe. Intuendi nobis ſunt non ſolùm oratores, ſed etiam actores, ne malâ conſuetudine ad aliquam deformitatem pravitatemque veniamus.

Digitized by Google

157. Exercenda eſt etiam memoria; ediſcendis ad verbum quàm plurimis & noſtris ſcriptis, & alienis. Atque in ea exercitatione non ſanè mihi diſplicet adhibere, si conſueris, etiam iſtam locorum simulacrorumque rationem, quæ in arte traditur. Educenda deinde dictio eſt ex hac domeſtica exercitatione, & umbratili, medium in agmen, in pulverem, in clamorem, in caſtra, atque in aciem forenſem: ſubeundus uſus omnium, & periclitandæ vires ingenii; & illa commentatio incluſa, in veritatis lucem proferenda eſt.

158. Legendi etiam poëtæ, cognoſcenda hiſtoria, omnium bonarum artium ſcriptores ac doctores & legendi & pervolutandi, & exercitationis cauſâ laudandi, interpretandi, corrigendi, vituperandi, refellendi; diſputandumque de omni re in contrarias partes, &, quidquid erit in quaque re, quod probabile videri poſſit, eliciendum atque dicendum.

159. Perdiſcendum jus civile, cognoſcendæ leges, percipienda omnis antiquitas, ſenatoria conſuetudo, diſciplina reipublicæ, jura ſociorum, fœdera, pactiones, cauſa imperii cognoſcenda eſt. Libandus eſt etiam ex omni genere urbanitatis facetiarum quidam lepos, quo, tamquam ſale, perſpergatur omnis oratio. Effudi vobis omnia, quæ ſentiebam; quæ fortaſſe,

Digitized by Google

quemcumque patremfamilias arripuiſſetis ex aliquo circulo, eadem vobis percunctantibus reſpondiſſet.

XXXV. Hæc quum Craſſus dixiſſet, silentium eſt conſecutum. Sed quamquam ſatis iis, qui aderant, ad id, quod erat propositum, dictum videbatur, tamen ſentiebant celeriùs eſſe multò, quàm ipsi vellent, ab eo peroratum. Tum Scævola, Quid eſt, Cotta? inquit, quid tacetis? nihilne vobis in mentem venit, quod præterea a Craſſo requiratis?

161. Immo id mehercule, inquit, ipſum attendo. Tantus enim curſus verborum fuit, & sic evolavit oratio, ut ejus vim, atque incitationem adſpexerim; veſtigia, ingreſſumque vix viderim: & tamquam in aliquam locupletem ac refertam domum venerim, non explicatâ veſte, neque propoſito argento, neque tabulis & signis propalam collocatis, ſed his omnibus multis, magnificiſque rebus conſtructis ac reconditis: sic modò in oratione Crassi divitias, atque ornamenta ejus ingenii per quædam involucra, atque integumenta perſpexi; ſed ea quum contemplari cuperem, vix adſpiciendi poteſtas fuit. Ita neque hoc poſſum dicere, me omnino ignorare quid possideat, neque planè noſſe, ac vidiſſe.

162. Quin tu igitur facis idem, inquit Scævola, quod faceres, si in aliquam do-

Digitized by Google

mum, plenam ornamentorum illam, veniſſes? si ea ſeposita, ut dicis, eſſent, tuque valde ſpectandi cupidus eſſes; non dubitares rogare dominum, ut proferri juberet, præſertim si eſſes familiaris: similiter nunc petis a Craſſo, ut eam copiam ornamentorum ſuorum, quam conſtructam uno in loco, quasi per tranſennam prætereuntes ſtrictim adſpeximus, in lucem proferat, & ſuo quidque in loco collocet?

163. Ego verò, inquit Cotta, a te peto, Scævola: me enim, & hunc Sulpicium impedit pudor ab homine omnium gravissimo, qui genus hujuſmodi diſputationis ſemper contempſerit, hæc, quæ iſti forsitan puerorum elementa videantur, exquirere. Sed tu hoc nobis da, Scævola, & perfice, ut Craſſus hæc, quæ coarctavit, & peranguſtè refersit in oratione ſua, dilatet nobis, atque explicet.

164. Ego mehercule, inquit Mucius, antea veſtrâ magis hoc cauſâ volebam, quàm meâ: neque enim tantopere hanc a Craſſo diſputationem desiderabam, quantopere ejus in causis oratione delector. Nunc verò, Craſſe, meâ quoque etiam cauſâ rogo, ut quoniam tantùm habemus otii, quantùm jamdiu nobis non contigit, ne graveris exædificare id opus, quod inſtituiſti. Formam enim totius negotii opinione majorem, melioremque video; quam vehementer probo.

XXXVI. Enimvero, inquit Craſſus, mirari ſatis non queo, etiam te hæc, Scævola, desiderare, quæ neque ego teneo, uti ii, qui docent; neque ſunt ejus generis, ut, si optimè tenerem, digna eſſent iſtâ ſapientiâ, ac tuis auribus. Ain' tu, inquit ille? si de iſtis communibus & pervagatis vix huic ætatì audiendum putas, etiamne illa negligere poſſumus, quæ tu oratori cognoſcenda eſſe dixiſti, de naturis hominum, de moribus, de rationibus iis, quibus hominum mentes & incitarentur, & reprimerentur, de hiſtoria, de antiquitate, de adminiſtratione reipublicæ, denique de noſtro ipſo jure civili? Hanc enim ego omnem ſcientiam, & copiam rerum in tua prudentia ſciebam ineſſe: in oratoris verò inſtrumento tam lautam ſupellectilem numquam videram.

166. Potes igitur, inquit Craſſus (ut alia omittam innumerabilia, & immenſa, & ad ipſum tuum jus civile veniam) oratores putare eos, quos multas horas exſpectavit, quum in campum properaret, & ridens & ſtomachans Scævola, quum Hypſeus maximâ voce, plurimis verbis a M. Craſſo prætore contenderet, ut ei, quem defendebat, cauſâ cadere liceret: Cn. autem Octavius, homo conſularis, non minùs longâ oratione recuſaret, ne adverſarius cauſâ caderet, ac ne is, pro quo ipſe di-

ceret, turpi tutelæ judicio, atque omni moleſtiâ, ſtultitiâ adverſarii, liberaretur?

167. Ego verò iſtos, inquit (memini enim mihi narrare Mucium) non modò oratoris nomine, ſed ne foro quidem dignos putarim. Atqui non defuit illis patronis, inquit Craſſus, eloquentia, neque dicendi ratio, aut copia, ſed juris civilis prudentia; quòd alter plus, lege agendo, petebat, quàm quantùm lex in XII tabulis permiſerat; quod quum impetraſſet, cauſâ caderet: alter iniquum putabat plus ſecum agi, quàm quod erat in actione; neque intelligebat, si ita eſſet actum, litem adverſarium perditurum.

XXXVII. Quid? his paucis diebus, nonne, nobis in tribunali Q. Pompeii, prætoris urbani, familiaris noſtri, ſedentibus, homo ex numero diſertorum poſtulabat, ut illi, unde peteretur, vetus atque usitata exceptio daretur, *Cujus pecuniæ dies fuiſſet?* quod petitoris cauſâ comparatum eſſe non intelligebat: ut, si ille infitiator probaſſet judici, antè petitam eſſe pecuniam, quàm eſſet cœpta deberi, petitor, rurſus quum peteret, exceptione excluderetur, *Quòd ea res in judicium antea veniſſet.*

169. Quid ergo hòc fieri turpius, aut dici poteſt, quàm eum, qui hanc perſonam ſuſceperit, ut amicorum controverſias,

Digitized by Google

cauſaſque tueatur, laborantibus ſuccurrat, ægris medeatur, afflictos excitet; hunc in minimis tenuissimiſque rebus ita labi, ut aliis miſerandus, aliis irridendus eſſe videatur?

170. Equidem propinquum noſtrum P. Craſſum illum Divitem, & multis aliis in rebus elegantem hominem & ornatum, & præcipuè in hoc efferendum & laudandum puto, quòd, quum P. Scævolæ frater eſſet, ſolitus eſt ei perſæpe dicere, neque illum in jure civili ſatis illi arti facere poſſe, nisi dicendi copiam aſſumpsiſſet (quod quidem hic, qui mecum conſul fuit, filius ejus eſt conſecutus) neque ſe antè cauſas amicorum tractare, atque agere cœpiſſe, quàm jus civile didiciſſet.

171. Quid verò ille M. Cato? nonne & eloquentiâ tantâ fuit, quantam illa tempora, atque illa ætas in hac civitate ferre maximam potuit, & juris civilis omnium peritissimus? Verecundiùs hac de re jamdudum loquor, quòd adeſt vir in dicendo ſummus, quem ego unum oratorem maximè admiror: ſed tamen idem hoc ſemper jus civile contempsit. Verùm, quoniam ſententiæ, atque opinionis meæ voluiſtis eſſe participes, nihil occultabo; & quoad potero, vobis exponam, quid de quaque re ſentiam.

XXXVIII. Antonii incredibilis quæ-

Digitized by Google

dam, & propè singularis, & divina vis ingenii videtur, etiamsi hac ſcientiâ juris nudata sit, poſſe facilè ceteris armis prudentiæ cauſas tueri, atque defendere. Quamobrem hic nobis sit exceptus: ceteros verò non dubitabo primùm inertiæ condemnare ſententiâ meâ, pòſt etiam impudentiæ.

173. Nam volitare in foro, hærere in jure ac prætorum tribunalibus, judicia privata magnarum rerum obire, in quibus ſæpe non de facto, ſed de æquitate ac jure certetur, jactare ſe in causis centumviralibus, in quibus uſucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluvionum, circumluvionum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, ſtillicidiorum, teſtamentorum ruptorum aut ratorum, ceterarumque rerum innumerabilium jura verſentur, quum omnino, quid ſuum, quid alienum, quare denique civis aut peregrinus, ſervus aut liber quiſpiam sit, ignoret, insignis eſt impudentiæ.

174. Illa verò deridenda arrogantia eſt, in minoribus navigiis rudem eſſe ſe confiteri; quinqueremes, aut etiam majores, gubernare didiciſſe. Tu mihi quum in circulo decipiare adverſarii ſtipulatiunculâ; & quum obsignes tabellas clientis tui, quibus in tabellis id sit ſcriptum, quo ille capiatur, ego tibi ullam cauſam majorem com-

mittendam putem ? Citiùs hercule is, qui duorum ſcalmorum naviculam in portu everterit, in Euxino ponto Argonautarum navem gubernarit.

175. Quid, si ne parvæ quidem cauſæ ſunt, ſed ſæpe maximæ, in quibus certatur de jure civili; quod tandem os eſt illius patroni, qui ad eas cauſas sine ulla ſcientia juris audet accedere ? Quæ potuit igitur eſſe cauſa major, quàm illius militis; de cujus morte, quum domum falſus ab exercitu nuntius veniſſet, & pater ejus, re creditâ, teſtamentum mutaſſet, & quem ei viſum eſſet, feciſſet heredem, eſſetque ipſe mortuus, res delata eſt ad centumviros, quum miles domum reveniſſet, egisſetque lege in hereditatem paternam teſtamento exheres filius ? Nempe in ea cauſa quæsitum eſt de jure civili, poſſetne paternorum bonorum exheres eſſe filius, quem pater teſtamento neque heredem, neque exheredem ſcripsiſſet nominatim.

XXXIX. Quid, qua de re inter Marcellos, & Claudios patricios centumviri judicarunt ? quum Marcelli ab liberti filio ſtirpe, Claudii patricii ejuſdem nominis hereditatem gente ad ſe rediiſſe dicerent, nonne in ea cauſa fuit oratoribus de toto ſtirpis ac gentilitatis jure dicendum ?

177. Quid, quod item in centumvirali judicio certatum eſſe accepimus qui Ro-

Digitized by Google

mam in exsilium veniſſet, cui Romæ exſulare jus eſſet, si ſe ad aliquem quasi patronum applicaviſſet, inteſtatóque eſſet mortuus, nonne in ea cauſa jus applicationis, obſcurum ſanè & ignotum, patefactum in judicio, atque illuſtratum eſt a patrono?

178. Quid nuper, quum ego C. Sergii Auratæ contra hunc noſtrum Antonium judicio privato cauſam defenderem, nonne omnis noſtra in jure verſata defensio eſt? Quum enim Marius Gratidianus ædes Auratæ vendidiſſet, neque ſervire quamdam earum ædium partem in mancipii lege dixiſſet; defendebamus, quidquid fuiſſet incommodi in mancipio, id si venditor ſciſſet, neque declaraſſet, præſtare debere.

179. Quo quidem in genere familiaris noſter M. Bucculeius, homo neque meo judicio ſtultus, & ſuo valdè ſapiens, & a juris ſtudio non abhorrens, simili in re quodam modo nuper erravit. Nam quum ædes L. Fuſio venderet, in mancipio lumina, uti tum eſſent, ita recepit. Fuſius autem, simul atque ædificari cœptum eſt in quadam parte urbis, quæ modò ex illis ædibus conſpici poſſet, egit ſtatim cum Bucculeio, quòd, cuicumque particulæ cœli officeretur, quamvis eſſet procul, mutari lumina putabat.

180. Quid verò? M'. Curii cauſa, & M. Coponii nuper apud centumviros, quo

Digitized by Google

concurſu hominum, quâ exſpectatione defenſa eſt? quum Q. Scævola, æqualis, & collega meus, homo omnium & diſciplinâ juris civilis eruditissimus, & ingenio, prudentiâque acutissimus, & oratione maximè limatus atque ſubtilis, atque, ut ego ſoleo dicere, juris peritorum eloquentissimus, eloquentium juris peritissimus, ex ſcripto teſtamentorum jura defenderet, negaretque, nisi poſtumus & natus, &, antequam in ſuam tutelam veniſſet, mortuus eſſet, heredem eum eſſe poſſe, qui eſſet ſecundùm poſtumum & natum, & mortuum, heres inſtitutus; ego autem defenderem, hac eum tum mente fuiſſe, qui teſtamentum feciſſet, ut, si filius non eſſet, qui in tutelam veniret, M'. Curius eſſet heres. Num deſtitit uterque noſtrûm in ea cauſa, in auctoritatibus, in exemplis, in teſtamentorum formulis, hoc eſt, in medio jure civili verſari?

XL. Omitto jam plura exempla cauſarum ampliſsimarum, quæ ſunt innumerabilia. Capitis noſtri ſæpe poteſt accidere ut cauſæ verſentur in jure. Etenim sic C. Mancinum, nobiliſsimum, atque optimum virum, ac conſularem, quum eum propter invidiam Numantini fœderis paterpatratus ex S. C. Numantinis dediſſet, eumque illi non recepiſſent, poſteaque Mancinus domum reveniſſet, neque in ſe-

Digitized by Google

natum introire dubitaſſet; P. Rutilius, M. filius, tribunus plebis de ſenatu jussit educi, quòd eum civem negaret eſſe; quia memoriâ eſſet proditum, quem pater ſuus, aut populus vendidiſſet, aut paterpatratus dedidiſſet, ei nullum eſſe poſtliminium.

182. Quam poſſumus reperire ex omnibus rebus civilibus cauſam, contentionemque majorem quàm de ordine, de civitate, de libertate, de capite hominis conſularis, præſertim quum hæc non in crimine aliquo, quod ille poſſet infitiari, ſed in civili jure consiſteret? Similique in genere, inferiore ordine, si quis apud nos ſerviſſet ex populo fœderato, ſeſeque liberaſſet, ac poſtea domum reveniſſet; quæsitum eſt apud majores noſtros, num is ad ſuos poſtliminio rediiſſet, & amisiſſet hanc civitatem.

183. Quid? de libertate, quo judicium gravius eſſe nullum poteſt; nonne ex jure civili poteſt eſſe contentio, quum quæritur, is, qui domini voluntate cenſus sit, continuóne, an ubi luſtrum conditum, liber sit? Quid, quod uſu, memoriâ patrum, venit, ut paterfamilias, qui ex Hiſpania Romam veniſſet, quum uxorem prægnantem in provincia reliquiſſet, Romæque alteram duxiſſet, neque nuntium priori remisiſſet, mortuuſque eſſet inteſtatò, & ex utraque filius natus eſſet; mediocriſne res in controversiam adducta eſt? quum quæreretur

de duobus civium capitibus, & de puero; qui ex poſteriore natus erat, & de ejus matre; quæ, ſi judicaretur certis quibusdam verbis, non novis nuptiis, fieri cum ſuperiore divortium, in concubinæ locum duceretur.

184. Hæc igitur, & horum similia jura ſuæ civitatis ignorantem, erectum & celſum, alacri & prompto ore, ac vultu, huc atque illuc intuentem, vagari magna cum caterva toto foro, præsidium clientibus, atque opem amicis, & propè cunctis civibus lucem ingenii, & consilii ſui porrigentem, atque tendentem, nonne in primis flagitioſum putandum eſt?

XLI. Et quoniam de impudentia dixi, caſtigemus etiam ſegnitiem hominum, atque inertiam. Nam si eſſet iſta cognitio juris magna ac difficilis, tamen utilitatis magnitudo deberet homines ad ſuſcipiendum diſcendi laborem impellere. Sed, ô dii immortales, non dicerem hoc audiente Scævolâ, nisi ipſe dicere ſoleret, nullius artis faciliorem sibi cognitionem videri.

186. Quod quidem certis de causis a pleriſque aliter exiſtimatur: primùm quia veteres illi, qui huic ſcientiæ præfuerunt, obtinendæ atque augendæ potentiæ ſuæ cauſâ, pervulgari artem ſuam noluerunt: deinde, poſteaquam eſt editum, expositis a Cn. Flavio primùm actionibus, nulli fuerunt,

Digitized by Google

fuerunt, qui illa artificioſè digeſta generatim componerent. Nihil eſt enim, quod ad artem redigi poſſit, niſi ille priùs, qui illa tenet, quorum artem inſtituere vult, habeat illam ſcientiam, ut ex iis rebus, quarum ars nondum ſit, artem efficere poſſit. Hoc video, dum breviter voluerim dicere, dictum a me eſſe paulò obſcuriùs: ſed experiar, & dicam, ſi potero, planiùs.

XLII. Omnia ferè, quæ ſunt concluſa nunc artibus, diſperſa, & diſſipata quondam fuerunt; ut in muſicis, numeri, & voces, & modi: in geometria, lineamenta, formæ, intervalla, magnitudines: in aſtrologia, cœli converſio, ortus, obitus, motuſque ſiderum: in grammaticis, poëtarum pertractatio, hiſtoriarum cognitio, verborum interpretatio, pronuntiandi quidam ſonus: in hac denique ipſa ratione dicendi, excogitare, ornare, diſponere, meminiſſe, agere; ignota quondam omnibus, & diffuſa latè videbantur.

188. Adhibita eſt igitur ars quædam extrinſecus ex alio genere quodam, quod ſibi totum philoſophi aſſumunt, quæ rem diſſolutam, divulſamque conglutinaret; & ratione quadam conſtringeret.

189. Sit ergo in jure civili finis hic, legitimæ, atque uſitatæ in rebus cauſiſque civium, æquabilitatis conſervatio. Tum ſunt

Digitized by Google

notanda genera, & ad certum numerum paucitatemque revocanda (genus autem eſt id, quod ſui ſimiles communione quadam, ſpecie autem differentes, duas, aut plures complectitur partes: partes autem ſunt, quæ generibus iis, ex quibus emanant, ſubjiciuntur) omniaque, quæ ſunt vel generum vel partium nomina, definitionibus, quam vim habeant, eſt exprimendum. Eſt enim definitio, earum rerum, quæ ſunt ejus rei propriæ, quam definire volumus, brevis, & circumſcripta quædam explicatio.

190. Hiſce ego rebus exempla adjungerem, nisi, apud quos hæc haberetur oratio, cernerem: nunc complectar quod propoſui, brevi. Si enim aut mihi facere licuerit, quod jamdiu cogito, aut alius quiſpiam, aut me impedito occuparit, aut mortuo effecerit, ut primum omne jus civile in genera digerat, quæ perpauca ſunt; deinde eorum generum quasi quædam membra diſpertiat; tum propriam cujusque vim definitione declaret; perfectam artem juris civilis habebitis, magis magnam atque uberem, quàm difficilem atque obſcuram. Atque interea tamen, dum hæc, quæ diſperſa ſunt, coguntur, vel passim licet carpentem, & colligentem undique, repleri juſtâ juris civilis ſcientiâ.

XLIII. Nonne videtis, equitem Roma-

Digitized by Google

mum, hominem acutiſſimo omnium inge-nio, ſed minimè ceteris artibus eruditum; C. Aculeonem, qui mecum vivit, ſemperque vixit, ita tenere jus civile, ut ei, quum ab hoc diſceſſeritis, nemo de iis, qui peritiſſimi ſunt, anteponatur?

192. Omnia enim ſunt poſita ante oculos, collocata in uſu quotidiano, in congreſſione hominum, atque in foro; neque ita multis litteris, aut voluminibus magnis continentur: eadem enim ſunt elata primùm a pluribus; deinde, paucis verbis commutatis, etiam ab iiſdem ſcriptoribus ſcripta ſunt ſæpius.

193. Accedit verò, quò faciliùs percipi cognoſcique jus civile poſſit (quod minimè plerique arbitrantur) mira quædam in cognoſcendo ſuavitas, & delectatio. Nam, ſive quem aliena ſtudia delectant, plurima eſt in omni jure civili, & in pontificum libris, & in XII tabulis antiquitatis effigies, quòd & verborum priſca vetuſtas cognoſcitur, & actionum genera quædam, majorum conſuetudinem vitamque declarant: ſive quis civilem ſcientiam contempletur (quam Scævola non putat oratoris eſſe propriam, ſed cujuſdam ex alio genere prudentiæ) totam hanc, deſcriptis omnibus civitatis utilitatibus ac partibus, XII tabulis contineri videbitis: ſive quem iſta præpotens, & glorioſa philoſophia de-

Digitized by Google

lectat, dicam audaciùs, hoſce habet fontes omnium diſputationum ſuarum, qui jure civili & legibus continentur.

194. Ex his enim & dignitatem maximè expetendam videmus, quum verus, juſtus, atque honeſtus labor honoribus, præmiis, ſplendore decoratur; vitia autem hominum atque fraudes, damnis, ignominiis, vinculis, verberibus, exsiliis, morte multantur: & docemur non infinitis, concertationumque plenis diſputationibus, ſed auctoritate, nutuque legum domitas habere libidines, coercere omnes cupiditates, noſtra tueri, ab alienis mentes, oculos, manus abſtinere.

XLIV. Fremant omnes licet, dicam quod ſentio: bibliothecas mehercule omnium philoſophorum unus mihi videtur XII tabularum libellus, si quis legum fontes & capita viderit, & auctoritatis pondere, & utilitatis ubertate ſuperare.

196. Ac si nos, id quod maximè debet, noſtra patria delectat, cujus rei tanta eſt vis, ac tanta natura, ut Ithacam illam in aſperrimis ſaxulis, tamquam nidulum, affixam, ſapientissimus vir immortalitati anteponeret; quo amore tandem inflammati eſſe debemus in ejuſmodi patriam, quæ una in omnibus terris domus eſt virtutis, imperii, dignitatis? cujus primùm nobis mens, mos, diſciplina, nota eſſe debet;

Digitized by Google

vel quia eſt patria parens omnium noſtrûm, vel quia tantâ ſapientiâ fuiſſe in jure conſtituendo putanda eſt, quantâ fuit in his tantis opibus imperii comparandis.

197. Percipietis etiam illam ex cognitione juris lætitiam, & voluptatem, quòd, quantùm præſtiterint noſtri majores prudentiâ ceteris gentibus, tum facillimè intelligetis, si cum illorum Lycurgo, & Dracone, & Solone noſtras leges conferre volueritis. Incredibile eſt enim, quàm sit omne jus civile, præter hoc noſtrum, inconditum, ac pene ridiculum: de quo multa ſoleo in ſermonibus quotidianis dicere, quum hominum noſtrorum prudentiam ceteris hominibus, & maximè Græcis, antepono. His ego de causis dixeram, Scævola, iis, qui perfecti oratores eſſe vellent, juris civilis cognitionem eſſe neceſſariam.

XLV. Jam verò ipſa per ſeſe quantùm afferat iis, qui ei præſunt, honoris, gratiæ, dignitatis, quis ignorat? Itaque, ut apud Græcos infimi homines, mercedulâ adducti, miniſtros ſe præbent in judiciis oratoribus, ii, qui apud illos πραγματικοὶ vocantur: sic in noſtra civitate contrà ampliſſimus quiſque, & clariſſimus vir, ut ille, qui propter hanc juris civilis ſcientiam sic appellatus a ſummo poëta eſt,

Digitized by Google

Egregiè cordatus homo, catus Ælius' Sextus,

multique præterea, qui, quum ingenio ſibi auctore dignitatem reperiſſent, perfecerunt, ut in reſpondendo jure, auctoritate plus etiam, quàm ipſo ingenio valerent.

199. Senectuti verò celebrandæ & ornandæ quod honeſtius poteſt eſſe perfugium, quàm juris interpretatio? Equidem mihi hoc ſubſidium jam inde ab adoleſcentia comparavi, non ſolùm ad cauſarum uſum forenſem, ſed etiam ad decus atque ornamentum ſenectutis; ut, quum me vires (quòd ferè jam tempus adventat) deficere cœpiſſent, iſtâ ab ſolitudine domum meam vindicarem. Quid eſt enim præclarius, quàm honoribus & reipublicæ muneribus perfunctum ſenem poſſe ſuo jure dicere idem, quod apud Ennium dicat ille Pythius Apollo, ſe eſſe eum, unde ſibi, ſi non populi & reges, at omnes ſui cives conſilium expetant,

Suarum rerum incerti? quos ego meâ ope ex
Incertis certos, compoteſque conſilî
Dimitto, ut ne res temerè tractent turbidas.

200. Eſt enim ſine dubio domus juriſconſulti, totius oraculum civitatis. Teſtis eſt hujuſce Q. Mucii janua, & veſtibulum,

Digitized by Google

quod in ejus infirmissima valetudine, affectaque jam ætate, maximâ quotidie frequentiâ civium, ac ſummorum hominum ſplendore celebratur.

XLVI. Jam verò illa non longam orationem desiderant, quamobrem exiſtimem publica quoque jura, quæ ſunt propria civitatis, atque imperii, tum monumenta rerum geſtarum, & vetuſtatis exempla, oratori nota eſſe debere. Nam ut in rerum privatarum cauſis atque judiciis depromenda ſæpe oratio eſt ex jure civili, & idcirco, ut antè diximus, oratori juris civilis ſcientia neceſſaria eſt: ſic in cauſis publicis judiciorum, concionum, ſenatûs, omnis hæc antiquitatis memoria, & publici juris auctoritas, & regendæ reipublicæ ratio ac ſcientia, tamquam aliqua materies, iis oratoribus, qui verſantur in republica, ſubjecta eſſe debent.

202. Non enim cauſidicum neſcio quem, neque proclamatorem, aut rabulam hoc ſermone noſtro conquirimus, ſed eum virum, qui primùm ſit ejus artis antiſtes, cujus quum ipſa natura magnam homini facultatem daret, tamen eſſe deus putatur; ut & ipſum, quod erat hominis proprium, non partum per nos, ſed divinitus ad nos delatum videretur: deinde qui poſſit non tam caduceo, quàm nomine oratoris ornatus, incolumis vel inter hoſtium tela ver-

ſari : tum qui ſcelus, fraudemque nocentis poſſit dicendo ſubjicere odio civium, ſupplicioque conſtringere : idemque ingenii præſidio, innocentiam judiciorum pœnâ liberare : idemque languentem, labentemque populum aut ad decus excitare, aut ab errore deducere, aut inflammare in improbos, aut incitatum in bonos mitigare : qui denique, quemcumque in animis hominum motum res & cauſa poſtulet, eum dicendo vel excitare poſſit, vel ſedare.

203. Hanc vim si quis exiſtimat, aut ab iis, qui de dicendi ratione ſcripſerunt, expoſitam eſſe, aut a me poſſe exponi tam brevi, vehementer errat : neque ſolùm inſcientiam meam, ſed ne rerum quidem magnitudinem perſpicit. Equidem vobis, quoniam ita voluiſtis, fontes, unde hauriretis ; atque itinera ipſa ita putavi eſſe demonſtranda, non ut ipſe dux eſſem (quod & infinitum eſt, & non neceſſarium) ſed ut commonſtrarem tantùm viam, &, ut fieri ſolet, digitum ad fontes intenderem.

XLVII. Mihi verò, inquit Mucius, ſatis ſuperque abs te videtur iſtorum ſtudiis, si modò ſunt ſtudiosi, eſſe factum. Nam, ut Socratem illum ſolitum aiunt dicere, perfectum sibi opus eſſe, si quis ſatis eſſet concitatus cohortatione ſuâ ad ſtudium cognoſcendæ, percipiendæque virtutis :

Digitized by Google

quibus enim id perſuaſum eſſet, ut nihil mallent ſe eſſe, quàm bonos viros, iis reliquam facilem eſſe doctrinam: sic ego intelligo, si in hæc quæ patefecit oratione ſuâ Craſſus, intrare volueritis, facillimè vos ad ea, quæ cupitis, perventuros ab hoc aditu, januaque patefacta.

205. Nobis verò, inquit Sulpicius, iſta ſunt pergrata perque jucunda: ſed pauca etiam requirimus, in primiſque ea, quæ valde breviter a te, Craſſe, de ipſa arte percurſa ſunt, quum illa te & non contemnere, & didiciſſe confiterere. Ea si paulò latius dixeris, expleris omnem exſpectationem diuturni desiderii noſtri. Nam nunc, quibus ſtudendum rebus eſſet, accepimus, quod ipſum eſt tamen magnum; ſed vias earum rerum, rationemque cupimus cognoſcere.

206. Quid si, inquit Craſſus, quoniam ego, quò faciliùs vos apud me tenerem, veſtræ potiùs obſecutus ſum voluntati, quàm aut conſuetudini aut naturæ meæ; petimus ab Antonio, ut ea, quæ continet neque adhuc protulit, ex quibus unum libellum sibi excidiſſe jamdudum queſtus eſt, explicet nobis, & illa dicendi myſteria enuntiet? Ut videtur, inquit Sulpicius: nam Antonio dicente, etiam quid tu intelligas, ſentiemus. Peto igitur, inquit Craſſus, a te, quoniam id nobis, Antoni,

hominibus id ætatis, oneris ab horum adoleſcentium ſtudiis imponitur, ut exponas, quid iis de rebus, quas a te quæri vides, ſentias.

XLVIII. Deprehenſum equidem me, inquit Antonius, planè video, atque ſentio, non ſolùm quòd ea requiruntur a me, quorum ſum ignarus atque inſolens, ſed quia, quod in cauſis valde fugere ſoleo, ne tibi, Craſſe, ſuccedam, id me nunc iſti vitare non ſinunt.

208. Verùm hòc ingrediar ad ea, quæ vultis, audaciùs, quòd idem mihi ſpero uſu eſſe venturum in hac diſputatione, quod in dicendo ſolet, ut nulla exſpectetur ornata oratio. Neque enim ſum de arte dicturus, quam numquam didici, ſed de mea conſuetudine; ipſaque illa, quæ in commentarium meum retuli, ſunt ejuſmodi, non aliquâ mihi doctrinâ tradita, ſed in rerum uſu cauſiſque tractata: quæ ſi vobis, hominibus eruditiſſimis, non probabuntur, veſtram iniquitatem accuſatote, qui ex me ea quæſieritis, quæ ego neſcirem: meam facilitatem laudatote, quum vobis non meo judicio, ſed veſtro ſtudio inductus non gravatè reſpondero.

209. Tum Craſſus, Perge modò, inquit, Antoni: nullum eſt enim periculum, ne quid tu eloquare, niſi ita prudenter, ut neminem noſtrûm pœniteat ad hunc te

Digitized by Google

ſermonem impuliſſe. Ego verò, inquit, pergam: & id faciam, quod in principio fieri in omnibus diſputationibus oportere cenſeo, ut, quid illud ſit, de quo diſputetur, explanetur; ne vagari & errare cogatur oratio, ſi ii, qui inter ſe diſſenſerint, non idem eſſe illud, quo de agitur, intelligent.

210. Nam, ſi fortè quæreretur, quæ eſſet ars imperatoris, conſtituendum putarem principiò, quis eſſet imperator: qui quum eſſet conſtitutus adminiſtrator quidam belli gerendi, tum adjungeremus de exercitu, de caſtris, de agminibus, de ſignorum collationibus, de oppidorum oppugnationibus, de commeatu, de inſidiis faciendis, atque vitandis, de reliquis rebus, quæ eſſent propriæ belli adminiſtrandi: quarum qui eſſent animo & ſcientiâ compotes, eos eſſe imperatores dicerem; uterer que exemplis Africanorum, & Maximorum: Epaminondam, atque Annibalem, atque ejus generis homines nominarem.

211. Sin autem quæreremus, quis eſſet is, qui ad rempublicam moderandam uſum, & ſcientiam, & ſtudium ſuum contuliſſet, definirem hoc modo: Qui, quibus rebus utilitas reipubl. pararetur, augereturque, teneret, iiſque uteretur, hunc reipublicæ rectorem, & conſilii publici

Digitized by Google

auctorem eſſe habendum; prædicaremque P. Lentulum, principem illum, & Tib. Gracchum patrem, & Q. Metellum, & P. Africanum, & C. Lælium, & innumerabiles alios quum ex noſtra civitate, tum ex ceteris. Sin autem quæreretur, quisnam juriſconſultus verè nominaretur; eum dicerem, qui legum, & conſuetudinis ejus, quâ privati in civitate uterentur, & ad respondendum, & ad agendum, & ad cavendum, peritus eſſet; & ex eo genere Sex. Ælium, M. Manilium, P. Mucium nominarem.

XLIX. Atque, ut jam ad leviora artium ſtudia veniam, si musicus, si grammaticus, si poëta quæratur, possim similiter explicare, quid eorum quiſque profiteatur, & quo non amplius ab quoque sit poſtulandum. Philoſophi denique ipsius, qui de ſua vi, ac ſapientia unus omnia pene profitetur, eſt tamen quædam deſcriptio, ut is, qui ſtudeat omnium rerum divinarum, atque humanarum vim, naturam, cauſaſque noſſe, & omnem benè vivendi rationem tenere, & perſequi, nomine hoc appelletur.

213. Oratorem autem, quoniam de eo quærimus, equidem non facio eumdem, quem Craſſus; qui mihi viſus eſt omnem omnium rerum, atque artium ſcientiam comprehendere uno oratoris officio, ac

nomine : atque eum puto eſſe, qui & verbis ad audiendum jucundis, & ſententiis ad probandum accommodatis uti poſſit in causis forenſibus, atque communibus. Hunc ego appello oratorem, eumque eſſe præterea inſtructum voce, & actione, & lepore quodam volo.

214. Craſſus verò mihi noſter viſus eſt oratoris facultatem non illius artis terminis, ſed ingenii ſui finibus, immensis pene, deſcribere. Nam & civitatum regendarum oratori gubernacula ſententiâ ſuâ tradidit; in quo per mihi mirum viſum eſt, Scævola, te hoc illi concedere; quum ſæpiſsime tibi ſenatus breviter impolitéque dicenti maximis sit de rebus aſſenſus. M. verò Scaurus, quem non longè ruri apud ſe eſſe audio, vir regendæ reipublicæ ſcientissimus, si audierit, hanc auctoritatem gravitatis & consilii ſui vindicari a te, Craſſe, quòd eam oratoris propriam eſſe dicas; jàm, credo, hùc veniat, & hanc loquacitatem noſtram vultu ipſo, adſpectuque conterreat: qui quamquam eſt in dicendo minimè contemnendus, prudentiâ tamen rerum magnarum magis, quàm dicendi arte, nititur.

215. Neque verò, si quis utrumque poteſt, aut ille consilii publici auctor, ac ſenator bonus, ob eam ipſam cauſam orator eſt; aut hic diſertus, atque eloquens, si

eſt idem in procuratione civitatis egregius, illam ſcientiam dicendi copiâ eſt conſecutus. Multùm inter ſe diſtant iſtæ facultates, longéque ſunt diverſæ, atque ſejunctæ; neque eâdem ratione ac viâ M. Cato, P. Africanus, Q. Metellus, C. Lælius, qui omnes eloquentes fuerunt, orationem ſuam, & reipublicæ dignitatem exornabant.

L. Neque enim eſt interdictum aut a rerum natura, aut a lege aliqua, atque more, ut singulis hominibus ne amplius, quàm singulas artes, noſſe liceat. Quare non, etsi eloquentissimus Athenis Pericles, idemque in ea civitate plurimos annos princeps consilii publici fuit, idcirco ejuſdem hominis, atque artis utraque facultas exiſtimanda eſt; nec, si P. Craſſus idem fuit eloquens, & juris peritus, ob eam cauſam ineſt in facultate dicendi juris civilis ſcientia.

217. Nam si quiſque, ut in aliqua arte & facultate excellens, aliam quoque artem sibi aſſumpſerit, is perficiet, ut, quod præterea ſciet, id ejus, in quo excellet, pars quædam eſſe videatur: licet iſtâ ratione dicamus, pilâ bene & duodecim ſcriptis ludere, proprium eſſe juris civilis, quoniam utrumque eorum P. Mucius optimè fecerit; eademque ratione dicantur, quos φυσικοὺς Græci nominant, iidem

poëtæ, quoniam Empedocles physicus egregium poëma fecerit. At hoc ne philoſophi quidem ipsi, qui omnia, sicut propria, ſua eſſe, atque a ſe possideri volunt, dicere audent, geometriam aut muſicam philoſophi eſſe, quia Platonem omnes in illis artibus præſtantissimum fuiſſe fateantur.

218. Ac, si jam placet omnes artes oratori ſubjungere, tolerabilius eſt sic potiùs dicere, ut, quoniam dicendi facultas non debeat eſſe jejuna atque nuda, ſed aſperſa, atque diſtincta multarum rerum jucundâ quadam varietate, sit boni oratoris multa auribus accepiſſe, multa vidiſſe, multa animo & cogitatione, multa etiam legendo percurriſſe: neque ea, ut ſua, poſſediſſe; ſed, ut aliena, libaſſe. Fateor enim, callidum quemdam hunc, & nulla in re tironem, ac rudem, nec peregrinum, atque hoſpitem in agendo eſſe debere.

LI. Neque verò iſtis tragœdiis tuis, quibus uti philoſophi maximè ſolent, Craſſe, perturbor, quòd ita dixiſti, neminem poſſe eorum mentes, qui audirent, aut inflammare dicendo, aut inflammatas reſtinguere, quum eo maximè vis oratoris magnitudoque cernatur, nisi qui rerum omnium naturam, mores hominum, atque rationes penitus perſpexerit: in quo philoſophia sit oratori neceſſariò percipienda: quo

Digitized by Google

in ſtudio hominum quoque ingenioſiſſimorum otioſiſſimorumque totas ætates videmus eſſe contritas: quorum ego copiam, magnitudinemque cognitionis, atque artis non modò non contemno, ſed etiam vehementer admiror: nobis tamen, qui in hoc populo foroque verſamur, ſatis eſt ea de moribus hominum & ſcire, & dicere, quæ non abhorrent ab hominum moribus.

220. Quis enim umquam orator magnus, & gravis, quum iratum adverſario judicem facere vellet, hæſitavit ob eam cauſam; quòd neſciret quid eſſet iracundia, fervorne mentis, an cupiditas puniendi doloris? Quis, quum ceteros animorum motus aut judicibus, aut populo dicendo miſcere, atque agitare vellet, ea dixit, quæ a philoſophis dici ſolent? qui partim omnino motus negant in animis ullos eſſe debere, quique eos in judicum mentibus concitent, ſcelus eos nefarium facere; partim, qui tolerabiliores volunt eſſe, & ad veritatem vitæ propiùs accedere, permediocres, ac potiùs leves motus debere eſſe dicunt

221. Orator autem omnia hæc, quæ putantur in communi vitæ conſuetudine mala, ac moleſta, & fugienda, multò majora & acerbiora verbis facit: itemque ea, quæ vulgò expetenda atque optabilia videntur, dicendo amplificat atque ornat: neque vult

Digitized by Google

ita ſapiens inter ſtultos videri, uti, qui audiant, aut illum ineptum, & Græculum putent, aut, etiamsi valde probent ingenium oratoris, ſapientiam admirentur, ſe eſſe ſtultos moleſtè ferant.

222. Sed ita peragrat per animos hominum, ita ſenſus menteſque pertractat, ut non desideret philoſophorum deſcriptiones, neque exquirat oratione, ſummum illud bonum in animone sit, an in corpore; virtute, an voluptate definiatur; an hæc inter ſe jungi copularique possint: an verò, ut quibuſdam viſum, nihil certum ſciri, nihil planè cognoſci, & percipi possit: quarum rerum fateor magnam, multiplicemque eſſe diſciplinam, & multas, copioſas, variaſque rationes.

223. Sed aliud quiddam, longè aliud, Craſſe, quærimus: acuto homine nobis opus eſt, & naturâ, uſuque callido, qui ſagaciter perveſtiget, quid ſui cives, iique homines, quibus aliquid dicendo perſuadere velit, cogitent, ſentiant, opinentur, exſpectent.

LII. Teneat oportet venas cujuſque generis, ætatis, ordinis; & eorum, apud quos aliquid aget, aut erit acturus, mentes, ſenſuſque deguſtet. Philoſophorum autem libros reſervet sibi ad hujuſcemodi Tuſculani requiem atque otium, ne, si quando ei dicendum erit de juſtitia & fide,

Digitized by Google

mutuetur a Platone; qui, quum hæc exprimenda verbis arbitraretur, novam quamdam finxit in libris civitatem: uſque eò illa, quæ dicenda de juſtitia putabat, a vitæ conſuetudine, & a civitatum moribus abhorrebant.

225. Quòd si ea probarentur in populis, atque in civitatibus, quis tibi, Craſſe, concessiſſet, clarissimo viro, & amplissimo principi civitatis, ut illa diceres in maxima concione tuorum civium, quæ dixiſti? *Eripite nos ex miſeriis, eripite nos ex faucibus eorum, quorum crudelitas noſtro sanguine non poteſt expleri: nolite sinere nos cuiquam servire, nisi vobis universis, quibus & poſſumus & debemus.* Omitto *miſerias*, in quibus, ut illi aiunt, vir fortis eſſe non poteſt: omitto *fauces*, ex quibus te eripi vis, ne judicio iniquo exſorbeatur ſanguis tuus; quod ſapienti negant accidere poſſe. *Servire* verò non modò te, ſed univerſum ſenatum, cujus tum cauſam agebas, auſus es dicere?

226. Poteſtne virtus, Craſſe, ſervire, iſtis auctoribus, quorum tu præcepta oratoris facultate complecteris? quæ & ſemper, & ſola libera eſt, quæque, etiamsi corpora capta sint armis, aut conſtricta vinculis, tamen ſuum jus atque omnium rerum impunitam libertatem tenere debeat. Quæ verò addidiſti, non modò ſe-

Digitized by Google

natum ſervire *poſſe* populo, ſed etiam *debere*, quis hoc philoſophus tam mollis, tam languidus, tam enervatus, tam omnia ad voluptatem corporis, doloremque referens, probare poſſet? Senatum ſervire populo, cui populus ipſe moderandi & regendi ſui poteſtatem, quaſi quaſdam habenas, tradidiſſet?

LIII. Itaque hæc, quum a te divinitus ego dicta arbitrarer, P. Rutilius Rufus, homo doctus, & philoſophiæ deditus, non modò parum commodè, ſed etiam turpiter & flagitioſè dicta eſſe dicebat. Idemque Servium Galbam, quem hominem probè commeminiſſe ſe aiebat, pergraviter reprehendere ſolebat, quòd is, L. Scribonio quæſtionem in eum ferente, populi miſericordiam concitaſſet, quum M. Cato, Galbæ gravis atque acer inimicus, aſperè apud populum Romanum & vehementer eſſet locutus: quam orationem in Originibus ſuis expoſuit ipſe.

228. Reprehendebat igitur Galbam Rutilius, quòd is C. Sulpicii Galli, propinqui ſui, Q. pupillum filium ipſe pene in humeros ſuos extuliſſet, qui patris clariſſimi recordatione & memoriâ fletum populo moveret, & duos filios ſuos parvos tutelæ populi commendaſſet, ac ſe, tamquam in procinctu teſtamentum faceret, ſine libra atque tabulis populum Romanum

Digitized by Google

tutorem inſtituere dixiſſet illorum orbitati. Itaque quum & invidiâ, & odio populi tum Galba premeretur, his quoque eum tragœdiis liberatum ferebat; quod item apud Catonem ſcriptum eſſe video, *niſi pueris & lacrymis uſus eſſet, pœnas eum daturum fuiſſe.* Hæc Rutilius valde vituperabat, & huic humilitati dicebat vel exſilium fuiſſe vel mortem anteponendam.

229. Neque verò hoc ſolùm dixit, ſed ipſe & ſenſit, & fecit. Nam quum eſſet ille vir exemplum, ut ſcitis, innocentiæ; quumque illo nemo neque integrior eſſet in civitate, neque ſanctior; non modò ſupplex judicibus eſſe noluit, ſed ne ornatiùs quidem, aut liberiùs cauſam dici ſuam, quàm ratio veritatis ferebat. Paulùm huic Cottæ tribuit partium, diſertiſſimo adoleſcenti, ſororis ſuæ filio. Dixit itèm cauſam illam quadam ex parte Q. Mucius, more ſuo, nullo apparatu, purè & dilucidè.

230. Quòd ſi tu tunc, Craſſe, dixiſſes, qui ſubſidium oratori ex illis diſputationibus, quibus philoſophi utuntur, ad dicendi copiam, petendum eſſe paulò antè dicebas; &, ſi tibi pro P. Rutilio non philoſophorum more, ſed tuo licuiſſet dicere: quamvis ſcelerati illi fuiſſent, ſicuti fuerunt, peſtiferi cives, ſupplicioque digni, tamen omnem eorum importunitatem ex intimis

mentibus evelliſſet vis orationis tuæ: nunc talis vir amiſſus eſt, dum cauſa ita dicitur, ut si in illa commentitia Platonis civitate res ageretur. Nemo ingemuit, nemo inclamavit patronorum, nihil cuiquam doluit, nemo eſt queſtus, nemo rempublicam imploravit, nemo ſupplicavit. Quid multa? pedem nemo in illo judicio ſupploſit; credo, ne Stoicis renuntiaretur.

LIV. Imitatus eſt homo Romanus & conſularis veterem illum Socratem, qui, quum omnium ſapientiſſimus eſſet, ſanctiſſiméque vixiſſet, ita in judicio capitis pro ſe ipſe dixit, ut non ſupplex, aut reus, ſed magiſter aut dominus videretur eſſe judicum. Quin etiam, quum ei ſcriptam orationem diſertiſſimus orator Lysias attuliſſet, quam, si ei videretur, ediſceret, ut eâ pro ſe in judicio uteretur, non invitus legit, & commodè ſcriptam eſſe dixit: ſed, inquit, ut, si mihi calceos Sicyonios attuliſſes, non uterer, quamvis eſſent habiles, & apti ad pedem, quia non eſſent viriles; sic illam orationem diſertam sibi & oratoriam videri, fortem & virilem non videri. Ergo ille quoque damnatus eſt: neque ſolùm primis ſententiis, quibus tantùm ſtatuebant judices, damnarent an abſolverent, ſed etiam illis, quas iterum legibus ferre debebant. Erat enim Athenis, reo damnato, si fraus capitalis non eſſet, quasi pœnæ æſtimatio.

Digitized by Google

232. Ex ſententia, quum judicibus daretur, interrogabatur reus, quam quaſi æſtimationem commeruiſſe ſe maximè conſiteretur: quod quum interrogatus Socrates eſſet, reſpondit, ſeſe meruiſſe, ut ampliſsimis honoribus & præmiis decoraretur, & ut ei victus quotidianus in Prytaneo publicè præberetur; qui honos apud Græcos maximus haberetur.

233. Cujus reſponſo ſic judices exarſerunt, ut capitis hominem innocentiſsimum condemnarent. Qui quidem ſi abſolutus eſſet (quod mehercule etiamsi nihil ad nos pertinet, tamen propter ejus ingenii magnitudinem vellem) quonam modo iſtos philoſophos ferre poſſemus, qui nunc, quum ille damnatus eſt nullam aliam ob culpam, niſi propter dicendi inſcientiam, tamen a ſe oportere dicunt peti præcepta dicendi? Quibuſcum ego non pugno, utrum ſit melius, aut verius: tantùm dico, & aliud illud eſſe atque hoc, & hoc sine illo ſummum eſſe poſſe.

LV. Nam quòd jus civile, Craſſe, tam vehementer amplexus es, video quid egeris: tum, quum dicebas, videbam. Primùm Scævolæ te dedidiſti, quem omnes amare meritiſsimò pro ejus eximia ſuavitate debemus; cujus artem quum indotatam eſſe, & incomptam videres, verborum eam dote locupletaſti, & ornaſti.

Digitized by Google

Deinde quòd in ea tu plus operæ, laboriſque conſumpſeras, quum ejus ſtudii tibi & hortator, & magiſter eſſet domi; veritus es, niſi iſtam artem oratione exaggeraſſes, ne operam perdidiſſes.

235. Sed ego ne cum iſta quidem arte pugno: ſit ſanè tanta, quantam tu illam eſſe vis: etenim ſine controverſia & magna eſt, & latè patet, & ad multos pertinet, & ſummo in honore ſemper fuit, & clariſſimi cives ei ſtudio etiam hodie præſunt: ſed vide, Craſſe, ne, dum novo & alieno ornatu velis ornare juris civilis ſcientiam, ſuo quoque eam conceſſo & tradito ſpolies, atque denudes.

236. Nam, ſi ita diceres, qui juriſconſultus eſſet, eſſe eum oratorem; itemque qui eſſet orator, juris eumdem eſſe conſultum; præclaras duas artes conſtitueres, atque inter ſe pares, & ejuſdem ſocias dignitatis. Nunc verò juriſconſultum ſine hac eloquentia, de qua quærimus, fateris eſſe poſſe, fuiſſeque plurimos: oratorem negas, niſi illam ſcientiam aſſumpſerit, eſſe poſſe. Ita & tibi juriſconſultus ipſe per ſe nihil, niſi leguleius quidam cautus & acutus, præco actionum, cantor formularum, auceps ſyllabarum. Sed quia ſæpe utitur orator ſubſidio juris in cauſis, idcirco iſtam juris ſcientiam eloquentiæ, tamquam ancillulam pediſſequamque, adjunxiſti.

Digitized by Google

LVI. Quòd verò impudentiam admiratus es eorum patronorum, qui aut, quum parva neſcirent, magna profiterentur, aut ea, quæ maxima eſſent in jure civili, tractare auderent in causis, quum ea neſcirent, numquamque didiciſſent; utriuſque rei facilis eſt, & prompta defensio. Nam neque illud eſt mirandum, qui, quibus verbis coëmptio fiat, neſciat, eumdem ejus mulieris, quæ coëmptionem fecerit, cauſam poſſe defendere. Nec si parvi navigii, & magni eadem eſt in gubernando ſcientia; idcirco qui, quibus verbis erctum cieri oporteat, neſciat, idem erciſcundæ familiæ cauſam agere non possit.

238. Nam, quòd maximas centumvirales cauſas in jure positas protuliſti; quæ tandem earum cauſa fuit, quæ ab homine eloquenti, juris imperito, non ornatissimè potuerit dici? quibus quidem in causis omnibus, sicut in ipſa M'. Curii, quæ abs te nuper eſt dicta, & in C. Hoſtilii Mancini controversia, atque in eo puero, qui ex altera natus erat uxore, non remiſſo nuntio ſuperiori, fuit inter peritissimos homines ſumma de jure diſſensio.

239. Quæro igitur, quid adjuverit oratorem in his causis juris ſcientia, quum hic juriſconſultus ſuperior fuerit diſceſſurus, qui eſſet non ſuo artificio, ſed alieno, hoc eſt, non juris ſcientiâ, ſed eloquentiâ,

quentiâ, ſuſtentatus. Equidem hoc ſæpe audivi, quum ædilitatem P. Craſſus peteret, eumque major natu, etiam conſularis, Ser. Galba aſſectaretur, quòd Crassi filiam C. filio ſuo deſpondiſſet, accessiſſe ad Craſſum conſulendi cauſâ quemdam ruſticanum: qui quum Craſſum ſeduxiſſet, atque ad eum retuliſſet, reſponſumque ab eo verum magis, quàm ad ſuam rem accommodatum abſtuliſſet; ut eum triſtem Galba vidit, nomine appellavit, quæsivitque, qua de re ad Craſſum retuliſſet: ex quo ut audivit, commotumque ut vidit hominem, Suſpenſo, inquit, animo, & occupato Craſſum tibi reſpondiſſe video.

240. Deinde ipſum Craſſum manu prehendit, &, Heus tu, inquit, quid tibi in mentem venit ita reſpondere? Tum ille fidenter, homo peritissimus, confirmare, ita ſe rem habere, ut reſpondiſſet; nec dubium eſſe poſſe. Galba autem alludens variè & copiosè, multas similitudines afferre, multaque pro æquitate contra jus dicere: atque illum, quum diſſerendo par eſſe non poſſet (quamquam fuit Craſſus in numero diſertorum, ſed par Galbæ nullo modo) ad auctores confugiſſe, & id, quod ipſe diceret, & in P. Mucii fratris ſui libris, & in Sex. Ælii commentariis ſcriptum protuliſſe; ac tamen concessiſſe,

Digitized by Google

Galbæ diſputationem ſibi probabilem & propè veram videri.

LVII. Attamen quæ cauſæ ſunt ejuſmodi, ut de earum jure dubium eſſe non poſſit, omnino in judicium vocari non ſolent. Num quis eo teſtamento, quod paterfamiliâs antè fecit, quàm ei filius natus eſt, hereditatem petit? nemo: quia conſtat, agnaſcendo rumpi teſtamentum. Ergo in hoc genere juris judicia nulla ſunt. Licet igitur impunè oratori omnem hanc partem juris incontroverſi ignorare, quæ pars ſine dubio multò maxima eſt.

242. In eo autem jure, quod ambigitur inter peritiſſimos, non eſt difficile oratori, ejus partis, quamcumque defendet, auctorem aliquem invenire: a quo quum amentatas haſtas acceperit, ipſe eas oratoris lacertis, viribuſque torquebit. Niſi verò (bonâ veniâ hujus optimi viri dixerim Scævolæ) tu libellis, aut præceptis ſoceri tui cauſam M'. Curii defendiſti: nonne arripuiſti patrocinium æquitatis, & defenſionem teſtamentorum, ac voluntatis mortuorum?

243. Ac meâ quidem ſententiâ (frequens enim te audivi, atque affui) multò majorem partem ſententiarum ſale tuo, & politiſſimis facetiis pellexiſti, quum & illud nimium acumen illuderes, & admi-

rarere ingenium Scævolæ, qui excogitaſſet, naſci priùs oportere, quàm emori: quumque multa colligeres & ex legibus, & ex ſenatuſconſultis, & ex vita, ac ſermone communi, non modò acutè, ſed etiam ridiculè ac facetè; ubi si verba, non rem ſequeremur, confici nihil poſſet. Itaque hilaritatis plenum judicium, ac lætitiæ fuit: in quo quid tibi juris civilis exercitatio profuerit, non intelligo; dicendi vis egregia, ſummâ feſtivitate, & venuſtate conjuncta profuit.

244. Ipſe ille Mucius paterni juris defenſor, & quasi patrimonii propugnator ſui, quid in illa cauſa, quum contra te diceret, attulit, quod de jure civili deromptum videretur? quam legem recitavit? quid patefecit dicendo, quod fuiſſet imperitis occultius? Nempe ejus omnis oratio verſata eſt in eo, ut ſcriptum plurimùm valere oportere defenderet. At in hoc genere pueri apud magiſtros exercentur omnes, quum in ejuſmodi cauſis aliàs ſcriptum, aliàs æquitatem defendere docentur.

245. Et credo in illa militis cauſa, si tu aut heredem, aut militem defendiſſes, ad Hoſtilianas te actiones, non ad tuam vim & oratoriam facultatem contuliſſes. Tu verò, vel si teſtamentum defenderes, sic ageres, ut omne omnium teſtamentorum

Digitized by Google

jus in eo judicio poſitum videretur: vel ſi cauſam ageres militis; patrem ejus, ut ſoles, dicendo a mortuis excitaſſes; ſtatuiſſes ante oculos; complexus eſſet filium, flenſque eum centumviris commendaſſet: lapides mehercule omnes flere ac lamentari coëgiſſet; ut totum illud, *Uti lingua nuncupaſſet*, non in XII tabulis, quas tu omnibus bibliothecis anteponis, ſed in magiſtri carmine ſcriptum videretur.

LVIII. Nam quòd inertiam accuſas adoleſcentium, qui iſtam artem primùm facillimam non ediſcant; quæ quàm ſit facilis, illi viderint; qui ejus artis arrogantiâ, quaſi difficillima ſit, ita ſubnixi ambulant: deinde etiam tu ipſe videris, qui eam artem facilem eſſe dicis; quam concedis adhuc artem omnino non eſſe, ſed aliquando, ſi quis aliam artem didicerit, ut hanc artem efficere poſſit, tum eſſe illam artem futuram: deinde, quòd ſit plena delectationis; in qua tibi remittunt omnes iſtam voluptatem, & eâ ſe carere patiuntur, nec quiſquam eſt eorum, qui, si jam ſit ediſcendum ſibi aliquid, non Teucrum Pacuvii malit, quàm Manilianas venalium vendendorum leges ediſcere.

247. Tum autem, quòd amore patriæ cenſes nos noſtrorum majorum inventa noſſe debere; non vides, veteres leges aut ipſâ ſuâ vetuſtate conſenuiſſe, aut no-

vis legibus eſſe ſublatas? Quòd verò viros bonos jure civili fieri putas, quia legibus & præmia propoſita ſint virtutibus & ſupplicia vitiis; equidem putabam, virtutem hominibus (ſi modò tradi ratione poſſit) inſtituendo & perſuadendo, non minis, & vi, ac metu tradi. Nam ipſum quidem illud, etiam ſine cognitione juris, quàm ſit bellum cavere malum, ſcire poſſumus.

248. De me autem ipſo, cui uni tu concedis, ut ſine ulla juris ſcientia tamen cauſis ſatisfacere poſſim, tibi hoc, Craſſe, reſpondeo, neque me umquam jus civile didiciſſe, neque tamen in iis cauſis, quas in jure poſſem defendere, umquam iſtam ſcientiam deſideraſſe. Aliud eſt enim eſſe artificem cujuſdam generis atque artis, aliud in communi vita & vulgari hominum conſuetudine nec hebetem, nec rudem.

249. Cui noſtrûm non licet fundos noſtros obire, aut res ruſticas vel fructûs cauſâ, vel delectationis, inviſere? tamen nemo tam ſine oculis, tam ſine mente vivit, ut, quid ſit ſementis ac meſſis, quid arborum putatio ac vitium, quo tempore anni, aut quo modo ea fiant, omnino neſciat. Num igitur, ſi cui fundus inſpiciendus, aut ſi mandandum aliquid procuratori de agricultura, aut imperandum

Digitized by Google

villico ſit, Magonis Carthaginienſis ſunt libri perdiſcendi? an hac communi intelligentiâ contenti eſſe poſſumus? Cur ergo non iidem in jure civili, præſertim quum in cauſis, & in negotiis, & in foro conteramur, ſatis inſtructi eſſe poſſumus ad hoc duntaxat, ne in noſtra patria peregrini atque advenæ eſſe videamur?

250. Ac ſi jam ſit cauſa aliqua ad nos delata obſcurior, difficile, credo, ſit cum hoc Scævola communicare; quamquam ipsi omnia, quorum negotium eſt, conſulta ad nos, & exquiſita deferunt. An verò ſi de re ipſa, ſi de finibus, quum in rem præſentem non venimus, ſi de tabulis, & præſcriptionibus controverſia eſt, contortas res, & ſæpe difficiles neceſſariò perdiſcimus: ſi leges nobis, aut ſi hominum peritorum reſponſa cognoſcenda ſunt, veremur ne ea, ſi ab adoleſcentia juri civili minùs ſtuduerimus, non queamus cognoſcere?

LIX. Nihilne igitur prodeſt oratori juris civilis ſcientia? Non poſſum negare prodeſſe ullam ſcientiam, ei præſertim, cujus eloquentia copiâ rerum debeat eſſe ornata: ſed multa, & magna, & difficilia ſunt ea, quæ ſunt oratori neceſſaria, ut ejus induſtriam in plura ſtudia diſtrahere nolim.

251. Quis neget opus eſſe oratori in hoc oratorio motu, ſtatuque, Roſcii geſ-

tum, & vetuſtatem? tamen nemo ſuaſerit ſtudiosis dicendi adoleſcentibus in geſtu diſcendo hiſtrionum more elaborare. Quid eſt oratori tam neceſſarium, quàm vox? tamen me auctore nemo dicendi ſtudioſus, Græcorum more tragœdorum voci ſerviet, qui & annos complures ſedentes declamitant, & quotidie antequam pronuntient, vocem cubantes ſensim excitant, eamdemque, quum egerunt, ſedentes ab acutissimo ſono uſque ad gravissimum ſonum recipiunt, & quasi quodammodo colligunt. Hoc nos si facere velimus, antè condemnentur ii, quorum cauſas receperimus, quàm toties, quoties præſcribitur, Pæanem, aut Munionem citarimus.

252. Quòd si in geſtu, qui multùm oratorem adjuvat, & in voce, quæ una maximè eloquentiam vel commendat, vel ſuſtinet, elaborare nobis non licet; ac tantùm in utroque aſſequi poſſumus, quantùm, in hac acie quotidiani muneris, ſpatii nobis datur: quantò minùs eſt ad juris civilis perdiſcendi occupationem deſcendendum? quod & ſummatim percipi sine doctrina poteſt, & hanc habet ab illis rebus dissimilitudinem, quòd vox & geſtus ſubitò ſumi, & aliunde arripi non poteſt; juris utilitas ad quamque cauſam, quamvis repentè, vel a peritis, vel de libris depromi poteſt.

Digitized by Google

253. Itaque illi diſertiſſimi homines miniſtros habent in cauſis juris peritos, quum ipſi ſint peritiſſimi, & qui, ut abs te paulò antè dictum eſt, *pragmatici* vocantur. In quo noſtri omninò meliùs multò, quòd clariſſimorum hominum auctoritate leges, & jura tecta eſſe voluerunt. Sed tamen non fugiſſet hoc Græcos homines, ſi ita neceſſe eſſe arbitrati eſſent, oratorem ipſum erudire in jure civili, non ei pragmaticum adjutorem dare.

LX. Nam quòd dicis *ſenectutem a ſolitudine vindicari juris civilis ſcientiâ*, fortaſſe etiam pecuniæ magnitudine. Sed nos non quid nobis utile, verum quid oratori neceſſarium ſit, quærimus. Quamquam, quoniam multa ad oratoris ſimilitudinem ab uno artifice ſumimus, ſolet idem Roſcius dicere, ſe, quò plus ſibi ætatis accederet, eò tardiores tibicinis modos, & cantus remiſſiores eſſe facturum. Quod ſi ille, adſtrictus certâ quadam numerorum moderatione, & pedum, tamen aliquid ad requiem ſenectutis excogitat; quantò faciliùs nos non laxare modos, ſed totos mutare poſſumus? Neque enim hoc te, Craſſe, fallit, quàm multa ſint, & quam varia genera dicendi; quod haud ſciam, an tu primus oſtenderis, qui jamdiu multò dicis remiſſiùs, & leniùs, quàm ſolebas: neque minùs hæc tamen tua graviſſimi

ſermonis lenitas, quàm illa ſumma vis & contentio probatur: multique oratores fuerunt, ut illum Scipionem audimus, & Lælium, qui omnia ſermone conficerent paulò intentiore, numquam, ut Servius Galba, lateribus aut clamore contenderent.

255. Quòd si jam hoc facere non poteris, aut noles: vereris, ne tua domus, talis & viri, & civis, si a litigiosis hominibus non colatur, a ceteris deſeratur? Equidem tantùm abſum ab iſta ſententia, ut non modò non arbitrer ſubsidium ſenectutis, in eorum, qui conſultum veniant, multitudine eſſe ponendum, ſed tamquam portum aliquem, exſpectem iſtam, quam tu times, ſolitudinem. Subsidium enim bellissimum exiſtimo eſſe ſenectuti otium.

256. Reliqua verò etiamsi adjuvant (hiſtoriam dico, & prudentiam juris publici, & antiquitatis iter, & exemplorum copiam) si quando opus erit, a viro optimo, & iſtis rebus inſtructissimo, familiari meo, Longino mutuabor. Neque repugnabo, quominus (id quod modò hortatus es) omnia legant, omnia audiant, in omni recto ſtudio, atque humanitate verſentur: ſed mehercule non ita multùm ſpatii mihi videtur, si modò ea facere, & perſequi volent, quæ a te, Craſſe, præ-

E v

Digitized by Google

cepta ſunt : qui mihi propè etiam nimis duras leges imponere viſus es huic ætati, ſed tamen ad id, quod cupiunt, adipiſcendum propè neceſſarias.

257. Nam & ſubitæ ad propoſitas cauſas exercitationes, & accuratæ & meditatæ commentationes, ac ſtilus ille tuus, quem tu verè dixiſti *perfectorem dicendi eſſe ac magiſtrum*, multi ſudoris eſt; & illa orationis ſuæ cum ſcriptis alienis comparatio, & de alieno ſcripto ſubita vel laudandi, vel vituperandi, vel comprobandi, vel refellendi cauſâ, diſputatio, non mediocris contentionis eſt, vel ad memoriam, vel ad imitandum.

LXI. Illud verò fuit horribile, quod mehercule vereor ne majorem vim ad deterrendum habuerit, quàm ad cohortandum. Voluiſti enim in ſuo genere unumquemque noſtrûm quasi quemdam eſſe Roſcium; dixiſtique, non tam ea, quæ recta eſſent, probari, quàm, quæ prava ſunt, faſtidiis adhæreſcere : quod ego non tam faſtidioſè in nobis, quàm in hiſtrionibus, ſpectari puto.

259. Itaque nos raucos ſæpe attentissimè audiri video : tenet enim res ipſa, atque cauſa : at Æſopum, si paulùm irrauſerit, explodi. A quibus enim nihil præter voluptatem aurium quæritur, in iis offenditur, ſimul atque imminuitur aliquid

de voluptate. In eloquentia autem multa ſunt, quæ teneant: quæ si omnia ſumma non ſunt, & pleraque tamen magna ſunt, neceſſe eſt, ea ipſa, quæ ſunt, mirabilia videri.

260. Ergo, ut ad primum illud revertar, sit orator nobis is, qui, ut Craſſus deſcripsit, accommodatè ad perſuadendum possit dicere. Is autem concludatur in ea, quæ ſunt in uſu civitatum vulgari, ac forensi: remotiſque ceteris ſtudiis, quamvis ea sint ampla, atque præclara, in hoc uno opere, ut ita dicam, noctes & dies urgeatur: imiteturque illum, cui sine dubio ſumma vis dicendi conceditur, Athenienſem Demoſthenem, in quo tantum ſtudium fuiſſe tantuſque labor dicitur, ut primùm impedimenta naturæ diligentiâ induſtriâque ſuperaret: quumque ita balbus eſſet, ut ejus ipsius artis, cui ſtuderet, primam litteram non poſſet dicere, perfecit meditando, ut nemo planiùs eo locutus putaretur.

261. Deinde quum ſpiritus ejus eſſet anguſtior, tantùm continendâ animâ in dicendo eſt aſſecutus, ut unâ continuatione verborum (id quod ejus ſcripta declarant) binæ ei contentiones vocis, & remissiones continerentur. Qui etiam (ut memoriæ proditum eſt) conjectis in os calculis, ſummâ voce verſus multos uno

ſpiritu pronuntiare conſueſcebat; neque is conſiſtens in loco, ſed inambulans, atque adſcenſu ingrediens arduo.

262. Hiſce ego cohortationibus, Craſſe, ad ſtudium, & ad laborem incitandos juvenes vehementer aſſentior: cetera, quæ collegiſti ex variis, & diversis ſtudiis, & artibus, tametsi ipſe es omnia conſecutus, tamen ab oratoris proprio officio atque munere ſejuncta eſſe arbitror.

LXII. Hæc quum Antonius dixiſſet, ſanè dubitare viſus eſt Sulpicius, & Cotta, utrius oratio propiùs ad veritatem videretur accedere. Tum Craſſus, Operarium nobis quemdam, Antoni, oratorem facis; atque haud ſcio, an aliter ſentias, & utare tuâ illâ mirificâ ad refellendum conſuetudine, quâ tibi nemo umquam præſtitit: cujus quidem ipsius facultatis exercitatio oratorum propria eſt, ſed jam in philoſophorum conſuetudine verſatur, maximéque eorum, qui de omni re proposita in utramque partem ſolent copiosissimè dicere.

264. Verùm ego non ſolùm arbitrabar, his præſertim audientibus, a me informari oportere, qualis eſſe poſſet is, qui habitaret in ſubſelliis, neque quidquam ampliùs afferret, quàm quod cauſarum neceſſitas poſtularet: ſed majus quiddam videbam, quum cenſebam, oratorem, præ-

Digitized by Google

ſertim in noſtra republica, nullius ornamenti expertem eſſe oportere. Tu autem, quoniam exiguis quibuſdam finibus totum oratoris munus circumdediſti, hòc faciliùs nobis expones ea, quæ abs te de officiis, præceptiſque oratoris quæsita ſunt: ſed, opinor, ſecundùm hunc diem. Satis enim multa a nobis hodie dicta ſunt. Nunc & Scævola, quoniam in Tuſculanum ire conſtituit, paulùm requieſcet, dum ſe calor frangat: & nos ipsi, quoniam id temporis eſt, valetudini demus operam.

265. Placuit sic omnibus. Tum Scævola, Sanè, inquit, vellem non conſtituiſſem, in Tuſculanum me hodie venturum eſſe, Lælio: libenter audirem Antonium.: &, quum exſurgeret, simul arridens, Neque enim, inquit, tam mihi moleſtus fuit, quòd jus noſtrum civile pervellit, quàm jucundus, quòd ſe id neſcire confeſſus eſt.

LIBER SECUNDUS.

In hoc Libro partes Inventionis Antonio traduntur, in qua potiùs, quam in ornatu orationis excelluit. Omnia igitur præcepta ponit, ex quibus ea ducuntur argumenta, quæ ad animos judicum commovendos aut conciliandos valeant. Tria illa genera, judiciale, deliberativum, demonſtrativum tractat, digitumque ad ſontes intendens, docet quomodo ea, quæ universè dicuntur, ad unamquamque cauſam referri possint. Ad Inventionem pertinent joci, quorum plura ſunt genera. Cæſar igitur, qui in iis longè omnibus præſtitit, huic diſputationi adeſt cum fratre Catulo, & ea quæ de jocis acceperat, aut obſervarat, in medium proſert. Deinde An-

Digitized by Google

tonius loquitur de memoria, ſcil. Artificiali: nam ea ſola Inventionis eſt propria; brevibuſque omnia, quæ ad illam ſpectant, præceptis concludit. PEARCIUS.

Digitized by Google

LIBER SECUNDUS.

I. Magna nobis pueris, Quinte frater, ſi memoriâ tenes, opinio fuit, L. Craſſum non plus attigiſſe doctrinæ, quàm quantùm primâ illâ puerili inſtitutione potuiſſet: M. autem Antonium omnino omnis eruditionis expertem, atque ignarum fuiſſe: erantque multi, qui, quamquam non ita ſe rem habere arbitrarentur, tamen, quò faciliùs nos incenſos ſtudio dicendi a doctrina deterrerent, libenter id, quod dixi, de illis oratoribus prædicarent; ut, ſi homines non eruditi ſummam eſſent prudentiam atque incredibilem eloquentiam conſecuti, inanis omnis noſter eſſe labor, & ſtultum in nobis erudiendis, patris noſtri, optimi ac prudentiſsimi viri, ſtudium videretur.

2. Quos tum, ut pueri, refutare domeſticis teſtibus, patre, & C. Aculeone propinquo noſtro, & L. Cicerone patruo, ſolebamus; quòd de Craſſo pater, & Aculeo, quocum erat noſtra matertera, quem Craſſus dilexit ex omnibus plurimùm; & patruus, qui cum Antonio in Ciliciam profectus unà deceſſerat, multa nobis de ejus ſtudio doctrinaque ſæpe narravit: quum-

Digitized by Google

que nos cum conſobrinis noſtris, Aculeonis filiis, & ea diſceremus, quæ Craſſo placerent, & ab his doctoribus, quibus ille uteretur, erudiremur, etiam illud ſæpe intelleximus (quum eſſemus ejuſmodi, quod vel pueri ſentire poteramus) illum & Græcè ſic loqui, nullam ut noſſe aliam linguam videretur, & doctoribus noſtris ea ponere in percunctando, eaque ipſum omni in ſermone tractare, ut nihil eſſe ei novum, nihil inauditum videretur.

3. De Antonio verò, quamquam ſæpe ex humaniſſimo homine, patruo noſtro, acceperamus, quemadmodum ille vel Athenis, vel Rhodi ſe doctiſſimorum hominum ſermonibus dediſſet; tamen ipſe adoleſcentulus, quantùm illius ineuntis ætatis meæ patiebatur pudor, multa ex eo ſæpe quæſivi. Non erit profectò tibi, quod ſcribo, hoc novum; nam jam tum ex me audiebas mihi illum ex multis, variiſque ſermonibus, nullius rei, quæ quidem eſſet in his artibus, de quibus aliquid exiſtimare poſſem, rudem aut ignarum eſſe viſum.

4. Sed fuit hoc in utroque eorum, ut Craſſus non tam exiſtimari vellet non didiciſſe, quàm illa deſpicere, & noſtrorum hominum in omni genere prudentiam Græcis anteferre: Antonius autem probabiliorem hòc populo orationem fore cenſebat ſuam, si omnino didiciſſe numquam puta-

Digitized by Google

retur : atque ita ſe uterque graviorem fore, si alter contemnere, alter ne noſſe quidem Græcos videretur. Quorum conſilium quale fuerit, nihil ſanè ad hoc tempus. Illud autem eſt hujus inſtitutæ ſcriptionis ac temporis, neminem eloquentiâ, non modò sine dicendi doctrina, ſed ne sine omni quidem ſapientia, florere unquàm & præſtare potuiſſe.

II. Etenim ceteræ ferè artes ſe ipſæ per ſe tuentur singulæ : bene dicere autem, quod eſt ſcienter, & peritè, & ornatè dicere, non habet definitam aliquam regionem, cujus terminis ſepta teneatur. Omnia, quæcumque in hominum diſceptationem cadere poſſunt, bene ſunt ei dicenda, qui hoc ſe poſſe profitetur ; aut eloquentiæ nomen relinquendum eſt.

6. Quare equidem & in noſtra civitate, & in ipſa Græcia, quæ ſemper hæc ſumma duxit, multos & ingeniis, & magnâ laude dicendi sine ſumma rerum omnium ſcientia fuiſſe fateor : talem verò exsiſtere eloquentiam, qualis fuerit in Craſſo, & Antonio, non cognitis rebus omnibus, quæ ad tantam prudentiam pertinerent, tantamque dicendi copiam, quanta in illis fuit, non potuiſſe confirmo.

7. Quò etiam feci libentiùs, ut eum ſermonem, quem illi quondam inter ſe de his rebus habuiſſent, mandarem litteris ;

Digitized by Google

vel ut illa opinio, quæ ſemper fuiſſet, tolleretur, alterum non doctiſſimum, alterum planè indoctum fuiſſe: vel ut ea, quæ exiſtimarem a ſummis oratoribus de eloquentia divinitus eſſe dicta, cuſtodirem litteris, si ullo modo aſſequi, complectique potuiſſem: vel mehercule etiam ut laudem eorum jam propè ſeneſcentem, quantùm ego poſſem, ab oblivione hominum, atque a silentio vindicarem.

8. Nam si ex ſcriptis cognoſci ipsi ſuis potuiſſent, minùs hoc fortaſſe mihi eſſe putaſſem laborandum. Sed quum alter non multùm (quod quidem extaret) & idipſum adoleſcens; alter nihil admodum ſcripti reliquiſſet: deberi hoc a me tantis hominum ingeniis putavi, ut, quum etiam nunc vivam illorum memoriam teneremus, hanc immortalem redderem, si poſſem.

9. Quod hòc etiam ſpe aggredior majore ad probandum, quia non de Servii Galbæ, aut C. Carbonis eloquentia ſcribo aliquid, in quo liceat mihi fingere, si quid velim, nullius memoriâ jam me refellente: ſed edo hæc iis cognoſcenda, qui eos ipſos, de quibus loquor, ſæpe audierunt; ut duos ſummos viros iis, qui neutrum illorum viderint, eorum, quibus ambo illi oratores cogniti sint, vivorum & præſentium memoriâ teſte, commendemus.

Digitized by Google

III. Nec verò te, cariſſime frater, atque optime, rhetoricis nunc quibuſdam libris; quos tu agreſtes putas, inſequor ut erudiam. Quid enim tuâ poteſt oratione aut ſubtilius, aut ornatius eſſe? Sed quoniam sive judicio, ut ſoles dicere; sive, ut ille pater eloquentiæ de ſe Iſocrates ſcripsit ipſe, pudore, a dicendo, & timiditate ingenuâ quâdam refugiſti; sive, ut ipſe jocari ſoles; unum putaſti ſatis eſſe non modò in una familia rhetorem, ſed pene in tota civitate: non tamen arbitror tibi hos libros in eo fore genere, quod meritò propter eorum, qui de dicendi ratione diſputarunt, jejunitatem bonarum artium possit illudi.

11. Nihil enim mihi quidem videtur in Crassi, & Antonii ſermone eſſe præteritum, quod quiſquam ſummis ingeniis, acerrimis ſtudiis, optimâ doctrinâ, maximo uſu cognoſci, ac percipi potuiſſe arbitraretur; quòd tu facillimè poteris judicare, qui prudentiam, rationemque dicendi per te ipſum; uſum autem per nos percipere voluiſti. Sed quò citiùs hoc, quod ſuſcepimus, non mediocre munus conficere possimus, omiſſâ noſtrâ adhortatione, ad eorum, quos propoſuimus, ſermonem, diſputationemque veniamus.

12. Poſtero igitur die, quàm illa erant acta, horâ ferè ſecundâ, quum etiam tum

in lecto Craſſus eſſet, & apud eum Sulpicius ſederet, Antonius autem inambularet cum Cotta in porticu, repentè eò Q. Catulus ſenex cum C. Julio fratre venit: quod ubi audivit, commotus Craſſus ſurrexit; omneſque admirati, majorem aliquam eſſe cauſam eorum adventûs ſuſpicati ſunt.

13. Qui quum inter ſe, ut ipſorum uſus ferebat, amiciſſimè conſalutaſſent, Quid vos tandem? Craſſus; num quidnam, inquit, novi? Nihil ſanè, inquit Catulus: etenim vides eſſe ludos: ſed vel tu nos ineptos licet, inquit, vel moleſtos putes. Quum ad me in Tuſculanum, inquit, heri, veſperi veniſſet Cæſar de Tuſculano ſuo; dixit mihi, a ſe Scævolam hinc euntem eſſe conventum, ex quo mira quædam ſe audiſſe dicebat, te, quem ego toties omni ratione tentans ad diſputandum elicere non potuiſſem, permulta de eloquentiâ cum Antonio diſſeruiſſe, & tamquam in ſchola propè ad Græcorum conſuetudinem diſputaſſe.

14. Ita me frater exoravit, ne ipſum quidem a ſtudio audiendi nimis abhorrentem, ſed mehercule verentem tamen, ne moleſti vobis interveniremus, ut huc ſecum venirem: Scævolam enim ita dicere aiebat, bonam partem ſermonis in hunc diem eſſe dilatam. Hoc ſi tu cupidiùs fac-

Digitized by Google

tum exiſtimas, Cæſari attribues: ſi familiariùs, utrique noſtrûm: nos quidem, niſi fortè moleſti intervenimus, veniſſe delectat.

IV. Tum Craſſus, Equidem, quæcumque cauſa vos huc attuliſſet, lætarer, quum apud me viderem homines mihi cariſſimos, & amiciſſimos: ſed tamen (verè dicam) quævis mallem fuiſſet, quàm iſta, quam dicis. Ego enim (ut quemadmodum ſentio, loquar,) numquam mihi minùs, quàm heſterno die, placui: magis adeo id facilitate, quàm aliâ ullâ culpâ meâ contigit; qui, dum obſequor adoleſcentibus, me ſenem eſſe ſum oblitus: fecique id, quod ne adoleſcens quidem feceram, ut iis de rebus, quæ doctrinâ aliquâ continerentur, diſputarem. Sed hoc tamen cecidit mihi peropportunè, quòd tranſactis jam meis partibus, ad Antonium audiendum veniſtis.

16. Tum Cæſar, Equidem, inquit, Craſſe, ita ſum cupidus te in illa longiore ac perpetua diſputatione audiendi, ut, ſi id mihi minùs contingat, vel hoc ſim quotidiano tuo ſermone contentus. Itaque experiar equidem illud, ut ne Sulpicius, familiaris meus, aut Cotta, plus quàm ego apud te valere videatur, & te exorabo profectò, ut mihi quoque & Catulo tuæ ſuavitatis aliquid impertias. Sin tibi id mi-

Digitized by Google

nius libebit, non te urgebo, neque committam, ut, dum vereare ne tu ſis ineptus, me eſſe judices.

17. Tum ille, Ego mehercule, inquit, Cæſar, ex omnibus Latinis verbis hujus verbi vim vel maximam ſemper putavi. Quem enim nos ineptum vocamus, is mihi videtur ab hoc nomen habere ductum, quòd non ſit aptus: idque in ſermonis noſtri conſuetudine perlatè patet. Nam qui aut, tempus quid poſtulet, non videt, aut plura loquitur, aut ſe oſtentat, aut eorum, quibuſcum eſt, vel dignitatis, vel commodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere, aut inconcinnus, aut multus eſt, is *ineptus* dicitur.

18. Hoc vitio cumulata eſt eruditissima illa Græcorum natio. Itaque quòd vim hujus mali Græci non vident, ne nomen quidem ei vitio impoſuerunt: ut enim quæras omnia, quomodo Græci *ineptum* appellent, non reperies. Omnium autem ineptiarum, quæ ſunt innumerabiles, haud ſcio, an ulla ſit major, quàm, ut illi ſolent, quocumque in loco, quoſcumque inter homines viſum eſt, de rebus aut difficillimis, aut non neceſſariis argutissimè diſputare. Hoc nos ab iſtis adoleſcentibus facere, inviti & recuſantes, heri coacti ſumus.

V. Tum Catulus, Ne Græci quidem,

inquit, Craſſe, qui in civitatibus ſuis clari, & magni fuerunt, ſicuti tu es, noſque omnes in noſtra republica volumus eſſe, horum Græcorum, qui ſe inculcant auribus noſtris, ſimiles fuerunt : nec tamen in otio ſermones hujuſmodi, diſputationeſque fugiebant.

20. Ac si tibi videntur, qui temporis, qui loci, qui hominum rationem non habent, inepti, sicut debent videri; num tandem aut locus hic non idoneus videtur, in quo porticus hæc ipſa, ubi inambulamus, & palæſtra, & tot locis ſessiones, gymnasiorum, & Græcarum diſputationum memoriam quodam modo commovent? aut inopportunum tempus in tanto otio, quod & rarò datur, & nunc peroptatò nobis datum eſt? aut homines ab hoc genere diſputationis alieni, qui omnes hi ſumus, ut sine his ſtudiis vitam nullam eſſe ducamus?

21. Omnia iſta, inquit Craſſus, ego alio modo interpretor, qui primùm palæſtram, & ſedes, & porticus, etiam ipſos, Catule, Græcos, exercitationis & delectationis causâ, non diſputationis inveniſſe arbitror. Nam & ſeculis multis antè gymnasia inventa ſunt, quam in his philoſophi garrire cœperunt; & hoc ipſo tempore, quum omnia gymnasia philoſophi teneant, tamen eorum auditores diſcum audire,

audire, quàm philoſophum, malunt: qui ſimul ut increpuit, in media oratione de maximis rebus & graviſſimis diſputantem philoſophum omnes unctionis causâ relinquunt: ita leviſſimam delectationem graviſſimæ, ut ipſi ferunt, utilitati anteponunt. Otium autem quod dicis eſſe, aſſentior: verùm otii fructus eſt, non contentio animi, ſed relaxatio.

VI. Sæpe ex ſocero meo audivi, quum is diceret, ſocerum ſuum Lælium ſemper ferè cum Scipione ſolitum ruſticari, eoſque incredibiliter repueraſcere eſſe ſolitos, quum rus ex urbe, tamquam e vinculis, evolaviſſent. Non audeo dicere de talibus viris, ſed tamen ita ſolet narrare Scævola, conchas eos, & umbilicos ad Cajetam, & ad Laurentum legere conſueſſe, & ad omnem animi remiſsionem ludumque deſcendere.

23. Sic enim ſe res habet, ut, quemadmodum volucres videmus procreationis atque utilitatis ſuæ causâ fingere & conſtruere nidos; eaſdem autem, quum aliquid effecerint, levandi laboris ſui causâ, paſsim ac liberè ſolutas opere volitare: ſic noſtri animi forenſibus negotiis, atque urbano opere defeſsi, geſtiunt, ac volitare cupiunt, vacui curâ atque labore.

24. Itaque illud, quod ego in cauſa Curiana Scævolæ dixi, non dixi ſecus, ac

Digitized by Google

ſentiebam. Nam si, inquam, Scævola, nullum erit teſtamentum rectè factum, niſi quod tu ſcripſeris, omnes ad te cives cum tabulis veniemus; omnium teſtamenta tu ſcribes unus. Quid igitur? inquam: quando ages negotium publicum? quando amicorum? quando tuum? quando denique nihil ages? Tum illud addidi: Mihi enim liber eſſe non videtur, qui non aliquando nihil agit. In qua permaneo, Catule, ſententia; meque, quum huc veni, hoc ipſum nihil agere, & planè ceſſare delectat.

25. Nam, quòd addidiſti tertium, vos eſſe, qui vitam inſuavem sine his ſtudiis putaretis, id me non modò non hortatur ad diſputandum, ſed etiam deterret. Nam ut C. Lucilius, homo doctus, & perurbanus, dicere ſolebat, ea, quæ ſcriberet, neque ſe ab indoctissimis, neque ab doctissimis legi velle; quòd alteri nihil intelligerent, alteri plus fortaſſe, quàm ipſe; quò etiam ſcripsit, *Persium non curo legere* (hic enim fuit, ut noramus, omnium ferè noſtrorum hominum doctissimus) *Lælium Decimum volo* (qnem cognovimus virum bonum, & non illitteratum, ſed nihil ad Persium) sic ego, si jam mihi diſputandum sit de his noſtris ſtudiis, nolim equidem apud ruſticos, ſed multò minùs apud vos. Malo enim non intelligi orationem meam, quàm reprehendi.

Digitized by Google

VII. Tum Cæſar, Equidem, inquit, Catule, jam mihi videor navaſſe operam, quòd huc venerim. Nam hæc ipſa recuſatio diſputationis, diſputatio quædam fuit mihi quidem perjucunda. Sed cur impedimus Antonium, cujus audio eſſe partes, ut de tota eloquentia diſſerat, quemque jamdudum Cotta & Sulpicius exſpectant?

27. Ego verò, inquit Craſſus, neque Antonium verbum facere patiar, & ipſe obmuteſcam, niſi priùs a vobis impetraro. Quidnam? inquit Catulus. Ut hîc ſitis hodie. Tum, quum ille dubitaret, quòd ad fratrem promiſerat, Ego, inquit Julius, pro utroque reſpondeo: ſic faciemus: atque iſtâ quidem conditione, vel ut verbum nullum faceres, me teneres.

28. Hic Catulus arriſit: & ſimul, Præciſa, inquit, mihi quidem dubitatio eſt, quoniam neque domi imperaram; & hic, apud quem eram futurus, ſine mea ſententia tam facilè promiſit. Tum omnes oculos in Antonium conjecerunt: & ille, Audite verò, audite, inquit: hominem enim audietis de ſchola, atque a magiſtro, & Græcis litteris eruditum: & eò quidem loquar confidentiùs, quòd Catulus auditor acceſſit; cui non ſolùm nos Latini ſermonis, ſed etiam Græci ipſi ſolent ſuæ linguæ ſubtilitatem elegantiamque concedere.

Digitized by Google

29. Sed tamen, quoniam hoc totum, quidquid eſt, sive artificium, sive ſtudium dicendi, nisi acceſſit os, nullum poteſt eſſe; docebo vos, diſcipuli, id, quod ipſe non didici, quid de omni genere dicendi ſentiam.

30. Hîc poſteaquam arriſerunt, Res mihi videtur eſſe, inquit, facultate præclarâ, arte mediocris: ars enim earum rerum eſt, quæ ſciuntur; oratoris autem omnis actio opinionibus, non ſcientiâ continetur. Nam & apud eos dicimus, qui neſciunt; & ea dicimus, quæ neſcimus ipsi. Itaque & illi aliàs aliud iiſdem de rebus & ſentiunt, & judicant; & nos contrarias ſæpe cauſas dicimus: non modò ut Craſſus contra me dicat aliquando, aut ego contra Craſſum, quum alterutri neceſſe sit falſum dicere; ſed etiam ut uterque noſtrûm eadem de re aliàs aliud defendat, quum plus uno verum eſſe non poſſit. Ut igitur in ejuſmodi re, quæ mendacio nixa sit, quæ ad ſcientiam non ſæpe perveniat, quæ opiniones hominum & ſæpe errores aucupetur, ita dicam, si cauſam putatis eſſe, cur audiatis.

VIII. Nos verò, & valde quidem, Catulus inquit, putamus; atque eò magis, quòd nullâ mihi oſtentatione videris eſſe uſurus. Exorſus es enim non gloriosè magis a veritate, ut tu putas, quàm a neſcio qua dignitate.

Digitized by Google

32. Ut igitur de ipſo genere ſum confeſſus, inquit Antonius, artem eſſe non maximam : sic illud affirmo, præcepta poſſe quædam dari peracuta ad pertractandos animos hominum, & ad excipiendas eorum voluntates. Hujus rei ſcientiam si quis volet magnam quamdam artem eſſe dicere, non repugnabo. Etenim quum plerique temerè ac nullâ ratione cauſas in foro dicant; nonnulli autem propter exercitationem, aut propter conſuetudinem aliquam callidiùs id faciant; non eſt dubium, quin, si quis animadverterit, quid sit quare alii meliùs quàm alii dicant, id possit notare. Ergo id qui toto in genere fecerit, is si non planè artem, at quasi artem quamdam invenerit.

33. Atque utinam, ut mihi illa videre videor in foro atque in causis, ita nunc, quemadmodum ea reperirentur, poſſem vobis exponere! Sed de me videro: nunc hoc propono, quod mihi perſuasi, quamvis ars non sit, tamen nihil eſſe perfecto oratore præclarius. Nam, ut uſum dicendi omittam, qui in omni pacata & libera civitate dominatur, tanta oblectatio eſt in ipſa facultate dicendi, ut nihil hominum aut auribus aut mentibus jucundius percipi possit.

34. Qui enim cantus moderatæ orationis pronuntiatione dulcior inveniri poteſt?

Digitized by Google

quod carmen artificioſâ verborum concluſione aptius? qui actor in imitanda, quàm orator in ſuſcipienda veritate jucundior? Quid autem ſubtilius, quàm acutæ, crebræque ſententiæ? quid admirabilius, quàm res ſplendore illuſtrata verborum? quid plenius, quàm omni rerum genere cumulata oratio? Neque enim ulla non propria oratoris eſt res, quæ quidem ornatè dici graviterque debeat.

IX. Hujus eſt in dando conſilio de maximis rebus cum dignitate explicata ſententia: ejuſdem & languentis populi incitatio, & effrenati moderatio. Eâdem facultate & fraus hominum ad perniciem, & integritas ad ſalutem vocatur. Quis cohortari ad virtutem ardentiùs, quis a vitiis acriùs revocare, quis vituperare improbos aſperiùs, quis laudare bonos ornatiùs, quis cupiditatem vehementiùs frangere accuſando poteſt? quis mœrorem levare mitiùs conſolando?

36. Hiſtoria verò teſtis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magiſtra vitæ, nuntia vetuſtatis, quâ voce aliâ, nisi oratoris, immortalitati commendatur? Nam si qua eſt ars alia, quæ verborum, aut faciendorum, aut deligendorum ſcientiam profiteatur: si quiſquam dicitur, nisi orator, formare orationem, eamque variare, & diſtinguere quasi quibuſdam verborum

Digitized by Google

ſententiarumque insignibus : aut si via ulla, niſi ab hac una arte, traditur, aut argumentorum, aut ſententiarum, aut denique deſcriptionis atque ordinis : fateamur aut hoc, quod hæc ars profiteatur, alienum eſſe, aut cum aliqua alia arte eſſe commune.

37. Sed, si in hac una eſt ea ratio atque doctrina : non, si qui aliarum artium bene locuti ſunt, eò minùs id eſt hujus unius proprium. Sed, ut orator de iis rebus, quæ ceterarum artium ſunt, si modò eas cognorit, ut heri Craſſus dicebat, optimè poteſt dicere : sic ceterarum artium homines ornatiùs illa ſua dicunt, si quid ab hac arte didicerunt.

38. Neque enim si de ruſticis rebus agricola quiſpiam, aut etiam, id quod multi, medicus de morbis, aut de pingendo pictor aliquis diſertè dixerit, aut ſcripſerit, idcirco illius artis putanda sit eloquentia : in qua quia vis magna eſt in hominum ingeniis, eò multi etiam sine doctrina aliquid omnium generum atque artium conſequuntur : ſed, quid cujuſque sit proprium, etsi ex eo judicari poteſt, quum videris quid quæque doceant, tamen hòc certius nihil eſſe poteſt, quàm quòd omnes artes aliæ sine eloquentia ſuum munus præſtare poſſunt, orator sine ea nomen ſuum obtinere non poteſt : ut ceteri, si diſerti sint, aliquid ab

Digitized by Google

hoc habeant; hic nisi domeſticis ſe inſtruxerit copiis, aliunde dicendi copiam petere non poſſit.

X. Tum Catulus, Etsi, inquit, Antoni, minimè impediendus eſt interpellatione iſte curſus orationis tuæ, patiere tamen, mihique ignoſces. Non enim poſſum, quin exclamem, ut ait ille in Trinummo: ita mihi vim oratoris quum exprimere ſubtiliter viſus es, tum laudare copiosissimè; quod quidem eloquentem vel optimè facere oportet, ut eloquentiam laudet: debet enim ad eam laudandam, ipſam illam adhibere, quam laudat. Sed perge porrò: tibi enim aſſentior, veſtrum hoc totum, diſertè dicere, idque si quis in alia arte faciat, eum aſſumpto aliunde uti bono, non proprio, nec ſuo.

40. Et Craſſus, Nox te, inquit, nobis, Antoni, expolivit, hominemque reddidit: nam heſterno ſermone unius cujuſdam operis, ut ait Cæcilius, remigem aliquem, aut bajulum, nobis oratorem deſcripſeras, inopem quemdam humanitatis, atque inurbanum.

41. Tum Antonius, Heri enim, inquit, hoc mihi propoſueram, ut, si te refelliſſem, hos a te diſcipulos abducerem: nunc, Catulo audiente, & Cæſare, videor debere non tam pugnare tecum, quàm, quid ipſe ſentiam, dicere. Sequitur igitur, quo-

Digitized by Google

niam nobis eſt hic, de quo loquimur, in foro, atque in oculis civium conſtituendus, ut videamus, quid ei negotii demus, cuique eum muneri velimus eſſe præpositum. Nam Craſſus heri, quum vos, Catule & Cæſar, non adeſſetis, poſuit breviter in artis diſtributione idem, quod Græci plerique poſuerunt: neque ſanè quid ipſe ſentiret, ſed quid ab illis diceretur, oſtendit: duo prima genera quæſtionum eſſe, in quibus eloquentia verſaretur, unum infinitum, alterum certum.

42. Infinitum mihi videbatur id dicere, in quo aliquid generatim quæreretur, hoc modo: Expetendane eſſet eloquentia: expetendine honores. Certum autem, in quo quid in perſonis, & in conſtituta re, & definita quæreretur: cujuſmodi ſunt, quæ in foro, atque in civium causis, diſceptationibuſque verſantur.

43. Ea mihi videntur aut in lite ordinanda, aut in consilio dando eſſe posita. Nam illud tertium, quod & a Craſſo tactum eſt, &, ut audio, ille ipſe Ariſtoteles, qui hæc maximè illuſtravit, adjunxit, etiamsi opus èſt, tamen minùs eſt neceſſarium. Quidnam? inquit Catulus, an laudationes? id enim video poni genus tertium.

XI. Ita, inquit Antonius, & in eo quidem genere ſcio & me, & omnes, qui

affuerunt, delectatos eſſe vehementer, quum abs te eſt Popilia, mater veſtra, laudata; cui primùm mulieri hunc honorem in noſtra civitate tributum puto: ſed non omnia, quæcumque loquimur, mihi videntur ad artem & ad præcepta eſſe revocanda.

45. Ex his enim fontibus, unde omnia ornatè dicendi præcepta ſumuntur, licebit etiam laudationem ornare, neque illa elementa desiderare, quæ ut nemo tradat, quis eſt, qui neſciat, quæ sint in homine laudanda? Positis enim iis rebus, quas Craſſus in illius orationis ſuæ, quam contra collegam cenſor habuit, principio dixit, *Quæ naturâ, aut fortunâ darentur hominibus, in iis rebus se vinci, poſſe animo æquo pati: quæ ipsi sibi homines parare poſſent, in iis rebus se pati vinci non poſſe*: qui laudabit quempiam, intelliget, exponenda sibi eſſe fortunæ bona.

46. Ea ſunt, generis, pecuniæ, propinquorum, amicorum, opum, valetudinis, formæ, virium, ingenii, ceterarumque rerum, quæ ſunt aut corporis, aut extraneæ: si habuerit, bene his uſum: si non habuerit, ſapienter caruiſſe: si amiſerit, moderatè tuliſſe. Deinde quid ſapienter is, quem laudet, quid liberaliter, quid fortiter, quid juſtè, quid magnificè, quid piè, quid gratè, quid humaniter, quid de-

Digitized by Google

nique cum aliqua virtute aut fecerit, aut tulerit. Hæc, & quæ ſint ejus generis, facilè videbit, qui volet laudare quempiam; & qui vituperare, contraria.

47. Cur igitur dubitas, inquit Catulus, facere hoc tertium genus, quoniam ineſt in ratione rerum? non enim, si eſt facilius, eo de numero quoque eſt excerpendum. Quia nolo, inquit, omnia, quæ cadunt aliquando in oratorem, quamvis egregia sint, ea sic tractare, quasi nihil possit dici sine præceptis ſuis.

48. Nam & teſtimonium ſæpe dicendum eſt, ac nonnumquam etiam accuratiùs, ut mihi neceſſe fuit in Sex. Titium, ſeditioſum civem, & turbulentum: explicavi in eo teſtimonio dicendo, omnia conſilia conſulatûs mei, quibus illi tribuno plebis pro republica reſtitiſſem; quæque ab eo contra rempublicam facta arbitrarer, expoſui: diu retentus ſum, multa audivi, multa reſpondi. Num igitur placet, quum de eloquentia præcipias, aliquid etiam de teſtimoniis dicendis, quasi in arte tradere? Nihil fanè, inquit Catulus, neceſſe eſt.

XII. Quid si (quod ſæpe ſummis viris accidit) mandata sint exponenda, aut in ſenatu ab imperatore, aut ad imperatorem, aut ad regem, aut ad populum aliquem a ſenatu? num quia genere oratio-

nis in hujuſmodi causis accuratiore eſt utendum, idcirco pars etiam hæc cauſarum numeranda videtur, aut propriis præceptis inſtruenda? Minimè verò, inquit Catulus: non enim deerit homini diſerto in ejusmodi rebus facultas, ex ceteris rebus & causis comparata.

50. Ergo item, inquit, illa, quæ ſæpe diſertè agenda ſunt, & quæ ego paulò antè (quum eloquentiam laudarem) dixi oratoris eſſe, neque habent ſuum locum ullum in divisione partium, neque certum præceptorum genus, & agenda ſunt non minùs diſertè, quàm quæ in lite dicuntur, objurgatio, cohortatio, conſolatio: quorum nihil eſt, quod non ſumma dicendi ornamenta desideret: ſed ex artificio res iſtæ præcepta non quærunt. Planè, inquit Catulus, aſſentior.

51. Age verò, inquit Antonius, qualis oratoris, & quanti hominis in dicendo putas eſſe hiſtoriam ſcribere? Si, ut Græci ſcripſerunt, ſummi, inquit Catulus: si, ut noſtri, nihil opus eſt oratore: ſatis eſt non eſſe mendacem. Atqui, ne noſtros contemnas, inquit Antonius, Græci quoque sic initio ſcriptitarunt, ut noſter Cato, ut Pictor, ut Piſo.

52. Erat enim hiſtoria nihil aliud, nisi annalium confectio: cujus rei, memoriæque publicæ retinendæ causâ, ab initio re-

Digitized by Google

rum Romanarum uſque ad P. Mucium, Pontificem maximum, res omnes ſingulorum annorum mandabat litteris pontifex maximus, efferebatque in album, & proponebat tabulam domi, poteſtas ut eſſet populo cognoſcendi, hique etiam nunc Annales maximi nominantur.

53. Hanc ſimilitudinem ſcribendi multi ſecuti ſunt, qui ſine ullis ornamentis monumenta ſolùm temporum, hominum, locorum, geſtarumque rerum reliquerunt. Itaque qualis apud Græcos Pherecydes, Hellanicus, Acusilas fuit, aliique permulti; talis noſter Cato, & Pictor, & Piſo, qui neque tenent quibus rebus ornatur oratio (modò enim huc iſta ſunt importata) &, dum intelligatur quid dicant, unam dicendi laudem putant eſſe, brevitatem. Paululùm ſe erexit, & addidit hiſtoriæ majorem ſonum vocis vir optimus, Craſſi familiaris, Antipater: ceteri non exornatores rerum, ſed tantummodò narratores fuerunt.

XIII. Eſt, inquit Catulus, ut dicis. Sed iſte ipſe Cœlius neque diſtinxit hiſtoriam varietate locorum; neque verborum collocatione, & tractu orationis leni & æquabili perpolivit illud opus; ſed ut homo neque doctus, neque maximè aptus ad dicendum, sicut potuit, dolavit: vicit tamen, ut dicis, ſuperiores.

Digitized by Google

55. Minimè mirum, inquit Antonius, si iſta res adhuc noſtrâ linguâ illuſtrata non eſt. Nemo enim ſtudet eloquentiæ noſtrorum hominum, nisi ut in causis atque in foro eluceat: apud Græcos autem eloquentissimi homines, remoti a causis forensibus, quum ad ceteras res illuſtres, tum ad ſcribendam hiſtoriam maximè ſe applicaverunt. Namque & Herodotum illum, qui princeps genus hoc ornavit, in causis nihil omnino verſatum eſſe accepimus: atqui tantâ eſt eloquentiâ, ut me quidem, quantùm ego Græcè ſcripta intelligere poſſum, magnopere delectet.

56. Et poſt illum Thucydides omnes dicendi artificio, meâ ſententiâ, facilè vicit: qui ita creber eſt rerum frequentiâ, ut verborum propè numerum ſententiarum numero conſequatur; ita porrò verbis aptus, & preſſus, ut neſcias, utrùm res oratione, an verba ſententiis illuſtrentur. Atqui ne hunc quidem, quamquam eſt in republica verſatus, ex numero accepimus eorùm, qui cauſas dictitarunt: & hos libros tum ſcripsiſſe dicitur, quum a republica remotus, atque, id quod optimo cuique Athenis accidere ſolitum eſt, in exsilium pulſus eſſet.

57. Hunc conſecutus eſt Syracusius Philiſtus, qui quum Dionysii tyranni familiarissimus eſſet, otium ſuum conſumpsit in

Digitized by Google

hiſtoria ſcribenda, maximéque Thucydidem eſt, ſicut mihi videtur, imitatus. Poſtea verò, quaſi ex clariſſima rhetoris officina, duo præſtantes ingenio, Theopompus, & Ephorus, ab Iſocrate magiſtro impulſi, ſe ad hiſtoriam contulerunt: cauſas omnino numquam attigerunt.

XIV. Denique etiam a philoſophia profectus princeps Xenophon, Socraticus ille; pòſt ab Ariſtotele Calliſthenes, comes Alexandri, ſcripsit hiſtoriam: & hic quidem rhetorico pene more: ille autem ſuperior leniore quodam ſono eſt uſus, & qui illum impetum oratoris non habeat, vehemens fortaſſe minùs, ſed aliquantò tamen eſt, ut mihi quidem videtur, dulcior. Minimus natu horum omnium Timæus; quantùm autem judicare poſſum, longè eruditissimus, & rerum copiâ & ſententiarum varietate abundantissimus, & ipsâ compositione verborum non impolitus, magnam eloquentiam ad ſcribendum attulit, ſed nullum uſum forenſem.

59. Hæc quum ille dixiſſet, Quid eſt, inquit, Catule, Cæſar? ubi ſunt, qui Antonium Græcè negant ſcire? quot hiſtoricos nominavit? quàm ſcienter? quàm propriè de unoquoque dixit? Id mehercule, inquit Catulus, admirans, illud jam mirari deſino, quod multò magis antè mirabar,

Digitized by Google

hunc, quum hæc neſciret, in dicendo poſſe tantùm. Atqui, Catule, inquit Antonius, non ego utilitatem aliquam ad dicendum aucupans, horum libros, & nonnullos alios, ſed delectationis causâ, quum eſt otium, legere ſoleo.

60. Quid ergo eſt? fatebor aliquid tamen: ut, quum in ſole ambulem, etiamsi aliam ob cauſam ambulem, fieri natura tamen, ut colorer: sic, quum iſtos libros ad Miſenum (nam Romæ vix licet) ſtudiosiùs legerim, ſentio orationem meam illorum cantu quasi colorari. Sed ne latiùs hoc vobis patere videatur, hæc duntaxat in Græcis intelligo, quæ ipsi, qui ſcripſerunt, voluerunt a vulgo intelligi.

61. In philoſophos veſtros si quando incidi, deceptus indicibus librorum, quòd ſunt ferè inſcripti de rebus notis & illuſtribus, de virtute, de juſtitia, de honeſtate, de voluptate, verbum prorſus nullum intelligo: ita ſunt anguſtis & concisis diſputationibus illigati. Poëtas omnino, quasi aliâ quadam linguâ locutos, non conor attingere: cum his me (ut dixi) oblecto, qui res geſtas, aut qui orationes ſcripſerunt ſuas, aut qui ita loquuntur, ut videantur voluiſſe eſſe nobis, qui non ſumus eruditissimi, familiares. Sed illuc redeo.

XV. Videtiſne, quantum munus sit oratoris hiſtoria? haud ſcio, an flumine ora-

tionis, & varietate maximum: neque tamen eam reperio uſquam ſeparatim inſtructam rhetorum præceptis: sita ſunt enim ante oculos. Nam quis neſcit, primam eſſe hiſtoriæ legem, ne quid falsi dicere audeat; ne quid veri non audeat; ne qua ſuſpicio gratiæ sit in ſcribendo; ne qua simultatis? Hæc ſcilicet fundamenta nota ſunt omnibus.

63. Ipſa autem exædificatio posita eſt in rebus & in verbis. Rerum ratio ordinem temporum desiderat, regionum deſcriptionem: vult etiam, quoniam in rebus magnis, memoriâque dignis consilia primùm, deinde acta, poſtea eventus exſpectantur, & de consiliis significari quid ſcriptor probet, & in rebus geſtis declarari non ſolùm quid actum, aut dictum sit, ſed etiam quomodo: & quum de eventu dicatur, ut cauſæ explicentur omnes, vel casûs, vel ſapientiæ, vel temeritatis: hominumque ipſorum non ſolùm res geſtæ, ſed etiam, qui famâ ac nomine excellant, de cujuſque vita, atque natura.

64. Verborum autem ratio, & genus orationis, fuſum atque tractum, & cùm lenitate quadam æquabili profluens, sine hac judiciali aſperitate, & sine ſententiarum forensium aculeis perſequendum eſt. Harum tot, tantarumque rerum videtiſne nulla eſſe præcepta, quæ in artibus rhe-

torum reperiantur ? In eodem ſilentio multa alia oratorum officia jacuerunt, cohortationes, conſolationes, præcepta, aut monita, quæ tractanda ſunt omnia diſertiſſimè : ſed locum ſuum in illis artibus, quæ traditæ ſunt, habent nullum.

65. Atque in hoc genere illa quoque eſt infinita ſilva, quòd oratori plerique (ut etiam Craſſus oſtendit) duo genera ad dicendum dederunt : unum, de certa definitaque cauſa, quales ſunt, quæ in litibus, quæ in deliberationibus verſantur ; addat, ſi quis volet, etiam laudationes : alterum, quod appellant omnes ferè ſcriptores, explicat nemo, infinitam generis ſine tempore, & ſine perſona, quæſtionem. Hoc quid, & quantum ſit, quum dicunt, intelligere mihi non videntur.

66. Si enim eſt oratoris, quæcumque res infinitè poſita ſit, de ea poſſe dicere, dicendum erit ei, quanta ſit ſolis magnitudo, quæ forma terræ : de mathematicis, de muſicis rebus non poterit, quin dicat, hoc onere ſuſcepto, recuſare. Denique ei, qui profitetur eſſe ſuum, non ſolùm de iis controverſiis, quæ temporibus, & perſonis notatæ ſunt, hoc eſt, de omnibus forenſibus, ſed etiam de generum infinitis quæſtionibus dicere, nullum poteſt eſſe genus orationis, quod ſit exceptum.

Digitized by Google

XVI. Sed si illam quoque partem quæſtionum oratori volumus adjungere vagam, & liberam, & latè patentem, ut de rebus bonis aut malis, expetendis aut fugiendis, honeſtis aut turpibus, utilibus aut inutilibus, de virtute, de juſtitia, de continentia, de prudentia, de magnitudine animi, de liberalitate, de pietate, de amicitia, de fide, de officio, de ceteris virtutibus, contrariiſque vitiis, dicendum oratori putemus : itemque de republica, de imperio, de re militari, de diſciplina civitatis, de hominum moribus : aſſumamus eam quoque partem, ſed ita, ut ſit circumſcripta modicis regionibus.

68. Equidem omnia, quæ pertinent ad uſum civium, morem hominum, quæ verſantur in conſuetudine vitæ, in ratione reipublicæ, in hac ſocietate civili, in ſenſu hominum communi, in natura, in moribus, comprehendenda eſſe oratori puto; si minùs, ut ſeparatim de his rebus philoſophorum more reſpondeat, at certè ut in cauſa prudenter possit intexere : hiſce autem ipsis de rebus ut ita loquatur, ut ii, qui jura, qui leges, qui civitates conſtituerunt, locuti ſunt, simpliciter & ſplendidè, sine ulla ſerie diſputationum, & sine jejuna concertatione verborum.

69. Hoc loco, ne qua sit admiratio, si tot, tantarumque rerum nulla a me præ-

Digitized by Google

cepta ponentur, sic ſtatuo. Ut in ceteris artibus, quum tradita ſunt cujuſque artis difficillima, reliqua, quia, aut faciliora, aut similia sint, tradi non neceſſe eſſe: ut in pictura, qui hominis ſpeciem pingere perdidicerit, poſſe eum cujuſvis vel formæ, vel ætatis, etiamsi non didicerit, pingere: neque eſſe periculum, qui leonem aut taurum pingat egregiè, ne idem in multis aliis quadrupedibus facere non possit: neque enim eſt omnino ars ulla, in qua omnia, quæ illâ arte effici poſſunt, a doctore tradantur; ſed qui primarum & certarum rerum genera ipſa didicerunt, reliqua non incommodè perſequuntur.

70. Similiter arbitror, in hac sive ratione, sive exercitatione dicendi, qui illam vim adeptus sit, ut eorum mentes, qui aut de republica, aut de ipsius rebus, aut de iis, contra quos, aut pro quibus dicat, cum aliqua ſtatuendi poteſtate audiant, ad ſuum arbitrium movere possit, hunc de toto illo genere reliquarum orationum non plus quæsiturum eſſe quid dicat, quàm Polycletum illum, quum Herculem fingebat, quemadmodum pellem, aut hydram fingeret, etiamsi hæc numquam ſeparatim facere didiciſſet.

XVII. Tum Catulus: Præclarè mihi videris, Antoni, poſuiſſe ante oculos, quid diſcere oporteret eum, qui orator eſſet fu-

Digitized by Google

turus; quid, etiamsi non didiciſſet, ex eo, quod didiciſſet, aſſumeret: deduxiſti enim totum hominem in duo ſolùm genera cauſarum; cetera innumerabilia exercitationi, & similitudini reliquiſti. Sed videto, ne in iſtis duobus generibus hydra tibi sit & pellis: Hercules autem, & alia opera majora, ne in illis rebus, quas prætermittis, relinquantur. Non enim mihi minùs operis videtur de universis generibus rerum, quàm de singulorum causis, ac multò etiam majus de natura deorum, quàm de hominum litibus dicere.

72. Non eſt ita, inquit Antonius. Dicam enim tibi, Catule, non tam doctus, quàm (id quod eſt majus) expertus. Omnium ceterarum rerum oratio, mihi crede, ludus eſt homini non hebeti, neque inexercitato, neque communium litterarum, & politioris humanitatis experti. In cauſarum contentionibus magnum eſt quoddam opus, atque haud ſciam an de humanis operibus longè maximum; in quibus vis oratoris plerumque ab imperitis exitu & victoriâ judicatur; ubi adeſt armatus adverſarius, qui sit & feriendus & repellendus; ubi ſæpe is, qui rei dominus futurus eſt, alienus atque iratus, aut etiam amicus adverſario, & inimicus tibi eſt; quum aut docendus is eſt, aut dedocendus, aut reprimendus, aut incitandus,

Digitized by Google

aut omni ratione ad tempus, ad cauſam orationе moderandus; in quo ſæpe benevolentia ad odium, odium autem ad benevolentiam deducendum eſt; qui tamquam machinatione aliquâ, tum ad ſeveritatem, tum ad remiſſionem animi, tum ad triſtitiam, tum ad lætitiam eſt contorquendus.

73. Omnium ſententiarum gravitate, omnium verborum ponderibus eſt utendum: accedat oportet actio varia, vehemens, plena ſpiritûs, plena doloris, plena veritatis. In his operibus si quis illam artem comprehenderit, ut, tamquam Phidias, Minervæ signum efficere possit; non ſanè, quemadmodum in clypeo idem ille artifex minora illa opera facere diſcat, laborabit.

XVIII. Tum Catulus: Quò iſta majora, ac mirabiliora feciſti, eò me major exſpectatio tenet, quibuſnam rationibus, quibuſve præceptis ea tanta vis comparetur: non quò mea quidem jam intersit (neque enim ætas id mea desiderat, & aliud quoddam genus dicendi nos ſecuti ſumus, qui numquam ſententias de manibus judicum vi quadam orationis extorsimus, ac potiùs placatis eorum animis, tantùm quantùm ipsi patiebantur, accepimus) ſed tamen iſta tua, nullum ad uſum meum, tantùm cognoſcendi ſtudio adductus, requiro.

Digitized by Google

75. Nec mihi opus eſt Græco aliquo doctore, qui mihi pervulgata præcepta decantet, quum ipſe numquam forum, numquam ullum judicium adſpexerit: ut Peripateticus ille dicitur Phormio; quum Annibal Carthagine expulſus Epheſum ad Antiochum veniſſet exſul, proque eo, quòd ejus nomen erat magnâ apud omnes gloriâ, invitatus eſſet ab hoſpitibus ſuis, ut eum, quem dixi, si vellet, audiret, quumque ſe non nolle dixiſſet; locutus eſſe dicitur homo copioſus aliquot horas de imperatoris officio, & de omni re militari. Tum, quum ceteri, qui illum audierant, vehementer eſſent delectati, quærebant ab Annibale, quidnam ipſe de illo philoſopho judicaret. Hîc Pœnus non optimè Græcè, ſed tamen liberè reſpondiſſe fertur, multos ſe deliros ſenes ſæpe vidiſſe; ſed qui magis, quàm Phormio, deliraret, vidiſſe neminem.

76. Neque mehercule injuriâ: quid enim aut arrogantius, aut loquacius fieri potuit, quàm Annibali, qui tot annos de imperio cum populo Romano omnium gentium victore certaſſet, Græcum hominem, qui numquam hoſtem, numquam caſtra vidiſſet, numquam denique minimam partem ullius publici muneris attigiſſet, præcepta de re militari dare? Hoc mihi facere omnes iſti, qui de arte dicendi præ-

cipiunt, videntur: quod enim ipſi experti non ſunt, id docent ceteros. Sed hòc minùs fortaſſe errant, quòd non te, ut ille Annibalem, ſed pueros, aut adoleſcentulos docere conantur.

XIX. Erras, Catule, inquit Antonius: nam egomet in multos jam Phormiones incidi. Quis enim eſt iſtorum Græcorum, qui quemquam noſtrûm quidquam intelligere arbitretur? Ac mihi quidem non ita moleſti ſunt; facilè omnes perpetior & perfero: nam aut aliquid afferunt, quod mihi non diſpliceat; aut efficiunt, ut me non dicidiſſe minùs pœniteat. Dimitto autem eos non tam contumeliosè, quàm philoſophum illum Annibal, & eò fortaſſe plus habeo etiam negotii: ſed tamen eſt eorum doctrina, quantùm ego judicare poſſum, perridicula.

78. Dividunt enim totam rem in duas partes, in cauſæ controverſiam, & in quæſtionis. *Cauſam* appellant, rem poſitam in diſceptatione rerum & controverſia: *quæſtionem* autem, rem poſitam in infinita dubitatione. De cauſa præcepta dant; de altera parte dicendi mirum ſilentium eſt.

79. Denique quinque faciunt quaſi membra eloquentiæ, invenire quid dicas, inventa diſponere, deinde ornare verbis, pòſt memoriæ mandare, tum ad extremum agere,

agere, ac pronuntiare; rem ſanè non reconditam. Quis enim hoc non ſuâ ſponte viderit, neminem poſſe dicere, nisi & quid diceret, & quibus verbis, & quo ordine diceret, haberet, & ea meminiſſet? Atque hæc ego non reprehendo: ſed ante oculos posita eſſe dico, ut eas item quatuor, quinque, ſexve partes, vel etiam ſeptem (quoniam aliter ab aliis digeruntur) in quas eſt ab his omnis oratio diſtributa.

80. Jubent enim exordiri ita, ut eum, qui audiat, benevolum nobis faciamus, & docilem, & attentum: deinde rem narrare ita, ut verisimilis narratio sit, ut aperta, ut brevis: pòſt autem dividere cauſam, aut proponere: noſtra confirmare argumentis, ac rationibus: deinde contraria refutare. Tum autem alii conclusionem orationis, & quasi perorationem collocant; alii jubent, antequam peroretur, ornandi, aut augendi causâ, digredi; deinde concludere, ac perorare.

81. Ne hæc quidem reprehendo: ſunt enim concinnè diſtributa; ſed tamen, id quod neceſſe fuit hominibus expertibus veritatis, non peritè. Quæ enim præcepta principiorum, & narrationum eſſe voluerunt, ea in totis orationibus ſunt conſervanda.

82. Nam ego mihi benevolum jùdicem faciliùs facere poſſum in curſu orationis,

Digitized by Google

quàm quum omnia ſunt inaudita: docilem autem, non quum polliceor me demonſtraturum, ſed tum, quum doceo, & explano: attentum verò, crebrò totâ actione excitandis mentibus judicum, non primâ denuntiatione efficere poſſumus.

83. Jam verò narrationem quòd jubent verisimilem eſſe, & apertam, & brevem, rectè nos admonent: quòd hæc narrationis magis putant eſſe propria, quàm totius orationis, valde mihi videntur errare: omninoque in hoc omnis eſt error, quòd exiſtimant, artificium eſſe hoc quoddam non dissimile ceterorum, cujuſmodi de ipſo jure civili heſterno die Craſſus componi poſſe dicebat; ut genera rerum primùm exponerentur, in quo vitium eſt, si genus ullum prætermittatur; deinde singulorum generum partes, in quo & deeſſe aliquam partem, & ſuperare, mendoſum eſt; tum verborum omnium definitiones, in quibus neque abeſſe quidquam decet, neque redundare.

84. Sed hoc si in jure civili, si etiam in parvis aut mediocribus rebus doctiores aſſequi poſſunt; non idem ſentio tanta hac in re, tamque immenſa poſſe fieri. Sin autem qui arbitrantur; deducendi ſunt ad eos, qui hæc docent: omnia jam explicata & perpolita aſſequentur: ſunt enim innumerabiles de his rebus libri, neque

Digitized by Google

abditi, neque obſcuri. Sed videant quid velint, ad ludendumne, an ad pugnandum arma ſint ſumpturi. Aliud enim pugna, & acies; aliud ludus, campuſque noſter deſiderat. Attamen ars ipſa ludicra armorum, & gladiatori, & militi prodeſt aliquid: ſed animus acer, & præſens, & acutus idem atque verſutus invictos viros efficit, non difficiliùs arte conjunctâ.

XX. Quare ego tibi oratorem ſic jam inſtituam, ſi potuero, ut, quid efficere poſſit, antè perſpiciam. Sit enim mihi tinctus litteris; audierit aliquid, legerit; iſta ipſa præcepta acceperit: tentabo quid deceat, quid voce, quid viribus, quid ſpiritu, quid linguâ efficere poſſit. Si intelligam poſſe ad ſummos pervenire; non ſolùm hortabor, ut elaboret, ſed etiam, ſi vir quoque mihi bonus videbitur, obſecrabo: tantùm ego in excellente oratore, & eodem viro bono, pono eſſe ornamenti univerſæ civitati. Sin videbitur, quum omnia ſummè fecerit, tamen ad mediocres oratores eſſe venturus; permittam ipſi, quid velit; moleſtus magnopere non ero. Sin planè abhorrebit, & erit abſurdus; ut ſe contineat, aut ad aliud ſtudium transferat, admonebo.

86. Nam neque is, qui optimè poteſt, deſerendus ullo modo eſt a cohortatione noſtra; neque is, qui aliquid poteſt, de-

terrendus: quòd alterum, divinitatis mihi cujuſdam videtur; alterum, vel non facere quod non optimè poſſis, vel facere quod non peſſimè facias, humanitatis: tertium verò illud, clamare contrà quàm deceat, & quàm poſſit, hominis eſt, ut tu, Catule, de quodam declamatore dixiſti, ſtultitiæ ſuæ quàm plurimos teſtes domeſtico præconio colligentis.

87. De hoc igitur, qui erit talis, ut cohortandus adjuvanduſque sit, ita loquamur, ut ei tradamus ea duntaxat, quæ nos uſus docuit, ut nobis ducibus veniat eò, quò sine duce ipsi pervenimus, quoniam meliora docere non poſſumus.

XXI. Atque, ut a familiari noſtro exordiar, hunc ego, Catule, Sulpicium, primùm in cauſa parvula adoleſcentulum audivi, voce, & formâ, & motu corporis, & reliquis rebus aptum ad hoc munus, de quo quærimus; oratione autem celeri & concitatâ, quod erat ingenii, & verbis efferveſcentibus, & paulò nimiùm redundantibus, quod erat ætatis, non ſum aſpernatus. Volo enim ſe efferat in adoleſcente fecunditas: nam faciliùs, sicut in vitibus, revocantur ea, quæ ſeſe nimiùm profuderunt, quàm, si nihil valet materies, nova farmenta culturâ excitantur: ita volo eſſe in adoleſcente, unde aliquid amputem: non enim poteſt in eo

ſuccus eſſe diuturnus, quod nimis celeriter eſt maturitatem aſſecutum.

89. Vidi ſtatim indolem, neque dimiſi tempus, & eum ſum cohortatus, ut forum ſibi ludum putaret eſſe ad diſcendum; magiſtrum autem, quem vellet, eligeret; me quidem ſi audiret, L. Craſſum. Quod iſte arripuit, & ita ſeſe facturum confirmavit, atque etiam addidit, gratiæ ſcilicet causâ, me quoque ſibi magiſtrum futurum. Vix annus interceſſerat ab hoc ſermone cohortationis meæ, quum iſte accuſavit C. Norbanum, defendente me. Non eſt credibile, quid intereſſe mihi ſit viſum inter eum, qui tum erat, & qui anno antè fuerat. Omnino in illud genus eum Crassi magnificum, atque præclarum natura ipſa ducebat: ſed ea non ſatis proficere potuiſſet, niſi eódem, ſtudio atque imitatione, incubuiſſet, atque ita dicere conſueſſet, ut totâ mente Craſſum atque omni animo intueretur.

XXII. Ergo hoc ſit primum in præceptis meis, ut demonſtremus, quem imitetur, atque ita, ut, quæ maximè excellant in eo quem imitabitur, ea diligentiſſimè perſequatur. Tum accedat exercitatio, quâ illum, quem antè delegerit, imitando effingat, atque ita exprimat, non ut multos imitatores ſæpe cognovi, qui aut ea, quæ facilia ſunt, aut etiam illa, quæ in-

Digitized by Google

ſignia, ac pene vitioſa, conſectantur imitando.

91. Nihil eſt facilius, quàm amictum imitari alicujus, aut ſtatum, aut motum. Si verò etiam vitioſè aliquid eſt, id ſumere, & in eo vitioſum eſſe, non magnum eſt: ut ille, qui nunc etiam, amiſſâ voce, furit in republica Fuſius, nervos in dicendo Fimbriæ, quos tamen habuit ille, non aſſequitur; oris pravitatem, & verborum latitudinem imitatur. Sed tamen ille nec deligere ſcivit, cujus potiſsimùm ſimilis eſſet, & in eo ipſo, quem delegerat, imitari etiam vitia voluit.

92. Qui autem ita faciet, ut oportet, primùm vigilet neceſſe eſt in deligendo: deinde, quem probavit, in eo, quæ maximè excellent, ea diligentiſsimè perſequatur. Quid enim cauſæ cenſetis eſſe, cur ætates extulerint ſingulæ ſingula propè genera dicendi? quod non tam facilè in noſtris oratoribus poſſumus judicare, quia ſcripta, ex quibus judicium fieri poſſet, non multa ſanè reliquerunt, quàm in Græcis; ex quorum ſcriptis, cujuſque ætatis quæ dicendi ratio, voluntaſque fuerit, intelligi poteſt.

93. Antiquiſsimi ferè ſunt, quorum quidem ſcripta conſtent, Pericles atque Alcibiades, & eâdem ætate Thucydides, ſubtiles, acuti, breves; ſententiis magis,

Digitized by Google

quàm verbis abundantes. Non potuiſſet accidere, ut unum eſſet omnium genus, niſi aliquem ſibi proponerent ad imitandum. Conſecuti ſunt hos Critias, Theramenes, Lyſias: multa Lyſiæ ſcripta ſunt, nonnulla Critiæ, de Theramene audivimus: omnes etiam tum retinebant illum Periclis ſuccum, ſed erant paulò uberiore filo. Ecce tibi exortus eſt Iſocrates, magiſter iſtorum omnium, cujus e ludo, tamquam ex equo Trojano, meri principes exierunt: ſed eorum partim in pompa, partim in acie illuſtres eſſe voluerunt.

XXIII. Itaque & illi, Theopompi, Ephori, Philiſti, Naucratæ, multique alii naturis differunt; voluntate autem ſimiles ſunt & inter ſeſe, & magiſtri: & ii, qui ſe ad cauſas contulerunt, ut Demoſthenes, Hyperides, Lycurgus, Æſchines, Dinarchus, aliique complures, etsi inter ſe pares non fuerunt, tamen ſunt omnes in eodem veritatis imitandæ genere verſati, quorum quamdiu manſit imitatio, tamdiu genus illud dicendi, ſtudiumque vixit.

95. Poſteaquam exſtinctis his, omnis eorum memoria ſensim obſcurata eſt & evanuit; alia quædam dicendi molliora, ac remiſſiora genera viguerunt. Inde Demochares, quem aiunt ſororis filium fuiſſe Demoſthenis; tum Phalereus ille Demetrius, omnium iſtorum, meâ ſententiâ,

Digitized by Google

politissimus, aliique eorum similes exſtiterunt. Quæ si volemus uſque ad hoc tempus perſequi, intelligemus, ut hodie Alabandenſem illum Meneclem, & ejus fratrem Hieroclem, quos ego audivi, tota imitatur Asia: sic ſemper fuiſſe aliquem, cujus ſe similes plerique eſſe vellent.

96. Hanc igitur similitudinem qui imitatione aſſequi volet, tum exercitationibus crebris atque magnis, tum ſcribendo maximè perſequatur: quod si hic noſter Sulpicius faceret, multò ejus oratio eſſet preſsior; in qua nunc interdum, ut in herbis ruſtici ſolent dicere, in ſumma ubertate ineſt luxuries quædam, quæ ſtilo depaſcenda eſt.

97. Hìc Sulpicius: me quidem, inquit, rectè mones, idque mihi gratum eſt: ſed ne te quidem, Antoni, multùm ſcriptitaſſe arbitror. Tum ille: Quasi verò, inquit, non ea præcipiam aliis, quæ mihi ipsi deſunt. Sed tamen ne tabulas quidem conficere exiſtimor: verùm & in hoc, ex re familiari mea, & in illo, ex eo, quod dico, quantulum id cumque eſt, quid faciam, judicari poteſt.

98. Atque eſſe tamen multos videmus, qui neminem imitentur, & ſuâpte naturâ, quod velint, sine cujuſquam similitudine conſequantur: quod & in vobis animadverti rectè poteſt, Cæſar, & Cotta, quo-

Digitized by Google

rum alter inuſitatum quidem noſtris oratoribus leporem quemdam, & ſalem; alter acutiſſimum, & ſubtiliſſimum dicendi genus eſt conſecutus. Neque verò veſter æqualis Curio, patre, meâ ſententiâ, vel eloquentiſſimo temporibus illis, quemquam mihi magnopere videtur imitari; qui tamen verborum gravitate, & elegantiâ, & copiâ, ſuam quamdam expreſſit quaſi formam, figuramque dicendi, quod ego maximè potui judicare in ea cauſa, quam ille contra me apud centumviros pro fratribus Coſſis dixit: in qua nihil illi defuit, quod non modò copioſus, ſed etiam ſapiens orator habere deberet.

XXIV. Verùm, ut aliquando ad cauſas deducamus illum, quem conſtituimus, & eas quidem, in quibus pluſculum negotii eſt, judiciorum, atque litium (riſerit aliquis fortaſſe hoc præceptum: eſt enim non tam acutum, quàm neceſſarium, magiſque monitoris non fatui, quàm eruditi magiſtri) hoc ei primum præcipiemus, quaſcumque cauſas erit acturus, ut eas diligenter, penituſque cognoſcat.

100. Hoc in ludo non præcipitur: faciles enim cauſæ ad pueros deferuntur. Lex peregrinum vetat in murum adſcendere: adſcendit: hoſtes repulit: accuſatur. Nihil eſt negotii hujuſmodi cauſam cognoſcere. Rectè igitur nihil de cauſa diſcenda præci-

Digitized by Google

piunt : hæc eſt enim in ludo cauſarum ferè formula. At verò in foro, tabulæ, teſtimonia, pacta, conventa, ſtipulationes, cognationes, affinitates, decreta, reſponſa, vita denique eorum, qui in cauſa verſantur, tota cognoſcenda eſt : quarum rerum negligentiâ pleraſque cauſas, & maximè privatas (ſunt enim multò ſæpe obſcuriores) videmus amitti.

101. Ita nonnulli, dum operam ſuam multam exiſtimari volunt, ut toto foro volitare, & a cauſa ad cauſam ire videantur, cauſas dicunt incognitas. In quo eſt illa quidem magna offensio, vel negligentiæ, ſuſceptis rebus; vel perfidiæ, receptis : ſed etiam illa major opinione, quòd nemo poteſt de ea re, quam non novit, non turpissimè dicere. Ita dum inertiæ vituperationem, quæ major eſt, contemnunt, aſſequuntur etiam illam, quam magis ipsi fugiunt, tarditatis.

102. Equidem ſoleo dare operam, ut de ſua quiſque re me ipſe doceat, & ut ne quis alius adsit, quò liberiùs loquatur; & agere adverſarii cauſam, ut ille agat ſuam, &, quidquid de ſua re cogitarit, in medium proferat. Itaque quum ille diſceſsit, tres perſonas unus ſuſtineo ſummâ animi æquitate, meam, adverſarii, judicis. Qui locus eſt talis, ut plus habeat adjumenti, quàm incommodi, hunc judico

eſſe dicendum: ubi plus mali, quàm boni reperio, id totum abjudico, atque ejicio.

103. Ita aſſequor, ut alio tempore cogitem, quid dicam, & alio dicam: quæ duo plerique ingenio freti, ſimul faciunt. Sed certè iidem illi meliùs aliquantò dicerent, ſi aliud ſumendum ſibi tempus ad cogitandum, aliud ad dicendum putarent. Quum rem penitus cauſamque cognovi, ſtatim occurrit animo, quæ ſit cauſa ambigui.

104. Nihil eſt enim, quod inter homines ambigatur; ſive ex crimine cauſa conſtet, ut facinoris; ſive ex controverſia, ut hereditatis; ſive ex deliberatione, ut belli; ſive ex perſona, ut laudis; ſive ex diſputatione, ut de ratione vivendi; in quo non aut quid factum ſit, aut fiat, futurumve ſit, quæratur, aut quale ſit, aut quid vocetur.

XXV. Ac noſtræ ferè cauſæ, quæ quidem ſunt criminum, plerumque infitiatione defenduntur. Nam & de pecuniis repetundis, quæ maximæ ſunt, neganda ferè ſunt omnia: & de ambitu rarò illud datur, ut poſſis liberalitatem ac benignitatem ab ambitu atque largitione ſejungere. De ſicariis, de veneficiis, de peculatu, infitiari neceſſe eſt. Id eſt igitur genus primum cauſarum in judiciis, ex controverſia facti. In deliberationibus plerumque ex futuri, rarò etiam ex inſtantis, aut facti. G vj

Digitized by Google

106. Sæpe autem res non, sit, necne, ſed qualis sit, quæritur: ut quum L. Opimii cauſam defendebat apud populum, audiente me, C. Carbo conſul, nihil de C. Gracchi nece negabat; ſed id jure pro ſalute patriæ factum eſſe dicebat; ut eidem Carboni tribuno plebis aliâ tum mente rempublicam capeſſenti, P. Africanus de Tib. Graccho interroganti, reſponderat, jure cæſum videri. Jure autem omnia defenduntur, quæ ſunt ejus generis, ut aut oportuerit, aut licuerit, aut neceſſe fuerit, aut imprudentiâ, aut caſu facta eſſe videantur.

107. Jam quid vocetur, quæritur, quum, quo verbo quid appellandum sit, contenditur: ut mihi ipsi cum hoc Sulpicio fuit in Norbani cauſa ſumma contentio. Pleraque enim de iis, quæ ab iſto objiciebantur, quum confiterer, tamen ab illo majeſtatem minutam negabam: ex quo verbo lege Apuleiâ tota illa cauſa pendebat.

108. Atque in hoc genere cauſarum nonnulli præcipiunt, ut verbum illud, quod cauſam facit, lucidè breviterque definiatur. Quod mihi quidem perquam puerile videri ſolet. Alia eſt enim, quum inter doctos homines de iis ipsis rebus, quæ verſantur in artibus, diſputatur, verborum definitio: ut, quum quæritur, quid sit ars,

Digitized by Google

quid sit lex, quid sit civitas. In quibus hoc præcipit ratio atque doctrina, ut vis ejus rei, quam definias, sic exprimatur, ut neque absit quidquam, neque ſuperſit.

109. Quod quidem in illa cauſa neque Sulpicius fecit, neque ego facere conatus ſum. Nam, quantùm uterque noſtrûm potuit, omni copiâ dicendi dilatavit, quid eſſet majeſtatem minuere. Etenim definitio primùm reprehenſo verbo uno, aut addito, aut dempto, ſæpe extorquetur e manibus: deinde genere ipſo doctrinam redolet, exercitationemque pene puerilem: tum in ſenſum, & in mentem judicis intrare non poteſt. Antè enim præterlabitur, quàm percepta eſt.

XXVI. Sed in eo genere, in quo, quale sit quid, ambigitur, exſiſtit etiam ex ſcripti interpretatione ſæpe contentio; in quo nulla poteſt eſſe, nisi ex ambiguo, controversia. Nam illud ipſum, quum ſcriptum a ſententia diſcrepat, genus quoddam habet ambigui: quod tum explicatur, quum ea verba, quæ deſunt, ſuggeſta ſunt: quibus additis defenditur, ſententiam ſcripti perſpicuam fuiſſe: & ex contrariis ſcriptis si quid ambigitur, non novum genus naſcitur, ſed ſuperioris generis cauſa duplicatur. Itaque aut numquam dijudicari poterit, aut ita dijudicabitur, ut referendis præteritis verbis, id

ſcriptum, quodcumque defendimus, ſuppleatur. Ita fit, ut unum genus in iis cauſis, quæ propter ſcriptum ambiguntur, relinquatur, si eſt ſcriptum aliquid ambiguè.

111. Ambiguorum autem quum plura genera ſunt, quæ mihi videntur ii meliùs noſſe, qui dialectici appellantur; hi autem noſtri ignorare, qui non minùs noſſe debeant: tum illud eſt frequentissimum in omni conſuetudine vel ſermonis, vel ſcripti, quum idcirco aliquid ambigitur, quòd aut verbum, aut verba sint prætermiſſa.

112. Iterum autem peccant, quum genus hoc cauſarum, quod in ſcripti interpretatione verſatur, ab illis causis, in quibus, qualis quæque res sit, diſceptatur, ſejungunt. Nuſquam enim tam quæritur, quale sit genus ipſum rei, quàm in ſcripto, quod totum a facti controversia ſeparatum eſt.

113. Ita tria ſunt omnino genera, quæ in diſceptationem & controversiam cadere poſſunt; Quid fiat, factum, futurumve sit, aut Quale sit, aut Quomodo nominetur. Nam & illud quidem, quod quidam Græci adjungunt, Recténe factum sit, totum in eo eſt, quod, Quale sit, quærimus.

XXVII. Sed jam ad inſtitutum rever-

Digitized by Google

tar meum. Quum igitur, accepto cauſæ genere, & cognito, rem tractare cœpi, nihil priùs conſtituo, quàm quid ſit illud, quò mihi referenda ſit omnis illa oratio, quæ ſit propria quæſtionis & judicii: deinde illa duo diligentiſſimè conſidero, quorum alterum commendationem habet noſtram, aut eorum, quos defendimus; alterum eſt accommodatum ad eorum animos, apud quos dicimus, ad id, quod volumus, commovendos.

115. Ita ratio omnis dicendi tribus ad perſuadendum rebus eſt nixa: ut probemus vera eſſe ea, quæ defendimus: ut conciliemus nobis eos, qui audiunt: ut animos eorum, ad quemcumque cauſa poſtulabit motum, vocemus.

116. Ad probandum autem duplex eſt oratori ſubjecta materies: una rerum earum, quæ non excogitantur ab oratore, ſed in re poſitæ, ratione tractantur: ut tabulæ, teſtimonia, pacta, conventa, quæſtiones, leges, ſenatuſconſulta, res judicatæ, decreta, reſponſa, & reliqua, si quæ ſunt, quæ non reperiuntur ab oratore, ſed ad oratorem a cauſa, atque à reis deferuntur. Altera eſt, quæ tota in diſputatione, & argumentatione oratoris collocata eſt.

117. Ita in ſuperiore genere de tractandis argumentis, in hoc autem etiam de

Digitized by Google

inveniendis cogitandum eſt. Atque iſti quidem, qui docent, quum cauſas in plura genera ſecuerunt, ſingulis generibus argumentorum copiam ſuggerunt: quod etiamsi ad inſtituendos adoleſcentulos magis aptum eſt, ut, simul ac posita ſit cauſa, habeant quò ſe referant, unde ſtatim expedita possint argumenta depromere; tamen & tardi ingenii eſt rivulos conſectari, fontes rerum non videre: & jam ætatis eſt uſûſque noſtri, a capite, quod velimus, arceſſere, &, unde omnia manant, videre.

118. Et primùm genus illud earum rerum, quæ ad oratorem deferuntur, meditatum nobis in perpetuum ad omnem uſum similium rerum eſſe debebit. Nam pro tabulis & contra tabulas; pro teſtibus & contra teſtes; pro quæſtionibus & contra quæſtiones; & item de ceteris rebus ejuſdem generis, vel ſeparatim dicere ſolemus de genere univerſo, vel definitè de ſingulis temporibus, hominibus, cauſis: quos quidem locos (vobis hoc, Cotta, & Sulpici, dico) multa commentatione, atque meditatione paratos atque expeditos habere debetis.

119. Longum eſt enim nunc me explicare, quâ ratione aut confirmare, aut infirmare teſtes, tabulas, quæſtiones oporteat. Hæc ſunt omnia ingenii vel mediocris, exercitationis autem maximæ: artem

quidem, & præcepta duntaxat hactenus requirunt, ut certis dicendi luminibus ornentur.

120. Itemque illa, quæ ſunt alterius generis, quæ tota ab oratore pariuntur, excogitationem non habent difficilem, explicationem magis illuſtrem perpolitamque desiderant. Itaque quum hæc duo nobis quærenda sint in causis, primùm, quid; deinde, quomodo dicamus: alterum, quod totum arte tinctum videtur, tametsi artem requirit, tamen prudentiæ eſt pene mediocris, quid dicendum sit, videre: alterum eſt, in quo oratoris vis illa divina virtuſque cernitur, ea, quæ dicenda ſunt, ornatè, copiosè, variéque dicere.

XXVIII. Quare illam partem ſuperiorem, quoniam ſemel ita vobis placuit, non recuſabo, quominus perpoliam atque conficiam (quantùm conſequar, vos judicabitis) quibus ex locis ad eas tres res, quæ ad fidem faciendam ſolæ valent, ducatur oratio, ut & concilientur animi, & doceantur, & moveantur: hæc ſunt enim tria numero. Ea verò quemadmodum illuſtrentur, præſtò eſt, qui omnes docere possit, qui hoc primus in noſtros mores induxit, qui maximè auxit, qui ſolus effecit.

122. Namque ego, Catule (dicam enim non reverens aſſentandi ſuſpicionem) ne-

Digitized by Google

Quare, Craſſe, neque tu tuâ ſuavitate nos privabis, ut, si quid ab Antonio aut prætermiſſum, aut relictum sit, non explices: neque te, Antoni, si quid non dixeris, exiſtimabimus non potuiſſe potiùs, quàm a Craſſo dici maluiſſe.

127. Hîc Craſſus: Quin tu, inquit, Antoni, omittis iſta, quæ propoſuiſti, quæ nemo horum deſiderat: quibus ex locis ea, quæ dicenda ſunt in causis, reperiantur: quæ quamquam abs te novo quodam modo, præclaréque dicuntur, ſunt tamen & re faciliora, & præceptis pervagata: illa deprome nobis, unde afferas quæ ſæpissime tractas, ſemperque divinitus.

128. Depromam equidem, inquit Antonius, & quò faciliùs id a te exigam, quod peto, nihil tibi a me poſtulanti recuſabo. Meæ totius orationis, & iſtius ipſius in dicendo facultatis, quàm modò Craſſus in cœlum verbis extulit, tres ſunt rationes, ut antè dixi; una conciliandorum hominum, altera docendorum, tertia concitandorum.

129. Harum trium partium prima lenitatem orationis, ſecunda acumen, tertia vim desiderat. Nam hoc neceſſe eſt, ut is, qui nobis cauſam adjudicaturus sit, aut inclinatione voluntatis propendeat in nos, aut defensionis argumentis adducatur, aut animi permotione cogatur. Sed quoniam

Digitized by Google

illa pars, in qua rerum ipſarum explicatio ac defensio poſita eſt, videtur omnem hujus generis quaſi doctrinam continere, de ea primùm loquemur, & pauca dicemus. Pauca enim ſunt, quæ uſu jam tractata, & animo quaſi notata habere videamur.

XXX. Ac tibi ſapienter monenti, L. Craſſe, libenter aſſentiemur, ut ſingularum cauſarum defensiones, quas ſolent magiſtri pueris tradere, relinquamus: aperiamus autem ea capita, unde omnis ad omnem & cauſam, & orationem diſputatio ducitur. Neque enim, quoties verbum aliquod eſt ſcribendum nobis, toties ejus verbi litteræ ſunt cogitatione conquirendæ: nec quoties cauſa dicenda eſt, toties ad ejus cauſæ ſepoſita argumenta revolvi nos oportet: ſed habere certos locos, qui, ut litteræ ad verbum ſcribendum, ſic illi ad cauſam explicandam, ſtatim occurrant.

131. Sed hi loci ei demum oratori prodeſſe poſſunt, qui eſt verſatus in rebus, vel uſu, quem ætas denique affert; vel auditione, & cogitatione, quæ ſtudio & diligentiâ præcurrit ætatem. Nam si tu mihi quamvis eruditum hominem adduxeris, quamvis acrem & acutum in cogitando, quamvis ad pronuntiandum expeditum, si erit idem in conſuetudine civitatis, in

exemplis, in inſtitutis, in moribus ac voluntatibus civium ſuorum hoſpes, non multùm ei loci proderunt illi, ex quibus argumenta promuntur. Subacto mihi ingenio opus eſt, ut agro non ſemel arato, ſed novato, & iterato, quò meliores fœtus poſſit & grandiores edere. Subactio autem eſt uſus, auditio, lectio, litteræ.

132. Ac primùm naturam cauſæ videat, quæ numquam latet, factumne ſit, quæratur, an, quale ſit, an, quod nomen habeat: quo perſpecto, ſtatim occurrit naturali quadam prudentiâ, non his ſubductionibus, quas iſti docent, quid faciat cauſam, id eſt, quo ſublato controverſia ſtare non poſſit: deinde, quid veniat in judicium, quod iſti sic jubent quærere: Interfecit Opimius Gracchum. Quid facit cauſam? quòd reipublicæ causâ, quum ex ſenatuſconſulto ad arma vocaſſet: hoc tolle, cauſa non erit. At id ipſum negat contra leges licuiſſe Decius. Veniet igitur in judicium, Licueritne ex ſenatuſconſulto, ſervandæ reipublicæ causâ. Perſpicua ſunt hæc quidem, & in vulgari prudentia sita: ſed illa quærenda, quæ ab accuſatore & defenſore argumenta, ad id, quod in judicium venit, ſpectantia, debeant afferri.

XXXI. Atque hìc illud videndum eſt, in quo ſummus eſt error iſtorum magiſtrorum, ad quos liberos noſtros mittimus,

Digitized by Google

non quò hoc quidem ad dicendum magnopere pertineat, ſed tamen ut videatis, quàm ſit genus hoc eorum, qui ſibi eruditi videntur, hebes, atque impolitum. Conſtituunt enim in partiendis orationum modis duo genera cauſarum: unum appellant, in quo ſine perſonis atque temporibus de univerſo genere quæratur; alterum, quod perſonis certis, & temporibus definiatur: ignari omnes controversias ad universi generis vim & naturam referri.

134. Nam in ea ipſa cauſa, de qua antè dixi, nihil pertinet ad oratoris locos Opimii perſona, nihil Decii. De ipſo enim univerſo genere infinita quæſtio eſt, num pœnâ videatur eſſe afficiendus, qui civem ex ſenatuſconſulto patriæ conſervandæ causâ interemerit, quum id per leges non liceret. Nulla denique eſt cauſa, in qua id, quod in judicium venit, ex reorum perſonis, non generum ipſorum univerſa disputatione quæratur.

135. Quin etiam in iis ipsis, ubi de facto ambigitur, Ceperitne contra leges pecunias P. Decius, argumenta & criminum & defensionis revocentur oportet ad genus, & ad naturam univerſam: quòd ſumptuoſus, de luxuria: quòd alieni appetens, de avaritia: quòd ſeditioſus, de turbulentis & malis civibus: quòd a multis arguitur, de genere teſtium: con-

Digitized by Google

tráque, quæ pro reo dicentur, omnia neceſſariò a tempore atque homine ad communes rerum & generum ſummas revolventur.

136. Atque hæc forsitan homini, non ómnia, quæ ſunt in natura rerum, celeriter animo comprehendenti, permulta videantur, quæ veniant in judicium tum, quum de facto quæratur: ſed tamen criminum eſt multitudo, non defensionum, aut locorum infinita.

XXXII. Quæ verò, quum de facto non ambigitur, quæruntur, qualia sint, ea si ex reis numeres, & innumerabilia ſunt, & obſcura: si ex rebus, valde & modica, & illuſtria. Nam si Mancini cauſam in uno Mancino ponimus, quotieſcumque is, quem paterpatratus dediderit, receptus non erit, toties cauſa nova naſcetur. Sin illa controversia cauſam facit, Videaturne ei, quem paterpatratus dediderit, si is non sit receptus, poſtliminium eſſe: nihil ad artem dicendi, nec ad argumenta defensionis, Mancini nomen pertinet.

138. Ac, si quid affert præterea hominis aut dignitas, aut indignitas, extra quæſtionem eſt; & ea tamen ipſa oratio ad universi generis diſputationem referatur neceſſe eſt. Hæc ego non eo consilio diſputo, ut homines eruditos redarguam: quamquam reprehendendi ſunt, qui in genere

genere definiendo iſtas cauſas deſcribunt in perſonis & in temporibus poſitas eſſe.

139. Nam etsi incurrunt tempora & perſonæ, tamen intelligendum eſt, non ex iis, ſed ex genere quæſtionis pendere cauſas. Sed hoc nihil ad me. Nullum enim nobis certamen cum iſtis eſſe debet. Tantùm ſatis eſt intelligi, ne hoc quidem eos confecutos, quod in tanto otio, etiam sine hac forensi exercitatione efficere potuerunt, ut genera rerum diſcernerent, eaque paulò ſubtiliùs explicarent. Verùm hoc, ut dixi, nihil ad me. Illud ad me, ac multò etiam magis ad vos, Cotta noſter, & Sulpici.

140. Quomodo nunc ſe iſtorum artes habent, pertimeſcenda eſt multitudo cauſarum: eſt enim infinita. Si in perſonis ponitur; quot homines, tot cauſæ: sin ad generum univerſas quæſtiones referuntur; ita modicæ & paucæ ſunt, ut eas omnes, diligentes, & memores, & ſobrii oratores percurſas animo, & propè decantatas habere debeant: nisi fortè exiſtimatis, a M'. Curio cauſam didiciſſe L. Craſſum; & eâ re multa attuliſſe, quamobrem poſthumo non nato Curium tamen heredem Coponii eſſe oporteret.

141. Nihil ad copiam argumentorum, neque ad cauſæ vim ac naturam nomen Coponii, aut Curii, pertinuit. In genere erat

univerſo rei negotiique, non in tempore ac nominibus omnis quæſtio, quum ſcriptum ita sit, *Si mihi filius genitur, isque priùs moritur*, & cetera, *tum ut mihi ille sit heres*: Si natus filius non sit, videaturne is, qui filio mortuo inſtitutus heres sit, heres eſſe.

XXXIII. Perpetui juris, & universi generis quæſtio non hominum nomina, ſed rationem dicendi, & argumentorum fontes desiderat. In quo etiam iſti nos juriſconſulti impediunt, a diſcendoque deterrent. Video enim in Catonis & Bruti libris nominatim ferè referri, quid alicui de jure viro aut mulieri reſponderint: credo, ut putaremus, in hominibus, non in re, conſultationis aut dubitationis cauſam aliquam fuiſſe; ut, quòd homines eſſent innumerabiles, debilitati a jure cognoscendo, voluntatem diſcendi simul cum ſpe perdiſcendi abjiceremus. Sed hæc Craſſus aliquando nobis expediet, & exponet deſcripta generatim: eſt enim, ne fortè neſcias, heri nobis ille hoc, Catule, pollicitus, ſe jus civile, quod nunc diffuſum & dissipatum eſt, in certa genera coacturum, & ad artem facilè redacturum.

143. Et quidem, inquit Catulus, haudquaquam id eſt difficile Craſſo, qui & quod diſci potuit de jure, didicit; & quod iis, qui eum docuerunt, defuit, ipſe afferet;

Digitized by Google

ut, quæ sint in jure, vel acutè deſcribere, vel ornatè illuſtrare possit. Ergo iſta, inquit Antonius, tum a Craſſo diſcemus, quum ſe de turba, & a ſubſelliis, in otium, ut cogitat, ſoliumque contulerit.

144. Jam id quidem ſæpe, inquit Catulus, ex eo audivi, quum diceret, sibi certum eſſe a judiciis causiſque diſcedere: ſed, ut ipsi ſoleo dicere, non licebit. Neque enim ipſe auxilium ſuum ſæpe a viris bonis fruſtra implorari patietur, neque id æquo animo feret civitas: quæ si voce L. Crassi carebit, ornamento quodam ſeſe ſpoliatam putabit. Nam hercle, inquit Antonius, si hæc verè a Catulo dicta ſunt, tibi mecum in eodem eſt piſtrino, Craſſe, vivendum: & iſtam oſcitantem & dormitantem ſapientiam, Scævolarum & ceterorum beatorum otio concedamus. Arrisit hîc Craſſus leniter, &, Pertexe modò, inquit, Antoni, quod exorſus es: me tamen iſta oſcitans ſapientia, simul atque ad eam confugero, in libertatem vindicabit.

XXXIV. Hujus quidem loci, quem modò ſum exorſus, hic eſt finis, inquit Antonius: quoniam intelligitur, non in hominum innumerabilibus perſonis, neque in infinita temporum varietate, ſed in generum causis atque naturis omnia sita eſſe, quæ in dubium vocarentur: genera autem eſſe definita non ſolùm numero, ſed etiam

paucitate: ut eam materiam orationis, quæ cujuſque eſſet generis, ſtudiosi qui eſſent dicendi, omnibus locis deſcriptam, inſtructam, ornatamque comprehenderent, rebus dico, & ſententiis. Eæ vi ſuâ verba parient, quæ ſemper ſatis ornata mihi quidem videri ſolent, si ejuſmodi ſunt, ut ea res ipſa peperiſſe videatur.

146. Ac, si verum quæritis, quod mihi quidem videatur (nihil enim aliud affirmare poſſum, nisi ſententiam, & opinionem meam) hoc inſtrumentum cauſarum & generum univerſorum in forum deferre debemus, neque, ut quæque res delata ad nos erit, tum denique ſcrutari locos, ex quibus argumenta eruamus: quæ quidem omnibus, qui ea mediocriter modò considerarint, ſtudio adhibito & uſu pertractata eſſe poſſunt; ſed tamen animus referendus eſt ad ea capita, & ad illos, quos ſæpe jam appellavi, locos, ex quibus omnia ad omnem orationem inventa ducuntur. Atque hoc totum eſt sive artis, sive animadversionis, sive conſuetudinis, noſſe regiones, intra quas venere, & perveſtiges quod quæras. Ubi eum locum omnem cogitatione ſepſeris, si modò uſum rerum percallueris, nihil te effugiet, atque omne, quod erit in re, occurret, atque incidet.

XXXV. Et sic, quum ad inveniendum in dicendo tria sint; acumen, deinde ra-

tio, quam licet, ſi volumus, appellemus artem, tertium diligentia: non poſſum equidem non ingenio primas concedere: ſed tamen ipſum ingenium diligentia etiam ex tarditate incitat.

148. Diligentia, inquam, quum omnibus in rebus, tum in cauſis defendendis plurimùm valet. Hæc præcipuè colenda eſt nobis; hæc ſemper adhibenda; hæc nihil eſt quod non aſſequatur. Cauſa ut penitus, quod initio dixi, nota ſit, diligentia eſt: ut adverſarium attentè audiamus, atque ut ejus non ſolùm ſententias, ſed etiam verba omnia excipiamus, vultus denique perſpiciamus omnes, qui ſenſus animi plerumque indicant, diligentia eſt.

149. Id tamen diſſimulanter facere, ne ſibi ille aliquid proficere videatur, prudentia eſt. Deinde ut in iis locis, quos proponam paulò pòſt, pervolvatur animus, ut ſe penitus inſinuet in cauſam, ut ſit curâ & cogitatione intentus, diligentia eſt: ut his rebus adhibeat, tamquam lumen aliquod, memoriam, ut vocem, ut vires: hæc magna ſunt.

150. Inter ingenium quidem, & diligentiam perpaululum loci reliquum eſt arti. Ars demonſtrat tantùm, ubi quæras, atque ubi ſit illud, quod ſtudeas invenire: reliqua ſunt in cura, attentione animi, cogitatione, vigilantia, aſſiduitate, labore;

Digitized by Google

complectar uno verbo, quo ſæpe jam uſi ſumus, diligentiâ; quâ unâ virtute omnes virtutes reliquæ continentur.

151. Nam orationis quidem copiâ videmus ut abundent philoſophi, qui, ut opinor (ſed tu hæc, Catule, meliùs) nulla dant præcepta dicendi, nec idcirco minùs, quæcumque res propoſita eſt, ſuſcipiunt, de qua copiosè & abundanter loquantur.

XXXVI. Tum Catulus, Eſt, inquit, ut dicis, Antoni, ut plerique philoſophi nulla tradant præcepta dicendi, & habeant paratum tamen, quid de quaque re dicant. Sed Ariſtoteles is, quem maximè ego admiror, propoſuit quoſdam locos, ex quibus omnis argumentatio, non modò ad philoſophorum diſputationem, ſed etiam ad hanc, quâ in causis utimur, inveniretur: a quo quidem homine jamdudum, Antoni, non aberrat oratio tua, sive tu similitudine illius divini ingenii in eadem incurris veſtigia, sive etiam illa ipſa legiſti, atque didiciſti: quod quidem magis verisimile videtur. Plus enim te operæ Græcis dediſſe rebus video, quàm putaramus.

153. Tum ille, Verum, inquit, ex me audies, Catule: ſemper exiſtimavi, jucundiorem, & probabiliorem huic populo oratorem fore, qui primùm quàm minimam artificii alicujus, deinde nullam Græcarum

Digitized by Google

rerum ſignificationem daret: atque ego idem exiſtimavi, pecudis eſſe, non hominis, quum tantas res Græci ſuſciperent, profiterentur, agerent; ſeſeque & videndi res obſcuriſſimas, & bene vivendi, & copiosè dicendi rationem hominibus daturos pollicerentur, non admovere aurem, &, ſi palam audire eos non auderes, ne minueres apud tuos cives auctoritatem tuam, ſubauſcultando tamen excipere voces eorum, & procul, quid narrarent, attendere. Itaque feci, Catule, & iſtorum omnium ſummatim cauſas & genera ipſa guſtavi.

XXXVII. Valde hercule, inquit Catulus, timidè, tamquam ad aliquem libidinis ſcopulum, ſic tuam mentem ad philoſophiam appuliſti: quam hæc civitas aſpernata numquam eſt. Nam & referta quondam Italia Pythagoreorum fuit, tum, quum erat in hac gente magna illa Græcia: ex quo etiam quidam Numam Pompilium, regem noſtrum, fuiſſe Pythagoreum ferunt; qui annis permultis antè fuit, quàm ipſe Pythagoras: quò etiam major vir habendus eſt, quum illam ſapientiam conſtituendæ civitatis duobus propè ſeculis antè cognovit, quàm eam Græci natam eſſe ſenſerunt. Et certè non tulit ullos hæc civitas aut gloriâ clariores, aut auctoritate graviores, aut humanitate politiores, P. Africa-

Digitized by Google

no, C. Lælio, L. Furio, qui ſecum eruditiſsimos homines ex Græcia palam ſemper habuerunt.

155. Atque ego ex iſtis ſæpe audivi, quum dicerent, pergratum Athenienſes & ſibi feciſſe, & multis principibus civitatis, quòd, quum ad ſenatum legatos de ſuis maximis rebus mitterent, tres illius ætatis nobiliſsimos philoſophos miſiſſent, Carneadem, & Critolaum, & Diogenem: itaque eos, dum Romæ eſſent, & a ſe, & ab aliis frequenter auditos: quos tu quum haberes auctores, Antoni, miror, cur philoſophiæ, ſicut Zethus ille Pacuvianus, propè bellum indixeris.

156. Minimè, inquit Antonius: ac ſic decrevi philoſophari potiùs, ut Neoptolemus apud Ennium, *paucis: nam omnino haud placet.* Sed tamen hæc eſt mea ſententia, quam videbar expoſuiſſe: ego iſta ſtudia non improbo, moderata modò ſint; opinionem iſtorum ſtudiorum, & ſuſpicionem artificii apud eos, qui res judicent, oratori adverſariam eſſe arbitror: imminuit enim & oratoris auctoritatem, & orationis fidem.

XXXVIII. Sed, ut eò revocetur, unde huc declinavit oratio; ex tribus iſtis clariſsimis philoſophis, quos Romam veniſſe dixiſti, videſne Diogenem eum fuiſſe, qui diceret, artem ſe tradere bene diſſerendi,

Digitized by Google

& vera ac falſa dijudicandi, quam verbo Græco διαλεκτικὴν appellaret? In hac arte, ſi modò eſt hæc ars, nullum eſt præceptum quo modo verum inveniatur, ſed tantùm eſt quo modo judicetur.

158. Nam omne, quod eloquimur, eloquimur ſic, ut id aut eſſe dicamus, aut non eſſe; & ſi ſimpliciter dictum ſit, ſuſcipiunt dialectici, ut judicent verumne ſit an falſum: & ſi conjunctè ſit elatum, & adjuncta ſint alia, judicent recténe adjuncta ſint, & verane ſumma ſit uniuscujuſque rationis: & ad extremum ipsi ſe compungunt ſuis acuminibus, & multa quærendo, reperiunt non modò ea, quæ jam non possint ipsi diſſolvere, ſed etiam quibus antè exorſa, & potiùs detexta propè retexantur.

159. Hîc nos igitur Stoicus iſte nihil adjuvat, quoniam quemadmodum inveniam quid dicam, non docet: atque idem etiam impedit, quòd & multa reperit, quæ neget ullo modo poſſe diſſolvi; & genus ſermonis affert non liquidum, non fuſum ac profluens, ſed exile, aridum, conciſum ac minutum: quod ſi quis probabit, ita probabit, ut oratori tamen aptum non eſſe fateatur. Hæc enim noſtra oratio multitudinis eſt auribus accommodanda, ad oblectandos animos, ad impellendos, ad ea probanda, quæ non aurificis ſtaterâ, ſed

Digitized by Google

quadam populari trutinâ examinantur.

160. Quare iſtam artem totam dimittamus, quæ in excogitandis argumentis muta nimiùm eſt, in judicandis nimiùm loquax. Critolaum iſtum, quem ſimul cum Diogene veniſſe commemoras, puto plus huic ſtudio noſtro prodeſſe potuiſſe: erat enim ab iſto Ariſtotele, a cujus inventis tibi ego videor non longè aberrare. Atque inter hunc Ariſtotelem, cujus & illum legi librum, in quo expoſuit dicendi artes omnium ſuperiorum, & illos, in quibus ipſe ſua quædam de eadem arte dixit, & hos germanos hujus artis magiſtros, hoc mihi viſum eſt intereſſe, quòd ille eadem acie mentis, quâ rerum omnium vim naturamque viderat, hæc quoque adſpexit, quæ ad dicendi artem, quam ille deſpiciebat, pertinebant: illi autem, qui hoc ſolum colendum ducebant, habitarunt in hac una ratione tractanda, non eâdem prudentiâ, quâ ille, ſed uſu in hoc uno genere, ſtudioque majore.

161. Carneadis verò vis incredibilis illa dicendi, & varietas, perquam eſſet optanda nobis; qui nullam umquam in illis ſuis diſputationibus rem defendit, quam non probarit; nullam oppugnavit, quam non everterit. Sed hoc majus eſt quiddam, quàm ab iis, qui hæc tradunt, & docent, poſtulandum ſit.

Digitized by Google

XXXIX. Ego autem, ſi quem nunc planè rudem inſtitui ad dicendum velim, his potiùs tradam aſſiduis uno opere eamdem incudem diem noctemque tundentibus, qui omnes tenuiſſimas particulas, atque omnia minima manſa, ut nutrices infantibus pueris, in os inſerant. Sin ſit is, qui & doctrinâ mihi liberaliter inſtitutus, & aliquo jam imbutus uſu, & ſatis acri ingenio eſſe videatur; illuc eum rapiam, ubi non ſecluſa aliqua aquula teneatur, ſed unde univerſum flumen erumpat; qui illi ſedes, & tamquam domicilia omnium argumentorum commonſtret, & ea breviter illuſtret, verbiſque definiat.

163. Quid enim eſt, in quo hæreat, qui viderit, omne, quod ſumatur in oratione aut ad probandum, aut ad refellendum, aut ex ſua ſumi vi atque natura, aut aſſumi foris? Ex ſua vi, quum aut res, quæ ſit tota, quæratur, aut pars ejus, aut vocabulum quod habeat, aut quippiam, rem illam quod attingat: extrinſecus autem, quum ea, quæ ſunt foris, neque inhærent in rei natura, colliguntur.

164. Si res tota quæritur, definitione univerſa vis explicanda eſt, ſic: Si majeſtas eſt amplitudo ac dignitas civitatis, is eam minuit, qui exercitum hoſtibus populi Romani tradidit, non qui eum, qui id feciſſet, populi Romani poteſtati tradidit.

Digitized by Google

165. Sin pars; partitione, hoc modo: Aut ſenatui parendum de ſalute reipublicæ fuit, aut aliud consilium inſtituendum, aut ſuâ ſponte faciendum: aliud consilium, ſuperbum; ſuum arrogans: utendum igitur fuit consilio ſenatûs. Sin ex vocabulo, ut Carbo: Si conſul eſt, qui conſulit patriæ, quid aliud fecit Opimius?

166. Sin ab eo, quod rem attingat, plures ſunt argumentorum ſedes ac loci: nam & conjuncta quæremus, & genera, & partes generibus ſubjectas, & similitudines, & dissimilitudines, & contraria, & conſequentia, & conſentanea, & quasi præcurrentia, & repugnantia, & cauſas rerum veſtigabimus, & ea, quæ ex causis orta ſunt; & majora, paria, minora quæremus.

XL. Ex conjunctis sic argumenta ducuntur: Si pietati ſumma tribuenda laus eſt, debetis moveri, quum Q. Metellum tam piè lugere videatis. Ex genere autem: Si magiſtratus in populi Romani poteſtate eſſe debent, quid Norbanum accuſas, cujus tribunatus voluntati paruit civitatis?

168. Ex parte autem ea, quæ eſt ſubjecta generi: Si omnes, qui reipublicæ conſulunt, cari nobis eſſe debent, certè in primis imperatores, quorum consiliis, virtute, periculis, retinemus & noſtram

ſalutem & imperii dignitatem. Ex ſimilitudine autem : Si feræ partus ſuos diligunt, quâ nos in liberos noſtros indulgentiâ eſſe debemus ?

169. At ex diſſimilitudine : Si barbarorum eſt in diem vivere, noſtra conſilia ſempiternum tempus ſpectare debent. Atque utroque in genere & ſimilitudinis, & diſſimilitudinis, exempla ſunt ex aliorum factis, aut dictis, aut eventis, & fictæ narrationes ſæpe ponendæ. Jam ex contrario : Si Gracchus nefariè, præclarè Opimius.

170. Ex conſequentibus : Si & ferro interfectus ille, & tu inimicus ejus cum gladio cruento comprehenſus es in illo ipſo loco, & nemo præter te ibi viſus eſt, & cauſa nemini, & tu ſemper audax ; quid eſt, quòd de facinore dubitare poſſimus ? Ex conſentaneis, & præcurrentibus, & repugnantibus, ut olim Craſſus adoleſcens : Non ſi Opimium defendiſti, Carbo, idcirco te iſti bonum civem putabunt : ſimulaſſe te, & aliud quid quæsiſſe perſpicuum eſt, quòd Tib. Gracchi mortem ſæpe in concionibus deploraſti, quòd P. Africani necis ſocius fuiſti, quòd eam legem in tribunatu tuliſti, quòd ſemper a bonis diſsensiſti.

171. Ex cauſis autem rerum ſic : Avaritiam ſi tollere vultis, mater ejus eſt tol-

Digitized by Google

lenda luxuries. Ex iis autem, quæ ſunt orta de cauſis: Si ærarii copiis & ad belli adjumenta, & ad ornamenta pacis utimur, vectigalibus ſerviamus.

172. Majora autem, & minora, & paria comparabimus, sic. Ex majore: Si bona exiſtimatio divitiis præſtat, & pecunia tantopere expetitur, quantò gloria magis eſt expetenda? Ex minore sic:

Hic, parvæ conſuetudinis
Cauſâ, hujus mortem fert tam familiariter:
Quid, si ipſe amaſſet? quid mihi hic faciet patri?

Ex pari sic: Eſt ejuſdem, & eripere, & contra rempublicam largiri pecunias.

173. Foris autem aſſumuntur ea, quæ non ſuâ vi, ſed extraneâ ſublevantur, ut hæc: Hoc verum eſt; dixit enim Q. Lutatius. Hoc falſum eſt; habita enim quæſtio eſt. Hoc ſequi neceſſe eſt: recito enim tabulas. De quo genere toto paulò antè dixi. Hæc, ut brevissimè dici potuerunt, ita a me dicta ſunt.

XLI. Ut enim si aurum cui, quod eſſet multifariam defoſſum, commonſtrare vellem, ſatis eſſe deberet, si signa & notas oſtenderem locorum, quibus cognitis ille sibi ipſe foderet, & id, quod vellet, parvulo labore, nullo errore inveniret: sic has ego argumentorum novi notas, quæ

illa mihi quærenti demonſtrant, ubi ſint; reliqua curâ & cogitatione eruuntur.

175. Quod autem argumentorum genus cuique cauſarum generi maximè conveniat, non eſt artis exquiſitæ præſcribere, ſed eſt mediocris ingenii judicare. Neque enim nunc id agimus, ut artem aliquam dicendi explicemus, ſed ut doctiſſimis hominibus uſûs noſtri quaſi quædam monita tradamus. His igitur locis in mente & cogitatione defixis, & in omni re ad dicendum poſita excitatis, nihil erit, quod oratorem effugere poſſit, non modò in forenſibus diſceptationibus, ſed omnino in ullo genere dicendi.

176. Si verò aſſequetur, ut talis videatur, qualem ſe videri velit, & animos eorum ita afficiat, apud quos aget, ut eos, quocumque velit, vel trahere, vel rapere poſſit; nihil profectò præterea ad dicendum requiret.

177. Jam illud videmus, nequaquam ſatis eſſe, reperire quid dicas, niſi id inventum tractare poſſis. Tractatio autem varia eſſe debet, ne aut cognoſcat artem qui audiat, aut defatigetur ſimilitudinis ſatietate. Proponi oportet, quid afferas, & id quare ita ſit, oſtendere, & ex iiſdem illis locis interdum concludere; relinquere aliàs, aliòque tranſire: ſæpe non proponere, ac ratione ipſâ afferendâ, quid proponendum

fuerit, declarare: ſi cui quid ſimile dicas, priùs ut ſimile confirmes; deinde quod agitur, adjungas: puncta argumentorum plerumque ut occulas, ne quis ea numerare poſſit, ut re diſtinguantur, verbis confuſa eſſe videantur.

XLII. Hæc ut & properans, & apud doctos, & ſemidoctus ipſe percurro, ut aliquando ad illa majora veniamus. Nihil eſt enim in dicendo, Catule, majus, quàm ut faveat oratori is, qui audiet, utque ipſe ſic moveatur, ut impetu quodam animi, & perturbatione magis, quàm judicio aut conſilio, regatur. Plura enim multò homines judicant odio, aut amore, aut cupiditate, aut iracundiâ, aut dolore, aut lætitiâ, aut ſpe, aut timore, aut errore, aut aliquâ permotione mentis, quàm veritate, aut præſcripto, aut juris normâ aliquâ, aut judicii formulâ, aut legibus. Quare, niſi quid vobis aliud placet, ad illa pergamus.

179. Paulùm, inquit Catulus, etiam nunc deeſſe videtur iis rebus, Antoni, quas expoſuiſti, quod ſit tibi antè explicandum, quàm illuc proficiſcare, quò te dicis intendere. Quidnam, inquit? Qui ordo tibi placeat, inquit Catulus, & quæ diſpoſitio argumentorum, in qua tu mihi ſemper deus videri ſoles.

180. Vide quàm ſim in iſto genere,

Digitized by Google

inquit, Catule, deus. Non mehercule mihi, nisi admonito, veniſſet in mentem: ut possis exiſtimare, me in ea, in quibus nonnumquam aliquid efficere videor, uſu ſolere in dicendo, vel caſu potiùs incurrere. Ac res quidem iſta, quam ego, quia non noram, sic tamquam ignotum hominem præteribam, tantùm poteſt in dicendo, ut ad vincendum nulla plus possit.

181. Sed tamen mihi videris ante tempus a me rationem ordinis, & diſponendarum rerum requisiſſe. Nam si ego omnem vim oratoris in argumentis, & in re ipſa per ſe comprobanda poſuiſſem, tempus eſſet jam de ordine argumentorum, & de collocatione aliquid dicere. Sed quum tria sint a me proposita, de uno dictum; quum de duobus reliquis dixero, tum erit denique de diſponenda tota oratione quærendum.

XLIII. Valet igitur multùm ad vincendum, probari mores, inſtituta, & facta, & vitam eorum, qui agent cauſas, & eorum, pro quibus; & item improbari adverſariorum: animoſque eorum, apud quos agitur, conciliari quàm maximè ad benevolentiam quum erga oratorem, tum erga illum, pro quo dicet orator. Conciliantur autem animi dignitate hominis, rebus geſtis, exiſtimatione vitæ; quæ fa-

Digitized by Google

ciliùs ornari poſſunt, si modò ſunt, quàm fingi, si nulla ſunt. Sed hæc adjuvant in oratore, lenitas vocis, vultus, pudoris significatio, verborum comitas: si quid perſequare acriùs, ut invitus, & coactus facere videare. Facilitatis, liberalitatis, manſuetudinis, pietatis, grati animi, non appetentis, non avidi, signa proferri perutile eſt: eaque omnia, quæ proborum, demiſſorum, non acrium, non pertinacium, non litigioſorum, non acerborum ſunt, valde benevolentiam conciliant, abalienantque ab iis, in quibus hæc non ſunt. Itaque eadem ſunt in adverſarios ex contrario conferenda.

183. Sed genus hoc totum orationis in iis causis excellet, in quibus minùs poteſt inflammari animus judicis acri & vehementi quadam incitatione. Non enim ſemper fortis oratio quæritur, ſed ſæpe placida, ſummiſſa, lenis, quæ maximè commendat reos. Reos autem appello, non eos modò, qui arguuntur, ſed omnes, quorum de re diſceptatur: sic enim olim loquebantur.

184. Horum igitur exprimere mores oratione, juſtos, integros, religioſos, timidos, perferentes injuriarum, mirum quiddam valet: & hoc vel in principiis, vel in re narranda, vel in peroranda, tantam habet vim, si eſt ſuaviter, & cum ſenſu

tractatum, ut ſæpe plus, quàm cauſa, valeat. Tantùm autem efficitur ſenſu quodam, ac ratione dicendi, ut quasi mores oratoris effingat oratio. Genere enim quodam ſententiarum, & genere verborum, adhibitâ etiam actione leni, facilitatemque significanti, efficitur, ut probi, ut bene morati, ut boni viri eſſe videantur.

XLIV. Huic autem eſt illa diſpar adjuncta ratio orationis, quæ alio quodam genere mentes judicum permovet, impellitque, ut aut oderint, aut diligant, aut invideant, aut ſalvum velint, aut metuant, aut ſperent, aut cupiant, aut abhorreant, aut lætentur, aut mœreant, aut miſereantur, aut punire velint, aut ad eos motus deducantur, si qui finitimi ſunt, & propinqui his ac talibus animi perturbationibus.

186. Atque illud optandum eſt oratori, ut aliquam permotionem animorum ſuâ ſponte ipsi afferant ad cauſam judices, ad id, quod utilitas oratoris feret, accommodatam. Facilius eſt enim currentem, ut aiunt, incitare, quàm commovere languentem. Sin id, aut non erit, aut erit obſcurius, sicut medico diligenti, priusquam conetur ægro adhibere medicinam, non ſolùm morbus ejus, cui mederi volet, ſed etiam conſuetudo valentis, & natura corporis cognoſcenda eſt: sic equidem

Digitized by Google

quum aggredior ancipitem cauſam, & gravem ad animos judicum pertractandos, omni mente in ea cogitatione curaque verſor, ut odorer quàm ſagacissimè possim, quid ſentiant, quid exiſtiment, quid exſpectent, quid velint, quò deduci oratione facillimè poſſe videantur.

187. Si ſe dant, &, ut antè dixi, ſuâ ſponte, quò impellimus, inclinant, atque propendent; accipio quod datur, & ad id, unde aliquis flatus oſtenditur, vela do. Sin eſt integer, quietuſque judex; plus eſt operis: ſunt enim omnia dicendo excitanda, nihil adjuvante naturâ. Sed tantam vim habet illa, quæ rectè a bono poëta dicta eſt *flexanima, atque omnium regina rerum* oratio, ut non modò inclinantem impellere, aut ſtantem inclinare, ſed etiam adverſantem & repugnantem, ut imperator bonus ac fortis, capere possit.

XLV. Hæc ſunt illa, quæ me ludens Craſſus modò flagitabat, quum a me divinitus tractari ſolere diceret, & in cauſa M'. Aquilii, Caiique Norbani, nonnulliſque aliis, quasi præclarè acta, laudaret: quæ mehercule ego, Craſſe, quum a te tractantur in causis, horrere ſoleo: tanta vis animi, tantus impetus, tantus dolor, oculis, vultu, geſtu, digito denique iſto tuo significari ſolet: tantum eſt flumen gravissimorum optimorumque verborum, tam

Digitized by Google

integræ ſententiæ, tam veræ, tam novæ, tam sine pigmentis, fucoque puerili, ut mihi non ſolùm tu incendere judicem, ſed ipſe ardere videaris.

189. Neque fieri poteſt, ut doleat is qui audit, ut oderit, ut invideat, ut pertimeſcat aliquid, ut ad fletum, miſericordiamque deducatur; nisi omnes ii motus, quos orator adhibere volet judici, in ipſo oratore impressi eſſe, atque inuſti videbuntur. Quòd si fictus aliquis dolor ſuſcipiendus eſſet, & si in ejuſmodi genere orationis nihil eſſet, nisi falſum, atque imitatione simulatum, major ars aliqua forsitan eſſet requirenda. Nunc ego, quid tibi, Craſſe, quid ceteris accidat, neſcio: de me autem cauſa nulla eſt, cur apud homines prudentissimos, atque amicissimos mentiar. Non mehercule umquam apud judices, aut dolorem, aut miſericordiam, aut invidiam, aut odium excitare dicendo volui; quin ipſe in commovendis judicibus, iis ipsis ſensibus, ad quos illos adducere vellem, permoverer.

190. Neque enim facile eſt perficere, ut iraſcatur ei, cui tu velis, judex, si tu ipſe id lentè ferre videare: neque ut oderit eum, quem velis, nisi teipſum flagrantem odio antè viderit: neque ad miſericordiam adducetur, nisi ei tu signa doloris tui verbis, ſententijs, voce, vultu,

Digitized by Google

collacrymatione denique oſtenderis. Ut enim nulla materies tam facilis ad exardeſcendum eſt, quæ, niſi admoto igni, ignem concipere poſſit; ſic nulla mens eſt tam ad comprehendendam vim oratoris parata, quæ poſſit incendi, niſi inflammatus ipſe ad eam, & ardens acceſſerit.

XLVI. Ac, ne fortè hoc magnum ac mirabile eſſe videatur, hominem toties iraſci, toties dolere, toties omni animi motu concitari, præſertim in rebus alienis; magna vis eſt earum ſententiarum, atque eorum locorum, quos agas tractesque dicendo, ut nihil opus ſit ſimulatione & fallaciis: ipſa enim natura orationis ejus, quæ ſuſcipitur ad aliorum animos permovendos, oratorem ipſum magis etiam, quàm quemquam eorum, qui audiunt, permovet.

192. Et ne hoc in cauſis, in judiciis, in amicorum periculis, in concurſu hominum, in civitate, in foro accidere miremur, quum agitur non ſolùm ingenii noſtri exiſtimatio (nam id eſſet levius: quamquam, quum profeſſus ſis, te id poſſe facere, quod pauci, ne id quidem negligendum eſt) ſed alia ſunt majora multò, fides, officium, diligentia: quibus rebus adducti, etiam quum alieniſſimos defendimus, tamen eos alienos, ſi ipſi viri boni volumus haberi, exiſtimare non poſſumus.

Digitized by Google

193. Sed, ut dixi, ne hoc in nobis mirum eſſe videatur, quid poteſt eſſe tam fictum, quàm verſus, quàm ſcena, quàm fabulæ? tamen in hoc genere ſæpe ipſe vidi, quum ex perſona mihi ardere oculi hominis hiſtrionis viderentur ſpondalia illa dicentis,

Segregare abs te auſus, aut sine illo Salamina
ingredi?
Neque paternum adſpectum es veritus?

Numquam illum *adſpectum* dicebat, quin mihi Telamon iratus furere luctu filii videretur. Ut idem inflexâ ad miſerabilem ſonum voce,

Quem ætate exactâ indigem
Liberûm laceraſti, orbaſti, exſtinxſti; neque fratris necis,
Neque gnati ejus parvi, qui tibi in tutelam eſt
traditus?

flens ac lugens dicere videbatur. Quæ si ille hiſtrio, quotidie quum ageret, tamen rectè agere sine dolore non poterat, quid? Pacuvium putatis in ſcribendo leni animo, ac remiſſo fuiſſe? Fieri nullo modo potuit. Sæpe enim audivi, poëtam bonum neminem (id quod a Democrito & Platone in ſcriptis relictum eſſe dicunt) sine inflam-

Digitized by Google

matione animorum exſiſtere poſſe, & sine quodam afflatu quasi furoris.

XLVII. Quare nolite exiſtimare meipſum, qui non heroum veteres caſus, fictoſque luctus vellem imitari atque adumbrare dicendo; neque actor eſſem alienæ perſonæ, ſed àuctor meæ, quum mihi M'. Aquilius in civitate retinendus eſſet, quæ in illà cauſa peroranda fecerim, sine magno dolore feciſſe.

195. Quem enim ego conſulem fuiſſe, imperatorem ornatum a ſenatu, ovantem in Capitolium adſcendiſſe meminiſſem, hunc quum afflictum, debilitatum, mœrentem, in ſummum diſcrimen adductum viderem, non priùs ſum conatus miſericordiam aliis commovere, quàm miſericordiâ ſum ipſe captus. Senſi equidem tum magnopere moveri judices, quum excitavi mœſtum ac ſordidatum ſenem, & quum iſta feci, quæ tu, Craſſe, laudas, non arte, de qua quid loquar neſcio, ſed motu magno animi ac dolore, ut diſcinderem tunicam, ut cicatrices oſtenderem.

196. Quum C. Marius mœrorem orationis meæ præſens ac ſedens multùm lacrymis ſuis adjuvaret: quumque ego illum crebrò appellans, collegam ei ſuum commendarem, atque ipſum advocatum ad communem imperatorum fortunam defendendam invocarem: non fuit hæc sine meis

meis lacrymis, non sine dolore magno miſeratio, omniumque deorum, & hominum, & civium, & ſociorum imploratio: quibus omnibus verbis, quæ a me tum ſunt habita, si dolor abfuiſſet meus, non modò non miſerabilis, ſed etiam irridenda fuiſſet oratio mea.

197. Quamobrem hoc vos doceo, Sulpici, bonus ego videlicet atque eruditus magiſter, ut in dicendo iraſci, ut dolere, ut flere possitis: quamquam te quidem quid hoc doceam, qui in accuſando ſodali, & quæſtore meo, tantum incendium non oratione ſolùm, ſed multò etiam magis vi, & dolore, & ardore animi concitaras, ut ego ad id reſtinguendum vix conarer accedere? Habueras enim tum omnia in cauſa ſuperiora: vim, fugam, lapidationem, crudelitatem tribunitiam, in Cæpionis gravi miſerabilique caſu, in judicium vocabas: deinde principem & ſenatûs, & civitatis, M. Æmilium lapide percuſſum eſſe conſtabat: vi pulſum ex templo L. Cottam, & T. Didium, quum intercedere vellent rogationi, nemo poterat negare.

XLVIII. Accedebat, ut hæc tu adoleſcens pro republica queri ſumma cum dignitate exiſtimarere: ego homo cenſorius vix ſatis honeſtè viderer ſeditioſum civem, & in hominis conſularis calamitate crude-

lem, poſſe defendere. Erant optimi cives judices, bonorum virorum plenum forum, vix ut mihi tenuis quædam venia daretur excuſationis, quòd tamen eum defenderem, qui mihi quæſtor fuiſſet. Hîc ego quid dicam me artem aliquam adhibuiſſe? quid fecerim, narrabo: si placuerit, vos meam defenſionem in aliquo artis loco reponetis.

199. Omnium ſeditionum genera, vitia, pericula collegi, eamque orationem ex omni reipublicæ noſtræ temporum varietate repetivi, conclusique ita, ut dicerem, etsi omnes moleſtæ ſemper ſeditiones fuiſſent, juſtas tamen fuiſſe nonnullas & propè neceſſarias. Tum illa, quæ modò Craſſus commemorabat, egi: neque reges ex hac civitate exigi, neque tribunos plebis creari, neque plebiſcitis toties conſularem poteſtatem minui, neque provocationem, patronam illam civitatis, ac vindicem libertatis, populo Romano dari sine nobilium diſſensione potuiſſe: ac, si illæ ſeditiones ſaluti huic civitati fuiſſent, non continuò, si quis motus populi factus eſſet, id C. Norbano in nefario crimine, atque in fraude capitali eſſe ponendum. Quòd si umquam populo Romano conceſſum eſſet, ut jure concitatus videretur, id quod docebam ſæpe eſſe conceſſum, nullam illâ cauſam juſtiorem fuiſſe. Tum omnem ora-

tionem traduxi, & converti in increpandam Cæpionis fugam, in deplorandum interitum exercitûs: ſic & eorum dolorem, qui lugebant ſuos, oratione refricabam, & animos equitum Romanorum, apud quos tum judices cauſa agebatur, ad Q. Cæpionis odium, a quo erant ipsi propter judicia abalienati, renovabam, atque revocabam.

XLIX. Quod ubi ſensi me in poſſeſſione judicii, ac defensionis meæ conſtitiſſe, quòd & populi benevolentiam mihi conciliaram, cujus jus etiam cum ſeditionis conjunctione defenderam, & judicum animos totos vel calamitate civitatis, vel luctu, ac desiderio propinquorum, vel odio proprio in Cæpionem ad cauſam noſtram converteram: tunc admiſcere huic generi orationis vehementi atque atroci genus illud alterum, de quo antè diſputavi, lenitatis & manſuetudinis cœpi; me pro meo ſodali, qui mihi in liberûm loco more majorum eſſe deberet, & pro mea omni fama propè, fortuniſque decernere: nihil mihi ad exiſtimationem turpius, nihil ad dolorem acerbius accidere poſſe, quàm si is, qui ſæpe alienissimis a me, ſed meis tamen civibus, ſaluti exiſtimarer fuiſſe, ſodali meo auxilium ferre non potuiſſem.

201. Petebam a judicibus, ut illud ætati meæ, ut honoribus, ut rebus geſtis, si

juſto, si pio dolore me eſſe affectum viderent, concederent: præſertim si in aliis causis intellexiſſent, omnia me ſemper pro amicorum periculis, nihil umquam pro meipſo deprecatum. Sic in illa omni defensione atque cauſa, quod eſſe in arte positum videbatur, ut de lege Apuleia dicerem, ut, quid eſſet minuere majeſtatem, explicarem, perquam breviter perſtrinxi, atque attigi. His duabus partibus orationis, quarum altera concitationem habet, altera commendationem, quæ minimè præceptis artium ſunt perpolitæ, omnis eſt a me illa cauſa tractata, ut & acerrimus in Cæpionis invidia renovanda, & in meis moribus erga meos neceſſarios declarandis manſuetissimus viderer. Ita, magis affectis animis judicum, quàm doctis, tua, Sulpici, eſt a nobis tum accuſatio victa.

L. Hîc Sulpicius, Verè hercule, inquit, Antoni, iſta commemoras: nam ego nihil umquam vidi, quod tam e manibus elaberetur, quàm mihi tum eſt elapſa illa cauſa. Quum enim, quemadmodum dixiſti, tibi ego non judicium, ſed incendium tradidiſſem, quod tuum principium, dii immortales, fuit? quæ dubitatio? quanta hæsitatio, tractuſque verborum? Ut illud initio, quod tibi unum ad ignoſcendum homines dabant, tenuiſti, te pro homine perneceſſario, quæſtore tuo, dicere; quam

Digitized by Google

tibi primùm muniſti ad te audiendum viam?

203. Ecce autem, quum te nihil aliud profeciſſe arbitrarer, niſi ut homines tibi, civem improbum defendenti, ignoſcendum propter neceſſitudinem arbitrarentur; ſerpere occultè cœpiſti, nihildum aliis ſuſpicantibus, me verò jam pertimeſcente, ut illam non Norbani ſeditionem, ſed populi Romani iracundiam, neque eam injuſtam, ſed meritam ac debitam fuiſſe defenderes. Deinde qui locus abs te prætermiſſus eſt in Cæpionem? ut tu illa omnia odio, invidiâ, miſericordiâ miſcuiſti? Neque hæc ſolùm in defensione, ſed etiam in Scauro, ceteriſque meis teſtibus, quorum teſtimonia non refellendo, ſed ad eumdem impetum populi confugiendo, refutaſti. Quæ quum abs te modò commemorarentur, equidem nulla præcepta desiderabam; iſtam enim ipſam demonſtrationem defensionum tuarum abs te ipſo commemoratam, doctrinam eſſe non mediocrem puto.

204. Atqui, si ita placet, inquit Antonius, trademus etiam, quæ nos ſequi in dicendo, quæque maximè ſpectare ſolemus: docuit enim jam nos longa vita uſuſque rerum maximarum, ut quibus rebus animi hominum moverentur, teneremus.

LI. Equidem primùm considerare ſoleo, poſtuletne cauſa: nam neque parvis

tute parta ; deinde etiam vitiis, atque peccatis : tum ſi erunt honeſtiora atque graviora, tamen non eſſe tanta ulla merita, quanta inſolentia hominis, quantumque faſtidium.

210. Ad ſedandum autem, magno illa labore, magnis periculis eſſe parta, nec ad ſuum commodum, ſed ad aliorum eſſe collata; ſeſeque, si quam gloriam peperiſſe videatur, tametsi ea non sit iniqua merces periculi, tamen eâ non delectari, totamque abjicere, atque deponere : omninoque perficiendum eſt (quoniam plerique ſunt invidi, maximéque eſt hoc commune vitium & perpetuum : invidetur autem præſtanti florentique fortunæ) ut hæc opinio minuatur, & illa excellens opinione fortuna cum laboribus & miſeriis permixta eſſe videatur.

211. Jam miſericordia movetur, si is, qui audit, adduci poteſt, ut illa, quæ de altero deplorentur, ad ſuas res revocet, quas aut tulerit acerbas, aut timeat ; aut intuens alium, crebrò ad ſeipſum revertatur. Ita quum singuli caſus humanarum miſeriarum graviter accipiuntur, si dicuntur dolenter, tum afflicta & proſtrata virtus maximè luctuoſa eſt ; &, ut illa altera pars orationis, quæ probitatis commendatione boni viri debet ſpeciem tueri, lenis, ut ſæpe jam dixi, atque ſummiſſa ; sic hæc,

quæ ſuſcipitur ab oratore ad commutandos animos atque omni ratione flectendos, intenta, ac vehemens eſſe debet.

LIII. Sed eſt quædam in his duobus generibus, quorum alterum lene, alterum vehemens eſſe volumus, difficilis ad diſtinguendum ſimilitudo. Nam ex illa lenitate, quâ conciliamur iis, qui audiunt, ad hanc vim acerrimam, quâ eoſdem excitamus, influat oportet aliquid; & ex hac vi nonnumquam animi aliquid inflandum eſt illi lenitati: neque eſt ulla temperatior oratio, quàm illa, in qua aſperitas contentionis, oratoris ipſius humanitate conditur; remiſſio autem lenitatis quadam gravitate & contentione firmatur.

213. In utroque autem genere dicendi, & illo, in quo vis atque contentio quæritur, & hoc, quod ad vitam & mores accommodatur, & principia tarda ſunt, & exitus tamen ſpiſſi & producti eſſe debent. Nam neque aſſiliendum ſtatim eſt ad illud genus orationis (abeſt enim totum a cauſa; & homines prius ipſum illud, quod proprium ſui judicii eſt, audire deſiderant) nec quum in eam rationem ingreſſus ſis, celeriter diſcedendum eſt.

214. Non enim, ſicut argumentum, ſimul atque poſitum eſt, arripitur, alterumque, & tertium poſcitur; ita miſericordiam, aut invidiam, aut iracundiam, ſimul

Digitized by Google

atque intuleris, possis commovere. Argumentum enim ratio ipſa confirmat, quæ simul atque emiſſa eſt, adhæreſcit. Illud autem genus orationis non cognitionem judicis, ſed magis perturbationem requirit, quam conſequi, nisi multâ, & variâ, & copioſâ oratione, & simili contentione actionis, nemo poteſt. Quare qui aut breviter, aut ſummiſſè dicunt, docere judicem poſſunt, commovere non poſſunt, in quo ſunt omnia.

215. Jam illud perſpicuum eſt, omnium rerum in contrarias partes facultatem ex iiſdem ſuppeditari locis. Sed argumento reſiſtendum eſt, aut iis, quæ comprobandi ejus causâ ſumuntur, reprehendendis, aut demonſtrando, id, quod concludere illi velint, non effici ex propositis, nec eſſe conſequens: aut, si ita non refellas, afferendum eſt in contrariam partem, quod ſit aut gravius, aut æquè grave. Illa autem, quæ aut conciliationis causâ leniter, aut permotionis vehementer aguntur, contrariis commotionibus inferenda ſunt, ut odio benevolentia, misericordiâ invidia tollatur.

LIV. Suavis autem eſt, & vehementer ſæpe utilis jocus, & facetiæ: quæ, etiam si alia omnia tradi arte poſſunt, naturæ ſunt propria certè, neque ullam artem deſiderant; in quibus tu longè aliis, meâ ſen-

Digitized by Google

tentiâ, Cæſar, excellis: quò magis mihi etiam teſtis eſſe potes, aut nullam eſſe artem ſalis, aut, si qua eſt, eam nos tu potiſſimùm docebis.

217. Ego verò, inquit Cæſar, omni de re facetiùs puto poſſe ab homine non inurbano, quàm de ipsis facetiis, diſputari. Itaque quum quoſdam Græcos inſcriptos libros eſſe vidiſſem de ridiculis, nonnullam in ſpem veneram, poſſe me aliquid ex iſtis diſcere: inveni autem ridicula, & ſalſa multa Græcorum: nam & Siculi in eo genere, & Rhodii, & Byzantii, & præter ceteros, Attici excellunt: ſed qui ejus rei rationem quamdam conati ſunt, artemque tradere, ſic inſulsi exſtiterunt, ut nihil aliud eorum, nisi ipſa inſulsitas, rideatur.

218. Quare mihi quidem nullo videtur modo doctrinâ iſta res poſſe tradi. Etenim quum duo genera sint facetiarum, alterum æquabiliter in omni ſermone fuſum, alterum peracutum & breve; illa a veteribus ſuperior, *cavillatio*, hæc altera, *dicacitas* nominata eſt. Leve nomen habet utraque res; quippe leve enim eſt totum hoc, riſum movere.

219. Veruntamen, ut dicis, Antoni, multùm in causis perſæpe lepore, & facetiis profici vidi. Sed quum in illo genere perpetuæ feſtivitatis ars non desideretur

(natura enim fingit homines, & creat imitatores & narratores facetos, & vultu adjuvante, & voce, & ipſo genere ſermonis) tum verò in hoc altero dicacitatis, quid habet ars loci, quum antè illud facetè dictum emiſſum hærere debeat, quàm cogitari potuiſſe videatur?

220. Quid enim hic meus frater ab arte adjuvari potuit, quum a Philippo interrogatus, quid latraret, *Furem ſe videre* respondit? Quid in omni oratione Craſſus, vel apud centumviros contra Scævolam, vel contra accuſatorem Brutum, quum pro Cn. Planco diceret? Nam id, quod tu mihi tribuis, Antoni, Craſſo eſt, omnium ſententiâ, concedendum. Non enim ferè quiſquam reperietur, præter hunc, in utroque genere leporis excellens, & illo, quod in perpetuitate ſermonis, & hoc, quod in celeritate, atque dicto eſt.

221. Nam hæc perpetua contra Scævolam Curiana defenſio tota redundavit hilaritate quadam & joco; dicta illa brevia non habuit. Parcebat enim adverſarii dignitati, in quo ipſe ſervabat ſuam; quod eſt hominibus facetis & dicacibus difficillimum, habere hominum rationem & temporum, & ea quæ occurrant, quum ſalsiſſimè dici poſſint, tenere. Itaque nonnulli ridiculi homines hoc ipſum non inſulsè interpretantur. Dicere enim aiunt Ennium,

flammam a ſapiente faciliùs ore in ardente opprimi, quàm bona dicta teneat: hæc ſcilicet bona dicta, quæ ſalſa ſint: nam ea *dicta* appellantur proprio jam nomine.

LV. Sed ut in Scævola continuit ea Craſſus, atque illo altero genere, in quo nulli aculei contumeliarum inerant, cauſam illam diſputationemque lusit: sic in Bruto, quem oderat, & quem dignum contumeliâ judicabat, utroque genere pugnavit.

223. Quàm multa de balneis, quas nuper ille vendiderat; quàm multa de amiſſo patrimonio dixit? atque illa brevia, quum ille diceret, *ſe sine causa sudare: Minimè*, inquit, *modò enim exiſti de balneis.* Innumerabilia hujuſcemodi fuerunt, ſed non minùs jucunda illa perpetua. Quum enim Brutus duos lectores excitaſſet, & alteri de colonia Narbonensi Crassi orationem legendam dediſſet, alteri de lege Servilia; & quum contraria inter ſeſe de republica capita contuliſſet; noſter hic facetissimè tres patris Bruti de jure civili libellos tribus legendos dedit.

224. Ex libro primo, FORTE EVENIT, UT IN PRIVERNATI ESSEMUS. *Brute, teſtificatur pater ſe tibi Privernatem fundum reliquiſſe.* Deinde ex libro ſecundo, IN ALBANO ERAMUS EGO ET MARCUS FILIUS. *Sapiens videlicet homo cum primis*

Digitized by Google

noſtræ civitatis, norat hunc gurgitem; metuebat, ne, quum is nihil haberet, nihil eſſe ei relictum putaretur. Tum ex libro tertio, in quo finem ſcribendi fecit (tot enim, ut audivi Scævolam dicere, ſunt veri Bruti libri) IN TIBURTI FORTE ASSEDIMUS EGO ET MARCUS FILIUS. *Ubi ſunt ii fundi, Brute, quos tibi pater publicis commentariis conſignatos reliquit? Quòd niſi puberem te,* inquit, *jam haberet, quartum librum compoſuiſſet, & ſe etiam in balneis lotum cum filio, ſcriptum reliquiſſet.*

225. Quis eſt igitur, qui non fateatur, hoc lepore, atque his facetiis non minùs refutatum eſſe Brutum, quàm illis tragœdiis, quas egit idem, quum caſu in eadem cauſa funere efferretur anus Junia? Prô dii immortales, quæ fuit illa, quanta vis! quàm inexſpectata! quàm repentina! quum, conjectis oculis, geſtu omni imminenti, ſummâ gravitate & celeritate verborum: *Brute, quid ſedes? quid illam anum patri nuntiare vis tuo? quid illis omnibus, quorum imagines duci vides? quid majoribus tuis? quid L. Bruto, qui hunc populum dominatu regio liberavit? quid te facere? cui rei, cui gloriæ, cui virtuti ſtudere?*

226. *Patrimonione augendo? at id non eſt nobilitatis: ſed fac eſſe, nihil ſupereſt; libidines totum diſſipaverunt. An juri civili? eſt paternum; ſed dicet, te, quum ædes*

Digitized by Google

venderes, ne in rutis quidem & cæsis ſolium tibi paternum recepiſſe. An rei militari? qui numquam caſtra videris. An eloquentiæ? quæ nulla eſt in te: &, quidquid eſt vocis ac linguæ, omne in iſtum turpiſsimum calumniæ quæſtum contuliſti. Tu lucem adſpicere audes? tu hos intueri? tu in foro, tu in urbe, tu in civium eſſe conſpectu? tu illam mortuam, tu imagines ipſas non perhorreſcis? quibus non modò imitandis, ſed ne collocandis quidem tibi ullum locum reliquiſti.

LVI. Sed hæc tragica, atque divina: faceta autem & urbana, innumerabilia ex una concione meminiſtis: nec enim concio major umquam fuit, nec apud populum gravior oratio, quàm hujus contra collegam in cenſura nuper, neque lepore & feſtivitate conditior. Quare tibi, Antoni, útrumque aſſentior, & multùm facetias in dicendo prodeſſe ſæpe, & eas arte nullo modo poſſe tradi: illud quidem admiror, te nobis in eo genere tribuiſſe tantùm, & non hujus rei quoque palmam, ut ceterarum, Craſſo detuliſſe.

228. Tum Antonius, Ego verò ita feciſſem, inquit, nisi interdum in hoc Craſſo paulùm inviderem: nam eſſe quamvis facetum atque ſalſum, non nimis eſt per ſeipſum invidendum: ſed, quum omnium sis venuſtissimus & urbanissimus, omnium graviſsimum & ſeveriſsimum & eſſe, &

videri, quod iſti contigit uni, id mihi vix ferendum videbatur.

229. Hîc quum arrisiſſet ipſe Craſſus, Attamen, inquit Antonius, quum artem eſſe facetiarum, Juli, negares, aperuiſti quiddam, quod præcipiendum videretur. Haberi enim dixiſti rationem oportere hominum, rei, temporis, ne quid jocus de gravitate decerperet; quod quidem in primis a Craſſo obſervari ſolet. Sed hoc præceptum prætermittendum eſt facetiarum, quum his nihil opus ſit: nos autem quomodo utamur, quum opus ſit, quærimus; ut in adverſarium, & maximè, si ejus ſtultitia poterit agitari, in teſtem ſtultum, cupidum, levem, si facilè homines audituri videbuntur.

230. Omnino probabiliora ſunt, quæ lacessiti dicimus, quàm quæ priores: nam & ingenii celeritas major eſt, quæ apparet in reſpondendo, & humanitatis eſt responsio. Videmur enim quieturi fuiſſe, nisi eſſemus lacessiti: ut in iſta ipſa concione nihil ferè dictum eſt ab hoc, quod quidem facetiùs dictum videretur, quod non provocatus reſponderit. Erat autem tanta gravitas in Domitio, tanta auctoritas, ut, quod eſſet ab eo objectum, lepore magis elevandum, quàm contentione frangendum videretur.

LVII. Tum Sulpicius, Quid igitur? in-

Digitized by Google

quit, patiemur, Cæſarem, qui quamquam Craſſo facetias concedit, tamen multò in eo ſtudio magis ipſe elaborat, non explicare nobis totum genus hoc jocandi, quale ſit, & unde ducatur; præſertim quum tantam vim & utilitatem ſalis & urbanitatis eſſe fateatur? Quid si, inquit Julius, aſſentior Antonio, dicenti nullam eſſe artem ſalis?

232. Hîc quum Sulpicius reticuiſſet, Quasi verò, inquit Craſſus, horum ipſorum, de quibus Antonius tamdiu loquitur, ars ulla sit: obſervatio quædam eſt, ut ipſe dixit, earum rerum, quæ in dicendo valent: quæ si eloquentes facere poſſet, quis eſſet non eloquens? Quis enim hæc non vel facilè, vel certè aliquo modo poſſet ediſcere? Sed ego in his præceptis hanc vim, & hanc utilitatem eſſe arbitror, non ut ad reperiendum, quid dicamus, arte ducamur, ſed ut ea, quæ naturâ, quæ ſtudio, quæ exercitatione conſequimur, aut recta eſſe confidamus, aut prava intelligamus, quum, quò referenda sint, didicerimus. Quare, Cæſar, ego quoque a te hoc peto, ut, si tibi videtur, diſputes de hoc toto jocandi genere, quid ſentias; ne qua fortè dicendi pars, quoniam ita voluiſtis, in hoc tali cœtu, atque in tam accurato ſermone prætermiſſa eſſe videatur.

233. Ego verò, inquit ille, quoniam

Digitized by Google

tanda oratori, perquam diligenter videndum eſt; id quod in quarto loco quærendi poſueramus. Nam nec insignis improbitas & ſcelere juncta, nec rurſus miſeria insignis agitata ridetur: facinoroſos enim majore quadam vi, quàm ridiculi, vulnerari volunt; miſeros illudi nolunt, nisi si ſe fortè jactant. Parcendum eſt autem maximè caritati hominum, ne temerè in eos dicas, qui diliguntur.

LIX. Hæc igitur adhibenda eſt primùm in jocando moderatio: itaque ea facillimè luduntur, quæ neque odio magno, nec miſericordiâ maximâ digna ſunt. Quamobrem materies omnis ridiculorum eſt in iſtis vitiis, quæ ſunt in vita hominum neque carorum, neque calamitoſorum, neque eorum, qui ob facinus ad ſupplicium rapiendi videntur; eaque bellè agitata ridentur.

439. Eſt etiam deformitatis, & corporis vitiorum ſatis bella materies ad jocandum. Sed quærimus idem, quod in ceteris rebus maximè quærendum eſt, quatenus. In quo non modò illud præcipitur, ne quid inſulsè, ſed etiam, si quid perridiculè possis: vitandum eſt oratori utrumque, ne aut ſcurrilis jocus sit, aut mimicus. Quæ cujuſmodi sint, faciliùs jam intelligemus, quum ad ipſa ridiculorum genera venerimus.

240. Duo enim ſunt genera facetiarum,

Digitized by Google

quorum alterum re tractatur, alterum dicto. Re, si quando quid, tamquam aliqua fabella, narratur; ut olim tu, Craſſe, in Memmium, *comediſſe eum lacertum Largii*, quum eſſet cum eo Tarracinæ de amicula rixatus. Salſa, attamen a te ipſo ficta, tota narratio. Addidiſti clauſulam, totâ Tarracinâ tum omnibus in parietibus inſcriptas fuiſſe litteras, tria *LLL*, duo *MM*. Quum quæreres id quid eſſet, ſenem tibi quemdam oppidanum dixiſſe, *Lacerat Lacertum Largii Mordax Memmius*.

241. Perſpicitis, hoc genus quàm sit facetum, quàm elegans, quàm oratorium, sive habeas verè, quod narrare poſſis, quod tamen eſt mendaciunculis aſpergendum, sive fingas. Eſt autem hæc hujus generis virtus, ut ita facta demonſtres, ut mores ejus, de quo narres, ut ſermo, ut vultus omnes exprimantur, ut iis, qui audiunt, tum geri illa fierique videantur.

242. In re eſt item ridiculum, quod ex quadam depravata imitatione ſumi ſolet; ut idem Craſſus, *Per tuam nobilitatem, per veſtram familiam.* Quid aliud fuit, in quo concio rideret, nisi illa vultûs & vocis imitatio? *Per tuas ſtatuas* verò quum dixit, & extento brachio paululum etiam de geſtu addidit, vehementiùs risimus. Ex hoc genere eſt illa Roſciana imitatio ſenis: *Tibi ego, Antipho, has ſero*, inquit: ſenium

eſt, quum audio. Atque ita eſt totum hoc ipſo genere ridiculum, ut cautissimè tractandum sit. Mimorum eſt enim ethologorum, si nimia eſt, imitatio, sicut obſcœnitas. Orator ſurripiat oportet imitationem, ut is, qui audiat, cogitet plura, quàm videat: præſtet idem ingenuitatem, & ruborem ſuum, verborum turpitudine, & rerum obſcœnitate vitandâ.

LX. Ergo hæc duo genera ſunt ejus ridiculi, quod in re poſitum eſt: quæ ſunt propria perpetuarum facetiarum, in quibus deſcribuntur hominum mores, & ita effinguntur, ut aut, re narratâ aliquâ, quales ſunt, intelligantur; aut imitatione brevi injectâ, in aliquo insigni ad irridendum vitio reperiantur.

244. In dicto autem ridiculum eſt id, quod verbi, aut ſententiæ quodam acumine movetur; ſed ut in illo ſuperiore genere vel narrationis, vel imitationis, vitanda eſt mimorum ethologorum similitudo; sic in hoc ſcurrilis oratori dicacitas magnopere fugienda eſt. Quî igitur diſtinguemus a Craſſo, a Catulo, a ceteris familiarem veſtrum Granium, aut Vargulam amicum meum? Non mehercule in mentem mihi quidem venit: ſunt enim dicaces; Granio quidem nemo dicacior. Hoc, opinor, primùm, ne, quotieſcumque potuerit dictum dici, neceſſe habeamus dicere.

Digitized by Google

245. Pusillus teſtis processit. *Licet*, inquit, *rogare*, Philippus? Tum quæſitor properans, *Modò breviter.* Hìc ille; *Non accuſabis; perpuſillum rogabo.* Ridiculè. Sed ſedebat judex L. Aurifex, brevior etiam, quàm ipſe teſtis: omnis eſt riſus in judicem converſus: viſum eſt totum ſcurrile ridiculum. Ergo hæc, quæ cadere poſſunt in quos nolis, quamvis ſint bella, ſunt tamen ipſo genere ſcurrilia.

246. Ut iſte, qui ſe vult dicacem, & mehercule eſt, Appius, ſed nonnumquam in hoc vitium ſcurrile delabitur. *Cœnabo*, inquit, *apud te*, huic luſco, familiari meo, C. Sextio: *uni enim locum eſſe video.* Eſt hoc ſcurrile, & quòd ſine cauſa laceſſivit; & tamen id dixit, quod in omnes luſcos conveniret. Ea, quia meditata putantur eſſe, minùs ridentur. Illud egregium Sextii, & ex tempore: *Manus lava*, inquit, *& cœna.*

247. Temporis igitur ratio, & ipſius dicacitatis moderatio, & temperantia, & raritas dictorum diſtinguet oratorem a ſcurra: &, quòd nos cum cauſa dicimus, non ut ridiculi videamur, ſed ut proficiamus aliquid; illi totum diem, & ſine cauſa. Quid enim eſt Vargula aſſecutus, cum eum candidatus A. Sempronius cum Marco ſuo fratre complexus eſſet; *Puer abige muſcas?* Riſum quæſivit, qui eſt, meâ ſen-

Digitized by Google

tentiâ, vel tenuiſſimus ingenii fructus. Tempus igitur dicendi prudentiâ & gravitate moderabimur: quarum utinam artem aliquam haberemus! ſed domina natura eſt.

LXI. Nunc exponamus genera ipſa ſummatim, quæ riſum maximè moveant. Hæc igitur ſit prima partitio; quod facetè dicatur, id aliàs in re habere, aliàs in verbo facetias; maximè autem homines delectari, si quando riſus conjunctè re verboque moveatur. Sed hoc mementote, quoſcumque locos attingam, unde ridicula ducantur, ex iiſdem locis ferè etiam graves ſententias poſſe duci: tantùm intereſt, quòd gravitas honeſtis in rebus ſeverè, jocus in turpiculis & quaſi deformibus ponitur: velut in iiſdem verbis & laudare frugi ſervum poſſumus, &, si eſt nequam, jocari. Ridiculum eſt illud Neronianum vetus in furace ſervo, *Solum eſſe, cui domi nihil sit nec obsignatum, nec occluſum*: quod idem in bono ſervo dici ſolet; ſed hoc iiſdem etiam verbis.

249. Ex iiſdem autem locis omnia naſcuntur. Nam quod Sp. Carvilio graviter claudicanti ex vulnere ob rempublicam accepto, & ob eam cauſam verecundanti in publicum prodire, mater dixit, *Quin prodis, mi Spuri? quotieſcumque gradum facies, toties tibi tuarum virtutum veniat in mentem:*

mentem : præclarum & grave eſt. Quod Calvino Glaucia claudicanti, *Ubi eſt vetus illud? num claudicas? at hic claudicat*: hoc ridiculum eſt; & utrumque ex eo, quod in claudicatione animadverti potuit, eſt ductum. *Quid hoc Nævio ignavius?* ſeverè Scipio. At in malè olentem, *Video me a te circumveniri*, ſubridiculè Philippus. At utrumque genus continet verbi ad litteram immutati ſimilitudo.

250. Ex ambiguo dicta, vel argutiſſima putantur, ſed non ſemper in joco, ſæpe etiam in gravitate verſantur. Africano illi majori, coronam ſibi in convivio ad caput accommodanti, quum ea ſæpius rumperetur, P. Licinius Varus, *Noli mirari*, inquit, *ſi non convenit: caput enim magnum eſt*: laudabile & honeſtum. At ex eodem genere eſt: *Calvus ſatis eſt, quòd dicit parum.* Ne multa: nullum genus eſt joci, quo non ex eodem ſevera & gravia ſumantur.

251. Atque hoc etiam animadvertendum, non eſſe omnia ridicula faceta. Quid enim poteſt eſſe tam ridiculum, quàm Sannio eſt? Sed ore, vultu, imitandis moribus, voce, denique ipſo corpore ridetur. Salſum hunc poſſum dicere, atque ita, non ut ejuſmodi oratorem eſſe velim, ſed ut mimum.

LXII. Quare primum genus hoc, quod

Digitized by Google

riſum vel maximè movet, non eſt noſtrum; moroſum, ſuperſtitioſum, ſuſpicioſum, glorioſum, ſtultum: naturæ ridentur ipſæ, quas perſonas agitare ſolemus, non ſuſtinere. Alterum genus eſt imitatione admodum ridiculum, ſed nobis tantùm licet furtim, si quando, & cursim: aliter enim minimè eſt liberale. Tertium, oris depravatio, non digna nobis. Quartum, obſcœnitas, non ſolùm non foro digna, ſed vix convivio liberorum. Detractis igitur tot rebus ex hoc oratorio loco, facetiæ reliquæ ſunt, quæ aut in re, ut antè divisi, positæ videntur eſſe, aut in verbo. Nam quod, quibuſcumque verbis dixeris, facetum tamen eſt, re continetur: quod mutatis verbis ſalem amittit, in verbis habet leporem omnem.

253. Ambigua ſunt in primis acuta, atque in verbo posita, non in re; ſed non ſæpe magnum riſum movent; magiſque ut bellè & litteratè dicta laudantur: ut in illum Titium, qui quum ſtudiosè pilâ luderet, & idem signa ſacra noctu frangere putaretur, gregaleſque eum, quum in campum non veniſſet, requirerent, excuſavit Veſpa Terentius, quòd eum *brachium fregiſſe* diceret. Ut illud Africani, quod eſt apud Lucilium:

Quid? Decius, Nuculam an confixum vis facere? inquit.

Digitized by Google

Ut tuus amicus, Craſſe, Granius, *non eſſe ſextantis.*

254. Et, si quæritis, is, qui appellatur dicax, hoc genere maximè excellit: ſed riſus movent alia majores. Ambiguum per ſeipſum probatur id quidem, ut antè dixi, vel maximè: ingeniosi enim videtur, vim verbi in aliud, atque ceteri accipiant, poſſe ducere: ſed admirationem magis, quàm riſum movet, nisi si quando incidit in aliud genus ridiculi.

LXIII. Quæ genera percurram equidem: ſed ſcitis eſſe notissimum ridiculi genus, quum aliud exſpectamus, aliud dicitur. Hîc nobismetipsis noſter error riſum movet: quòd si admixtum eſt etiam ambiguum, fit ſalsius; ut apud Nævium videtur eſſe miſericors ille, qui judicatum duci videns, percunctatur ita,

Quanti addictus? mille nummûm.

Si addidiſſet tantummodo, *Ducas licet*; eſſet illud genus ridiculi præter exſpectationem: ſed quia addidit,

Nihil addo, ducas licet:

addito ambiguo, altero genere ridiculi, fuit, ut mihi quidem videtur, ſalsissimus. Hoc tum eſt venuſtissimum, quum in altercatione arripitur ab adverſario verbum, & ex eo, ut a Catulo in Philippum, in

Digitized by Google

eum ipſum aliquid, qui laceſſivit, infligitur. Sed quum plura sint ambigui genera, de quibus eſt doctrina quædam ſubtilior, attendere & aucupari verba oportebit: in quo, ut ea, quæ sint frigidiora, vitemus (etenim cavendum eſt, ne arceſſitum dictum putetur) permulta tamen acutè dicemus.

256. Alterum genus eſt, quod habet parvam verbi immutationem, quod in littera positum, Græci vocant παρονομασίαν, ut *Nobiliorem*, *mobiliorem* Cato; aut ut idem, quum cuidam dixiſſet, *Eamus deambulatum*: & ille, *Quid opus fuit* DE? *Immo verò*, inquit, *quid opus fuit te?* aut ejuſdem reſponsio illa, *si tu & adverſus, & averſus impudicus es.*

257. Etiam interpretatio nominis habet acumen, quum ad ridiculum convertas, quamobrem ita quis vocetur; ut ego nuper, Nummium diviſorem, ut Neoptolemum ad Trojam, sic illum in campo Martio nomen inveniſſe.

LXIV. Atque hæc omnia verbo continentur. Sæpe etiam verſus facetè interponitur, vel ut eſt, vel paululum immutatus, aut aliqua pars verſûs, ut Statius Scauro ſtomachanti; ex quo ſunt nonnulli, qui tuam legem de civitate natam, Craſſe, dicant:

St, tacete, quid hoc clamoris? quibus nec mater, nec pater,

Digitized by Google

Tantâ confidentiâ eſtis ? auferte iſtam enim ſuperbiam.

Nam in Cœlio ſanè etiam ad cauſam utile fuit tuum illud, Antoni, quum ille a ſe pecuniam profectam diceret teſtis, & haberet filium delicatiorem; abeunte jam illo,

Sentin' ſenem eſſe tactum triginta minis ?

258. In hoc genus conjiciuntur proverbia: ut illud Scipionis, quum Aſellus omnes provincias ſtipendia merentem ſe peragraſſe gloriaretur, *Agas aſellum*, & cetera. Quare ea quoque, quoniam mutatis verbis non poſſunt retinere eamdem venuſtatem, non in re, ſed in verbis posita ducantur.

259. Eſt etiam in verbo positum non inſulſum genus, ex eo, quum ad verbum, non ad ſententiam rem accipere videare: ex quo uno genere totus eſt Tutor, mimus vetus, oppidò ridiculus. Sed abeo a mimis; tantùm genus hujus ridiculi insigni aliquâ, & notâ re notari volo. Eſt autem ex hoc genere illud, quod tu, Craſſe, nuper ei, qui te rogaſſet, num tibi moleſtus eſſet futurus, si ad te bene ante lucem veniſſet: *Tu verò*, inquiſti, *moleſtus non eris. Jubebis igitur te*, inquit, *ſuſcitari ?* & tu, *Certè negaram te moleſtum futurum.*

Digitized by Google

260. Ex eodem hoc vetus illud eſt, quod aiunt Maluginenſem illum M. Scipionem, quum ex centuria ſua renuntiaret Acidinum conſulem, præcoque dixiſſet, *Dic de L. Manlio: Virum bonum*, inquit, *egregiumque civem eſſe arbitror.* Ridiculè etiam illud L. Porcius Naſica cenſori Catoni, quum ille, *Ex tui animi ſententia tu uxorem habes? Non hercule*, inquit, *ex mei animi ſententia.* Hæc aut frigida ſunt, aut tum ſalſa, quum aliud eſt exſpectatum: naturâ enim nos, ut antè dixi, noſter delectat error: ex quo quum quasi decepti ſumus exſpectatione, ridemus.

LXV. In verbis etiam illa ſunt, quæ aut ex immutata oratione ducuntur, aut ex unius verbi tranſlatione, aut ex inverſione verborum. Ex immutatione, ut olim Ruſca quum legem ferret annalem, diſſuaſor M. Servilius, *Dic mihi*, inquit, *M. Pinari, num, si contra te dixero, mihi malè dicturus es, ut ceteris feciſti? Ut ſementem feceris, ita metes*, inquit.

262. Ex tranſlatione autem, ut, quum Scipio ille major Corinthiis ſtatuam pollicentibus eo loco, ubi aliorum eſſent imperatorum, *turmales* dixit *displicere*. Invertuntur autem verba, ut Craſſus apud M. Perpennam judicem pro Aculeone quum diceret, aderat contra Aculeonem Gratidiano L. Ælius Lamia, deformis, ut noſtis,

Digitized by Google

qui quum interpellaret odiosè: *Audiamus*, inquit, *pulcellum puerum*, Craſſus. Quum eſſet arriſum, *Non potui mihi*, inquit Lamia, *formam ipſe fingere: ingenium potui.* Tum hic, *Audiamus*, inquit, *disertum.* Multò etiam arriſum eſt vehementiùs.

263. Sunt etiam illa venuſta, ut in gravibus ſententiis, sic in facetiis. Dixi enim dudum, materiam aliam eſſe joci, aliam ſeveritatis; gravium autem, & jocorum unam eſſe rationem. Ornant igitur in primis orationem verba relata contrariè; quod idem genus eſt etiam ſæpe facetum: ut Servius ille Galba, quum judices L. Scribonio tribuno plebis ferret familiares ſuos, & dixiſſet Libo, *Quando tandem, Galba, de triclinio tuo exibis? Quum tu*, inquit, *de cubiculo alieno.* A quo genere ne illud quidem plurimùm diſtat, quod Glaucia Metello, *Villam in Tiburte habes, cortem in Palatio.*

LXVI. Ac verborum quidem genera quæ eſſent faceta, dixiſſe me puto. Rerum plura ſunt, eaque magis, ut dixi antè, ridentur, in quibus eſt narratio; res ſanè difficilis. Exprimenda enim ſunt, & ponenda ante oculos ea, quæ videantur eſſe verisimilia, & quæ sint, quod ridiculi proprium eſt, ſubturpia: cujus exemplum, ut breviſſimum, sit ſanè illud, quod antè poſui, Crassi de Memmio. Et ad hoc genus ad-

Digitized by Google

ſcribamus etiam narrationes apologorum.

265. Trahitur etiam aliquid ex hiſtoria, ut, quum Sex. Titius ſe Caſſandram eſſe diceret, *Multos*, inquit Antonius, *poſſum tuos Ajaces Oileos nominare.* Eſt etiam ex similitudine; quæ aut collationem habet, aut tamquam imaginem. Collationem; ut ille Gallus olim teſtis in Piſonem, quum innumerabilem Magio præfecto pecuniam dixiſſet datam, idque Scaurus tenuitate Magii redargueret. *Erras*, inquit, *Scaure. Ego enim Magium non conſervasse dico, ſed, tamquam nudus nuces legeret, in ventrem abſtuliſſe.* Ut illud M. Cicero ſenex, hujus viri optimi, noſtri familiaris, pater, *Noſtros homines similes eſſe Syrorum venalium: ut quiſque optimè Græcè ſciret, ita eſſe nequissimum.*

266. Valde autem ridentur etiam imagines, quæ ferè in deformitatem, aut in aliquod vitium corporis ducuntur cum similitudine turpioris: ut meum illud in Helvium Manciam, *Jam oſtendam, cujuſmodi sis;* quum ille, *Oſtende, quæſo:* demonſtravi digito pictum Gallum in Mariano ſcuto Cimbrico ſub novis diſtortum, ejectâ linguâ, buccis fluentibus. Riſus eſt commotus: nihil tam Manciæ simile viſum eſt. Ut quum Tito Pinario mentum in dicendo intorquenti, *Tum ut diceret, si quid vellet, si nucem fregiſſet.*

Digitized by Google

267. Etiam illa, quæ minuendi, aut augendi causâ ad incredibilem admirationem efferuntur: velut tu, Craſſe, in concione, ita ſibi ipſum magnum videri Memmium, *ut in forum deſcendens caput ad Fornicem Fabii demitteret.* Ex quo genere etiam illud eſt, quod Scipio apud Numantiam, quum ſtomacharetur cum C. Metello, dixiſſe dicitur, *Si quintùm pareret mater ejus, asinum fuiſſe parituram.*

268. Arguta etiam ſignificatio eſt, quum parvâ re, & ſæpe verbo res obſcura & latens illuſtratur: ut quum C. Fabricio P. Cornelius, homo, ut exiſtimabatur, avarùs & furax, ſed egregiè fortis & bonus imperator, gratias ageret, quòd ſe homo inimicus conſulem feciſſet, bello præſertim magno & gravi; *Nihil eſt, quò mihi gratias agas*, inquit, *si malui compilari, quàm venire.* Ut Aſello Africanus objicienti luſtrum illud infelix, *Noli*, inquit, *mirari: is enim, qui te ex ærariis exemit, luſtrum condidit*, & *taurum immolavit.* Tanta ſuſpicio eſt, ut religione civitatem obſtrinxiſſe videatur Mummius, quòd Aſellum ignominiâ levarit.

LXVII. Urbana etiam dissimulatio eſt, quum alia dicuntur ac ſentias; non illo genere, de quo antè dixi, quum contraria dicas, ut Lamiæ Craſſus; ſed quum toto genere orationis ſeverè ludas, quum aliter

Digitized by Google

ſentias ac lòquare : ut noſter Scævola Septumuleio illi Anagnino, cui pro C. Gracchi capite erat aurum repenſum, roganti, ut ſe in Aſiam præfectum duceret, *Quid tibi vis*, inquit, *inſane? tanta malorum eſt multitudo civium, ut tibi ego hoc confirmem, ſi Romæ manſeris, te paucis annis ad maximas pecunias eſſe venturum.*

270. In hoc genere Fannius in annalibus ſuis Africanum hunc Æmilianum dicit fuiſſe, & eum Græco verbo appellat εἴρωνα: ſed, uti ferunt, qui meliùs hæc norunt, Socratem opinor in hac ironia diſſimulantiaque longè lepore, & humanitate omnibus præſtitiſſe. Genus eſt perelegans, & cum gravitate ſalſum, quumque oratoriis dictionibus, tum urbanis ſermonibus accommodatum.

271. Et hercule omnia hæc, quæ a me de facetiis diſputantur, non majora forenſium actionum, quàm omnium ſermonum condimenta ſunt. Nam quod apud Catonem eſt, qui multa retulit, ex quibus a me exempli cauſâ multa ponuntur, per mihi ſcitum videtur, C. Publicium ſolitum dicere, *P. Mummium cuivis tempori hominem eſſe:* ſic profectò res ſe habet, nullum ut ſit vitæ tempus, in quo non deceat leporem humanitatemque verſari.

272. Sed redeo ad cetera. Eſt huic finitimum diſſimulationi, quum honeſto verbo

vitioſa res appellatur: ut quum Africanus cenſor tribu movebat eum centurionem, qui in Pauli pugna non affuerat, quum ille ſe cuſtodiæ causâ diceret in caſtris remanſiſſe, quæreretque cur ab eo notaretur, *Non amo*, inquit, *nimiùm diligentes*.

273. Acutum etiam illud eſt, quum ex alterius oratione aliud excipias atque ille vult: ut Salinatori Maximus, quum, Tarento amiſſo, arcem tamen Livius retinuiſſet, multaque ex ea prœlia præclara feciſſet, quum aliquot poſt annos Maximus id oppidum recepiſſet, rogaretque eum Salinator, ut meminiſſet, operâ ſuâ ſe Tarentum recepiſſe: *Quidni*, inquit, *meminerim? numquam ego recepiſſem, nisi tu perdidiſſes*.

274. Sunt etiam illa ſubabſurda, ſed eo ipſo nomine ſæpe ridicula, non ſolùm mimis perapposita, ſed etiam quodammodo nobis:

Homo fatuus,
Poſtquam rem habere cœpit, eſt mortuus.
Quid eſt tibi
Iſta mulier? Uxor. Similis medius fidius.
Quamdiu ad aquas fuit, numquam eſt mortuus.

LXVIII. Genus hoc levius, &, ut dixi, mimicum; ſed habet nonnumquam aliquid etiam apud nos loci, ut vel non ſtultus quasi ſtultè cum ſale dicat aliquid: ut tibi,

Digitized by Google

Antoni, Mancia, quum audiſſet te cenſorem a M. Duronio de ambitu poſtulatum, *Aliquando*, inquit, *tibi tuum negotium agere licebit.* Valde hæc ridentur, & hercule omnia, quæ a prudentibus, quaſi per diſſimulationem non intelligendi, ſubabſurdè, ſalſéque dicuntur. Ex quo genere eſt etiam, non videri intelligere quod intelligas: ut Pontidius, *Qualem exiſtimas, qui in adulterio deprehenditur? tardum.*

276. Ut ego, qui in delectu, Metello, quum excuſationem oculorum a me non acciperet, & dixiſſet, *Tu igitur nihil vides? Ego verò*, inquam, *a porta Eſquilina video villam tuam.* Ut illud Naſicæ, qui quum ad poëtam Ennium veniſſet, eique ab oſtio quærenti Ennium, ancilla dixiſſet, domi non eſſe; Naſica ſenſit, illam domini juſſu dixiſſe, & illum intus eſſe. Paucis pòſt diebus quum ad Naſicam veniſſet Ennius, & eum a janua quæreret, exclamat Naſica, ſe domi non eſſe. Tum Ennius, *Quid? ego non cognoſco vocem*, inquit, *tuam?* Hîc Naſica, *Homò es impudens. Egò quum te quærerem, ancillæ tuæ credidi te domi non eſſe, tu mihi non credis ipsi?*

277. Eſt bellum illud quoque, ex quo is, qui dixit, irridetur in eo ipſo genere, quod dixit: ut, quum Q. Opimius conſularis, qui adoleſcentulus malè audiſſet, feſtivo homini Egilio, qui videretur mol-

Digitized by Google

lior, nec eſſet, dixiſſet, *Quid tu, Egilia mea? quando ad me venis cum tua colu & lana? Non pol*, inquit, *audeo. Nam me ad famoſas vetuit mater accedere.*

LXIX. Salſa ſunt etiam, quæ habent ſuſpicionem ridiculi abſconditam: quo in genere eſt illud Siculi, cui, quum familiaris quidam quereretur, quòd diceret, uxorem ſuam ſuſpendiſſe ſe de ficu, *Amabo te*, inquit, *da mihi ex iſta arbore quos feram ſurculos.* In eodem genere eſt, quod Catulus dixit cuidam oratori malo; qui quum in epilogo miſericordiam ſe moviſſe putaret, poſtquam aſſedit, rogavit hunc, videreturne miſericordiam moviſſe: *Ac magnam quidem*, inquit; *neminem enim puto eſſe tam durum, cui non oratio tua miſeranda viſa ſit.*

279. Me quidem hercule valde illa movent ſtomachoſa, & quasi ſubmoroſa ridicula, non quum a moroſo dicuntur: tum enim non ſal, ſed natura ridetur. In quo, ut mihi videtur, perſalſum illud eſt apud Nævium,

Quid ploras, pater?
Mirum ni cantem: condemnatus ſum.

Huic generi quasi contrarium eſt ridiculi genus patientis ac lenti: ut, quum Cato percuſſus eſſet ab eo, qui arcam ferebat, quum ille diceret, *Cave*: rogavit, *numquid aliud ferret præter arcam?*

Digitized by Google

280. Etiam ſtultitiæ ſalſa reprehensio: ut ille Siculus, cui prætor Scipio patronum cauſæ dabat hoſpitem ſuum, hominem nobilem, ſed admodum ſtultum, *Quæſo*, inquit, *prætor*, *adverſario meo da iſtum patronum; deinde mihi neminem dederis.* Movent illa etiam, quæ conjecturâ explanantur longè aliter, atque ſunt; ſed acutè, atque concinnè: ut, quum Scaurus accuſaret Rutilium ambitûs, quum ipſe conſul eſſet factus, ille repulſam tuliſſet, & in ejus tabulis oſtenderet litteras, *A. F. P. R.* idque diceret eſſe, *Actum fide P. Rutilii*; Rutilius autem, *Antè factum, pòſt relatum*; C. Canius, eques Romanus, quum Rufo adeſſet, exclamat; neutrum illis litteris declarari. *Quid ergo*, inquit Scaurus? *Æmilius fecit, plectitur Rutilius.*

LXX. Ridentur etiam diſcrepantia. *Quid huic abeſt, niſi res & virtus?* Bella etiam eſt familiaris reprehensio, quaſi errantis: ut quum objurgavit Albius Granium, quòd, quum ejus tabulis quiddam Albucio probatum videretur, & valde abſoluto Scævolâ gauderet, neque intelligeret contra ſuas tabulas eſſe judicatum.

282. Huic ſimilis eſt etiam admonitio in conſilio dando familiaris: ut, quum patrono malo, quum vocem in dicendo obtudiſſet, ſuadebat Granius, ut mulſum frigidum biberet, ſimul ac domum rediſſet:

Perdam, inquit, *vocem*, *si id fecero*. *Melius eſt*, inquit, *quàm reum*.

283. Bellum etiam eſt, quum, quid cuique sit conſentaneum, dicitur: ut, quum Scaurus nonnullam haberet invidiam ex eo, quòd Phrygionis Pompeii, locupletis hominis, bona sine teſtamento poſſederat; ſederetque advocatus reo Beſtiæ, quum funus quoddam duceretur, accuſator C. Memmius, *Vide*, inquit, *Scaure*, *mortuus rapitur*, *si potes eſſe poſſeſſor*.

284. Sed ex his omnibus nihil magis ridetur, quàm quod eſt præter exſpectationem; cujus innumerabilia ſunt exempla, vel Appii majoris illius, qui in ſenatu, quum ageretur de agris publicis, & de lege Thoria, & premeretur Lucilius ab iis, qui a pecore ejus depaſci agros publicos dicerent, *Non eſt*, inquit, *Lucilii pecus illud*: *erratis* (defendere Lucilium videbatur) *ego liberum puto eſſe*: *quà lubet*, *paſcitur*.

285. Placet etiam mihi illud Scipionis illius, qui Tib. Gracchum percuſſit. Quum ei M. Flaccus multis probris objectis P. Mucium judicem tuliſſet, *Ejero*, inquit: *iniquus eſt*. Quum eſſet admurmuratum, *Ah*, inquit, *P. C. non ego mihi illum iniquum ejero*, *verùm omnibus*. Ab hoc verò Craſſo nihil facetius: quum læſiſſet teſtis Silus Piſonem, quòd ſe in eum audiſſe di-

Digitized by Google

xiſſet: *Poteſt fieri*, inquit, *Sile*, *ut is*, *unde te audiſſe dicis*, *iratus dixerit*. Annuit Silus. *Poteſt etiam*, *ut tu non rectè intellexeris*. Id quoque toto capite annuit, ut ſe Craſſo daret. *Poteſt etiam fieri*, inquit, *ut omnino*, *quod te audiſſe dicis*, *numquam audieris*. Hoc ita præter exſpectationem accidit, ut teſtem omnium riſus obrueret. Hujus generis eſt plenus Nævius, & jocus eſt familiaris;

Sapiens si algebis, tremes.

Et alia permulta.

LXXI. Sæpe etiam facetè concedas adverſario idipſum, quod tibi ille detrahit: ut C. Lælius, quum ei quidam malo genere natus diceret, indignum eſſe ſuis majoribus, *At hercule*, inquit, *tu tuis dignus*. Sæpe etiam ſententiosè ridicula dicuntur: ut M. Cincius, quo die legem de donis & muneribus tulit, quum C. Cento prodiisſet, & ſatis contumeliosè, *Quid fers*, *Cinciole*, quæsiſſet: *Ut emas*, inquit, *Cai*, *si uti velis*.

287. Sæpe etiam falsè quæ fieri non poſſunt, optantur: ut M. Lepidus, quum ceteris ſe in campo exercentibus, in herba ipſe recubuiſſet, *Vellem hoc eſſet*, inquit, *laborare*. Salſum eſt etiam quærentibus, & quasi percunctantibus, lentè reſpondere quod nollent: ut cenſor Lepidus, quum M. Antiſtio Pyrgensi equum ade-

Digitized by Google

miſſet, amicique quum vociferarentur, & quærerent, quid ille patri ſuo reſponderet, cur ademptum sibi equum diceret, quum optimus colonus, parciſſimus, modeſtiſſimus, frugaliſſimus eſſet: *Me iſtorum*, inquit, *nihil credere*.

288. Colliguntur à Græcis alia nonnulla, exſecrationes, admirationes, minationes. Sed hæc ipſa nimis mihi videor multa in genera deſcripsiſſe. Nam illa, quæ verbi ratione & vi continentur, certa ferè ac definita ſunt, quæ plerumque, ut antè dixi, laudari magis, quàm rideri ſolent.

289. Hæc autem, quæ ſunt in re & in ipſa ſententia, partibus ſunt innumerabilia, generibus pauca. Exſpectationibus enim decipiendis, & naturis aliorum irridendis, ipſorum ridiculè indicandis, & similitudine turpioris, & diſſimulatione, & ſubabſurda dicendo, & ſtulta reprehendendo, riſus moventur. Itaque imbuendus eſt is, qui jocosè vult dicere, quasi naturâ quadam aptâ ad hæc genera, & moribus, ut ad cujuſque modi genus ridiculi vultus etiam accommodetur: qui quidem quò ſeverior eſt & triſtior, ut in te, Craſſe, hòc illa, quæ dicuntur, ſalsiora videri ſolent.

290. Sed jam tu, Antoni, qui hoc diverſorio ſermonis mei libenter acquieturum te eſſe dixiſti, tamquam in Pomptinum deverteris, neque amœnum, neque ſalu-

Digitized by Google

brem locum, cenſeo ut ſatis diu te putes requieſſe, & iter reliquum conficere pergas. Ego verò, atque hilarè quidem a te acceptus, inquit, & quum doctior per te, tum etiam audacior factus ſum ad jocandum. Non enim vereor, ne quis me in iſto genere leviorem jam putet, quoniam quidem tu Fabricios mihi auctores, & Africanos, Maximos, Catones, Lepidos protuliſti. Sed habetis ea, quæ voluiſtis ex me audire, de quibus quidem accuratiùs dicendum & cogitandum fuit. Nam cetera faciliora ſunt, atque ex iis, quæ jam dicta ſunt, reliqua naſcuntur omnia.

LXXII. Ego enim quum ad cauſam ſum aggreſſus, atque omnia cogitando, quoad facere potui, perſecutus; quum & argumenta cauſæ, & eos locos, quibus animi judicum conciliantur, & illos, quibus permoventur, vidi atque cognovi: tum conſtituo, quid habeat quæque cauſa boni, quid mali. Nulla enim ferè res poteſt in dicendi diſceptationem, aut controverſiam vocari, quæ non habeat utrumque: ſed quantum habeat, id refert.

292. Mea autem ratio in dicendo hæc eſſe ſolet, ut, boni quod habeat, id amplectar, exornem, exaggerem; ibi commorer, ibi habitem, ibi hæream: a malo autem vitioque cauſæ ita recedam, non ut id me defugere appareat, ſed ut totum

Digitized by Google

bono illo ornando, & augendo diſſimulatum obruatur. Et, si cauſa eſt in argumentis, firmissima quæque maximè tueor, sive plura ſunt, sive aliquod unum. Sin autem in conciliatione, aut in permotione cauſa eſt; ad eam me potissimùm partem, quæ maximè commovere animos hominum poteſt, confero.

293. Summa denique hujus generis hæc eſt, ut, si in refellendo adverſario firmior eſſe oratio, quàm in confirmandis noſtris rebus, poteſt, omnia in illum conferam tela: sin noſtra faciliùs probari, quàm illa redargui poſſunt, abducere animos a contraria defensione, & ad noſtram conor traducere.

294. Duo denique illa, quæ faciſſima videntur, quoniam quæ difficiliora ſunt, non poſſum, mihi pro meo jure ſumo: unum, ut moleſto aut difficili argumento, aut loco nonnumquam omnino nihil reſpondeam; quod forsitan aliquis jure irriſerit: quis enim eſt, qui id facere non possit? ſed tamen ego de mea nunc, non de aliorum facultate diſputo, confiteorque me, si quæ premat res vehementiùs, ita cedere ſolere, ut non modò non abjecto, ſed ne rejecto quidem ſcuto fugere videar; ſed adhibere quamdam in dicendo ſpeciem atque pompam, & pugnæ similem fugam: conſiſtere verò in meo præſidio, sic ut non

Digitized by Google

fugiendi hoſtis, ſed capiendi loci causâ cessiſſe videar. Alterum eſt illud, quod ego oratori maximè cavendum & providendum puto, quodque me ſollicitare ſummè ſolet: non tam ut prosim causis, elaborare ſoleo, quàm ut ne quid obsim; non quin enitendum sit in utroque: ſed tamen multò eſt turpius oratori, nocuiſſe videri cauſæ, quàm non profuiſſe.

LXXIII. Sed quid hoc loco vos inter vos, Catule? an hæc, ut ſunt contemnenda, contemnitis? Minimè, inquit ille: ſed Cæſar de iſto ipſo quiddam velle dicere videbatur. Me verò lubente, inquit Antonius, dixerit, sive refellendi causâ, sive quærendi.

296. Tum Julius, Ego mehercule, inquit, Antoni, ſemper is fui, qui de te oratore sic prædicarem, unum te in dicendo mihi videri tectissimum; propriumque hoc eſſe laudis tuæ, nihil a te umquam eſſe dictum, quod obeſſet ei, pro quo diceres. Idque memoriâ teneo, quum mihi ſermo cum hoc ipſo Craſſo, multis audientibus, eſſet de te inſtitutus, Craſſuſque plurimis verbis eloquentiam laudaret tuam, dixiſſe me, cum ceteris tuis laudibus hanc eſſe vel maximam, quòd non ſolùm quod opus eſſet, diceres, ſed etiam quod non opus eſſet, non diceres.

297. Tum illum mihi reſpondere me-

Digitized by Google

mini; cetera in te ſummè eſſe laudanda, illud verò improbi eſſe hominis, & perfidioſi, dicere quod alienum eſſet, & noceret ei, pro quo quis diceret: quare non ſibi eum diſertum, qui id non faceret, videri, ſed improbum, qui faceret. Nunc, ſi tibi videtur, Antoni, demonſtres velim, quare tu hoc ita magnum putes, nihil in cauſa mali facere, ut nihil tibi in oratore majus eſſe videatur.

LXXIV. Dicam equidem, Cæſar, inquit, quid intelligam: ſed & tu, & vos omnes hoc, inquit, mementote, non me de perfecti oratoris divinitate quadam loqui, ſed de exercitationis & conſuetudinis meæ mediocritate. Crassi quidem reſponſum excellentis cujuſdam eſt ingenii ac ſingularis: cui quiddam portenti ſimile eſſe viſum eſt, poſſe aliquem inveniri oratorem, qui aliquid mali faceret dicendo, obeſſetque ei, quem defenderet.

299. Facit enim de ſe conjecturam: cujus tanta vis ingenii eſt, ut neminem, nisi conſultò, putet, quod contra ſeipſum ſit, dicere. Sed ego non de præſtanti quadam & eximia, ſed propè de vulgari & communi prudentia diſputo. Apud Græcos fertur incredibili quadam magnitudine consilii atque ingenii Atheniensis ille fuiſſe Themiſtocles: ad quem quidam doctus homo, atque in primis eruditus accessiſſe dicitur,

Digitized by Google

eique artem memoriæ, quæ tum primùm proferebatur, pollicitum eſſe ſe traditurum. Quum ille quæſiſſet, quidnam illa ars efficere poſſet, dixiſſe illum doctorem, ut omnia meminiſſet; & ei Themiſtoclem reſpondiſſe, gratius ſibi illum eſſe facturum, si ſe oblivisci quæ vellet, quàm si meminiſſe, docuiſſet.

300. Videſne, quæ vis in homine acerrimi ingenii, quàm potens, & quanta mens fuerit? qui ita reſponderit, ut intelligere poſſemus, nihil ex illius animo, quod ſemel eſſet infuſum, umquam effluere potuiſſe; quum quidem ei fuerit optabilius oblivisci poſſe potiùs, quod meminiſſe nollet, quàm quod ſemel audiſſet, vidiſſetve, meminiſſe. Sed neque propter hoc Themiſtoclis reſponſum, memoriæ nobis opera danda non eſt; neque illa mea cautio & timiditas in causis, propter præſtantem prudentiam Crassi negligenda eſt. Uterque enim iſtorum non mihi attulit aliquam, ſed ſuam significavit facultatem.

301. Etenim permulta ſunt in causis, in omni parte orationis circumſpicienda, ne quid offendas, ne quò irruas. Sæpe aliquis teſtis aut non lædit, aut minùs lædit, nisi laceſſatur: orat reus, urgent advocati, ut invehamur, ut maledicamus, denique ut interrogemus: non moveor, non obtempero, non ſatisfacio, neque tamen ullam aſſe-

quor laudem. Homines enim imperiti faciliùs quod ſtultè dixeris, reprehendere, quàm quod ſapienter tacueris, laudare poſſunt.

302. Hìc quantùm ſit mali, si iratum, si non ſtultum, si non levem teſtem læſeris? habet enim & voluntatem nocendi in iracundia, & vim in ingenio, & pondus in vita: nec, si hoc Craſſus non committit, ideo non multi, & ſæpe committunt: quo quidem mihi videri turpius nihil ſolet, quàm quum ex oratoris dicto aliquo, aut reſponſo, aut rogatu, ſermo ille ſequitur, *Occidit ille, adverſariumne? immo verò*, aiunt, *ſe, & eum, quem defendit.*

LXXV. Hoc Craſſus non putat niſi perfidiâ accidere poſſe; ego autem ſæpissime video in causis aliquid mali façere homines minimè malos. Quid illud, quod ſuprà dixi, ſolere me cedere, &, ut planiùs dicam, fugere ea, quæ valde cauſam meam premerent? Quum id non faciunt alii, verſanturque in hoſtium caſtris, ac ſua præsidia dimittunt, mediocriterne causis nocent, quum aut adverſariorum adjumenta confirmant, aut ea, quæ ſanare nequeunt, exulcerant?

304. Quid? quum perſonarum, quas defendunt, rationem non habent? si, quæ ſunt in his invidioſa, non mitigant extenuando, ſed laudando & efferendo invidiosiora faciunt; quantùm eſt in eo tan-

Digitized by Google

dem mali? Quid? si in homines caros, judicibuſque jucundos sine ulla præmunitione orationis acerbiùs, & contumeliosiùs invehare, nonne abs te judices abalienes? Quid, si, quæ vitia, aut incommoda ſunt in aliquo judice uno, aut pluribus, ea tu in adverſariis exprobrando non intelligas te in judices invehi, mediocre peccatum eſt?

305. Quid, si, quum pro altero dicas, litem tuam facias, aut læſus efferare iracundiâ, cauſam relinquas, nihilne noceas? In quo ego, non quò libenter malè audiam, ſed quia ego cauſam non libenter relinquo, nimiùm patiens & lentus exiſtimor; ut, quum teipſum, Sulpici, objurgabam, quòd miniſtratorem peteres, non adverſarium. Ex quo etiam illud aſſequor, ut, si quis mihi maledicat, petulans, aut planè inſanus eſſe videatur.

306. In ipsis autem argumentis, si quid poſueris aut apertè falſum, aut ei, quod dixeris, dicturuſve sis, contrarium, aut genere ipſo remotum ab uſu judiciorum ac foro, nihilne noceas? Quid multa? omnis cura mea ſolet in hoc verſari ſemper (dicam enim ſæpius) si possim, ut boni aliquid efficiam dicendo: sin id minùs, ut certè ne quid mali.

LXXVI. Itaque nunc illuc redeo, Catule, in quo tu me paulò antè laudabas, ad

ad ordinem, collocationemque rerum ac locorum. Cujus ratio eſt duplex: altera, quam affert natura cauſarum, altera, quæ oratorum judicio & prudentiâ comparatur. Nam ut aliquid ante rem dicamus; deinde, ut rem exponamus; poſt, ut eam probemus noſtris præsidiis confirmandis, contrariis refutandis; deinde ut concludamus, atque ita peroremus; hoc dicendi genus natura ipſa præſcribit.

308. Ut verò ſtatuamus, ea, quæ probandi, docendi, perſuadendi causâ dicenda ſunt, quemadmodum componamus; id eſt vel maximè proprium oratoris prudentiæ. Multa enim occurrunt argumenta: multa, quæ in dicendo profutura videantur: ſed eorum partim ita levia ſunt, ut contemnenda sint: partim, etiam si quid habent adjumenti, ſunt nonnumquam ejusmodi, ut insit in iis aliquid vitii; neque tanti sit illud, quod prodeſſe videatur, ut cum aliquo malo conjungatur.

309. Quæ autem ſunt utilia atque firma, si ea tamen, ut ſæpe fit, valde multa ſunt: ea, quæ ex iis aut leviſsima ſunt, aut aliis gravioribus consimilia, ſecerni arbitror oportere, atque ex oratione removeri. Equidem quum colligo argumenta cauſarum, non tam ea numerare ſoleo, quàm expendere.

LXXVII. Et quoniam (quod ſæpe jam

Digitized by Google

dixi) tribus rebus omnes ad noſtram ſententiam perducimus, aut docendo, aut conciliando, aut permovendo; una ex tribus his rebus res præ nobis eſt ferenda, ut nihil aliud, niſi docere velle videamur: reliquæ duæ, ſicuti ſanguis in corporibus, ſic illæ in perpetuis orationibus fuſæ eſſe debebunt. Nam & principia, & ceteræ partes orationis, de quibus paulò pòſt pauca dicemus, habere hanc vim magnopere debent, ut ad eorum mentes, apud quos agetur, movendas permanare poſſint.

311. Sed his partibus orationis, quæ etsi nihil docent argumentando, perſuadendo tamen, & commovendo proficiunt plurimùm, quamquam maximè proprius eſt locus & in exordiendo & in perorando; degredi tamen ab eo quod propoſueris, atque agas, permovendorum animorum causâ, ſæpe utile eſt.

312. Itaque vel narratione expoſitâ ſæpe datur ad commovendos animos degrediendi locus; vel argumentis noſtris confirmatis, vel contrariis refutatis, vel utroque loco, vel omnibus, si habet eam cauſa dignitatem atque copiam, rectè id fieri poteſt: eæque cauſæ ſunt ad augendum & ad ornandum graviſſimæ atque pleniſſimæ, quæ plurimos exitus dant ad ejuſmodi degreſſionem, ut his locis uti liceat, quibus

Digitized by Google

animorum impetus eorum, qui audiunt, aut impellantur, aut reflectantur.

313. Atque etiam in illo reprehendo eos, qui, quæ minimè firma ſunt, ea prima collocant. In quo illos quoque errare arbitror, qui, ſi quando (id quod mihi numquam placuit) plures adhibent patronos, ut in quoque eorum minimùm putant eſſe, ita eum primum volunt dicere. Res enim hoc poſtulat, ut eorum exſpectationi, qui audiunt, quàm celerrimè occurratur: cui ſi initio ſatisfactum non ſit, multò plus ſit in reliqua cauſa laborandum. Malè enim ſe res habet, quæ non ſtatim, ut dici cœpta eſt, melior fieri videtur.

314. Ergo ut in oratore optimus quiſque, sic & in oratione firmiſſimum quodque sit primum: dum illud tamen in utroque teneatur, ut ea, quæ excellant, ſerventur etiam ad perorandum: si quæ erunt mediocria (nam vitioſis nuſquam eſſe oportet locum) in mediam turbam, atque in gregem conjiciantur.

315. Hiſce omnibus rebus conſideratis, tum denique id, quod primum eſt dicendum, poſtremum ſoleo cogitare, quo utar exordio: nam ſi quando id primùm invenire volui, nullum mihi occurrit, niſi aut exile, aut nugatorium, aut vulgare atque commune.

LXXVIII. Principia autem dicendi ſem-

per quum accurata, & acuta, & inſtructa ſententiis, apta verbis, tum verò cauſarum propria eſſe debent. Prima eſt enim quasi cognitio & commendatio orationis in principio, quæ continuò eum, qui audit, permulcere atque allicere debet. In quo admirari ſoleo non equidem iſtos, qui nullam huic rei operam dederunt: ſed hominem in primis diſertum, atque eruditum, Philippum, qui ita ſolet ad dicendum ſurgere, ut, quod primum verbum habiturus sit, neſciat; & ait idem, quum brachium concalefecerit, tum ſe ſolere pugnare; neque attendit, eos ipſos, unde hoc simile ducat, illas primas haſtas ita jactare leniter, ut & venuſtati vel maximè ſerviant, & reliquis viribus ſuis conſulant.

317. Neque eſt dubium, quin exordium dicendi vehemens & pugnax non ſæpe eſſe debeat: ſed si in ipſo illo gladiatorio vitæ certamine, quo ferro decernitur, tamen ante congreſſum multa fiunt, quæ non ad vulnus, ſed ad ſpeciem valere videantur: quantò hoc magis in oratione exſpectandum, in qua non vis potiùs, quàm delectatio poſtulatur? Nihil eſt denique in natura rerum omnium, quod ſe univerſum profundat, & quod totum repentè evolet. Sic omnia, quæ fiunt, quæque aguntur acerrimè, lenioribus principiis natura ipſa prætexuit.

Digitized by Google

318. Hæc autem in dicendo non extrinſecus aliunde quærenda, ſed ex ipſis visceribus cauſæ ſumenda ſunt. Idcirco totâ causâ pertentatâ atque perſpectâ, locis omnibus inventis atque inſtructis, conſiderandum eſt, quo principio sit utendum. Sic & facilè reperietur.

319. Sumentur enim ex iis rebus, quæ erunt uberrimæ vel in argumentis, vel in iis partibus, ad quas dixi degredi ſæpe oportere. Ita & momenti aliquid afferent, quum erunt pene ex intima defensione deprompta, & apparebit ea non modò non eſſe communia, nec in alias cauſas poſſe transferri, ſed penitus ex ea cauſa, quæ tum agatur, efſloruiſſe.

LXXIX. Omne autem principium aut rei totius, quæ agetur, significationem habere debebit, aut aditum ad cauſam & munitionem, aut quoddam ornamentum & dignitatem. Sed oportet ut ædibus ac templis veſtibula & aditus, sic causis principia proportione rerum præponere. Itaque in parvis atque in frequentibus causis ab ipſa re eſt exordiri ſæpe commodius.

321. Sed quum erit utendum principio (quod plerumque erit) aut ex reo, aut ex adverſario, aut ex re, aut ex eis, apud quos agitur, ſententias duci licebit. Ex reo (reos appello, quorum res eſt) quæ significent virum bonum, quæ liberalem, quæ

Digitized by Google

calamitoſum, quæ miſericordiâ dignum, quæ valeant contra falſam criminationem. Ex adverſario, iiſdem ex locis ferè contraria.

322. Ex re, ſi crudelis, ſi infanda, ſi præter opinionem, ſi immeritò, ſi miſera, ſi ingrata, ſi indigna, ſi nova, ſi quæ reſtitui ſanarique non poſſit. Ex iis autem, apud quos agetur, ut benevolos, beneque exiſtimantes efficiamus: quod agendo efficitur meliùs, quàm rogando. Eſt id quidem in totam orationem confundendum, nec minimè in extremam: ſed tamen multa principia ex eo genere gignuntur.

323. Nam & attentum monent Græci ut principio faciamus judicem, & docilem; quæ ſunt utilia: ſed non principii magis propria, quàm reliquarum partium: faciliora etiam in principiis, quòd & attenti tum maximè ſunt, quum omnia exſpectant, & dociles magis initiis eſſe poſſunt. Illuſtriora enim ſunt, quæ in principiis, quàm quæ in mediis cauſis dicuntur, aut arguendo, aut refellendo.

324. Maxima autem copia principiorum ad judicem aut alliciendum, aut incitandum, ex iis locis trahitur, qui ad motus animorum conficiendos inerunt in cauſa: quos tamen totos in principio explicari non oportebit, ſed tantùm impelli primò judicem leviter, ut jam inclinato reliqua incumbat oratio.

Digitized by Google

LXXX. Connexum autem ita sit principium conſequenti orationi, ut non tamquam citharœdi procœmium affictum aliquod, ſed cohærens cum omni corpore membrum eſſe videatur. Nam nonnulli, quum illud meditati ediderunt, sic ad reliqua tranſeunt, ut audientiam ſibi fieri nolle videantur. Atque ejuſmodi illa prolusio debet eſſe, non ut Samnitum, qui vibrant haſtas ante pugnam, quibus in pugnando nihil utuntur; ſed ut ipsis ſententiis, quibus proluſerunt, vel pugnare possint.

326. Narrare verò rem quòd breviter jubent, si brevitas appellanda eſt, quum verbum nullum redundat, brevis eſt L. Crassi oratio: sin tum eſt brevitas, quum tantùm verborum eſt, quantùm neceſſe eſt, aliquando id opus eſt: ſed ſæpe obeſt vel maximè in narrando, non ſolùm quòd obſcuritatem affert, ſed etiam quòd eam virtutem, quæ narrationis eſt maxima, ut jucunda, & ad perſuadendum accommodata sit, tollit.

327. Ut illa, *Nam is poſtquam excessit ex ephebis*; quàm longa eſt narratio? mores adoleſcentis ipsius, & ſervilis percunctatio, mors Chrysidis, vultus & forma, & lamentatio ſororis, reliqua pervariè jucundèque narrantur. Quòd si hanc brevitatem quæsiſſet.

Effertur, imus, ad ſepulcrum venimus,
In ignem poſita eſt.

ferè decem verſiculis totum conficere potuiſſet: quamquam hoc ipſum, *Effertur, imus*, conciſum eſt ita, ut non brevitati ſervitum sit, ſed magis venuſtati.

328. Quòd si nihil fuiſſet, nisi, *in ignem poſita eſt;* tamen res tota cognoſci facilè potuiſſet. Sed & feſtivitatem habet narratio diſtincta perſonis & interpuncta ſermonibus: & eſt probabilius, quod geſtum eſſe dicas, quum, quemadmodum actum sit, exponas: & multò apertius ad intelligendum eſt, si sic conſiſtitur aliquando, ac non iſtâ brevitate percurritur.

329. Apertam enim narrationem tam eſſe oportet, quàm cetera: ſed hòc magis in hac elaborandum eſt, quòd & difficilius eſt, non eſſe obſcurum in re narranda, quàm aut in principio, aut in argumento, aut in purgando, aut in perorando: & majore periculo hæc pars orationis obſcura eſt, quàm ceteræ: vel quia, si quo alio in loco eſt dictum quid obſcuriùs, tantùm id perit, quod ita dictum eſt; narratio obſcura totam obcæcat orationem: vel quòd alia poſſis, ſemel si obſcuriùs dixeris, dicere alio loco planiùs; narrationis unus eſt in cauſa locus. Erit autem perſpicua narratio, si verbis uſitatis, si ordine

Digitized by Google

temporum conſervato, si non interruptè narrabitur.

LXXXI. Sed quando utendum sit, aut non sit narratione, id eſt consilii. Neque enim si nota res eſt, nec dubium quid geſtum sit, narrari oportet; nec si adverſarius narravit, nisi si refellemus: ac, si quando erit narrandum, ne illa, quæ ſuspicionem & crimen efficient, contraque nos erunt, acriter perſequamur; & quidquid poterit, detrahamus: ne illud, quod Craſſus, si quando fiat, perfidiâ, non ſtultitiâ fieri putat, ut cauſæ noceamus, accidat. Nam ad ſummam totius cauſæ pertinet, cautè, an contrâ, demonſtrata res sit; quòd omnis orationis reliquæ fons eſt narratio.

331. Sequitur, ut cauſa ponatur: in quo videndum eſt, quid in controversiam veniat. Tum ſuggerenda ſunt firmamenta cauſæ conjunctè, & infirmandis contrariis, & tuis confirmandis: namque una in cauſis ratio quædam eſt ejus orationis, quæ ad probandam argumentationem valet: ea autem & confirmationem, & reprehensionem quærit: ſed quia neque reprehendi quæ contrà dicuntur, poſſunt, nisi tua confirmes; neque hæc confirmari, nisi illa reprehendas; idcirco hæc & naturâ, & utilitate, & tractatione conjuncta ſunt.

332. Omnia autem concludenda ple-

Digitized by Google

rumque rebus augendis, vel inflammando judice, vel mitigando: omniaque quum ſuperioribus orationis locis, tum maximè extremo, ad mentes judicum quàm maximè permovendas, & ad utilitatem noſtram vocandas, conferenda ſunt.

333. Neque ſanè jam cauſa videtur eſſe, cur ſecernamus ea præcepta, quæ de ſuaſionibus tradenda ſunt, aut laudationibus; ſunt enim pleraque communia: ſed tamen ſuadere aliquid, aut diſſuadere, gravissimæ mihi videtur eſſe perſonæ. Nam & ſapientis eſt, conſilium explicare ſuum de maximis rebus; & honeſti, & diſerti, ut mente providere, auctoritate probare, oratione perſuadere poſſit.

LXXXII. Atque hæc in ſenatu minore apparatu agenda ſunt. Sapiens enim eſt conſilium; multiſque aliis dicendi relinquendus locus. Vitanda etiam ingenii oſtentationis ſuſpicio.

334. Concio capit omnem vim orationis, & gravitatem varietatemque deſiderat. Ergo in ſuadendo nihil eſt optabilius, quàm dignitas: nam qui utilitatem putat, non quid maximè velit ſuaſor, ſed quid interdum magis ſequatur, videt. Nemo eſt enim, præſertim in tam clara civitate, quin putet expetendam maximè dignitatem: ſed vincit utilitas plerumque, quum ſubeſt ille timor, eâ neglectâ, ne dignitatem quidem poſſe retineri.

Digitized by Google

335. Controverſia autem inter hominum ſententias, aut in illo eſt, utrum ſit utilius: aut etiam quum id convenit, certatur, utrùm honeſtati potiùs, an utilitati conſulendum ſit. Quæ quia pugnare ſæpe inter ſe videntur, qui utilitatem defendit, enumerabit commoda pacis, opum, potentiæ, pecuniæ, vectigalium, præsidii, militum, utilitates ceterarum rerum, quarum fructum utilitate metimur, itemque incommoda contrariorum. Qui ad dignitatem impellit, majorum exempla, quæ erunt vel cum periculo glorioſa, colliget: poſteritatis immortalem memoriam augebit: utilitatem ex laude naſci defendet, ſemperque eam cum dignitate eſſe conjunctam.

336. Sed quid fieri possit aut non possit, quidque etiam sit neceſſe aut non sit, in utraque re maximè eſt quærendum. Inciditur enim omnis jam deliberatio, si intelligitur non poſſe fieri, aut si necessitas affertur: & qui id docuit, non videntibus aliis, is plurimùm vidit.

337. Ad consilium autem de republica dandum, caput eſt, noſſe rempublicam: ad dicendum verò probabiliter, noſſe mores civitatis; qui quia crebrò mutantur, genus quoque orationis eſt ſæpe mutandum. Et, quamquam una ferè vis eſt eloquentiæ, tamen, quia ſumma dignitas eſt po-

puli, graviſſima cauſa reipublicæ; maximi motus multitudinis; genus quoque dicendi grandius quoddam, & illuſtrius eſſe adhibendum videtur: maximaque pars orationis admovenda eſt ad animorum motus nonnumquam aut cohortatione, aut commemoratione aliquâ, aut in ſpem, aut in metum, aut ad cupiditatem, aut ad gloriam concitandos; ſæpe etiam a temeritate, iracundia, ſpe, injuria, invidia, crudelitate revocandos.

LXXXIII. Fit autem, ut, quia maxima quasi oratori ſcena videatur concio, naturâ ipſâ ad ornatius dicendi genus excitetur. Habet enim multitudo vim quamdam talem, ut quemadmodum tibicen sine tibiis canere, sic orator, sine multitudine audiente, eloquens eſſe non possit.

339. Et quum sint populares multi variique lapſus, vitanda eſt acclamatio adverſa populi, quæ aut orationis peccato aliquo excitatur, si aſperè, si arroganter, si turpiter, si ſordidè, si quoquo animi vitio dictum eſſe aliquid videatur; aut hominum offensione, vel invidiâ, quæ aut juſta eſt, aut ex criminatione atque fama; aut res si diſplicet; aut si eſt in aliquo motu ſuæ cupiditatis, aut metûs multitudo: hisque quatuor causis totidem medicinæ opponuntur: tum objurgatio, si eſt auctoritas: tum admonitio, quasi lenior objurgatio.

tum promiſſio, ſi audierint, probaturos: tum deprecatio, quod eſt infimum, ſed nonnumquam utile.

340. Nullò autem loco plus facetiæ proſunt, & celeritas, & breve aliquod dictum nec ſine dignitate, & cum lepore. Nihil enim tam facilè, quàm multitudo, a triſtitia, & ſæpe ab acerbitate; commodè, ac breviter, & acutè, & hilarè dicto deducitur.

LXXXIV. Expoſui ferè, ut potui, vobis, in utroque genere cauſarum quæ ſequi ſolerem, quæ fugere, quæ ſpectare; quâque omnino in cauſis ratione verſari. Nec illud tertium laudationum genus eſt difficile, quod ego initio quaſi a præceptis noſtris ſecreveram: ſed & quia multa ſunt orationum genera, & graviora, & majoris copiæ, de quibus nemo ferè præciperet; & quòd nos laudationibus non ita multùm uti ſoleremus, totum hunc ſegregabam locum. Ipſi enim Græci magis legendi, & delectationis, aut hominis alicujus ornandi, quàm utilitatis hujus forenſis cauſâ; laudationes ſcriptitaverunt: quorum ſunt libri, quibus Themiſtocles, Ariſtides, Ageſilaüs, Epaminondas, Philippus, Alexander, aliique laudantur. Noſtræ laudationes, quibus in foro utimur, aut teſtimonii brevitatem habent nudam atque inornatam, aut ſcribuntur ad funebrem con-

cionem, quæ ad orationis laudem minimè accommodata eſt. Sed tamen, quoniam eſt utendum aliquando, nonnumquam etiam ſcribendum, velut Q. Tuberoni Africanum avunculum laudanti ſcripsit C. Lælius, vel ut noſmetipsi, ornandi causâ, Græcorum more, si quos velimus, laudare possimus; sit a nobis quoque tractatus is locus.

342. Perſpicuum eſt igitur, alia eſſe in homine optanda, alia laudanda. Genus, forma, vires, opes, divitiæ, ceteraque quæ fortuna det, aut extrinſecus, aut corpori, non habent in ſe veram laudem; quæ deberi virtuti uni putatur; ſed tamen quòd ipſa virtus in earum rerum uſu ac moderatione maximè cernitur, tractanda etiam in laudationibus hæc ſunt naturæ & fortunæ bona: in quibus eſt ſumma laus, non extuliſſe ſe in poteſtate, non fuiſſe inſolentem in pecunia, non ſe prætuliſſe aliis propter abundantiam fortunæ; ut opes & copiæ non ſuperbiæ videantur ac libidini, ſed bonitati ac moderationi facultatem & materiam dediſſe.

343. Virtus autem, quæ eſt per ſe ipſa laudabilis, & sine qua nihil laudari poteſt, tamen habet plures partes, quarum alia eſt aliâ ad laudationem aptior. Sunt enim aliæ virtutes, quæ videntur in moribus hominum, & quadam comitate ac beneficentia

Digitized by Google

poſitæ: aliæ, quæ in ingenii aliqua facultate, aut animi magnitudine ac robore. Nam clementia, juſtitia, benignitas, fides, fortitudo in periculis communibus, jucunda eſt auditu in laudationibus.

344. Omnes enim hæ virtutes non tam ipſis, qui eas habent, quàm generi hominum, fructuoſæ putantur. Sapientia & magnitudo animi, quâ omnes res humanæ, tenues & pro nihilo putantur; & in excogitando vis quædam ingenii, & ipſa eloquentia, admirationis habet non minus, jucunditatis minùs. Ipſos enim magis videtur, quos laudamus, quàm illos, apud quos laudamus, ornare ac tueri: ſed tamen in laudando jungenda ſunt etiam hæc genera virtutum. Ferunt enim aures hominum, quum illa, quæ jucunda & grata, tum etiam illa, quæ mirabilia ſunt in virtute, laudari.

LXXXV. Et quoniam ſingularum virtutum ſunt certa quædam officia ac munera, & ſua cuique virtuti laus propria debetur, erit explicandum in laude juſtitiæ, quid cum fide, quid cum æquabilitate, quid cum ejuſmodi aliquo officio is, qui laudabitur, fecerit. Itemque in ceteris res geſtæ ad cujuſque virtutis genus, & vim, & nomen accommodabuntur.

346. Gratissima autem laus eorum factorum habetur, quæ ſuſcepta videntur a

viris fortibus sine emolumento ac præmio: quæ verò etiam cum labore & periculo ipſorum, hæc habent uberrimam copiam ad laudandum, quòd & dici ornatissimè poſſunt, & audiri facillimè. Ea enim denique virtus eſſe videtur præſtantis viri, quæ eſt fructuoſa aliis, ipsi autem laborioſa, aut periculoſa, aut certè gratuita. Magna etiam illa laus & admirabilis videri ſolet, tuliſſe caſus ſapienter adverſos, non fractum eſſe fortunâ, retinuiſſe in rebus aſperis dignitatem.

347. Neque tamen illa non ornant, habiti honores, decreta virtutis præmia, res geſtæ, judiciis hominum comprobatæ: in quibus etiam felicitatem ipſam deorum immortalium judicio tribui, laudationis eſt. Sumendæ autem res erunt aut magnitudine præſtabiles, aut novitate primæ, aut genere ipſo singulares. Neque enim parvæ, neque usitatæ, neque vulgares, admiratione, aut omnino laude dignæ videri ſolent.

348. Eſt etiam cum ceteris præſtantibus viris comparatio in laudatione præclara. De quo genere libitum eſt mihi paulò plura, quàm oſtenderam, dicere, non tam propter uſum forenſem, qui eſt a me in omni hoc ſermone tractatus, quàm ut hoc videretis, si laudationes eſſent in oratoris officio, quod nemo negat, oratori virtutum

omnium cognitionem, ſine qua laudatio effici non poſſit, eſſe neceſſariam.

349. Jam vituperandi præcepta contrariis ex vitiis ſumenda eſſe perſpicuum eſt: ſimul eſt illud ante oculos, nec bonum virum propriè & copioſè laudari, ſine virtutum, nec improbum notari ac vituperari, ſine vitiorum cognitione, ſatis inſignitè atque aſperè poſſe. Atque his locis & laudandi, & vituperandi ſæpe nobis eſt utendum in omni genere cauſarum.

350. Habetis, de inveniendis rebus, diſponendiſque quid ſentiam. Adjungam etiam de memoria, ut labore Craſſum levem, neque ei quidquam aliud, de quo diſſerat, relinquam, niſi ea, quibus hæc exornentur.

LXXXVI. Perge verò, inquit Craſſus. Libenter enim te cognitum jam artificem, aliquandoque evolutum illis integumentis diſſimulationis tuæ, nudatumque perſpicio: & quòd mihi nihil, aut quòd non multùm relinquis, percommodè facis, eſtque mihi gratum. Jam iſtuc quantum tibi ego reliquerim, inquit Antonius, erit in tua poteſtate. Si enim verè agere volueris, omnia tibi relinquo: ſin diſſimulare, tu quemadmodum his ſatisfacias, videris. Sed, ut ad rem redeam, non ſum tanto ego, inquit, ingenio, quanto Themiſtocles fuit, ut oblivionis artem, quàm me-

moriæ, malim: gratiamque habeo Simonidi illi Ceo, quem primum ferunt artem memoriæ protuliſſe.

352. Dicunt enim, quum cœnaret Crannone in Theſſalia Simonides apud Scopam, fortunatum hominem & nobilem, ceciniſſetque id carmen, quod in eum ſcripſiſſet, in quo multa ornandi causâ poëtarum more in Caſtorem ſcripta & Pollucem fuiſſent, nimis illum ſordidè Simonidi dixiſſe, ſe dimidium ejus ei, quod pactus eſſet, pro illo carmine, daturum: reliquum a ſuis Tyndaridis, quos æquè laudaſſet, peteret, ſi ei videretur.

353. Paulò pòſt eſſe ferunt nuntiatum Simonidi, ut prodiret: juvenes ſtare ad januam duos quoſdam, qui eum magnopere evocarent: ſurrexiſſe illum, prodiſſe, vidiſſe neminem: hoc interim ſpatio conclave illud, ubi epularetur Scopas, concidiſſe: eâ ruinâ ipſum oppreſſum cum ſuis interiiſſe: quos quum humare vellent ſui, neque poſſent obtritos internoſcere ullo modo; Simonides dicitur ex eo quòd meminiſſet, quo eorum loco quiſque cubuiſſet, demonſtrator uniuſcujuſque ſepeliendi fuiſſe. Hac tum re admonitus inveniſſe fertur, ordinem eſſe maximè, qui memoriæ lumen afferret.

354. Itaque iis, qui hanc partem ingenii exercerent, locos eſſe capiendos, &

Digitized by Google

ta, quæ memoriâ tenere vellent, effingenda animo, atque in his locis collocanda: ſic fore, ut ordinem rerum locorum ordo conſervaret; res autem ipſas rerum effigies notaret: atque ut locis pro cera, ſimulacris pro litteris uteremur.

LXXXVII. Qui ſit autem oratori memoriæ fructus, quanta utilitas, quanta vis, quid me attinet dicere? tenere quæ didiceris in accipienda cauſa, quæ ipſe cogitaris? omnes fixas eſſe in animo ſententias? omnem deſcriptum verborum apparatum? ita audire vel eum, unde diſcas, vel eum, cui reſpondendum ſit, ut illi non infundere in aures tuas orationem, ſed in animo videantur inſcribere? Itaque ſoli, qui memoriâ vigent, ſciunt, quid, & quatenus, & quomodo dicturi ſint, quid reſponderint, quid ſuperſit: iidemque multa ex aliis cauſis aliquando a ſe acta, multa ab aliis audita meminerunt.

356. Quare confiteor equidem, hujus boni naturam eſſe principem, ſicut earum rerum, de quibus antè locutus ſum, omnium: ſed hæc ars tota dicendi, ſive artis imago quædam eſt & ſimilitudo, habet hanc vim, non ut totum aliquid, cujus in ingeniis noſtris pars nulla ſit, pariat & procreet, verùm ut ea, quæ ſunt orta jam in nobis & procreata, educet atque confirmet.

357. Verumtamen neque tam acri memoriâ ferè quiſquam eſt, ut non diſpositis, notatiſque rebus, ordinem verborum aut ſententiarum complectatur: neque verò tam hebeti, ut nihil hac conſuetudine & exercitatione adjuvetur. Vidit enim hoc prudenter sive Simonides, sive alius quis invenit, ea maximè animis affigi noſtris, quæ eſſent a ſenſu tradita atque impreſſa; acerrimum autem ex omnibus noſtris ſensibus eſſe ſenſum videndi: quare facillimè animo teneri poſſe ea, quæ perciperentur auribus, aut cogitatione, si etiam oculorum commendatione animis traderentur; ut res cæcas, & ab adſpectûs judicio remotas, conformatio quædam & imago & figura ita notaret, ut ea, quæ cogitando complecti non poſſemus, intuendo quasi teneremus.

358. His autem formis atque corporibus, sicut omnibus, quæ ſub adſpectum veniunt, ſedes opus eſt: etenim corpus intelligi sine loco non poteſt. Quare ne in re nota & pervulgata multus & inſolens sim, locis eſt utendum multis, illuſtribus, explicatis, modicis intervallis: imaginibus autem agentibus, acribus, insignitis, quæ occurrere, celeriterque percutere animum possint. Quam facultatem & exercitatio dabit, ex qua conſuetudo gignitur, & similium verborum converſa & immutata ca-

ſibus, aut traducta ex parte ad genus notatio, & unius verbi imagine totius ſententiæ informatio, pictoris cujuſdam ſummi ratione & modo, formarum varietate locos diſtinguentis.

LXXXVIII. Sed verborum memoria, quæ minùs eſt nobis neceſſaria, majore imaginum varietate diſtinguitur: multa enim ſunt verba, quæ, quasi articuli, connectunt membra orationis, quæ formari similitudine nullâ poſſunt: eorum fingendæ nobis ſunt imagines, quibus ſemper utamur. Rerum memoria propria eſt oratoris: eam singulis perſonis bene positis notare poſſumus, ut ſententias imaginibus, ordinem locis comprehendamus.

360. Neque verum eſt, quod ab inertibus dicitur, opprimi memoriam imaginum pondere, & obſcurari etiam id, quod per ſe natura tenere potuiſſet. Vidi enim ego ſummos homines, & divinâ propè memoriâ, Athenis Charmadam; in Asia, quem vivere hodie aiunt, Scepsium Metrodorum; quorum uterque tamquam litteris in cera, sic ſe aiebat imaginibus in iis locis, quos haberet, quæ meminiſſe vellet, perſcribere. Quare hac exercitatione non eruenda memoria eſt, si eſt nulla naturalis; ſed certè, si latet, evocanda eſt.

361. Habetis ſermonem bene longum

hominis utinam non impudentis, illud quidem certè, non nimis verecundi; qui quidem quum te, Catule, tum etiam L. Craſſo audiente, de dicendi ratione tam multa dixerim: nam iſtorum ætas minùs me fortaſſe movere debuit. Sed mihi ignoſcetis profectò, si modò, quæ cauſa me ad hanc inſolitam mihi loquacitatem impulerit, acceperitis.

LXXXIX. Nos verò, inquit Catulus (etenim pro me hoc, & pro meo fratre reſpondeo) non modò tibi ignoſcimus, ſed te diligimus, magnamque tibi habemus gratiam: & quum humanitatem & facilitatem agnoſcimus tuam, tum admiramur iſtam ſcientiam & copiam. Equidem etiam hoc me aſſecutum puto, quòd magno ſum levatus errore, & illâ admiratione liberatus, quòd multis cum aliis ſemper admirari ſolebam, unde eſſet illa tanta tua in causis divinitas: nec enim te iſta attigiſſe arbitrabar, quæ diligentiſsimè cognoſſe, & undique collegiſſe, uſuque doctum partim correxiſſe video, partim comprobaſſe.

363. Neque eò minùs eloquentiam tuam, & multò magis virtutem & diligentiam admiror: & simul gaudeo, judicium animi mei comprobari, quòd ſemper ſtatui, neminem ſapientiæ laudem & eloquentiæ sine ſummo ſtudio, & labore, & doctri-

Digitized by Google

na, conſequi poſſe. Sed tamen quidnam eſt id, quod dixiſti, fore ut tibi ignoſceremus, si cognoſſemus, quæ te cauſa in hunc ſermonem impuliſſet? quæ eſt enim alia cauſa, nisi quòd nobis, & horum adoleſcentium ſtudio, qui te attentissimè audierunt, morem gerere voluiſti?

364. Tum ille, Adimere, inquit, omnem recuſationem Craſſo volui, quem ego paulò ſciebam, vel pudentiùs, vel invitiùs (nolo enim dicere de tam ſuavi homine, faſtidiosiùs) ad hoc genus ſermonis accedere. Quid enim poterit dicere? conſularem ſe eſſe hominem & cenſorium? eadem noſtra cauſa eſt. An ætatem afferet? quadriennio minor eſt. An ſe neſcire? quæ ego ſerò, quæ curſim arripui, quæ ſubcisivis operis, ut aiunt, iſte a puero, ſummo ſtudio, ſummis doctoribus. Nihil dicam de ingenio, cui par nemo fuit. Etenim me dicentem qui audierit, nemo umquam tam ſui deſpiciens fuit, quin ſperaret aut meliùs, aut eòdem modò ſe poſſe dicere: Craſſo dicente, nemo tam arrogans, qui similiter ſe umquam dicturum eſſe confideret. Quamobrem, ne fruſtra hi tales viri venerint, te aliquandò, Craſſe, audiamus.

XC. Tum ille, Ut ita iſta eſſe concedam, inquit, Antoni, quæ ſunt longè ſecus, quid mihi tu tandem hodie, aut cui-

Digitized by Google

quam homini, quod dici poſſit, reliquiſti? Dicam enim verè, amiciſſimi homines, quod ſentio: ſæpe ego doctos homines, quid dico ſæpe? immo nonnumquam: ſæpe enim qui potui, qui puer in forum venerim, neque inde umquam diutius, quàm quæſtor, abſuerim? ſed tamen audivi, ut heri dicebam, & Athenis quum eſſem, doctiſsimos viros, & in Aſia iſtum ipſum Scepsium Metrodorum, quum de his ipsis rebus diſputaret. Neque verò mihi quiſquam copiosiùs umquam viſus eſt, neque ſubtiliùs in hoc genere dicendi, quàm iſte hodie, eſſe verſatus. Quod ſi eſſet aliter, & aliquid intelligerem ab Antonio prætermiſſum; non eſſem tam inurbanus, ac pene inhumanus, uti eo gravaret, quod vos cupere ſentirem.

366. Tum Sulpicius, An ergo, inquit, oblitus es, Craſſe, Antonium ita partitum eſſe tecum, ut ipſe inſtrumentum oratoris exponeret, tibi ejus diſtinctionem atque ornatum relinqueret? Hîc ille, Primùm, quis Antonio permiſit, inquit, ut & partes faceret, & utram vellet, prior ipſe ſumeret? deinde, ſi ego rectè intellexi, quum valde libenter audirem, mihi conjunctè eſt viſus de utraque re dicere. Ille verò, inquit Cotta, ornamenta orationis non attigit, neque eam laudem, ex qua eloquentia nomen ipſum invenit. Verba igitur,

tur, inquit Craſſus, mihi reliquit Antonius, rem ipſe ſumpsit.

367. Tum Cæſar, Si, quod difficilius eſt, id tibi reliquit; eſt nobis, inquit, cauſa, cur te audire cupiamus: sin, quod facilius, tibi cauſa non eſt, cur recuſes. Et Catulus, Quid, quòd dixiſti, inquit, Craſſe, si hîc hodie apud te maneremus, te morem nobis eſſe geſturum, nihilne ad fidem tuam putas pertinere? Tum Cotta ridens, Poſſem tibi, inquit, Craſſe, concedere: ſed vide, ne quid Catulus attulerit religionis: opus hoc cenſorium eſt: id autem committere, vide quàm sit homini turpe cenſorio. Agite verò, ille inquit, ut vultis. Sed nunc quidem, quoniam id temporis eſt, ſurgendum cenſeo, & requieſcendum: poſt meridiem, si ita vobis eſt commodum, loquemur aliquid, nisi fortè in craſtinum differre mavultis. Omnes ſe vel ſtatim, vel, si ipſe poſt meridiem mallet, quamprimum tamen audire velle dixerunt.

Digitized by Google

LIBER TERTIUS.

In tertio libro partes Elocutionis Craſſo deferuntur: hic enim in iis, quæ ad ornatum orationis pertinent, magis elaboravit. Priùs igitur de univerſo genere dicendi pauca loquitur: deinde ad eas quatuor partes, quibus Elocutio continetur, purè, dilucidè, ornatè, & aptè dicendi, ſeſe revocat. Has ſingulas partes percurrit; præcipuè vero in ornatu orationis immoratur. Docet quæ verba eligenda ſint; qui tropi adhibendi; quos numeros & pedes oratio poſtulet. Tum ad extremum de actione diſſerit; docetque quomodo & vox, & geſtus, & vultus ad orationem accommodari debeat. Atque hi quidem de Oratore libri ita venuſti, ita elegantes ſunt, ut ab illis non ſolùm præcepta, ſed exempla eloquentiæ petenda ſint. Pearcius.

Digitized by Google

LIBER TERTIUS.

I. Instituenti mihi, Quinte frater, eum ſermonem referre, & mandare huic tertio libro, quem poſt Antonii disputationem Craſſus habuiſſet, acerba ſanè recordatio veterem animi curam, moleſtiamque renovavit. Nam illud immortalitate dignum ingenium, illa humanitas, illa virtus L. Crassi, morte exſtincta ſubitâ eſt, vix diebus decem poſt eum diem, qui hoc & ſuperiore libro continetur.

2. Ut enim Romam rediit extremo ſcenicorum ludorum die, vehementer commotus eâ oratione, quæ ferebatur habita eſſe in concione a Philippo; quem dixiſſe conſtabat, *videndum sibi aliud eſſe consilium; illo ſenatu ſe rempublicam gerere non poſſe*: manè idibus Septembris & ille & ſenatus frequens, vocatu Drusi, in curiam venit. Ibi quum Druſus multa de Philippo queſtus eſſet, retulit ad ſenatum de illo ipſo, quòd conſul in eum ordinem tam graviter in concione eſſet invectus.

3. Hìc, ut ſæpe inter homines ſapientissimos conſtare vidi, quamquam hoc Craſſo, quum aliquid accuratiùs dixiſſet, ſemper ferè contigiſſet, ut numquam dixiſſe meliùs putaretur, tamen omnium con-

Digitized by Google

ſenſu sic eſſe tum judicatum, ceteros a Craſſo ſemper omnes, illo autem die etiam ipſum a ſeſe ſuperatum. Deploravit enim caſum atque orbitatem ſenatûs; cujus ordinis a conſule, qui quasi parens bonus, aut tutor fidelis eſſe deberet, tamquam ab aliquo nefario prædone diriperetur patrimonium dignitatis: neque verò eſſe mirandum, si, quum ſuis consiliis rempublicam profligaſſet, consilium ſenatûs a republica repudiaret.

4. Hic quum homini & vehementi, & diſerto, & in primis forti ad resiſtendum, Philippo, quasi quaſdam verborum faces admoviſſet, non tulit ille, & graviter exarsit, pignoribuſque ablatis Craſſum inſtituit coërcere. Quo quidem ipſo in loco multa a Craſſo divinitus dicta efferebantur, quum sibi illum conſulem eſſe negaret, cui ſenator ipſe non eſſet. *An tu, quum omnem auctoritatem universi ordinis pro pignore putaris, eamque in conſpectu populi Romani conciderís; me his pignoribus exiſtimas poſſe terreri? Non tibi illa ſunt cædenda, si Craſſum vis coërcere: hæc tibi eſt excidenda lingua; quâ vel evulsâ, ſpiritu ipſo libidinem tuam libertas mea refutabit.*

II. Permulta tum vehementissimâ contentione animi, ingenii, virium, ab eo dicta eſſe conſtabat; ſententiamque eam, quam ſenatus frequens ſecutus eſt, ornatiſ-

Digitized by Google

ſimis & graviſſimis verbis, Ut populo Romano ſatisfieret, numquam ſenatûs neque consilium reipublicæ neque fidem defuiſſe, ab eo dictam; & eumdem (id quod in auctoritatibus perſcriptis exſtat) ſcribendo affuiſſe.

6. Illa tamquam cycnea fuit divini hominis vox & oratio, quam quasi exſpectantes, poſt ejus interitum veniebamus in curiam, ut veſtigium illud ipſum, in quo ille poſtremùm inſtitiſſet, contueremur. Namque tum latus ei dicenti condoluiſſe, ſudoremque multum conſecutum eſſe audiebamus: ex quo quum cohorruiſſet, cum febri domum rediit, dieque ſeptimo lateris dolore conſumptus eſt.

7. O fallacem hominum ſpem, fragilemque fortunam, & inanes noſtras contentiones! quæ in medio ſpatio ſæpe franguntur & corruunt, aut antè in ipſo curſu obruuntur, quàm portum conſpicere potuerunt. Nam, quamdiu Crassi fuit, ambitionis labore, vita diſtricta, tamdiu privatis magis officiis, & ingenii laude floruit, quàm fructu amplitudinis, aut reipublicæ dignitate. Qui autem ei annus primus ab honorum perfunctione aditum, omnium conceſſu, ad ſummam auctoritatem dabat, is ejus omnem ſpem, atque omnia vitæ consilia, morte pervertit.

8. Fuit hoc luctuoſum ſuis, acerbum

Digitized by Google

patriæ, grave bonis omnibus: ſed ii tamen rempublicam caſus ſecuti ſunt, ut mihi non erepta L. Craſſo a diis immortalibus vita, ſed donata mors eſſe videatur. Non vidit flagrantem bello Italiam, non ardentem invidiâ ſenatum, non ſceleris nefarii principes civitatis reos, non luctum filiæ, non exsilium generi, non acerbissimam C. Marii fugam, non illam poſt reditum ejus cædem omnium crudelissimam, non denique in omni genere deformatam eam civitatem, in qua ipſe florentissima multùm omnibus gloriâ præſtitiſſet.

III. Sed quoniam attigi cogitatione vim, varietatemque fortunæ, non vagabitur oratio mea longiùs, atque eis ferè ipsis definietur viris, qui hoc ſermone, quem referre cœpimus, continentur. Quis enim non jure beatam L. Crassi mortem illam, quæ eſt a multis ſæpe defleta, dixerit, quum horum ipſorum sit, qui tum cum illo poſtremùm ferè collocuti ſunt, eventum recordatus? Tenemus enim memoriâ, Q. Catulum, virum omni laude præſtantem, quum sibi non incolumem fortunam, ſed exsilium & fugam deprecaretur, eſſe coactum, ut vitâ ſe ipſe privaret.

10. Jam M. Antonii in his ipsis roſtris, in quibus ille rempublicam conſtantissimè conſul defenderat, quæque cenſor imperatoriis manubiis ornarat, positum caput

Digitized by Google

illud fuit, a quo erant multorum civium capita ſervata. Neque verò longè ab eo C. Julii caput, hoſpitis Etruſci ſcelere proditum, cum L. Julii fratris capite jacuit: ut ille, qui hæc non vidit, & vixiſſe cum republica pariter, & cum illa ſimul exſtinctus eſſe videatur. Neque enim propinquum ſuum, maximi animi virum, P. Craſſum, ſuâpte interfectum manu, neque collegæ ſui, pontificis maximi, ſanguine ſimulacrum Veſtæ reſperſum eſſe vidit: cui mœrori (quâ mente ille in patriam fuit) etiam C. Carbonis, inimicissimi hominis, eodem illo die mors nefaria fuiſſet.

11. Non vidit eorum ipſorum, qui tum adoleſcentes Craſſo ſe dicarant, horribiles miſeroſque caſus. Ex quibus C. Cotta, quem ille florentem reliquerat, paucis diebus poſt mortem Crassi depulſus per invidiam tribunatu, non multis ab eo tempore menſibus ejectus eſt e civitate. Sulpicius autem, qui in eadem invidiæ flamma fuiſſet, quibuſcum privatus conjunctissimè vixerat, hos in tribunatu ſpoliare inſtituit omni dignitate: cui quidem ad ſummam gloriam eloquentiæ floreſcenti, ferro erepta vita eſt, & pœna temeritatis non ſine magno reipublicæ malo conſtituta.

12. Ego verò te, Craſſe, quum vitæ flore, tum mortis opportunitate, divino conſilio & ortum & exſtinctum eſſe arbi-

Digitized by Google

tror. Nam tibi aut pro virtute animi, conſtantiaque tua civilis ferri ſubeunda fuit crudelitas, aut, si qua te fortuna ab atrocitate mortis vindicaſſet, eadem eſſe te funerum patriæ ſpectatorem coëgiſſet: neque ſolùm tibi improborum dominatus, ſed etiam propter admixtam civium cædem, bonorum victoria mœrori fuiſſet.

IV. Mihi quidem, Quinte frater, & eorum caſus, de quibus antè dixi, & ea, quæ noſmetipsi ob amorem in rempublicam incredibilem & singularem pertulimus, ac ſensimus, cogitanti ſententia ſæpe tua vera ac ſapiens videri ſolet, qui propter tot, tantos, tamque præcipites caſus clarissimorum hominum, atque optimorum virorum, me ſemper ab omni contentione ac dimicatione revocaſti.

14. Sed quoniam hæc jam neque integra nobis eſſe poſſunt, & ſummi labores noſtri, magnâ compenſati gloriâ, mitigantur, pergamus ad ea ſolatia, quæ non modò ſedatis moleſtiis jucunda, ſed etiam hærentibus, ſalutaria nobis eſſe poſſunt; ſermonemque L. Crassi reliquum, ac pene poſtremum memoriæ prodamus: atque ei, etsi nequaquam parem illius ingenio, at pro noſtro tamen ſtudio meritam gratiam, debitamque referamus.

15. Neque enim quiſquam noſtrûm, quum libros Platonis mirabiliter ſcriptos

legit, in quibus omnibus ferè Socrates exprimitur, non., quamquam illa ſcripta ſunt divinitus, tamen majus quiddam de illo, de quo ſcripta ſunt, ſuſpicatur. Quod item nos poſtulamus non a te quidem, qui nobis omnia ſumma tribuis, ſed a ceteris, qui hæc in manus ſument, ut majus quiddam de L. Craſſo, quàm quantùm a nobis exprimetur, ſuſpicentur.

16. Nos enim, qui ipſi ſermoni non interfuiſſemus, & quibus C. Cotta tantummodo locos, ac ſententias hujus diſputationis tradidiſſet, quo in genere orationis utrumque oratorem cognoveramus, idipſum ſumus in eorum ſermone adumbrare conati. Quòd ſi quis erit, qui ductus opinione vulgi, aut Antonium jejuniorem, aut Craſſum pleniorem fuiſſe putet, quàm quomodo a nobis uterque inductus eſt: is erit ex iis, qui aut illos non audierit, aut judicare non poſſit. Nam fuit uterque (ut expoſui antea) quum ſtudio, atque ingenio, & doctrinâ præſtans omnibus, tum in ſuo genere perfectus; ut neque in Antonio deeſſet hic ornatus orationis, neque in Craſſo redundaret.

V. Ut igitur ante meridiem diſceſſerunt, paululumque requierunt, in primis hoc a ſe Cotta animadverſum eſſe dicebat, omne illud tempus meridianum Craſſum in acerrima atque attentissima cogita-

tione poſuiſſe; ſeſeque, qui vultum ejus, quum ei dicendum eſſet, obtutumque oculorum in cogitando probè noſſet, atque in maximis causis ſæpe vidiſſet, tum deditâ operâ, quieſcentibus aliis, in eam exhedram veniſſe, in qua Craſſus lectulo posito recubuiſſet; quumque eum in cogitatione defixum eſſe ſenſiſſet, ſtatim recessiſſe, atque in eo silentio duas horas ferè eſſe conſumptas. Deinde, quum omnes, inclinato jam in pomeridianum tempus die, veniſſent ad Craſſum, Quid eſt, Craſſe, inquit Julius, imuſne ſeſſum? etsi admonitum venimus te, non flagitatum.

18. Tum Craſſus, an me tam impudentem eſſe exiſtimatis, ut vobis hoc præſertim munus putem diutius poſſe debere? Quinam igitur, inquit ille, locus? an in media silva placet? eſt enim is maximè & opacus & frigidus. Sanè, inquit Craſſus: etenim eſt in eo loco ſedes huic noſtro non inopportuna ſermoni. Quum placuiſſet idem ceteris, in silvam venitur, & ibi magna cum audiendi exſpectatione conſiditur.

19. Tum Craſſus, Quum auctoritas, atque amicitia veſtra, tum Antonii facilitas eripuit, inquit, mihi in optima mea cauſa libertatem recuſandi: quamquam in partienda diſputatione noſtra, quum sibi de iis, quæ dici ab oratore oporteret, ſu-

Digitized by Google

meret; mihi autem relinqueret, ut explicarem quemadmodum illa ornari oporteret; ea divisit, quæ ſejuncta eſſe non posſunt. Nam quum omnis ex re, atque verbis conſtet oratio; neque verba ſedem habere poſſunt, si rem ſubtraxeris, neque res lumen, si verba ſemoveris.

20. Ac mihi quidem veteres illi, majus quiddam animo complexi, multò plus etiam vidiſſe videntur, quàm quantùm noſtrorum ingeniorum acies intueri poteſt: qui omnia hæc, quæ ſuprà & ſubter, unum eſſe, & unâ vi, atque unâ conſensione naturæ conſtricta eſſe dixerunt. Nullum eſt enim genus rerum, quod aut avulſum a ceteris per ſeipſum conſtare, aut, quo cetera si careant, vim ſuam atque æternitatem conſervare possint.

VI. Sed si hæc major eſſe ratio videtur, quàm ut hominum possit ſenſu aut cogitatione comprehendi, eſt etiam illa Platonis vera, & tibi, Catule, certè non inaudita vox, Omnem doctrinam harum ingenuarum & humanarum artium uno quodam ſocietatis vinculo contineri: ubi enim perſpecta vis eſt rationis ejus, quâ cauſæ rerum atque exitus cognoſcuntur, mirus quidam omnium quasi conſenſus doctrinarum, concentuſque reperitur.

22. Sed si hoc quoque videtur eſſe altius, quàm ut id nos humi ſtrati ſuſpicere

poſſimus, illud certè tamen, quod amplexi ſumus, quod profitemur, quod ſuſcepimus, noſſe & tenere debemus. Una eſt enim, quod & ego heſternâ die dixi, & aliquot locis antemeridiano ſermone ſignificavit Antonius, eloquentia, quaſcumque in oras diſputationis, regioneſve delata eſt.

23. Nam sive de cœli natura loquitur, sive de terræ, sive de divina vi, sive de humana; sive ex inferiore loco, sive ex æquo, sive ex ſuperiore; sive ut impellat homines, sive ut doceat, sive ut deterreat, sive ut concitet, sive ut reflectat, sive ut incendat, sive ut leniat; sive ad paucos, sive ad multos, sive inter alienos, sive cum ſuis, sive ſecum, rivis eſt diducta oratio, non fontibus: & quocumque ingreditur, eodem eſt inſtructu ornatuque comitata.

24. Sed quoniam oppreſſi jam ſumus opinionibus non modò vulgi, verùm etiam hominum leviter eruditorum, qui, quæ complecti tota nequeunt, hæc faciliùs divulſa & quasi diſcerpta contrectant; & qui, tamquam ab animo corpus, sic a ſententiis verba ſejungunt, quorum sine interitu fieri neutrum poteſt; non ſuſcipiam oratione meâ plus quàm mihi imponitur: tantùm significabo brevi, neque verborum ornatum inveniri poſſe non partitis expreſſiſque ſententiis, neque eſſe ullam ſenten-

Digitized by Google

tiam illuſtrem sine luce verborum. Sed priùs quàm illa conor attingere, quibus orationem ornari atque illuminari putem, proponam breviter, quid ſentiam de univerſo genere dicendi.

VII. Natura nulla eſt (ut mihi videtur) quæ non habeat in ſuo genere res complures dissimiles inter ſe, quæ tamen consimili laude dignentur. Nam & auribus multa percipimus, quæ, etsi nos vocibus delectant, tamen ita ſunt varia ſæpe, ut id, quod proximum audias, jucundissimum eſſe videatur: & oculis colliguntur pene innumerabiles voluptates, quæ nos ita capiunt, ut unum ſenſum dissimili genere delectent: & reliquos ſenſus voluptates oblectant diſpares, ut sit difficile judicium excellentis maximè ſuavitatis.

26. At hoc idem, quod eſt in naturis rerum, transferri poteſt etiam ad artes. Una fingendi eſt ars, in qua præſtantes fuerunt Myro, Polycletus, Lysippus, qui omnes inter ſe dissimiles fuerunt; ſed ita tamen, ut neminem ſui velis eſſe dissimilem. Una eſt ars ratioque picturæ, dissimillimique tamen inter ſe Zeuxis, Aglaophon, Apelles: neque eorum quiſquam eſt, cui quidquam in arte ſua deeſſe videatur. Et, si hoc in his quasi mutis artibus eſt mirandum, & tamen verum; quantò admirabilius in oratione atque in lingua? quæ quum in iiſdem

ſententiis verbiſque verſetur, ſummas habet dissimilitudines; non sic, ut alii vituperandi sint, ſed ut ii, quos conſtet eſſe laudandos, in diſpari tamen genere laudentur.

27. Atque id primùm in poëtis cerni licet, quibus eſt proxima cognatio cum oratoribus, quàm sint inter ſeſe Ennius, Pacuvius, Acciuſque dissimiles; quàm apud Græcos, Æſchylus, Sophocles, Euripides, quamquam omnibus par pene laus in dissimili ſcribendi genere tribuatur.

28. Adſpicite nunc eos homines, atque intuemini, quorum de facultate quærimus; quid intersit inter oratorum ſtudia atque naturas. Suavitatem Iſocrates, ſubtilitatem Lysias, acumen Hyperides, ſonitum Æſchines, vim Demoſthenes habuit. Quis eorum non egregius? tamen quis cujusquam nisi ſui similis? Gravitatem Africanus, lenitatem Lælius, aſperitatem Galba, profluens quiddam habuit Carbo & canorum. Quis horum non princeps temporibus illis fuit? & ſuo tamen quiſque in genere princeps.

VIII. Sed quid ego vetera conquiram, quum mihi liceat uti præſentibus exemplis atque vivis? Quid jucundius auribus noſtris umquam accidit hujus oratione Catuli? quæ eſt pura sic, ut Latinè loqui pene ſolus videatur: sic autem gravis, ut in singulari

Digitized by Google

dignitate omnis tamen adſit humanitas ac lepos. Quid multa ? iſtum audiens equidem ſic judicare ſoleo, quidquid aut addideris, aut mutaveris, aut detraxeris, vitioſius & deterius futurum.

30. Quid noſter hic Cæſar ? nonne novam quamdam rationem attulit orationis, & dicendi genus induxit propè ſingulare ? Quis umquam res, præter hunc, tragicas pene comicè, triſtes remiſsè, ſeveras hilarè, forenſes ſcenicâ propè venuſtate tractavit ; atque ita, ut neque jocus magnitudine rerum excluderetur, nec gravitas facetiis minueretur ?

31. Ecce præſentes duo propè æquales Sulpicius & Cotta : quid tam inter ſe diſsimile ? quid tam in ſuo genere præſtans ? Limatus alter & ſubtilis, rem explicans propriis aptiſque verbis, hæret in cauſa ſemper ; &, quid judici probandum ſit, quum acutissimè vidit, omiſsis ceteris argumentis, in eo mentem orationemque defigit. Sulpicius autem fortiſsimo quodam animi impetu, pleniſsimâ & maximâ voce, ſummâ contentione corporis, & dignitate motûs, verborum quoque eâ gravitate & copiâ eſt, ut unus ad dicendum inſtructiſsimus a natura eſſe videatur.

IX. Ad noſmetipſos jam revertor (quoniam ſic fuimus ſemper comparati, ut hominum ſermonibus quaſi in aliquod con-

Digitized by Google

tentionis judicium vocaremur) quid tam diſsimile, quàm ego in dicendo, & Antonius? quum ille is ſit orator, ut nihil eo poſsit eſſe præſtantius; ego autem, quamquam memet mei pœnitet, cum hoc maximè tamen in comparatione conjungar.

32. Videtiſne, genus hoc quod ſit Antonii? forte, vehemens, commotum in agendo, præmunitum, & ex omni parte cauſæ ſeptum, acre, acutum, enucleatum, in unaquaque re commorans, honeſtè cedens, acriter inſequens, terrens, ſupplicans, ſummâ orationis varietate, nullâ noſtrarum aurium ſatietate.

33. Nos autem, quicumque in dicendo ſumus (quoniam eſſe aliquo in numero vobis videmur) certè tamen ab hujus multùm genere diſtamus; quod quale ſit, non eſt meum dicere, propterea quòd minimè quiſque ſibi notus eſt, & difficillimè de ſe quiſque ſentit: ſed tamen diſsimilitudo intelligi poteſt, & ex motûs mei mediocritate, & ex eo, quòd, quibus veſtigiis primùm inſtiti, in iis ferè ſoleo perorare; & quòd aliquantò me major in verbis, & in ſententiis eligendis, quàm eum, labor & cura torquet, verentem, ne, ſi paulò obſoletior fuerit oratio, non digna exſpectatione & ſilentio fuiſſe videatur.

34. Quòd ſi in nobis, qui adſumus, tantæ diſsimilitudines, tam certæ res cujuſ-

que propriæ, & in ea varietate ferè melius a deteriore, facultate magis, quàm genere diſtinguitur; atque omne laudatur, quod in ſuo genere perfectum eſt: quid cenſetis, si omnes, qui ubique ſunt, aut fuerunt oratores, amplecti voluerimus? nonne fore, ut, quot oratores, totidem pene reperiantur genera dicendi? Ex qua mea diſputatione forsitan occurrat illud, si pene innumerabiles sint quasi formæ figuræque dicendi, ſpecie diſpares, genere laudabiles; non poſſe ea, quæ inter ſe diſcrepant, iiſdem præceptis, atque in una inſtitutione formari.

35. Quod non eſt ita: diligentissiméque hoc eſt eis, qui inſtituunt aliquos, atque erudiunt, videndum, quò ſua quemque natura maximè ferre videatur. Etenim videmus, ex eodem quasi ludo ſummorum in ſuo cujuſque genere artificum & magiſtrorum exiſſe diſcipulos dissimiles inter ſe, attamen laudandos, quum ad cujuſque naturam inſtitutio doctoris accommodaretur.

36. Cujus eſt vel maximè insigne illud exemplum (ut ceteras artes omittamus) quod dicebat Iſocrates, doctor singularis, *se calcaribus in Ephoro, contrà autem in Theopompo frenis uti ſolere.* Alterum enim exſultantem verborum audaciâ reprimebat, alterum cunctantem, & quasi verecundantem incitabat. Neque eos similes

Digitized by Google

effecit inter ſe, ſed tantùm alteri affinxit, de altero limavit, ut id conformaret in utroque, quod utriuſque natura pateretur.

X. Hæc eò mihi prædicenda fuerunt, ut, si non omnia, quæ proponerentur a me, ad omnium veſtrûm ſtudium, & ad genus id, quod quiſque veſtrûm in dicendo probaret, adhæreſcerent, id a me genus exprimi ſentiretis, quod maximè mihi ipsi probaretur. Ergo hæc & agenda ſunt ab oratore, quæ explicavit Antonius, & dicenda quodam modo. Quinam igitur dicendi eſt modus melior (nam de actione pòſt videro) quàm ut Latinè, ut planè, ut ornatè, ut ad id, quodcumque agetur, aptè, congruenterque dicamus.

38. Atque eorum quidem, quæ duo prima dixi, rationem non arbitror exſpectari a me, puri, dilucidique ſermonis. Neque enim conamur docere eum dicere, qui loqui neſciat: nec ſperare, qui Latinè non possit, hunc ornatè eſſe dicturum: neque verò, qui non dicat, quod intelligamus, hunc poſſe, quod admiremur, dicere. Linquamus igitur hæc, quæ cognitionem habent facilem, uſum neceſſarium: nam alterum traditur litteris, doctrinâque puerili; alterum adhibetur ob eam cauſam, ut intelligatur, quid quiſque dicat: quod videmus ita eſſe neceſſarium, ut tamen eò minus nihil eſſe possit.

Digitized by Google

39. Sed omnis loquendi elegantia, quamquam expolitur ſcientiâ litterarum, tamen augetur legendis oratoribus & poëtis: ſunt enim illi veteres, qui ornare nondum poterant ea, quæ dicebant, omnes propè præclarè locuti; quorum ſermone aſſuefacti qui erunt, ne cupientes quidem poterunt loqui, nisi Latinè. Neque tamen erit utendum verbis iis, quibus jam conſuetudo nostra non utitur, nisi quando ornandi cauſâ, parcè, quod oſtendam: ſed usitatis ita poterit uti, lectiſſimis ut utatur, is, qui in veteribus erit ſcriptis ſtudiosè & multùm volutatus.

XI. Atque, ut Latinè loquamur, non ſolùm videndum eſt, ut & verba efferamus ea, quæ nemo jure reprehendat; & ea sic & casibus, & temporibus, & genere, & numero conſervemus, ut ne quid perturbatum, ac diſcrepans, aut præpoſterum sit; ſed etiam lingua, & ſpiritus, & vocis ſonus eſt ipſe moderandus.

41. Nolo exprimi litteras putidiùs, nolo obſcurari negligentiùs: nolo verba exiliter exanimata exire, nolo inflata & quasi anhelata graviùs: nam de voce nondum ea dico, quæ ſunt actionis; ſed hoc, quod mihi cum ſermone quasi conjunctum videtur. Sunt enim certa vitia, quæ nemo eſt, quin effugere cupiat; mollis vox, ut muliebris, aut quasi extra modum abſona atque abſurda.

Digitized by Google

42. Eſt autem vitium, quod nonnulli de induſtria conſectantur: ruſtica vox & agreſtis quoſdam delectat, quò magis antiquitatem, si ita ſonet, eorum ſermo retinere videatur; ut tuus, Catule, ſodalis, L. Cotta, gaudere mihi videtur gravitate linguæ, ſonoque vocis agreſti, & illud quod loquitur, priſcum viſum iri putat, si planè fuerit ruſticanum. Me autem tuus ſonus, & ſuavitas iſta delectat; omitto verborum, quamquam eſt caput; verùm id affert ratio, docent litteræ, confirmat conſuetudo & legendi, & loquendi. Sed hanc dico ſuavitatem, quæ exit ex ore: quæ quidem, ut apud Græcos, Atticorum, sic in Latino ſermone, hujus eſt urbis maximè propria.

43. Athenis jam diu doctrina ipſorum Atheniensium interiit, domicilium tantùm in illa urbe remanet ſtudiorum, quibus vacant cives, peregrini fruuntur, capti quodammodo nomine urbis & auctoritate: tamen eruditissimos homines Asiaticos quivis Atheniensis indoctus, non verbis, ſed ſono vocis, nec tam bene, quàm ſuaviter loquendo, facilè ſuperabit. Noſtri minùs ſtudent litteris, quàm Latini: tamen ex iſtis, quos noſtis, urbanis, in quibus minimùm eſt litterarum, nemo eſt quin litteratissimum togatorum omnium, Q. Valerium Soranum, lenitate vocis, atque

Digitized by Google

ipſo oris preſſu & ſono facilè vincat.

XII. Quare quum sit quædam certa vox Romani generis urbiſque propria, in qua nihil offendi, nihil diſplicere, nihil animadverti possit, nihil ſonare aut olere peregrinum, hanc ſequamur: neque ſolùm ruſticam aſperitatem, ſed etiam peregrinam inſolentiam fugere diſcamus.

45. Equidem quum audio ſocrum meam Læliam (faciliùs enim mulieres incorruptam antiquitatem conſervant, quòd multorum ſermonis expertes ea tenent ſemper, quæ prima didicerunt) ſed eam sic audio, ut Plautum mihi, aut Nævium videar audire: ſono ipſo vocis ita recto & simplici eſt, ut nihil oſtentationis, aut imitationis afferre videatur: ex quo sic locutum eſſe ejus patrem judico, sic majores; non aſperè, ut ille, quem dixi, non vaſtè, non ruſticè, non hiulcè, ſed preſsè, & æquabiliter, & leniter. Quare Cotta noſter, cujus tu illa lata, Sulpici, nonnumquam imitaris, ut *iota* litteram tollas, & *e* pleniſſimum dicas, non mihi oratores antiquos, ſed meſſores videtur imitari.

46. Hìc quum arrisiſſet ipſe Sulpicius, Sic agam vobiſcum, inquit Craſſus, ut, quoniam me loqui voluiſtis, aliquid de veſtris vitiis audiatis. Utinam quidem! inquit ille: id enim ipſum volumus, idque si feceris, multa (ut arbitror) hìc hodie vitia ponemus.

Digitized by Google

47. At enim non sine meo periculo; Craſſus inquit, poſſum, Sulpici, te reprehendere, quoniam Antonius mihi te simillimum dixit sibi videri. Tum ille, Tum quod monuit idem, ut ea, quæ in quoque maxima eſſent, imitaremur; ex quo vereor, ne nihil sim tui, nisi ſupplosionem pedis imitatus, & pauca quædam verba, & aliquem, si fortè, motum. Ergo iſta, inquit Craſſus, quæ habes a me, non reprehendo, ne meipſum irrideam: ſunt autem ea multò & plura, & majora, quàm dicis. Quæ autem ſunt aut tua planè, aut imitatione ex aliquo expreſſa, de iis te, si quis me fortè locus admonuerit, commonebo.

XIII. Prætereamus igitur præcepta Latinè loquendi, quæ puerilis doctrina tradit, & ſubtilior cognitio ac ratio litterarum alit, aut conſuetudo ſermonis quotidiani ac domeſtici; libri confirmant, & lectio veterum oratorum, & poëtarum. Neque verò in illo altero diutius commoremur, ut diſputemus, quibus rebus aſſequi possimus, ut ea, quæ dicamus, intelligantur.

49. Latinè ſcilicet dicendo, verbis usitatis, ac propriè demonſtrantibus ea, quæ significari ac declarari volemus, sine ambiguo verbo, aut ſermone, non nimis longâ continuatione verborum, non valde

Digitized by Google

productis iis, quæ similitudinis causâ ex aliis rebus transferuntur, non diſcerptis ſententiis, non præpoſteris temporibus, non confusis perſonis, non perturbato ordine. Quid multa? tam facilis eſt tota res, ut mihi permirum ſæpe videatur, quum difficiliùs intelligatur, quid patronus velit dicere, quàm si ipſe ille, qui patronum adhibet, de re ſua diceret.

50. Iſti enim, qui ad nos cauſas deferunt, ita nos plerumque ipsi docent, ut non desideres planiùs dici. Eaſdem res autem simul ac Fufius, aut veſter æqualis Pomponius, agere cœpit, non æquè, quid dicant, nisi admodum attendi, intelligo; ita confuſa eſt oratio, ita perturbata, nihil ut sit primum, nihil ut ſecundum: tantaque inſolentia ac turba verborum, ut oratio, quæ lumen adhibere rebus debet, ea obſcuritatem & tenebras afferat, atque ut quodammodo ipsi sibi in dicendo obſtrepere videantur. Verùm, si placet, quoniam hæc ſatis ſpero, vobis quidem certè majoribus, moleſta & putida videri, ad reliqua aliquantò odiosiora pergamus.

XIV. Atqui vides, inquit Antonius, quum alias res agamus, quàm te inviti audiamus, qui adduci poſſumus (de me enim conjicio) relictis ut rebus omnibus te ſectemur, te audiamus: ita de horridis rebus nitida, de jejunis plena, de pervulgatis nova quædam eſt oratio tua.

Digitized by Google

52. Faciles enim, inquit, Antoni, partes eæ fuerunt duæ, quas modò percurri, vel potiùs pene præterii, Latinè loquendi, planéque dicendi : reliquæ ſunt magnæ, implicatæ, variæ, graves, quibus omnis admiratio ingenii, omnis laus eloquentiæ continetur. Nemo enim umquam eſt oratorem, quòd Latinè loqueretur, admiratus : si eſt aliter, irrident ; neque eum oratorem tantummodo, ſed hominem non putant. Nemo extulit eum verbis, qui ita dixiſſet, ut, qui adeſſent, intelligerent quid diceret ; ſed contempsit eum, qui minùs id facere potuiſſet.

53. In quo igitur homines exhorreſcunt ? quem ſtupefacti dicentem intuentur ? in quo exclamant ? quem deum, ut ita dicam, inter homines putant ? qui diſtinctè, qui explicatè, qui abundanter, qui illuminatè & rebus, & verbis dicunt, & in ipſa oratione quasi quemdam numerum verſumque conficiunt ; id eſt, quod dico, ornatè. Qui idem ita moderantur, ut perſonarum dignitates ferunt, ii ſunt in eo genere laudandi laudis, quod ego aptum & congruens nomino.

54. Qui ita dicerent, eos negavit adhuc ſe vidiſſe Antonius, & iis hoc nomen dixit eloquentiæ ſolis eſſe tribuendum. Quare omnes iſtos, me auctore, deridete atque contemnite, qui ſe horum, qui nunc ita appellantur,

Digitized by Google

appellantur, rhetorum præceptis omnem oratorum vim complexos eſſe arbitrantur; neque adhuc quam perſonam teneant, aut quid profiteantur, intelligere potuerunt. Verùm enim oratori, quæ ſunt in hominum vita (quandoquidem in ea verſatur orator, atque ea eſt ei ſubjecta materies) omnia quæſita, audita, lecta, diſputata, tractata, agitata eſſe debent.

55. Eſt enim eloquentia una quædam de ſummis virtutibus; quamquam ſunt omnes virtutes æquales & pares, ſed tamen eſt ſpecies alia magis aliâ formoſa & illuſtris: ſicut hæc vis, quæ ſcientiam complexa rerum, ſenſa mentis, & consilia, sic verbis explicat, ut eos, qui audiunt, quocumque incubuerit, poſſit impellere; quæ quò major eſt vis, hòc eſt magis probitate jungenda, ſummâque prudentiâ: quarum virtutum expertibus si dicendi copiam tradiderimus, non eos quidem oratores effecerimus, ſed furentibus quædam arma dederimus.

XV. Hanc, inquam, cogitandi pronuntiandique rationem, vimque dicendi, veteres Græci ſapientiam nominabant. Hinc illi Lycurgi, hinc Pittaci, hinc Solones; atque ab hac similitudine Coruncanii noſtri, Fabricii, Catones, Scipiones fuerunt, non tam fortaſſe docti, ſed impetu mentis simili & voluntate. Eâdem

Digitized by Google

autem alii prudentiâ, ſed conſilio ad vitæ ſtudia diſpari, quietem atque otium ſecuti, ut Pythagoras, Democritus, Anaxagoras, a regendis civitatibus totos ſe ad cognitionem rerum tranſtulerunt: quæ vita propter tranquillitatem, & propter ipsius ſcientiæ ſuavitatem, quâ nihil eſt hominibus jucundius, plures, quàm utile fuit rebus publicis, delectavit.

57. Itaque, ut ei ſtudio ſe excellentissimis ingeniis homines dediderunt, ex ea ſumma facultate vacui ac liberi temporis, multò plura, quàm erat neceſſe, doctissimi homines, otio nimio, & ingeniis uberrimis affluentes, curanda ſibi eſſe, ac quærenda, & inveſtiganda duxerunt. Nam vetus quidem illa doctrina eadem videtur & rectè faciendi, & bene dicendi magiſtra; neque disjuncti doctores, ſed iidem erant vivendi præceptores, atque dicendi: ut ille apud Homerum Phœnix, qui ſe a Peleo patre Achilli juveni comitem eſſe datum dicit ad bellum, ut illum efficeret *oratorem verborum, actoremque rerum.*

58. Sed ut homines labore assiduo & quotidiano aſſueti, quum tempeſtatis cauſâ opere prohibentur, ad pilam ſe, aut ad teſſeras conferunt, aut etiam novum ſibi ipsi aliquem excogitant in otio ludum: sic illi a negotiis publicis, tamquam ab opere, aut temporibus excluſi, aut voluntate ſuâ

Digitized by Google

feriati, totos ſe alii ad poëtas, alii ad geometras, alii ad muſicos contulerunt, alii etiam, ut dialectici, novum ſibi ipsi ſtudium ludumque pepererunt, atque in iis artibus, quæ repertæ ſunt, ut puerorum mentes ad humanitatem fingerentur atque virtutem, omne tempus atque ætates ſuas conſumpſerunt.

XVI. Sed quòd erant quidam, iique multi, qui aut in republica propter ancipitem, quæ non poteſt eſſe ſejuncta, faciendi, dicendique ſapientiam, florerent, ut Themiſtocles, ut Pericles, ut Theramenes; aut, qui minùs ipsi in republica verſarentur, ſed hujus tamen ejuſdem ſapientiæ doctores eſſent, ut Gorgias, Thraſymachus, Iſocrates: inventi ſunt, qui quum ipsi doctrinâ & ingeniis abundarent, a re autem civili, & a negotiis, animi quodam judicio, abhorrerent, hanc dicendi exercitationem exagitarent, atque contemnerent: quorum princeps Socrates fuit, is, qui omnium eruditorum teſtimonio, totiuſque judicio Græciæ, quum prudentiâ, & acumine, & venuſtate, & ſubtilitate, tum verò eloquentiâ, varietate, copiâ, quam ſe cumque in partem dediſſet, omnium fuit facilè princeps.

60. Hic iis, qui hæc, quæ nos nunc quærimus, tractarent, agerent, docerent, quum nomine appellarentur uno, quòd

Digitized by Google

omnis rerum optimarum cognitio, atque in iis exercitatio, *philoſophia* nominaretur, hoc commune nomen eripuit, ſapienterque ſentiendi, & ornatè dicendi ſcientiam, re cohærentes, diſputationibus ſuis ſeparavit: cujus ingenium, varioſque ſermones immortalitati ſcriptis ſuis Plato tradidit, quum ipſe litteram Socrates nullam reliquiſſet.

61. Hinc diſcidium illud exſtitit quaſi linguæ atque cordis, abſurdum ſanè, & inutile, & reprehèndendum, ut alii nos ſapere, alii dicere docerent. Nam, quum eſſent plures orti ferè a Socrate, quòd ex illius variis, & diverſis, & in omnem partem diffuſis diſputationibus alius aliud apprehenderat, proſeminatæ ſunt quaſi familiæ diſſentientes inter ſe, & multùm disjunctæ & diſpares, quum tamen omnes ſe philoſophi Socraticos & dici vellent, & eſſe arbitrarentur.

XVII. Ac primò ab ipſo Platone Ariſtoteles & Xenocrates; quorum alter Peripateticorum, alter Academiæ nomen obtinuit: deinde ab Antiſthène, qui patientiam & duritiam in Socraticò ſermone maximè adamarat, Cynici primùm, deinde Stoici: tum ab Ariſtippo, quem illæ magis voluptariæ diſputationes delectarant, Cyrenaica philoſophia manavit, quam ille, & ejus poſteri ſimpliciter defenderant; ii,

Digitized by Google

qui nunc voluptate omnia metiuntur, dum verecundiùs id agunt, nec dignitati ſatisfaciunt, quam non aſpernantur, nec voluptatem tuentur, quam amplexari volunt.

63. Fuerunt etiam alia genera philoſophorum, ferè qui ſe omnes Socraticos eſſe dicebant; Eretricorum, Herilliorum, Megaricorum, Pyrrhoneorum: ſed ea horum vi & diſputationibus ſunt jamdiu fracta & exſtincta. Ex illis autem, quæ remanent, ea philoſophia, quæ ſuſcepit patrocinium voluptatis, etsi cui vera videatur, procul abeſt tamen ab eo viro, quem quærimus, & quem auctorem publici conſilii & regendæ civitatis ducem, & ſententiæ, atque eloquentiæ principem, in ſenatu, in populo, in causis publicis eſſe volumus. Nec ulla tamen ei philoſophiæ fiet injuria a nobis: non enim repelletur inde, quò aggredi cupiet; ſed in hortulis quieſcet ſuis, ubi vult; ubi etiam recubans molliter & delicatè, nos avocat a roſtris, a judiciis, a curia, fortaſſe ſapienter, hac præſertim republicâ.

64. Verùm ego non quæro nunc, quæ sit philoſophia verissima, ſed quæ oratori conjuncta maximè. Quare iſtos sine ulla contumelia dimittamus: ſunt enim & boni viri, &, quoniam ſibi ita videntur, beati:

Digitized by Google

meum, clarissimum virum, qui illum a ſe adoleſcente Athenis, jam affectum ſenectute, multos dies auditum eſſe dicebat.

XIX. Hæc autem, ut ex Apennino fluminum, sic ex communi ſapientium jugo ſunt doctrinarum facta divortia, ut philoſophi, tamquam in ſuperum mare Ionium defluerent, Græcum quoddam & portuoſum; oratores autem in inferum hoc, Tuscum & barbarum, ſcopuloſum atque infeſtum, laberentur, in quo etiam ipſe Ulyſſes erraſſet.

70. Quare si hac eloquentiâ, atque hoc oratore contenti ſumus, qui ſciat aut negare oportere, quod arguare, aut, si id non possis, tum oſtendere, quod is fecerit, qui insimuletur, aut rectè factum, aut alterius culpâ aut injuriâ, aut ex lege, aut non contra legem, aut imprudentiâ, aut neceſſariò; aut non eo nomine uſurpandum, quo arguatur; aut non ita agi, ut debuerit ac licuerit: &, si ſatis eſſe putatis, ea, quæ iſti ſcriptores artis docent, diſcere, quæ multò tamen ornatiùs, quàm ab illis dicuntur, & uberiùs explicavit Antonius; ſed, si his contenti eſtis, atque iis etiam, quæ dici voluiſtis a me: ex ingenti quodam oratorem, immenſoque campo in exiguum ſanè gyrum compellitis.

Digitized by Google

71. Sin veterem illum Periclem, aut hunc etiam, qui familiarior nobis propter ſcriptorum multitudinem eſt, Demoſthenem, ſequi vultis; &, si illam præclaram & eximiam ſpeciem oratoris perfecti, & pulchritudinem adamaſtis; aut vobis hæc Carneadia, aut illa Ariſtotelia vis comprehendenda eſt.

72. Namque, ut antè dixi, veteres illi usque ad Socratem, omnem omnium rerum, quæ ad mores hominum, quæ ad vitam, quæ ad virtutem, quæ ad rempublicam pertinebant, cognitionem & ſcientiam cum dicendi ratione jungebant: poſtea diſſociati, ut expoſui, a Socrate diſerti a doctis, & deinceps a Socraticis item omnibus, philoſophi eloquentiam deſpexerunt, oratores ſapientiam: neque quidquam ex alterius parte tetigerunt, nisi quod illi ab his, aut ab illis hi mutuarentur; ex quo promiſcuè haurirent, si manere in priſtina communione voluiſſent.

73. Sed, ut pontifices veteres, propter ſacrificiorum multitudinem, tres viros epulones eſſe voluerunt, quum eſſent ipsi a Numa, ut etiam illud ludorum epulare ſacrificium facerent, inſtituti: sic Socratici a ſe cauſarum actores, & a communi philoſophiæ nomine ſeparaverunt, quum veteres dicendi & intelligendi mirificam ſocietatem eſſe voluiſſent.

Digitized by Google

XX. Quæ quum ita ſint, pauluſum equidem de me deprecabor, & petam a vobis, ut ea, quæ dicam, non de memetipſo, ſed de oratore dicere putetis. Ego enim ſum is, qui, quum ſummo ſtudio patris in pueritia doctus eſſem, & in forum ingenii tantùm, quantùm ipſe ſentio, non tantùm quantùm forsitan vobis videar, detuliſſem, non possim dicere, me hæc, quæ nunc complector, perinde, ut dicam diſcenda eſſe, didiciſſe *: quippe qui omnium maturrimè ad publicas cauſas acceſſerim, annoſque natus unum & viginti nobilissimum hominem & eloquentissimum in judicium vocarim; cui diſciplina fuerit forum; magiſter, uſus & leges, & inſtituta populi Romani moſque majorum.

75. Paulùm sitiens iſtarum artium, de quibus loquor, guſtavi, quæſtor in Asia quum eſſem, æqualem ferè meum ex Academia rhetorem nactus, Metrodorum illum, de cujus memoria commemoravit Antonius; & inde decedens, Athenis; ubi ego diutius eſſem moratus, nisi Atheniensibus, quòd myſteria non referrent, ad quæ biduo ſeriùs veneram, ſuccenſuiſſem. Quare hoc, quòd complector tantam ſcientiam vimque doctrinæ, non modò non pro me, ſed contra me eſt potiùs (non enim, quid ego, ſed quid orator possit,

Digitized by Google

diſputo) atque hos omnes, qui artes rhetoricas exponunt, perridiculos. Scribunt enim de litium genere, & de principiis, & de narrationibus.

76. Illa vis autem eloquentiæ tanta eſt, ut omnium rerum, virtutum, officiorum, omniſque naturæ, quæ mores hominum, quæ animos, quæ vitam continet, originem, vim mutationeſque teneat; eadem mores, leges, jura deſcribat, rempublicam regat; omniaque ad quamcumque rem pertineant, ornatè, copioſéque dicat.

77. In quo genere nos quidem verſamur tantùm, quantùm poſſumus, quantùm ingenio, quantùm mediocri doctrinâ, quantùm uſu valemus: neque tamen iſtis, qui in una philoſophia quasi tabernaculum vitæ ſuæ collocarunt, multùm ſanè in diſputatione concedimus.

XXI. Quid enim meus familiaris C. Velleius afferre poteſt, quamobrem voluptas sit ſummum bonum, quod ego non copiosiùs possim vel tutari, si velim, vel refellere ex illis locis, quos expoſuit Antonius. hac dicendi exercitatione, in qua Velleius eſt rudis, unuſquiſque noſtrûm verſatus? Quid eſt, quod aut Sext. Pompeius, aut duo Balbi, aut meus amicus, qui cum Panætio vixit, M. Vigellius, de virtute, homines Stoici, possint dicere, quæ in diſputatione ego his debeam, aut veſtrûm quiſquam concedere?

Digitized by Google

79. Non eſt enim philoſophia ſimilis artium reliquarum. Nam quid faciat in geometria, qui non didicerit? quid in muſicis? aut taceat oportebit, aut ne ſanus quidem judicetur. Hæc verò, quæ ſunt in philoſophia, ingeniis eruuntur ad id, quod in quoque veriſimile eſt, eliciendum, acutis atque acribus, eaque exercitatâ oratione poliuntur. Hic, hic noſter vulgaris orator, si minùs erit doctus, attamen in dicendo exercitatus, hac ipſâ exercitatione communi, iſtos quidem noſtros verberabit, neque ſe ab iis contemni ac deſpici sinet.

80. Sin aliquis exſtiterit aliquando, qui Ariſtotelio more de omnibus rebus in utramque partem ſententiam possit dicere, & in omni cauſa duas contrarias orationes, præceptis illius cognitis, explicare, aut hoc Arcesilæ modo, & Carneadis, contra omne, quod propositum sit, diſſerat; quique ad eam rationem adjungat hunc rhetoricum uſum, moremque exercitationemque dicendi; is sit verus, is perfectus, is ſolus orator. Nam neque sine forensibus nervis ſatis vehemens & gravis, nec sine varietate doctrinæ ſatis politus & ſapiens eſſe orator poteſt.

81. Quare Coracem iſtum veſtrum patiamur nos quidem pullos ſuos excludere in nido, qui evolent, clamatores odiosi ac moleſti; Pamphilumque neſcio quem

ſinamus in inſulis tantam rem, tamquam pueriles delicias aliquas depingere: noſque ipſi hac tam exiguâ diſputatione heſterni & hodierni diei totum oratoris munus explicemus; dummodo illa res tanta ſit, ut omnibus philoſophorum libris, quos nemo rhetorum iſtorum umquam attigit, comprehenſa eſſe videatur.

XXII. Tum Catulus, Haudquaquam hercle, inquit, Craſſe, mirandum eſt, eſſe in te tantam dicendi vel vim, vel ſuavitatem, vel copiam; quem quidem antea naturâ rebar ita dicere, ut mihi non ſolùm orator ſummus, ſed etiam ſapientissimus homo viderere: nunc intelligo illa te ſemper etiam potiora duxiſſe, quæ ad ſapientiam ſpectarent, atque ex his hanc dicendi copiam fluxiſſe. Sed tamen, quum omnes gradus ætatis recordor tuæ, quumque vitam tuam, ac ſtudia conſidero; neque, quo tempore iſta didiceris, video; nec magnopere te iſtis ſtudiis, hominibus, libris, intelligo deditum; neque tamen poſſum ſtatuere, utrùm magis mirer, te illa, quæ mihi perſuades maxima eſſe adjumenta, potuiſſe in tuis tantis occupationibus perdiſcere; an, ſi non potueris, poſſe iſto modo dicere.

83. Hîc Craſſus, Hoc tibi, inquit, Catule, primùm perſuadeas velim, me non multò ſecus facere, quum de oratore diſ-

Q. Tuberonem : at ejus avunculum vix intelligeres id agere, quum ageret tamen, Africanum. Iſta diſcuntur facilè, si & tantùm ſumas, quantùm opus sit, & habeas qui docere fideliter possit, & ſcias etiam ipſe diſcere.

88. Sed si totâ vitâ nihil velis aliud agere, ipſa tractatio & quæſtio quotidie ex ſe gignit aliquid, quod cum desidioſa delectatione veſtiges : ita fit, ut agitatione rerum sit infinita cognitio. Facilis uſus doctrinam confirmet, mediocris opera tribuatur, memoria ſtudiumque permaneat. Libet autem ſemper diſcere, ut si velim ego talis optimè ludere, aut pilæ ſtudio tenear, etiam fortaſſe si aſſequi non possim : at alii, quia præclarè faciunt, vehementiùs, quàm cauſa poſtulat, delectantur ; ut Titius pilâ, Brulla talis.

89. Quare nihil eſt, quòd quiſquam magnitudinem artium ex eo, quòd ſenes diſcunt, pertimeſcat. Namque aut ſenes ad eas acceſſerunt ; aut uſque ad ſenectutem in ſtudiis detinentur ; aut ſunt tardissimi. Res quidem ſe meâ ſententiâ sic habet, ut, nisi quod quiſque citò potuerit, numquam omnino possit perdiſcere.

XXIV. Jam, jam, inquit Catulus, intelligo, Craſſe, quid dicas, & hercule aſſentior : ſatis video tibi homini ad per-

Digitized by Google

diſcendum acerrimo, ad ea cognoſcenda, quæ dicis, fuiſſe temporis. Pergiſne, inquit Craſſus, me, quæ dicam, de me, non de re putare dicere? Sed jam, si placet, ad inſtituta redeamus. Mihi verò, Catulus inquit, placet.

91. Tum Craſſus, Quorſum igitur hæc ſpectat, inquit, tam longa, & tam altè repetita oratio? hæ duæ partes, quæ mihi ſuperſunt, illuſtrandæ orationis, ac totius eloquentiæ cumulandæ, quarum altera dici poſtulat ornatè, altera aptè, hanc habent vim, ut sit quàm maximè jucunda, quàm maximè in ſenſus eorum, qui audiunt, influat, & quàm plurimis sit rebus inſtructa.

92. Inſtrumentum autem hoc forenſe, litigioſum, acre, tractum ex vulgi opinionibus, exiguum ſanè atque mendicum eſt: illud rurſus ipſum, quod tradunt iſti, qui profitentur ſe dicendi magiſtros, non multùm eſt majus, quàm illud vulgare ac forenſe. Apparatu nobis opus eſt, & rebus exquisitis undique, & collectis, arcessitis, comportatis, ut tibi, Cæſar, faciendum eſt ad annum; ut ego in ædilitate laboravi, quòd quotidianis & vernaculis rebus ſatisfacere me poſſe huic populo non putabam.

93. Verborum eligendorum, & collocandorum, & concludendorum facilis eſt

vel ratio, vel sine ratione, ipſa exercitatio. Rerum eſt silva magna, quam quum Græci jam non tenerent, ob eamque cauſam juventus noſtra dediſceret pene discendo, etiam Latini, si diis placet, hoc biennio magiſtri dicendi exſtiterunt: quos ego cenſor edicto meo ſuſtuleram, non quò (ut neſcio quos dicere aiebant) acui ingenia adoleſcentium nollem, ſed contrà ingenia obtundi nolui, corroborari impudentiam.

94. Nam apud Græcos, cuicuimodi eſſent, videbam tamen eſſe, præter hanc exercitationem linguæ, doctrinam aliquam, & humanitatem dignam ſcientiâ: hos verò novos magiſtros nihil intelligebam poſſe docere, nisi ut auderent; quod etiam cum bonis rebus conjunctum, per ſeipſum eſt magnopere fugiendum. Hoc quum unum traderetur, & quum impudentiæ ludus eſſet; putavi eſſe cenſoris, ne longiùs id ſerperet, providere.

95. Quamquam non hæc ita ſtatuo atque decerno, ut deſperem, Latinè ea, de quibus diſputavimus, tradi ac perpoliri: patitur enim & lingua noſtra, & natura rerum, veterem illam excellentemque prudentiam Græcorum, ad noſtrum uſum, moremque transferri: ſed hominibus opus eſt eruditis, qui adhuc in hoc quidem genere noſtri nulli fuerunt: sin quando

exſtiterint; etiam Græcis erunt antepo-nendi.

XXV. Ornatur igitur oratio genere primùm, & quasi colore quodam, & ſucco ſuo. Nam ut gravis, ut ſuavis, ut erudita sit, ut liberalis, ut admirabilis, ut polita, ut ſenſus, ut dolores habeat, quantùm opus sit, non eſt singulorum articulorum: in toto ſpectantur hæc corpore. Ut porrò conſperſa sit quasi verborum ſententiarumque floribus, id non debet eſſe fuſum æquabiliter per omnem orationem, ſed ita distinctum, ut sint quasi in ornatu diſpoſita quædam insignia & lumina.

97. Genus igitur dicendi eſt eligendum, quod maximè teneat eos, qui audiant, & quod non ſolùm delectet, ſed etiam sine ſatietate delectet. Non enim a me jam exſpectari puto, ut moneam, ut caveatis, ne exilis, ne inculta sit veſtra oratio, ne vulgaris, ne obſoleta: aliud quiddam majus, & ingenia me hortantur veſtra, & ætates.

98. Difficile enim dictu eſt, quænam cauſa sit, cur ea, quæ maximè ſenſus noſtros impellunt voluptate, & ſpecie primâ acerrimè commovent, ab iis celerrimè faſtidio quodam & ſatietate abalienemur. Quantò colorum pulchritudine & varietate floridiora ſunt in picturis novis pleraque, quàm in veteribus? quæ tamen, etiamsi

Digitized by Google

primo adſpectu nos ceperunt, diutius non delectant; quum iidem nos in antiquis tabulis illo ipſo horrido, obſoletoque teneamur. Quantò molliores ſunt, & delicatiores in cantu flexiones, & falſæ voculæ, quàm certæ & ſeveræ? quibus tamen non modò auſteri, ſed, si ſæpius fiunt, multitudo ipſa reclamat.

99. Licet hoc videre in reliquis ſensibus: unguentis minùs diu nos delectari, ſummâ & acerrimâ ſuavitate conditis, quàm his moderatis; &, magis laudari quod terram, quàm quod crocum olere videatur: in ipſo tactu eſſe modum & mollitudinis & lævitatis. Quin etiam guſtatus, qui eſt ſenſus ex omnibus maximè voluptarius, quique dulcitudine præter ceteros ſenſus commovetur, quàm citò id, quod valde dulce eſt, aſpernatur ac reſpuit? quis potione uti, aut cibo dulci diutius poteſt? quum utroque in genere ea, quæ leviter ſenſum voluptate moveant, facillimè fugiant ſatietatem.

100. Sic omnibus in rebus, voluptatibus maximis faſtidium finitimum eſt: quò hoc minùs in oratione miremur; in qua vel ex poëtis, vel ex oratoribus poſſumus judicare, concinnam, diſtinctam, ornatam, feſtivam, sine intermissione, sine reprehensione, sine varietate, quamvis claris sit coloribus picta vel poësis vel oratio,

Digitized by Google

non poſſe in delectatione eſſe diuturna. Atque eò citiùs in oratoris, aut in poëtæ cincinnis ac fuco offenditur, quòd ſenſus in nimia voluptate naturâ, non mente ſatiantur; in ſcriptis & in dictis non aurium ſolùm, ſed animi judicio etiam magis, infucata vitia noſcuntur.

XXVI. Quare, *benè*, & *præclarè*, quamvis nobis ſæpe dicatur; *bellè* & *feſtivè*, nimiùm ſæpe nolo. Quamquam illa ipſa exclamatio, *Non poteſt meliùs*, ſit velim crebra: ſed habeat tamen illa in dicendo admiratio, ac ſumma laus umbram aliquam & receſſum, quò magis id, quod erit illuminatum, exſtare, atque eminere videatur.

102. Numquam agit hunc verſum Roſcius eo geſtu, quo poteſt,

Nam ſapiens virtuti honorem præmium, haud prædam petit:

ſed abjicit prorſus, ut in proximos,

Ecquid video? ferro ſeptus poſſidet ſedes ſacras?

incidat, adſpiciat, admiretur, ſtupeſcat. Quid ille alter?

Quid petam præſidî?

quàm leniter? quàm remiſsè? quàm non actuosè? inſtat enim,

O pater, ô patria, ô Priami domus!

in quo tanta commoveri actio non poſſet,

Digitized by Google

si eſſet conſumpta ſuperiore motu, & exhauſta. Neque id actores priùs viderunt, quàm ipſi poëtæ, quàm denique illi etiam, qui fecerunt modos, a quibus utrisque ſummittitur aliquid, deinde augetur, extenuatur, inflatur, variatur, distinguitur.

103. Ita sit nobis igitur ornatus & ſuavis orator (nec tamen poteſt aliter eſſe) ut ſuavitatem habeat auſteram & ſolidam, non dulcem atque decoctam: nam ipſa ad ornandum præcepta quæ dantur, ejuſmodi ſunt, ut ea quamvis vitiosissimus orator explicare possit. Quare, ut antè dixi, primùm silva rerum, ac ſententiarum comparanda eſt, qua de parte dixit Antonius. Hæc formanda filo ipſo & genere orationis, illuminanda verbis, varianda ſententiis.

104. Summa autem laus eloquentiæ eſt, amplificare rem ornando, quod valet non ſolùm ad augendum aliquid & tollendum altiùs, dicendo, ſed etiam ad extenuandum atque abjiciendum.

XXVII. Id desideratur omnibus iis in locis, quos ad fidem orationis faciendam adhiberi dixit Antonius, vel quum explanamus aliquid, vel quum conciliamus animos, vel quum concitamus. Sed in hoc, quod poſtremum dixi, amplificatio poteſt plurimùm, eaque una laus oratoris eſt, &

Digitized by Google

propria maximè. Etiam major eſt illa exercitatio, quam extremo ſermone inſtruxit Antonius (primò rejiciebat) laudandi & vituperandi. Nihil eſt enim ad exaggerandam & amplificandam orationem accommodatius, quàm utrumque horum cumulatiſſimè facere poſſe.

106. Conſequentur etiam illi loci, qui quamquam proprii cauſarum, & inhærentes in earum nervis eſſe debent, tamen, quia de univerſa re tractari ſolent, *communes* a veteribus nominati ſunt: quorum partim habent vitiorum & peccatorum acrem quamdam cum amplificatione incuſationem, aut querelam, contra quam dici nihil ſolet, nec poteſt; ut in depeculatorem, in proditorem, in parricidam; quibus uti, confirmatis criminibus, oportet; aliter enim jejuni ſunt atque inanes.

107. Alii autem habent deprecationem, aut miſerationem: alii verò ancipites diſputationes, in quibus de univerſo genere in utramque partem diſſeri copiosè licet: quæ exercitatio nunc propria duarum philoſophiarum, de quibus antè dixi, putatur; apud antiquos erat eorum, a quibus omnis de rebus forenſibus dicendi ratio & copia petebatur. De virtute enim, de officio, de æquo & bono, de dignitate, utilitate, honore, ignominia, præmio, pœna, ſimilibuſque de rebus, in utramque

Digitized by Google

partem dicendi animos & vim & artem habere debemus.

108. Sed, quoniam de noſtra poſſeſſione depulſi, in parvo, & eo litigioſo, prædiolo relicti ſumus, & aliorum patroni, noſtra tenere, tuerique non potuimus; ab iis (quod indigniſſimum eſt) qui in noſtrum patrimonium irruperunt, quod opus eſt nobis mutuemur.

XXVIII. Dicunt igitur nunc quidem illi, qui ex particula parva urbis, ac loci, nomen habent, & Peripatetici philoſophi, aut Academici nominantur; olim autem, propter eximiam rerum maximarum ſcientiam, a Græcis politici philoſophi appellati, univerſarum rerum publicarum nomine vocabantur; omnem civilem orationem in horum alterutro genere verſari, aut definitâ controverſiâ certis temporibus ac reis, hoc modo, Placeatne a Carthaginienſibus captivos noſtros, redditis ſuis, recuperari; aut infinitè de univerſo genere quærentis, Quid omnino de captivo ſtatuendum ac ſentiendum ſit. Atque horum ſuperius illud genus, cauſam, aut controverſiam appellant, eamque tribus, lite, aut deliberatione, aut laudatione definiunt: hæc autem altera quæſtio infinita, & quaſi propoſita, conſultatio nominatur. Atque hactenus loquuntur.

110. Etiam hac inſtituendo diviſione utuntur,

utuntur, ſed ita, non ut jure aut judicio, ut denique recuperare amiſſam poſſeſſionem, ſed ut ex jure civili, ſurculo defringendo, uſurpare videantur. Nam illud alterum genus, quod eſt temporibus, locis, reis definitum, obtinent, atque idipſum laciniâ. Nunc enim apud Philonem, quem in Academia maximè vigere audio, etiam harum jam cauſarum cognitio, exercitatioque celebratur. Alterum verò tantummodo in prima arte tradenda nominant, & oratoris eſſe dicunt: ſed neque vim, neque naturam ejus, nec partes, nec genera proponunt; ut præteriri omnino fuerit ſatius, quàm attentatum deſeri: nunc enim inopiâ reticere intelliguntur, tum judicio viderentur.

XXIX. Omnis igitur res eamdem habet naturam ambigendi, de qua quæri & diſceptari poteſt, sive in infinitis conſultationibus diſceptatur, sive in iis causis, quæ in civitate, & in forensi diſceptatione verſantur; neque eſt ulla, quæ non aut ad cognoſcendi, aut ad agendi vim rationemque referatur.

112. Nam aut ipſa cognitio rei, ſcientiaque perquiritur, ut, Virtus ſuamne propter dignitatem, an propter fructus aliquos expetatur: aut agendi consilium exquiritur, ut, Sitne ſapienti capeſſenda respublica.

Digitized by Google

113. Cognitionis autem tres modi, conjectura, definitio, &, ut ita dicam, conſecutio. Nam, quid in re ſit, conjecturâ quæritur, ut illud, Sitne in humano genere ſapientia. Quam autem vim quæque res habeat, definitio explicat, ut, ſi quæratur, quid ſit ſapientia. Conſecutio autem tractatur, quum, quid quamque rem ſequatur, inquiritur, ut illud, Sitne aliquando mentiri boni viri.

114. Redeunt rurſus ad conjecturam, eamque in quatuor genera diſpertiunt. Nam aut quid ſit, quæritur, hoc modo; Naturane ſit jus inter homines, an opinionibus: aut, quæ ſit origo cujuſque rei; ut, quod ſit initium legum, aut rerum publicarum: aut cauſa & ratio; ut, ſi quæratur, cur doctiſſimi homines de maximis rebus diſſentiant: aut de immutatione; ut, ſi diſputetur, num interire virtus in homine, aut num in vitium poſſit converti.

115. Definitionis autem ſunt diſceptationes, aut, quum quæritur quid in communi mente quaſi impreſſum ſit; aut, ſi differatur, idne ſit jus, quod maximæ parti ſit utile: aut, quum quid cujuſque ſit proprium, exquiritur; ut ornatè dicere, propriumne ſit oratoris, an id etiam aliquis præterea poſſit: aut, quum res diſtribuitur in partes; ut, ſi quæratur, quot ſint ge-

Digitized by Google

nera rerum expetendarum; aut, ſintne tria, corporis, animi, externarumque rerum: aut, quum quæ forma, & quaſi naturalis nota cujuſque ſit, deſcribitur; ut, ſi quæratur avari ſpecies, ſeditioſi, glorioſi.

116. Conſecutionis autem duo prima quæſtionum genera ponuntur. Nam aut ſimplex eſt diſceptatio, ut, ſi diſſeratur, Expetendane ſit gloria: aut ex comparatione, Laus, an divitiæ magis expetendæ ſint. Simplicium autem ſunt tres modi: de expetendis fugiendiſve rebus, ut, Expetendine honores ſint, num fugienda paupertas: de æquo aut iniquo, Æquumne ſit ulciſci injurias etiam propinquorum: de honeſto aut turpi, ut hoc, Sitne honeſtum, gloriæ cauſâ mortem obire.

117. Comparationis autem duo ſunt modi: unus, quum, idemne ſit, an aliquid interſit, quæritur: ut *metuere*, & *vereri*: ut *rex*, & *tyrannus*: ut *aſſentator*, & *amicus*: alter, quum, quid præſtet aliud alii, quæritur: ut illud, Optimine cujuſque ſapientes, an populari laude ducantur. Atque eæ quidem diſceptationes, quæ ad cognitionem referuntur, ſic ferè a doctiſſimis hominibus deſcribuntur.

XXX. Quæ verò referuntur ad agendum, aut in officii diſceptatione verſantur, quo in genere, quid rectum faciendumque

Digitized by Google

sit, quæritur; cui loco omnis virtutum, & vitiorum eſt silva ſubjecta: aut in animorum aliqua permotione aut gignenda, aut ſedanda, tollendave tractantur. Huic generi ſubjectæ ſunt cohortationes, conſolationes, miſerationes, omniſque ad omnem animi motum & impulsio, &, si ita res feret, mitigatio.

119. Explicatis igitur his generibus ac modis diſceptationum omnium, nihil ſanè ad rem pertinet, si qua in re diſcrepavit ab Antonii divisione noſtra partitio: eadem enim ſunt membra in utriuſque diſputatione, ſed paulò ſecus a me, atque ab illo, partita ac diſtributa. Nunc ad reliqua progrediar, meque ad meum munus penſumque revocabo. Nam ex illis locis, quos expoſuit Antonius, omnia ſunt ad quæque genera quæſtionum argumenta ſumenda: ſed aliis generibus alii loci magis erunt apti; de quo non tam quia longum eſt, quàm quia perſpicuum, dici nihil eſt neceſſe.

120. Ornatissimæ ſunt igitur orationes eæ, quæ latissimè vagantur, & a privata ac singulari controversia ſe ad universi generis vim explicandam conferunt & convertunt, ut ii, qui audiant, naturâ, & genere, & universâ re cognitâ, de singulis reis, & criminibus, & litibus ſtatuere possint.

Digitized by Google

121. Hanc ad conſuetudinem exercitationis vos, adoleſcentes, eſt cohortatus Antonius, atque a minutis anguſtiſque concertationibus ad omnem vim, varietatemque vos diſſerendi traducendos putavit. Quare non eſt paucorum libellorum hoc munus, ut ii, qui ſcripſerunt de dicendi ratione, arbitrati ſunt, neque Tuſculani, atque hujus ambulationis antemeridianæ, aut noſtræ pomeridianæ ſeſſionis. Non enim solùm acuenda nobis, neque procudenda lingua eſt; ſed onerandum, complendumque pectus maximarum rerum & plurimarum ſuavitate, copiâ, varietate.

XXXI. Noſtra eſt enim (ſi modò nos oratores ſumus, ſi in civium diſceptationibus, ſi in periculis, ſi in deliberationibus publicis adhibendi auctores & principes ſumus) noſtra eſt, inquam, omnis iſta prudentiæ, doctrinæque poſſeſſio, in quam homines, quaſi caducam atque vacuam, abundantes otio, nobis occupatis, involaverunt; atque etiam aut irridentes oratorem, ut ille in Gorgia Socrates, cavillantur, aut aliquid de oratoris arte paucis præcipiunt libellis, eoſque *rhetoricos* inſcribunt; quaſi non illa ſint propria rhetorum, quæ ab iiſdem de juſtitia, de officio, de civitatibus inſtituendis & regendis, de omni vivendi, denique etiam de naturæ ratione dicuntur.

Digitized by Google

123. Quæ quoniam jam aliunde non poſſumus, ſumenda ſunt nobis ab iis ipsis, a quibus expilati ſumus, dummodo illa ad hanc civilem ſcientiam, quò pertinent, & quam intuentur, transferamus; neque (ut antè dixi) omnem teramus in his diſcendis rebus ætatem, ſed quum fontes viderimus, quos nisi qui celeriter cognorit, numquam cognoſcet omnino, tum, quotieſcumque opus erit, ex iis tantùm, quantùm res petet, hauriamus.

124. Nam neque tam eſt acris acies in naturis hominum & ingeniis, ut res tantas quiſquam, nisi monſtratas, possit videre; neque tanta tamen in rebus obſcuritas, ut eas non penitus acri vir ingenio cernat, si modò adſpexerit. In hoc igitur tanto tam immenſoque campo, quum liceat oratori vagari liberè, atque, ubicumque conſtiterit, consiſtere in ſuo, facilè ſuppeditat omnis apparatus, ornatuſque dicendi.

125. Rerum enim copia verborum copiam gignit: &, si eſt honeſtas in rebus ipsis, de quibus dicitur, exsiſtit ex rei natura quidam ſplendor in verbis. Sit modò is, qui dicet, aut ſcribet, inſtitutus liberaliter educatione doctrinâque puerili, & flagret ſtudio, & a natura adjuvetur, & in univerſorum generum infinitis diſceptationibus exercitatus; ornatissimos ſcriptores oratoreſque ad cognoſcendum imitan-

Digitized by Google

dumque delegerit; næ ille haud ſanè, quemadmodum verba ſtruat & illuminet, a magiſtris iſtis requiret: ita facilè in rerum abundantia ad orationis ornamenta sine duce, naturâ ipsâ, si modò eſt exercitata, labetur.

XXXII. Hîc Catulus, Dii immortales, inquit, quantam rerum varietatem, quantam vim, quantam copiam, Craſſe, complexus es, quantiſque ex anguſtiis oratorem educere auſus es, & in majorum ſuorum regno collocare! Namque illos veteres doctores, auctoreſque dicendi nullum genus diſputationis a ſe alienum putaſſe accepimus, ſemperque eſſe in omni orationis ratione verſatos.

127. Ex quibus Eleus Hippias, quum Olympiam veniſſet, maximâ illâ quinquennali celebritate ludorum, gloriatus eſt, cunctâ pene audiente Græciâ, nihil eſſe ulla in arte rerum omnium, quod ipſe neſciret: nec ſolùm has artes, quibus liberales doctrinæ atque ingenuæ continerentur, geometriam, muſicam, litterarum cognitionem, & poëtarum, atque illa, quæ de naturis rerum, quæ de hominum moribus, quæ de rebus publicis dicerentur: ſed annulum, quem haberet, pallium, quo amictus, ſoccos, quibus indutus eſſet, ſe ſuâ manu confeciſſe.

128. Scilicet nimis hic quidem eſt pro-

Digitized by Google

greſſus; ſed ex eo ipſo eſt conjectura facilis, quantùm ſibi illi ipsi oratores de præclarissimis artibus appetierint, qui ne ſordidiores quidem repudiarint. Quid de Prodico Ceo? quid de Thraſymacho Chalcedonio, de Protagora Abderita loquar? quorum unusquiſque plurimùm temporibus illis, etiam de natura rerum, & diſſeruit & ſcripsit.

129. Ipſe ille Leontinus Gorgias, quo patrono (ut Plato voluit) philoſopho ſuccubuit orator; qui aut non eſt victus umquam a Socrate, neque ſermo ille Platonis verus eſt; aut, si eſt victus, eloquentior videlicet fuit & diſertior Socrates, &, ut tu appellas, copioſior & melior orator: ſed hic in illo ipſo Platonis libro, de omni re, quæcumque in diſceptationem quæſtionemque vocaretur, ſe copiosissimè dicturum eſſe profitetur; iſque princeps ex omnibus auſus eſt in conventu poscere, qua de re quiſque vellet audire: cui tantus honos habitus eſt a Græcia, ſoli ut ex omnibus Delphis non inaurata ſtatua, ſed aurea ſtatueretur.

130. Atque ii, quos nominavi, multique præterea ſummi dicendi doctores uno tempore fuerunt: ex quibus intelligi poteſt, ita ſe rem habere, ut tu, Craſſe, dicis; oratoriſque nomen apud antiquos in Græcia, majore quadam vel copiâ, vel gloriâ floruiſſe.

Digitized by Google

131. Quò quidem magis dubito, tibine plus laudis, an Græcis vituperationis eſſe tribuendum ſtatuam: quum tu, in alia lingua ac moribus natus, occupatiſsima in civitate, vel privatorum negotiis pene omnibus, vel orbis terræ procuratione, ac ſummi imperii gubernatione diſtrictus, tantam vim rerum cognitionemque comprehenderis, eamque omnem cum ejus, qui conſilio & oratione in civitate valeat, ſcientia atque exercitatione ſociaris; illi nati in litteris, ardenteſque his ſtudiis, otio verò diffluentes, non modò nihil acquiſierint, ſed ne relictum quidem, & traditum, & ſuum conſervaverint.

XXXIII. Tum Craſſus, Non in hac, inquit, una, Catule, re, ſed in aliis etiam compluribus, diſtributione partium ac ſeparatione, magnitudines ſunt artium diminutæ. An tu exiſtimas, quum eſſet Hippocrates ille Cous, fuiſſe tum alios medicos, qui morbis, alios qui vulneribus, alios qui oculis mederentur? num geometriam Euclide aut Archimede, num muſicam Damone aut Ariſtoxeno, num ipſas litteras Ariſtophane aut Callimacho tractante, tam diſcerptas fuiſſe, ut nemo genus univerſum complecteretur, atque ut alius aliam ſibi partem, in qua elaboraret, ſeponeret?

133. Equidem ſæpe hoc audivi de patre

Digitized by Google

& de ſocero meo, noſtros quoque homines, qui excellere ſapientiæ gloriâ vellent, omnia, quæ quidem tum hæc civitas noſſet, ſolitos eſſe complecti. Meminerant illi Sex. Ælium, M'. verò Manilium nos etiam vidimus tranſverſo ambulantem foro; quod erat insigne, eum, qui id faceret, facere civibus omnibus consilii ſui copiam: ad quos olim & ita ambulantes, & in ſolio ſedentes domi, sic adibatur, non ſolùm ut de jure civili ad eos, verùm etiam de filia collocanda, de fundo emendo, de agro colendo, de omni denique aut officio aut negotio referretur.

134. Hæc fuit P. Crassi illius veteris, hæc T. Coruncanii, hæc proavi generi mei, Scipionis, prudentissimi hominis, ſapientia, qui omnes pontifices maximi fuerunt, ut ad eos de omnibus divinis atque humanis rebus referretur: iidemque & in ſenatu, & apud populum, & in causis amicorum, & domi & militiæ consilium ſuum fidemque præſtabant.

135. Quid enim M. Catoni, præter hanc politissimam doctrinam tranſmarinam atque adventitiam, defuit? num, quia jus civile didicerat, cauſas non dicebat? aut quia poterat dicere, juris ſcientiam negligebat? utroque in genere & laboravit, & præſtitit: num propter hanc ex privatorum negotiis collectam

Digitized by Google

gratiam tardior in republica capeſſenda fuit? nemo apud populum fortior, nemo melior ſenator; idem facilè optimus imperator: denique nihil in hac civitate temporibus illis ſciri diſcive potuit, quod ille non quum inveſtigarit & ſcierit, tum etiam conſcripſerit.

136. Nunc contrà plerique ad honores adipiſcendos, & ad rempublicam gerendam nudi veniunt atque inermes; nullâ cognitione rerum, nullâ ſcientiâ ornati. Sin aliquis excellit unus e multis, effert ſe, si unum aliquid affert, ut bellicam virtutem, aut uſum aliquem militarem; quæ ſanè nunc quidem obſoleverunt; aut juris ſcientiam, ne ejus quidem universi; nam pontificium, quod eſt conjunctum, nemo diſcit; aut eloquentiam, quam in clamore & in verborum curſu positam putant: omnium verò bonarum artium, denique virtutum ipſarum ſocietatem cognationemque non norunt.

XXXIV. Sed, ut ad Græcos referam orationem (quibus carere in hoc quidem ſermonis genere non poſſumus: nam ut virtutis a noſtris, sic doctrinæ ſunt ab illis exempla repetenda) ſeptem fuiſſe dicuntur uno tempore, qui ſapientes & haberentur & vocarentur. Hi omnes, præter Milesium Thalen, civitatibus ſuis præfuerunt. Quis doctior iiſdem illis temporibus,

Digitized by Google

aut cujus eloquentia litteris inſtructior fuiſſe traditur, quàm Piſiſtrati? qui primus Homeri libros, confuſos antea, sic diſpoſuiſſe dicitur, ut nunc habemus. Non fuit ille quidem civibus ſuis utilis, ſed ita eloquentiâ floruit, ut litteris doctrinâque præſtaret.

138. Quid Pericles? de cujus dicendi copia sic accepimus, ut, quum contra voluntatem Athenienſium loqueretur pro ſalute patriæ ſeveriùs, tamen id ipſum, quod ille contra populares homines diceret, populare omnibus & jucundum videretur: cujus in labris veteres comici, etiam quum illi maledicerent (quod tum Athenis fieri licebat) leporem habitaſſe dixerunt; tantamque in eo vim fuiſſe, ut in eorum mentibus, qui audiſſent, quasi aculeos quosdam relinqueret. At hunc non clamator aliquis ad clepſydram latrare docuerat, ſed, ut accepimus, Clazomenius ille Anaxagoras, vir ſummus in maximarum rerum ſcientia. Itaque hic doctrinâ, consilio, eloquentiâ excellens, quadraginta annos præfuit Athenis & urbanis eodem tempore, & bellicis rebus.

139. Quid Critias? quid Alcibiades? civitatibus ſuis quidem non boni, ſed certè docti atque eloquentes, nonne Socraticis erant diſputationibus eruditi? Quis Dionem Syracusium doctrinis omnibus expor-

Digitized by Google

livit? non Plato? atque eum idem ille non linguæ ſolùm, verùm etiam animi ac virtutis magiſter, ad liberandam patriam impulit, inſtruxit, armavit. Aliiſne igitur artibus hunc Dionem inſtituit Plato; aliis Iſocrates clariſsimum virum Timotheum, Cononis, præſtantiſsimi imperatoris, filium, ſummum ipſum imperatorem, hominemque doctiſsimum? aut aliis Pythagoreus ille Lysis Thebanum Epaminondam, haud ſcio an ſummum virum unum omnis Græciæ? aut Xenophon Ageſilaum? aut Philolaum Archytas Tarentinus? aut ipſe Pythagoras totam illam veterem Italiæ Græciam, quæ quondam magna vocitata eſt? Equidem non arbitror.

XXXV. Sic enim video, unam quamdam omnium rerum, quæ eſſent homine erudito dignæ, atque eo, qui in republica vellet excellere, fuiſſe doctrinam: quam qui accepiſſent, si iidem ingenio ad pronuntiandum valuiſſent, & ſe ad dicendum quoque, non repugnante naturâ, dediſſent, eloquentiâ præſtitiſſe.

141. Itaque ipſe Ariſtoteles, quum florere Iſocratem nobilitate diſcipulorum videret, quòd ipſe ſuas diſputationes a cauſis forensibus & civilibus ad inanem ſermonis elegantiam tranſtuliſſet, mutavit repentè totam formam propè diſciplinæ ſuæ, verſumque quemdam Philoctetæ paulò

Digitized by Google

ſecus dixit. Ille enim *turpe* sibi ait *eſſe tacere, quum barbaros;* hic autem, *quum Iſocratem pateretur dicere.* Itaque ornavit & illuſtravit doctrinam illam omnem; rerumque cognitionem cum orationis exercitatione conjunxit. Neque verò hoc fugit ſapientissimum regem, Philippum, qui hunc Alexandro filio doctorem acciverit, a quo eodem ille & agendi acciperet præcepta, & loquendi.

142. Nunc sive qui volet, eum philoſophum, qui copiam nobis rerum, orationiſque tradat, per me appellet oratorem licet; sive hunc oratorem, quem ego dico ſapientiam junctam habere eloquentiæ, philoſophum appellare malit, non impediam: dummodo hoc conſtet, neque infantiam ejus, qui rem norit, ſed eam explicare dicendo non queat; neque inſcientiam illius, cui res non ſuppetat, verba non desint, eſſe laudandam: quorum si alterum sit optandum, malim equidem indiſertam prudentiam, quàm ſtultitiam loquacem.

143. Sin quærimus, quid unum excellat ex omnibus, docto oratori palma danda eſt: quem si patiuntur eumdem eſſe philoſophum, ſublata controversia eſt: sin eos disjungent; hòc erunt inferiores, quòd in oratore perfecto ineſt illorum omnis ſcientia, in philoſophorum autem cognitione

Digitized by Google

non continuò ineſt eloquentia, quæ quamvis contemnatur ab eis, neceſſe eſt tamen aliquem cumulum illorum artibus afferre videatur. Hæc quum Craſſus dixiſſet, paramper & ipſe conticuit, & ceteris ſilentium fuit.

XXXVI. Tum Cotta, Equidem, inquit, Craſſe, non poſſum queri, quòd mihi videare aliud quiddam, & non id, quod ſuſceperis, diſputaſſe: plus enim aliquantò attuliſti, quàm tibi eſſet tributum a nobis ac denuntiatum. Sed certè & hæ partes fuerunt tuæ, de illuſtranda oratione ut diceres, & eras ipſe jam ingreſſus, atque in quatuor partes omnem orationis laudem deſcripſeras: quumque de duabus primis nobis quidem ſatis, ſed, ut ipſe dicebas, celeriter, exiguéque dixiſſes, duas tibi reliquas feceras; quemadmodum primùm ornatè, deinde etiam aptè diceremus.

145. Quò quum ingreſſus eſſes, repentè te quaſi quidam æſtus ingenii tui procul a terra abripuit, atque in altum a conſpectu pene omnium abſtraxit: omnem enim rerum ſcientiam complexus, non tu quidem eam nobis tradidiſti (neque enim fuit tam exigui temporis) ſed, apud hos quid profeceris, neſcio; me quidem in Academiam totum compuliſti: in qua velim ſit illud, quod ſæpe poſuiſti, ut non neceſſe ſit con-

Digitized by Google

ſumere ætatem, atque ut poſſit is illa omnia cernere, qui tantummodo adſpexerit: ſed, etiam si eſt aliquantò ſpissius, aut si ego ſum tardior, profectò numquam conquieſcam, neque defatigabor antè, quàm illorum ancipites vias rationeſque & pro omnibus, & contra omnia diſputandi, perſpexero.

146. Tum Cæſar, Unum, inquit, me ex tuo ſermone maximè, Craſſe, commovit, quòd eum negaſti, qui non citò quid didiciſſet, umquam omnino poſſe perdiscere: ut mihi non sit difficile periclitari, & aut ſtatim percipere iſta, quæ tu verbis ad cœlum extuliſti; aut, si non potuerim, tempus non perdere, quum tamen his noſtris possim eſſe contentus.

147. Hîc Sulpicius, Ego verò, inquit, Craſſe, neque Ariſtotelem iſtum, neque Carneadem, nec philoſophorum quemquam desidero; vel me licet exiſtimes desperare poſſe iſta perdiſcere, vel, id quod facio, contemnere: mihi rerum forensium, & communium vulgaris hæc cognitio ſatis magna eſt ad eam, quam ſpecto, eloquentiam; ex qua ipſa tamen permulta neſcio: quæ tum denique, quum cauſa aliqua, quæ a me dicenda eſt, desiderat, quæro. Quamobrem, nisi fortè es jam defeſſus, &, si tibi non graves ſumus, refer ad illa te, quæ ad ipsius orationis laudem

Digitized by Google

ſplendoremque pertinent : quæ ego ex te audire volui, non ut deſperarem me eloquentiam conſequi poſſe, ſed ut aliquid addiſcerem.

XXXVII. Tum Craſſus, Pervulgatas res requiris, inquit, & tibi non incognitas, Sulpici : quis enim de iſto genere non docuit, non inſtituit, non etiam ſcriptum reliquit? Sed geram morem, & ea duntaxat, quæ mihi nota ſunt, breviter exponam tibi : cenſebo tamen ad eos, qui auctores & inventores ſunt harum ſanè minutarum rerum, revertendum.

149. Omnis igitur oratio conficitur ex verbis; quorum primùm nobis ratio simpliciter videnda eſt, deinde conjunctè: nam eſt quidam ornatus orationis, qui ex ſingulis verbis eſt; alius, qui ex continuatis, conjunctiſque conſtat. Ergo utemur verbis aut iis, propria quæ ſunt, & certa quasi vocabula rerum, pene unà nata cum rebus ipsis; aut iis, quæ transferuntur, & quasi alieno in loco collocantur; aut iis quæ novamus, & facimus ipsi.

150. In propriis eſt igitur verbis illa laus oratoris, ut abjecta atque obſoleta fugiat; lectis atque illuſtribus utatur, in quibus plenum quiddam & ſonans ineſſe videatur. Sed in hoc verborum genere propriorum delectus eſt quidam habendus, atque is

aurium quodam judicio ponderandus; in quo conſuetudo etiam bene loquendi valet plurimùm.

151. Etiam hoc, quod vulgò de oratoribus ab imperitis dici ſolet, *Bonis is verbis*, aut, *aliquis non bonis utitur*, non arte aliquâ perpenditur, ſed quodam quasi naturali ſenſu judicatur: in quo non magna laus eſt vitare vitium (quamquam id eſt magnum) verumtamen hoc quasi ſolum quoddam atque fundamentum eſt, verborum uſus & copia bonorum. Sed, quid ipſe ædificet orator, & in quo adjungat artem, id eſſe a nobis quærendum atque explicandum videtur.

XXXVIII. Tria ſunt igitur in verbo simplici, quæ orator afferat ad illuſtrandam atque exornandam orationem, aut inusitatum verbum, aut novatum, aut tranſlatum.

153. Inusitata ſunt priſca ferè ac vetuſta, & ab uſu quotidiani ſermonis jamdiu intermiſſa, quæ ſunt poëtarum licentiæ liberiora, quàm noſtræ: ſed tamen rarò habet etiam in oratione poëticum aliquod verbum dignitatem. Neque enim illud fugerim dicere, ut Cœlius, *Quâ tempeſtate Pœnus in Italiam venit*: nec *prolem*, aut *ſobolem*, aut *effari*, aut *nuncupari*: aut, ut tu ſoles, Catule, *non rebar*, aut *opinabar*: aut alia multa, quibus loco posi-

Digitized by Google

tis, grandior atque antiquior oratio ſæpe videri ſolet.

154. Novantur autem verba, quæ ab eo, qui dicit, ipſo gignuntur, ac fiunt: vel conjungendis verbis, ut hæc,

Tum pavor ſapientiam mihi omnem exanimato expectorat.

Num non vis hujus me verſutiloquas malitias?

Videtis enim & *verſutiloquas*, & *expectorat*, ex conjunctione facta eſſe verba, non nata. Vel ſæpe ſine conjunctione verba novantur, ut, *ille ſenius*; ut, *Dii genitales*; ut, *baccarum ubertate incurveſcere*.

155. Tertius ille modus transferendi verbi latè patet, quem neceſſitas genuit inopiâ coacta, & anguſtiis; pòſt autem delectatio, jucunditaſque celebravit: nam ut veſtis frigoris depellendi causâ reperta primò, pòſt adhiberi cœpta eſt ad ornatum etiam corporis & dignitatem; ſic verbi tranſlatio inſtituta eſt inopiæ causâ, frequentata delectationis. Nam *gemmare vites*, *luxuriem eſſe in herbis*, *lætas ſegetes*, etiam ruſtici dicunt. Quod enim declarari vix verbo proprio poteſt, id tranſlato quum eſt dictum, illuſtrat id, quod intelligi volumus, ejus rei, quam alieno verbo poſuimus, ſimilitudo.

156. Ergò hæ tranſlationes quaſi mu-

Digitized by Google

tuationes ſunt, quum, quod non habeas, aliunde ſumas. Illæ paulò audaciores, quæ non inopiam indicant, ſed orationi ſplendoris aliquid arceſſunt: quarum ego, quid vobis aut inveniendi rationem, aut genera ponam?

XXXIX. Similitudinis eſt ad verbum unum contracta brevitas, quod verbum in alieno loco, tamquam in ſuo, poſitum, si agnoſcitur, delectat: si ſimile nihil habet, repudiatur. Sed ea transferri oportet, quæ aut clariorem faciunt rem, ut illa omnia:

Inhorreſcit mare,
Tenebræ conduplicantur, noctiſque & nimbûm occæcat nigror,
Flamma inter nubes coruſcat, cœlum tonitru contremit,
Grando mixta imbri largifluo ſubita præcipitans cadit,
Undique omnes venti erumpunt, ſævi exsiſtunt turbines,
Fervit æſtu pelagus.

Omnia ferè, quò eſſent clariora, tranſlatis per ſimilitudinem verbis dicta ſunt.

158. Aut quò ſignificetur magis res tota, ſive facti alicujus, ſive conſilii; ut ille, qui occultantem conſultò, ne id, quod age-

Digitized by Google

retur, intelligi poſſet, duobus tranſlatis verbis similitudine ipſâ indicat:

Quandoquidem iſte circumveſtit dictis, ſepit ſedulò.

Nonnumquam etiam brevitas tranſlatione conficitur, ut illud, *Si telum manu fugit.* Imprudentia teli emissi breviùs propriis verbis exponi non potuit, quàm eſt uno significata tranſlato. Atque hoc in genere perſæpe mihi admirandum videtur, quid sit, quòd omnes tranſlatis & alienis magis delectantur verbis, quàm propriis & ſuis.

XL. Nam si res ſuum nomen & proprium vocabulum non habet, ut *pes* in navi, ut *nexum*, quod per libram agitur, ut in uxore *divortium;* necessitas cogit, quod non habeas, aliunde ſumere: ſed in ſuorum verborum maxima copia, tamen homines aliena multò magis, si ſunt ratione tranſlata, delectant.

160. Id accidere credo, vel quòd ingenii ſpecimen eſt quoddam, transilire ante pedes posita, & alia longè repetita ſumere: vel quòd is, qui audit, aliò ducitur cogitatione, neque tamen aberrat; quæ maxima eſt delectatio: vel quòd singulis verbis res, ac totum simile conficitur: vel quòd omnis tranſlatio, quæ quidem ſumpta ratione eſt, ad ſenſus ipſos admovetur, maximè oculorum, qui eſt ſenſus acerrimus.

Digitized by Google

161. Nam & *odor urbanitatis*, & *mollitudo humanitatis*, & *murmur maris*, & *dulcedo orationis*, ſunt ducta a ceteris ſenſibus. Illa verò oculorum multò acriora, quæ ponunt pene in conſpectu animi, quæ cernere & videre non poſſumus. Nihil eſt enim in rerum natura, cujus nos non in aliis rebus possimus uti vocabulo & nomine. Unde enim simile duci poteſt (poteſt autem ex omnibus) indidem verbum unum, quod similitudinem continet, tranſlatum, lumen affert orationi.

162. Quo in genere primùm fugienda eſt diſsimilitudo:

Cœli ingentes fornices.

Quamvis ſphæram in ſcenam (ut dicitur) attulerit Ennius, tamen in ſphæra fornicis similitudo non poteſt ineſſe.

Vive, Ulyſſes, dum licet,
Oculis poſtremum lumen radiatum rape.

Non dixit, *cape*; non, *pete*: haberet enim moram ſperantis diutius eſſe ſeſe victurum; ſed *rape*. Hoc verbum eſt ad id aptatum, quod antè dixerat, *dum licet*.

XLI. Deinde videndum eſt, ne longè simile sit ductum. *Syrtim patrimonii*, *ſcopulum* libentius dixerim; *Charybdim bonorum*, *voraginem* potiùs. Faciliùs enim ad

Digitized by Google

ea, quæ viſa, quàm ad illa, quæ audita ſunt, mentis oculi feruntur. Et, quoniam hæc vel ſumma laus eſt in verbis transferendis, ut ſenſum feriat id, quod tranſlatum sit, fugienda eſt omnis turpitudo earum rerum, ad quas eorum animos, qui audiunt, trahet similitudo.

164. Nolo dici morte Africani *caſtratam* eſſe rempublicam. Nolo *ſtercus curiæ* dici Glauciam: quamvis sit simile, tamen eſt in utroque deformis cogitatio similitudinis. Nolo eſſe aut majus, quàm res poſtulet, *tempeſtas comiſſationis:* aut minus, *comissatio tempeſtatis*. Nolo eſſe verbum angustius id, quod tranſlatum sit, quàm fuiſſet illud proprium ac ſuum;

Quidnam eſt, obſecro? quid te adiri abnutas?

Melius eſſet, *vetas*, *prohibes*, *abſterres*: quoniam ille dixerat,

Illico iſtic,

Ne contagio mea bonis, umbrave obsit.

165. Atque etiam, si vereare ne paulò durior tranſlatio eſſe videatur, mollienda eſt, præpoſito ſæpe verbo: ut, si olim M. Catone mortuo, *pupillum* ſenatum quis relictum diceret, paulò durius; sin, *ut ita dicam*, *pupillum*, aliquantò mitius. Etenim verecunda debet eſſe tranſlatio, ut deducta eſſe in alienum locum, non irruiſſe; atque

Digitized by Google

ut precariò, non vi, veniſſe videatur.

166. Modus autem nullus eſt florentior in ſingulis verbis, nec qui plus luminis afferat orationi. Nam illud, quod ex hoc genere profluit, non eſt in uno verbo tranſlato, ſed ex pluribus continuatis connectitur, ut aliud dicatur, aliud intelligendum ſit:

Neque me patiar iterum
Ad unum ſcopulum & telum claſſem Achivûm
offendere.

Atque illud,

Erras, erras: nam exſultantem te, & præſidentem tibi
Repriment validæ legum habenæ, atque imperii
inſiſtent jugo.

Sumptâ re ſimili, verba ejus rei propria deinceps in rem aliam, ut dixi, transferuntur.

XLII. Eſt hoc magnum ornamentum orationis, in quo obſcuritas fugienda eſt. Etenim ex hoc genere fiunt ea, quæ dicuntur ænigmata. Non eſt autem in verbo modus hic, ſed in oratione, id eſt, in continuatione verborum. Ne illa quidem traductio atque immutatio in verbo quamdam fabricationem habet, ſed in oratione,

Africa terribili tremit horrida terra tumultu.

Pro

Digitized by Google

Pro Afris eſt ſumpta Africa. Neque factum verbum eſt, ut,

Mare ſaxifragis undis:

neque tranſlatum, ut, *Mollitur mare:* ſed ornandi causâ proprium proprio commutatum,

Deſine, Roma, tuos hoſtes....

&, Teſtes ſunt campi magni....

Gravis eſt modus in ornatu orationis, & ſæpe ſumendus: ex quo genere hæc ſunt, *Martem belli eſſe communem; Cererem* pro frugibus; *Liberum* appellare pro vino; *Neptunum* pro mari; *curiam* pro ſenatu; *campum* pro comitiis; *togam* pro pace; *arma* ac *tela* pro bello.

168. Quo item in genere & virtutes, & vitia pro ipsis, in quibus illa ſunt, appellantur: *Luxuries* quam in domum irrupit; &, Quò *avaritia* penetravit; aut *Fides* valuit, *Juſtitia* confecit. Videtis profectò genus hoc totum, quum inflexo commutatoque verbo res eadem enuntiatur ornatiùs: cui ſunt finitima illa minùs ornata, ſed tamen non ignoranda, quum intelligi volumus aliquid, aut ex parte totum, ut, pro ædificiis quum *parietes*, aut *tecta* dicimus: aut ex toto partem, ut,

Digitized by Google

quum unam turmam, *equitatum populi Romani* dicimus: aut ex uno plures,

At Romanus homo, tamenetsi res bene geſta eſt,
Corde ſuo trepidat:

aut quum ex pluribus intelligitur unum,

Nos ſumu' Romani, qui fuimus antè Rudini:

aut quocumque modo non ut dictum eſt, in eo genere intelligitur, ſed ut ſenſum eſt.

XLIII. Abutimur ſæpe etiam verbo non tam eleganter, quàm in transferendo; ſed etiam si licentiùs, tamen interdum non impudenter: ut quum *grandem orationem* pro magna, *minutum animum* pro parvo dicimus. Verùm illa videtiſne eſſe non verbi, ſed orationis, quæ ex pluribus, ut expoſui, tranſlationibus connexa ſunt? Hæc autem, quæ aut immutata eſſe dixi, aut aliter intelligenda, ac dicerentur, ſunt tranſlata quodam modo.

170. Ita fit, ut omnis ſingulorum verborum virtus atque laus tribus exsiſtat ex rebus, si aut vetuſtum verbum sit, quod tamen conſuetudo ferre possit: aut factum vel conjunctione, vel novitate, in quo itém eſt auribus conſuetudinique parcendum: aut tranſlatum, quod maximè tamquam ſtellis quibuſdam notat, & illuminat orationem.

Digitized by Google

171. Sequitur continuatio verborum, quæ duas res maximè, collocationem primùm, deinde modum quemdam formamque desiderat. Collocationis eſt componere & ſtruere verba sic, ut neve aſper eorum concurſus, neve hiulcus sit, ſed quodam modo coagmentatus & lævis. In quo lepidè ſoceri mei personâ lusit is, qui elegantissimè id facere potuit, Lucilius,

Quàm lepidè lexeis compoſtæ! ut teſſerulæ omnes
Endo pavimento, atque emblemate vermiculato.

Quæ quum dixiſſet in Albucium illudens, ne a me quidem abſtinuit,

Craſſum habeo generum, ne rhetoricotero' tu sis.

Quid ergo? iſte Craſſus, quoniam ejus abuteris nomine, quid efficit? idem illud ſcilicet, ut ille voluit, & ego vellem, meliùs aliquantò, quàm Albucius: verùm in me quidem lusit ille, ut ſolet.

172. Sed eſt tamen hæc collocatio conſervanda verborum, de qua loquor, quæ junctam orationem efficit, quæ cohærentem, quæ lævem, quæ æquabiliter fluentem. Id aſſequemini, si verba extrema cum conſequentibus primis ita jungetis, ut ne aſperè concurrant, neve vaſtiùs diducantur.

XLIV. Hanc diligentiam ſubſequitur

Digitized by Google

modus etiam & forma verborum, quod jam vereor ne huic Catulo videatur eſſe puerile. Verſus enim veteres illi in hac ſoluta oratione propemodum, hoc eſt, numeros quoſdam, nobis eſſe adhibendos putaverunt: interſpirationis enim, non defatigationis noſtræ, neque librariorum notis, ſed verborum & ſententiarum modo, interpunctas clauſulas in orationibus eſſe voluerunt; idque princeps Iſocrates instituiſſe fertur, ut inconditam antiquorum dicendi conſuetudinem, delectationis, atque aurium causâ (quemadmodum ſcribit diſcipulus ejus Naucrates) numeris adſtringeret.

174. Namque hæc duo, musici, qui erant quondam iidem poëtæ, machinati ad voluptatem ſunt, verſum atque cantum; ut & verborum numero, & vocum modo, delectatione vincerent aurium ſatietatem. Hæc igitur duo, vocis dico moderationem, & verborum concluſionem, quoad orationis ſeveritas pati possit, a poëtica ad eloquentiam traducenda duxerunt.

175. In quo illud eſt vel maximum, quòd verſus in oratione si efficitur conjunctione verborum, vitium eſt; & tamen eam conjunctionem, sicuti verſum, numerosè cadere, & quadrare, & perfici volumus: neque eſt ex multis res una, quæ magis oratorem ab imperito dicendi igna-

Digitized by Google

roque diſtinguat, quàm quòd ille rudis incondité fundit, quantùm poteſt, & id, quod dicit, ſpiritu, non arte, determinat; orator autem sic illigat ſententiam verbis, ut eam numero quodam complectatur, & adſtricto, & ſoluto. Nam quum vinxit modis & formâ, relaxat & liberat immutatione ordinis, ut verba neque alligata sint quasi certâ aliquâ lege versûs, neque ita ſoluta, ut vagentur.

XLV. Quonam igitur modo tantum munus insiſtemus, ut arbitremur nos hanc vim numerosè dicendi conſequi poſſe? Non eſt res tam difficilis, quàm neceſſaria: nihil eſt enim tam tenerum, neque tam flexibile, neque quod tam facilè ſequatur, quocumque ducas, quàm oratio.

177. Ex hac verſus, ex eadem diſpares numeri conficiuntur: ex hac hæc etiam ſoluta variis modis, multorumque generum oratio. Non enim ſunt alia ſermonis, alia contentionis verba: neque ex alio genere ad uſum quotidianum, alio ad ſcenam pompamque ſumuntur: ſed ea nos quum jacentia ſuſtulimus e medio, sicut mollissimam ceram, ad noſtrum arbitrium formamus & fingimus. Itaque tum graves ſumus, tum ſubtiles, tum medium quiddam tenemus: sic inſtitutam noſtram ſententiam ſequitur orationis genus; idque ad omnem rationem, & aurium voluptatem,

Digitized by Google

& animorum motum, mutatur & vertitur.

178. Sed ut in pleriſque rebus incredibiliter hoc natura eſt ipſa fabricata, sic in oratione; ut ea, quæ maximam utilitatem in ſe continerent, eadem haberent plurimùm vel dignitatis, vel ſæpe etiam venuſtatis. Incolumitatis ac ſalutis omnium causâ videmus hunc ſtatum eſſe hujus totius mundi, atque naturæ, rotundum ut cœlum, terraque ut media sit, eaque ſuâ vi nutuque teneatur; ſol ut circumferatur, ut accedat ad brumale signum, & inde ſensim adſcendat in diverſam partem; ut luna acceſſu & receſſu ſuo ſolis lumen accipiat; ut eadem ſpatia quinque ſtellæ diſpari motu curſuque conficiant.

179. Hæc tantam habent vim, ut paulùm immutata cohærere non possint: tantam pulchritudinem, ut nulla ſpecies ne excogitari quidem possit ornatior. Referte nunc animum ad hominum, vel etiam ceterarum animantium formam & figuram: nullam partem corporis sine aliqua necessitate affictam, totamque formam quasi perfectam reperietis arte, non caſu.

XLVI. Quid in arboribus, in quibus non truncus, non rami, non folia ſunt denique, nisi ad ſuam retinendam conſervandamque naturam? nuſquam tamen eſt

Digitized by Google

ulla pars, niſi venuſta. Linquamus naturam, arteſque videamus. Quid tam in navigio neceſſarium, quàm latera, quàm cavernæ, quàm prora, quàm puppis, quàm antennæ, quàm vela, quàm mali? quæ tamen hanc habent in ſpecie venuſtatem, ut non ſolùm ſalutis, ſed etiam voluptatis causâ, inventa eſſe videantur. Columnæ, & templa, & porticus ſuſtinent: tamen habent non plus utilitatis, quàm dignitatis. Capitolii faſtigium illud, & ceterarum ædium, non venuſtas, ſed necessitas ipſa fabricata eſt. Nam quum eſſet habita ratio, quemadmodum ex utraque tecti parte aqua delaberetur; utilitatem templi, faſtigii dignitas conſecuta eſt: ut, etiam si in cœlo Capitolium ſtatueretur, ubi imber eſſe non poſſet, nullam ſine faſtigio dignitatem habiturum fuiſſe videatur.

181. Hoc in omnibus item partibus orationis evenit, ut utilitatem ac propè neceſsitatem ſuavitas quædam, & lepos conſequatur. Clauſulas enim, atque interpuncta verborum, animæ interclusio, atque anguſtiæ ſpiritûs attulerunt. Id inventum ita ſuave, ut, si cui sit infinitus ſpiritus datus, tamen eum perpetuare verba nolimus: id enim auribus noſtris gratum eſt inventum, quod hominum lateribus non tolerabile ſolùm, ſed etiam facile eſſe poſſet.

XLVII. Longissima eſt igitur complexio

verborum, quæ volvi uno ſpiritu poteſt. Sed hic naturæ modus eſt, artis alius. Nam quum sint numeri plures, iambum, & trochæum frequentem ſegregat ab oratore Ariſtoteles, Catule, veſter; qui naturâ tamen incurrunt ipsi in orationem, ſermonemque noſtrum: ſed ſunt insignes percussiones eorum numerorum, & minuti pedes. Quare primùm ad heroum nos dactyli, & anapæſti, & ſpondei pedem invitat; in quo impunè progredi licet duo duntaxat pedes, aut paulò plus, ne planè in verſum, aut similitudinem verſûs incidamus. Aliæ ſunt geminæ, quibus hi tres heroi pedes in principia continuandorum verborum ſatis decorè cadunt.

183. Probatur autem ab eodem illo maximè pæon; qui eſt duplex. Nam aut a longa oritur, quam tres breves conſequuntur, ut hæc verba, *desinite, incipite, comprimite*: aut a brevibus deinceps tribus, extremâ productâ, atque longâ, sicut illa ſunt, *domuerant, ſonipedes*. Atque illi philoſopho ordiri placet a ſuperiore pæone, poſteriore finire. Eſt autem pæon hic poſterior non ſyllabarum numero, ſed aurium menſurâ, quod eſt acrius judicium & certius, par ferè Cretico, qui eſt ex longa, & brevi, & longa; ut,

Quid petam præsidî, aut exſequar? quóve nunc?

Digitized by Google

A quo numero exorſus eſt Fannius, *Si, Quirites, minas illius.* Hunc ille clauſulis aptiorem putat, quas vult longâ plerumque ſyllabâ terminari.

XLVIII. Neque verò hæc tam acrem curam diligentiamque desiderant, quàm eſt illa poëtarum; quos necessitas cogit, & ipsi numeri ac modi, sic verba verſu includere, ut nihil sit, ne ſpiritu quidem minimo, brevius, aut longius, quàm neceſſe eſt. Liberior eſt oratio, & planè, ut dicitur, sic & eſt verè ſoluta; non ut fugiat tamen, aut erret, ſed ut sine vinculis sibi ipſa moderetur. Namque ego illud aſſentior Theophraſto, qui putat orationem, quæ quidem sit polita atque facta quodammodo, non adſtrictè, ſed remiſſiùs numeroſam eſſe oportere.

185. Etenim, sicut ille ſuſpicatur, ex illis modis, quibus hic usitatus verſus efficitur, pòſt anapæſtus, procerior quidam numerus, effloruit: inde ille licentior & divitior fluxit dithyrambus, cujus membra, & pedes, ut ait idem, ſunt in omni locupleti oratione diffuſa. Et, si numeroſum eſt id in omnibus ſonis atque vocibus, quod habet quaſdam impressiones, & quod metiri poſſumus intervallis æqualibus; rectè genus hoc numerorum, dummodò ne continuum sit, in orationis laude ponetur. Nam si rudis & impolita putanda eſt illa

Digitized by Google

ſine intervallis loquacitas perennis & profluens, quid eſt aliud cauſæ, cur repudietur, niſi quod hominum aures vocem naturâ modulantur ipsâ? quod fieri, niſi ineſt numerus in voce, non poteſt.

186. Numerus autem in continuatione nullus eſt: diſtinctio, & æqualium, & ſæpe variorum intervallorum percussio, numerum conficit; quem in cadentibus guttis, quòd intervallis diſtinguuntur, notare poſſumus; in amni præcipitante non poſſumus. Quòd si continuatio verborum hæc ſoluta multò eſt aptior atque jucundior, si eſt articulis membriſque diſtincta, quàm si continuata ac producta; membra illa modificata eſſe debebunt: quæ si in extremo breviora ſunt, infringitur ille quasi verborum ambitus: sic enim has orationis conversiones Græci nominant. Quare aut paria eſſe debent poſteriora ſuperioribus, extrema primis, aut, quod etiam eſt melius & jucundius, longiora.

XLIX. Atque hæc quidem ab iis philoſophis, quos tu maximè diligis, Catule, dicta ſunt: quod eò ſæpiùs teſtificor, ut auctoribus laudandis ineptiarum crimen effugiam.

188. Quarum tandem, inquit Catulus? aut quid diſputatione iſtâ afferri poteſt elegantius, aut omnino dici ſubtilius? At enim vereor, inquit Craſſus, ne hæc aut

Digitized by Google

difficiliora iſtis ad perſequendum eſſe videantur, aut, quia non traduntur in vulgari iſta diſciplina, nos ea majora, ac difficiliora videri velle videamur. Tum Catulus, Erras, inquit, Craſſe, si aut me, aut horum quemquam putas a te hæc opera quotidiana, & pervagata exſpectare: iſta, quæ dicis, dici volumus: neque tam dici, quàm iſto dici modo: neque tibi hoc pro me ſolùm, ſed pro his omnibus sine ulla dubitatione reſpondeo.

189. Ego verò, inquit Antonius, inveni tandem, quem negaram in eo, quem ſcripsi, libello, me inveniſſe, eloquentem: ſed eò te ne laudandi quidem causâ interpellavi, ne quid de hoc tam exiguo ſermonis tui tempore verbo uno meo diminueretur.

190. Hanc igitur, Craſſus inquit, ad legem quum exercitatione, tum ſtilo, qui & alia, & hoc maximè, ornat ac limat, formanda vobis oratio eſt. Neque tamen hoc tanti laboris eſt, quanti videtur: nec ſunt hæc rhythmicorum, ac musicorum acerrimâ normâ dirigenda: & efficiendum eſt illud modò vobis, ne fluat oratio, ne vagetur, ne insiſtat interiùs, ne excurrat longiùs: ut membris diſtinguatur, ut conversiones habeat abſolutas. Neque ſemper utendum eſt perpetuitate, & quasi conversione verborum; ſed ſæpe carpenda

Digitized by Google

membris minutioribus oratio eſt : quæ tamen ipſa membra ſunt numeris vincienda.

191. Neque vos pæon, aut herous ille conturbet: ipsi occurrent orationi: ipsi, inquam, ſe offerent, & reſpondebunt non vocati: conſuetudo modò illa sit ſcribendi atque dicendi, ut ſententiæ verbis finiantur, eorumque verborum junctio naſcatur a proceris numeris ac liberis, maximè heroo, & pæone priore, aut Cretico; ſed variè diſtinctéque considat. Notatur enim maximè similitudo in conquieſcendo: &, si primi, & poſtremi illi pedes ſunt hac ratione ſervati, medii poſſunt latere, modò ne circuitus ipſe verborum sit aut brevior, quàm aures exſpectent; aut longior, quàm vires atque anima patiatur.

L. Clauſulas autem diligentiùs etiam ſervandas eſſe arbitror, quàm ſuperiora, quòd in his maximè perfectio, atque abſolutio judicatur: nam versûs æquè prima, & media, & extrema pars attenditur, qui debilitatur, in quacumque sit parte titubatum; in oratione autem prima pauci cernunt, poſtrema plerique: quæ, quoniam apparent & intelliguntur, varianda ſunt, ne aut animorum judiciis repudientur, aut aurium ſatietate.

193. Duo enim, aut tres ſunt ferè extremi ſervandi & notandi pedes (si modò

Digitized by Google

non breviora & præciſa erunt ſuperiora) quos aut chorios, aut heroos, aut alternos eſſe oportebit, aut in pæone illo poſteriore, quem Ariſtoteles probat, aut ei pari Cretico. Horum viciſſitudines efficient, ut neque ii ſatientur, qui audient, faſtidio ſimilitudinis, nec nos id, quod faciemus, operâ deditâ facere videamur.

194. Quòd ſi Antipater ille Sidonius, quem tu probè, Catule, meminiſti, ſolitus eſt verſus hexametros, alioſque variis modis atque numeris fundere ex tempore, tantúmque hominis ingenioſi ac memoris valuit exercitatio, ut, quum ſe mente ac voluntate conjeciſſet in verſum, verba ſequerentur; quantò id faciliùs in oratione, exercitatione & conſuetudine adhibitâ, conſequemur?

195. Illud autem ne quis admiretur, quonam modo hæc vulgus imperitorum in audiendo notet: quum in omni genere, tum in hoc ipſo magna quædam eſt vis incredibiliſque naturæ. Omnes enim tacito quodam ſenſu, ſine ulla arte aut ratione, quæ ſint in artibus ac rationibus recta ac prava, dijudicant: idque quum faciunt in picturis, & in ſignis, & in aliis operibus, ad quorum intelligentiam a natura minùs habent inſtrumenti; tum multò oſtendunt magis in verborum, numerorum, vocumque judicio; quòd ea ſunt in commu-

Digitized by Google

nibus infixa ſenſibus, neque earum rerum quemquam funditus natura voluit eſſe expertem.

196. Itaque non ſolùm verbis arte poſitis moventur omnes, verùm etiam numeris ac vocibus. Quotus enim quiſque eſt, qui teneat artem numerorum ac modorum? At in his si paulùm modò offenſum eſt, ut aut contractione brevius fieret, aut productione longius, theatra tota reclamant. Quid? hoc non idem fit in vocibus, ut a multitudine & populo, non modò catervæ atque conventus, ſed etiam ipsi sibi singuli diſcrepantes ejiciantur?

LI. Mirabile eſt, quum plurimùm in faciendo intersit inter doctum & rudem, quàm non multùm differat in judicando. Ars enim quum a natura profecta sit, nisi naturam moveat ac delectet, nihil ſanè egiſſe videatur. Nihil eſt autem tam cognatum mentibus noſtris, quàm numeri atque voces; quibus & excitamur, & incendimur, & lenimur, & langueſcimus, & ad hilaritatem, & ad triſtitiam ſæpe deducimur: quorum illa ſumma vis carminibus eſt aptior, & cantibus, non neglecta, ut mihi videtur, a Numa, rege doctissimo, majoribuſque noſtris, ut epularum ſolennium fides ac tibiæ, Saliorumque verſus indicant; maximè autem a Græcia vetere celebrata: quibus utinam, similibus-

que de rebus diſputari, quàm de puerilibus his verborum translationibus, maluiſſetis!

198. Verùm, ut in verſu vulgus, si eſt peccatum, videt; sic, si quid in noſtra oratione claudicat, ſentit: ſed poëtæ non ignoſcit, nobis concedit: tacitè tamen omnes non eſſe illud, quod diximus, aptum perfectumque cernunt. Itaque illi veteres, sicut hodie etiam nonnullos videmus, quum circuitum, & quasi orbem verborum conficere non poſſent (nam id quidem nuper vel poſſe, vel audere cœpimus) terna, aut bina, aut nonnulli singula etiam verba dicebant: qui in illa infantia naturali illud, quod aures hominum flagitabant, tenebant tamen; ut & illa eſſent paria, quæ dicerent, & æqualibus interſpirationibus uterentur.

LII. Expoſui ferè, ut potui, quæ maximè ad ornatum orationis pertinere arbitrabar: dixi enim de singulorum laude verborum; dixi de conjunctione eorum; dixi de numero atque forma. Sed si habitum orationis etiam, & quasi colorem aliquem requiritis, eſt & plena quædam, ſed tamen teres: & tenuis, non sine nervis ac viribus: & ea, quæ particeps utriuſque generis quadam mediocritate laudatur. His tribus figuris insidere quidam venuſtatis, non fuco illitus, ſed ſanguine diffuſus debet color.

Digitized by Google

200. Tum denique nobis hic orator ita conformandus eſt & verbis & ſententiis, ut, quemadmodum qui utuntur armis aut palæſtrâ, non ſolùm sibi vitandi, aut feriendi rationem eſſe habendam putant, ſed etiam, ut cum venuſtate moveantur: sic verbis quidem ad aptam compositionem & decentiam, ſententiis verò ad gravitatem orationis utatur, ut ii, qui in armorum tractatione verſantur.

201. Formantur autem & verba & ſententiæ pene innumerabiles; quod ſatis ſcio notum eſſe vobis: ſed inter conformationem verborum & ſententiarum hoc intereſt, quòd verborum tollitur, si verba mutaris; ſententiarum permanet, quibuſcumque verbis uti velis. Quod quidem vos etsi facitis, tamen admonendos puto, ne quid eſſe aliud oratoris putetis, quod quidem sit egregium atque mirabile, nisi in singulis verbis illa tria tenere, ut translatis utamur frequenter, interdumque factis, raro autem etiam perveteuſtis: in perpetua autem oratione, quum & conjunctionis lenitatem, & numerorum, quam dixi, rationem tenuerimus, tum eſt quasi luminibus diſtinguenda, & frequentanda omnis oratio, ſententiarum atque verborum.

LIII. Nam & commoratio unâ in re permultùm movet, & illuſtris explanatio, rerumque, quasi gerantur, ſub adſpectum

pene ſubjectio, quæ & in exponenda re plurimùm valet, & ad illuſtrandum id, quod exponitur, & ad amplificandum; ut iis, qui audient illud, quod augebimus, quantum efficere oratio poterit, tantum eſſe videatur: & huic contraria ſæpe præciſio eſt; & plus ad intelligendum, quàm dixeris, ſignificatio; & diſtinctè conciſa brevitas; & extenuatio; & huic adjuncta illusio, a præceptis Cæſaris non abhorrens.

203. Et ab re digressio, in qua quum fuerit delectatio, tum reditus ad rem aptus & concinnus eſſe debebit; propoſitioque quid ſis dicturus; & ab eo, quod eſt dictum, ſejunctio; & reditus ad propoſitum, & iteratio; & rationis apta concluſio; tum augendi, minuendive causâ, veritatis ſuperlatio, atque trajectio; & rogatio, atque huic finitima quaſi percunctatio; expoſitioque ſententiæ ſuæ; tum illa, quæ maximè quaſi irrepit in hominum mentes, alia dicentis ac ſignificantis diſſimulatio, quæ eſt perjucunda, quum in oratione, non contentione, ſed ſermone tractatur.

204. Deinde dubitatio, tum diſtributio, tum correctio vel antè, vel poſtquam dixeris, vel quum aliquid a te ipſo rejicias: præmunitio eſt etiam ad id, quod aggrediare, & trajectio in alium; communicatio, quæ eſt quaſi cum iis ipsis, apud quos dicas, deliberatio; morum ac vitæ imita-

Digitized by Google

tio, vel in perſonis, vel sine illis, magnum quoddam ornamentum orationis, & aptum ad animos conciliandos vel maximè, ſæpe autem etiam ad commovendos.

205. Perſonarum ficta inductio, vel graviſſimum lumen augendi; deſcriptio, erroris inductio, ad hilaritatem impulsio, antè occupatio; tum duo illa, quæ maximè movent, similitudo, & exemplum; digeſtio, interpellatio, contentio, reticentia, commendatio; vox quædam libera, atque etiam effrenatio, augendi causâ; iracundia, objurgatio, promissio, deprecatio, obſecratio; declinatio brevis a proposito, non ut ſuperior illa digressio; purgatio, conciliatio, læsio, optatio, atque exſecratio. His ferè luminibus illuſtrant orationem ſententiæ.

LIV. Orationis autem ipsius, tamquam armorum, eſt vel ad uſum comminatio, & quasi petitio, vel ad venuſtatem ipſa tractatio. Nam & geminatio verborum habet interdum vim, leporem aliàs; & paullùm immutatum verbum, atque deflexum; & ejuſdem verbi crebra tum a primo repetitio, tum in extremum conversio, & in eadem verba impetùs, & concursio, & adjunctio, & progressio; & ejuſdem verbi crebriùs positi quædam diſtinctio, & revocatio verbi; & illa, quæ similiter desinunt, aut quæ cadunt similiter, aut quæ

Digitized by Google

paribus paria referuntur, aut quæ ſunt inter ſe similia.

207. Eſt etiam gradatio quædam, & conversio, & verborum concinna transgressio, & contrarium, & diſſolutum, & declinatio, & reprehensio, & exclamatio, & imminutio, & quod in multis casibus ponitur, & quod de singulis rebus propositis ductum refertur ad singula, & ad propositum ſubjecta ratio, & item in diſtributis ſuppoſita ratio, & permissio, & rurſum alia dubitatio, & improviſum quiddam, & dinumeratio, & alia correctio, & dissipatio, & quod continuatum, & interruptum, & imago, & sibi ipsi responsio, & immutatio, & disjunctio, & ordo, & relatio, & digressio, & circumſcriptio. Hæc enim ſunt ferè, atque horum similia, vel plura etiam eſſe poſſunt, quæ ſententiis orationem, verborumque conformationibus illuminent.

LV. Quæ quidem te, Craſſe, video, inquit Cotta, quòd nota eſſe nobis putes, sine definitionibus, & sine exemplis effudiſſe. Ego verò, inquit Craſſus, ne illa quidem, quæ ſuprà dixi, nova vobis eſſe arbitrabar, ſed voluntati veſtrûm omnium parui.

209. His autem de rebus ſol me ille admonuit, ut brevior eſſem, qui ipſe jam præcipitans, me quoque hæc præcipitem

pene evolvere coëgit. Sed tamen hujus generis demonſtratio eſt, & doctrina ipſa, vulgaris; uſus autem gravissimus, & in hoc toto dicendi ſtudio difficillimus.

210. Quamobrem, quoniam de ornatu omni orationis, si non ſunt omnes patefacti, at certè commonſtrati loci; nunc, quid aptum sit, hoc eſt, quid maximè deceat in oratione, videamus. Quamquam id quidem perſpicuum eſt, non omni cauſæ, nec auditori, neque perſonæ, neque tempori congruere orationis unum genus.

211. Nam & cauſæ capitis alium quemdam verborum ſonum requirunt, alium rerum privatarum atque parvarum: & aliud dicendi genus deliberationes, aliud laudationes, aliud judicia, aliud ſermones, aliud conſolatio, aliud objurgatio, aliud diſputatio, aliud hiſtoria desiderat. Refert etiam, qui audiant, ſenatus, an populus, an judices: frequentes, an pauci, an singuli: & quales ipsi quoque oratores, quâ sint ætate, honore, auctoritate, debet videri: tempus pacis, an belli: feſtinationis, an otii.

212. Itaque hoc loco nihil ſanè eſt, quod præcipi poſſe videatur, nisi ut figuram orationis plenioris, & tenuioris, & item illius mediocris, ad id, quod agimus, accommodatam deligamus. Ornamentis iiſdem

Digitized by Google

uti ferè licebit, aliàs contentiùs, aliàs ſummissiùs: omnique in re poſſe, quod deceat, facere, artis & naturæ eſt; ſcire, quid, quandoque deceat, prudentiæ.

LVI. Sed hæc ipſa omnia perinde ſunt, ut aguntur. Actio, inquam, in dicendo una dominatur: sine hac ſummus orator eſſe in numero nullo poteſt; mediocris, hac inſtructus, ſummos ſæpe ſuperare. Huic primas dediſſe Demoſthenes dicitur, quum rogaretur, quid in dicendo eſſet primum; huic ſecundas, huic tertias. Quò mihi meliùs etiam illud ab Æſchine dictum videri ſolet, qui quum propter ignominiam judicii cessiſſet Athenis, & ſe Rhodum contuliſſet, rogatus a Rhodiis, legiſſe fertur orationem illam egregiam, quam in Ctesiphontem contra Demoſthenem dixerat: quâ perlectâ, petitum eſt ab eo poſtridie, ut legeret illam etiam, quæ erat contrà a Demoſthene pro Ctesiphonte edita: quam quum ſuavissimâ & maximâ voce legiſſet, admirantibus omnibus, Quantò, inquit, magis admiraremini, si audiſſetis ipſum! Ex quo ſatis significavit, quantùm eſſet in actione, qui orationem eamdem, aliam fore putaret, actore mutato.

214. Quid fuit in Graccho, quem tu, Catule, meliùs meminiſti, quod me puero tantopere ferretur? *Quò me miſer conſe-*

ram? quò vertam? in Capitoliumne? at fratris ſanguine redundat. An domum? matremne ut miſeram, lamentantemque videam, & abjectam? Quæ sic ab illo acta eſſe conſtabat, oculis, voce, geſtu, inimici ut lacrymas tenere non poſſent. Hæc eò dico pluribus, quòd genus hoc totum oratores, qui ſunt veritatis ipsius actores, reliquerunt; imitatores autem veritatis hiſtriones occupaverunt.

LVII. Ac sine dubio in omni re vincit imitationem veritas: ſed, ea si ſatis in actione efficeret ipſa per ſeſe, arte profectò non egeremus: verùm quia animi permotio, quæ maximè aut declaranda aut imitanda eſt actione, perturbata ſæpe ita eſt, ut obſcuretur, ac pene obruatur, diſcutienda ſunt ea, quæ obſcurant, & ea, quæ ſunt eminentia & prompta, ſumenda.

216. Omnis enim motus animi ſuum quemdam a natura habet vultum, & ſonum, & geſtum: totumque corpus hominis, & ejus omnis vultus, omneſque voces, ut nervi in fidibus, ita ſonant, ut a motu animi quoque ſunt pulſæ. Nam voces, ut chordæ ſunt intentæ, quæ ad quemque tactum reſpondeant, acuta, gravis; cita, tarda; magna, parva: quas tamen inter omnes eſt ſuo quæque in genere mediocris. Atque etiam illa ſunt ab his de-

Digitized by Google

lapſa plura genera, lene, aſperum; contractum, diffuſum; continenti ſpiritu, intermiſſo; fractum, ſciſſum; flexo ſono attenuatum, inflatum. Nullum eſt enim horum ſimilium generum, quod non arte ac moderatione tractetur. Hi ſunt actori, ut pictori, expoſiti ad variandum colores.

LVIII. Aliud enim vocis genus iracundia ſibi ſumat: acutum; incitatum, crebrò incidens;

Impius hortatur me frater, ut meos malis miſer
Manderem natos:

& ea, quæ tu dudum, Antoni, protuliſti,

Segregare abs te auſus? &,
Ecquis hoc animadvertit? Vincite....

& Atreus ferè totus. Aliud miſeratio, ac mœror; flexibile, plenum, interruptum, flebili voce;

Quò nunc me vertam? quod iter incipiam ingredi?
Domum paternamne? anne ad Peliæ filias?

& illa,

O pater, ô patria, ô Priami domus!

& quæ ſequuntur,

Hæc omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam evitari.

218. Aliud metus; demiſſum, & hæſitans, & abjectum;

Digitized by Google

Multi' modis ſum circumventus, morbo, exsilio, atque inopiâ:

Tum pavor ſapientiam mihi omnem exanimato expectorat:

Alter terribilem minitatûr vitæ cruciatum & necem:

Quæ nemo eſt tam firmo ingenio, & tantâ confidentiâ,

Quin refugiat timido ſanguen, atque exalbeſcat metu.

Aliud vis; contentum, vehemens, imminens quadam incitatione gravitatis;

Iterum Thyeſtes Atreum attractum advenit:

Iterum jam aggreditur me, & quietum exſuſcitat.

Major mihi moles, majus miſcendum'ſt malum,

Quî illius acerbum cor contundam & comprimam.

219. Aliud voluptas; effuſum, lene, tenerum, hilaratum, ac remiſſum;

Sed mihi quum tetulit coronam ob collocandas nuptias,

Tibi ferebat: quum simulabat ſeſe alteri dare,

Tum ad te ludibunda doctè, & delicatè detulit.

Aliud moleſtia; sine commiſeratione grave quiddam, & uno preſſu ac ſono obductum;

Quâ tempeſtate Paris Helenam innuptis junxit nuptiis,

Ego

Digitized by Google

Ego tum gravida, expletis jam ferè ad pariendum
mensibus:
Per idem tempus Polydorum Hecuba partu poſtremo parit.

LIX. Omnes autem hos motus ſubſequi debet geſtus, non hic verba exprimens ſcenicus, ſed univerſam rem & ſententiam, non demonſtratione, ſed ſignificatione declarans, laterum inflexione hac forti ac virili, non ab ſcena & hiſtrionibus, ſed ab armis, aut etiam a palæſtra. Manus autem minùs arguta, digitis ſubſequens verba, non exprimens: brachium proceriùs projectum, quasi quoddam telum orationis: ſupplosio pedis in contentionibus aut incipiendis, aut finiendis.

221. Sed in ore ſunt omnia: in eo autem ipſo dominatus eſt omnis oculorum: quò meliùs noſtri illi ſenes, qui perſonatum ne Roſcium quidem magnopere laudabant. Animi eſt enim omnis actio, & imago animi vultus eſt, indices oculi. Nam hæc eſt una pars corporis, quæ, quot animi motus ſunt, tot ſignificationes & commutationes possit efficere: neque verò eſt quiſquam, qui, eadem contuens, efficiat. Theophraſtus quidem Tauriſcum quemdam dixit actorem averſum ſolitum eſſe dicere, qui in agendo, contuens aliquid, pronuntiaret.

Digitized by Google

222. Quare oculorum eſt magna moderatio : nam oris non eſt nimiùm mutanda ſpecies, ne aut ad ineptias, aut ad pravitatem aliquam deferamur. Oculi ſunt, quorum tum intentione, tum remiſſione, tum conjectu, tum hilaritate, motus animorum ſignificemus aptè cum genere ipſo orationis. Eſt enim actio quasi ſermo corporis : quò magis menti congruens eſſe debet. Oculos autem natura nobis, ut equo & leoni ſetas, caudam, aures, ad motus animorum declarandos dedit.

223. Quare in hac noſtra actione ſecundùm vocem vultus valet : is autem oculis gubernatur. Atque in iis omnibus, quæ ſunt actionis, ineſt quædam vis a natura data : quare etiam hac imperiti, hac vulgus, hac denique barbari maximè commoventur. Verba enim neminem movent, nisi eum, qui ejuſdem linguæ ſocietate conjunctus eſt; ſententiæque ſæpe acutæ, non acutorum hominum ſenſus prætervolant. Actio, quæ præ ſe motum animi fert, omnes movet : iiſdem enim omnium animi motibus concitantur, & eos iiſdem notis & in aliis agnoſcunt, & in ſe ipsi indicant.

LX. Ad actionis autem uſum atque laudem, maximam sine dubio partem vox obtinet : quæ primùm eſt optanda nobis;

Digitized by Google

deinde, quæcumque erit, ea tuenda: de quo illud jam nihil ad hoc præcipiendi genus, quemadmodum voci ſerviatur; equidem magnopere cenſeo ſerviendum. Sed illud videtur ab hujus noſtri ſermonis officio non abhorrere, quòd, ut dixi paulò antè, plurimis in rebus quod maximè eſt utile, id neſcio quo pacto etiam decet maximè. Nam ad vocem in dicendo obtinendam nihil eſt utilius, quàm crebra mutatio: nihil perniciosius, quàm effuſa sine intermissione contentio.

225. Quid? ad aures noſtras & actionis ſuavitatem, quid eſt vicissitudine, & varietate, & commutatione aptius? Itaque idem Gracchus (quod potes audire, Catule, ex Licino, cliente tuo, litterato homine, quem ſervum ſibi ille habuit ad manum) cum eburneola ſolitus eſt habere fiſtula, qui ſtaret occultè poſt ipſum, quum concionaretur, peritum hominem, qui inflaret celeriter eum ſonum, quo illum aut remiſſum excitaret, aut a contentione revocaret. Audivi mehercule, inquit Catulus, & ſæpe ſum admiratus hominis quum diligentiam, tum etiam doctrinam & ſcientiam.

226. Ego verò, inquit Craſſus, ac doleo quidem illos viros in eam fraudem in republica eſſe delapſos: quamquam ea tela texitur, & ea incitatur in civitate ratio vi-

Digitized by Google

vendi, ac poſteritati oſtenditur, ut eorum civium, quos noſtri patres non tulerunt, jam ſimiles habere cupiamus. Mitte, obſecro, inquit, Craſſe, Julius, ſermonem iſtum, & te ad Gracchi fiſtulam refer; cujus ego nondum planè rationem intelligo.

LXI. In omni voce, inquit Craſſus, eſt quiddam medium, ſed ſuum cuique voci: hinc gradatim adſcendere vocem utile & ſuave eſt: nam a principio clamare, agreſte quiddam eſt: & illud idem ad firmandam eſt vocem ſalutare. Deinde eſt quiddam contentionis extremum, quod tamen interius eſt, quàm acutiſſimus clamor, quò te fiſtula progredi non ſinet; & tamen ab ipſa contentione revocabit. Eſt item contrà quiddam in remiſſione graviſſimum, quóque tamquam ſonorum gradibus deſcenditur. Hæc varietas, & hic per omnes ſonos vocis curſus, & ſe tuebitur, & actioni afferet ſuavitatem. Sed fiſtulatorem domi relinquetis; ſenſum hujus conſuetudinis vobiſcum ad forum deferetis.

228. Edidi quæ potui, non ut volui, ſed ut me temporis anguſtiæ coëgerunt. Scitum eſt enim, cauſam conferre in tempus, quum afferre plura, si cupias, non queas. Tu verò, inquit Catulus, collegiſti omnia, quantùm ego poſſum judicare, ita divinitus, ut non a Græcis didi-

Digitized by Google

ciſſe, ſed eos ipſos hæc docere poſſe videare. Me quidem iſtius ſermonis participem factum eſſe gaudeo; ac vellem, ut meus gener, ſodalis tuus, Hortensius affuiſſet: quem quidem ego confido omnibus iſtis laudibus, quas tu oratione complexus es, excellentem fore.

229. Et Craſſus, Fore dicis? inquit: ego verò eſſe jam judico, & tum judicavi, quum, me conſule, in ſenatu cauſam defendit Africæ; nuperque etiam magis, quum pro Bithyniæ rege dixit. Quamobrem rectè vides, Catule: nihil enim iſti adoleſcenti, neque a natura, neque a doctrina deeſſe ſentio.

230. Quò magis eſt tibi, Cotta, & tibi, Sulpici, vigilandum ac laborandum. Non enim ille mediocris orator veſtræ quasi ſuccreſcit ætati; ſed & ingenio peracri, & ſtudio flagranti, & doctrinâ eximiâ, & memoriâ ſingulari: cui quamquam faveo, tamen illum ætati ſuæ præſtare cupio; vobis verò illum tantò minorem præcurrere vix honeſtum eſt. Sed jam ſurgamus, inquit, noſque curemus, & aliquando ab hac contentione diſputationis animos noſtros, curamque laxemus.

Digitized by Google

M. T. CICERONIS

DE

CLARIS ORATORIBUS.

PERFECTI *Oratoris, quam effingit in Libris de Oratore ſpeciem, eam omnes omnium ætatum Oratores percenſendo, si quà possit invenire, quærit in hoc de Claris Romanis Oratoribus Libro. Poſt præfationem, quæ de Hortensii morte conqueritur, & hujus ſermonis occasionem demonſtrat, qui hoc libro refertur, initium fit diſſerendi a Græcis; atque a Solone inde qui in dicendo valuerunt, breviter commemorantur. Deinde producuntur habitâ temporum ratione Romani a L. Bruto uſque ad Ciceronem, atque id magna cum venuſtate, multis quum*

Digitized by Google

jocis, tum etiam digressionibus admixtis jucundis, ut ſunt de Urbanitatis ſono 171. de populo rectè de Oratore judicante 183. de Attico dicendi genere 284. ***ERNESTUS.***

Librum de Claris Oratoribus anno urbis 707. Ciceronis 61. vivo adhuc Catone, ſcriptum eſſe affirmat Corradus, quamvis proœmium anno ſequenti additum fuerit.

BRUTUS,

SIVE

De Claris Oratoribus.

QUUM e Cilicia decedens Rhodum veniſſem, & eò mihi de Q. Hortenſii morte eſſet allatum, opinione omnium majorem animo cepi dolorem: nam & amico amiſſo, quum conſuetudine jucundâ, tum multorum officiorum conjunctione me privatum videbam, & interitu talis auguris dignitatem noſtri collegii deminutam dolebam: qua in cogitatione, & cooptatum me ab eo in collegium recordabar, in quo juratus judicium dignitatis meæ fecerat, & inauguratum ab eodem; ex quo, augurum inſtitutis, in parentis eum loco colere debebam.

2. Augebat etiam moleſtiam, quòd magnâ ſapientium civium, bonorumque penuriâ, vir egregius, conjunctiſſimuſque

Digitized by Google

mecum conſiliorum omnium ſocietate, alienissimo reipublicæ tempore exſtinctus; & auctoritatis, & prudentiæ ſuæ triſte nobis desiderium reliquerat; dolebamque, quòd non, ut plerique putabant, adverſarium, aut obtrectatorem laudum mearum, ſed ſocium potiùs, & conſortem gloriosi laboris amiſeram.

3. Etenim, si in leviorum artium ſtudio memoriæ proditum eſt, poëtas nobiles poëtarum æqualium morte doluiſſe; quo tandem animo ejus interitum ferre debui, cum quo certare erat gloriosius, quàm omninò adverſarium non habere? quum præſertim non modò numquam sit aut illius a me curſus impeditus, aut ab illo meus, ſed contrà ſemper alter ab altero adjutus & communicando, & monendo, & favendo.

4. Sed, quoniam perpetuâ quadam felicitate uſus ille, cessit e vita, ſuo magis, quàm ſuorum civium tempore; & tum occidit, quum lugere faciliùs rempublicam poſſet, si viveret, quàm juvare; vixitque tamdiu, quàm licuit in civitate bene beatéque vivere; noſtro incommodo, detrimentoque, si eſt ita neceſſe, doleamus: illius verò mortis opportunitatem benevolentiâ potiùs quàm miſericordiâ proſequamur, ut, quotieſcumque de clarissimo & beatissimo viro cogitemus, illum

Digitized by Google

DE

Q

ve
mon
maio
amic
dâ ,
ne n
augu
tam
coo
dab
me
ex
eur

gn
nu

Digitized by Google

Ita nobiſmetipsis accidit, ut, quam-
eſſent multò magis alia lugenda,
n hoc doleremus, quòd, quo tem-
ætas noſtra perfuncta rebus amplis-
, tamquam in portum confugere de-
, non inertiæ, neque desidiæ, ſed
moderati atque honeſti; quumque ipſa
a jam noſtra caneſceret, haberetque
quamdam maturitatem, & quasi ſe-
tem; tum arma ſunt ea ſumpta, qui-
lli ipsi, qui didicerant eis uti gloriosè,
madmodum ſalutariter uterentur, non
riebant.

Itaque ii mihi videntur fortunatè bea-
ue vixiſſe, quum in ceteris civitatibus,
m maximè in noſtra, quibus quum auc-
itate, rerumque geſtarum gloriâ, tum
am ſapientiæ laude perfrui licuit: quo-
m memoria & recordatio in maximis
ſtris gravissimiſque curis jucunda ſanè
it, quum in eam nuper ex ſermone quo-
am incidiſſemus.

III. Nam quum inambularem in xyſto, & eſſem otioſus domi, M. ad me Brutus, ut conſueverat, cum T. Pomponio venerat, homines quum inter ſe conjuncti, tum mihi ita cari, itáque conjuncti, ut eorum adſpectu omnis, quæ me angebat de republica, cura conſederit. Quos poſtquam ſalutavi, Quid vos, inquam, Brute & Attice, nunc? quid tandem novi?

potiùs, quàm noſmetipſos, diligere videamur.

5. Nam, si id dolemus, quòd eo jam frui nobis non licet; noſtrum eſt id malum; quod modicè feramus, ne id non ad amicitiam, ſed ad domeſticam utilitatem referre videamur: sin, tamquam illi ipsi acerbitatis aliquid acciderit, angimur; ſummam ejus felicitatem non ſatis grato animo interpretamur.

II. Etenim si viveret Q. Hortensius, cetera fortaſſe desideraret unà cum reliquis bonis & fortibus civibus; hunc autem & præter ceteros, aut cum paucis ſuſtineret dolorem, quum forum populi Romani, quod fuiſſet quasi theatrum illius ingenii, voce eruditâ, & Romanis, Græciſque auribus dignâ, ſpoliatum atque orbatum videret.

7. Equidem angor animo, non consilii, non ingenii, non auctoritatis armis egere rempublicam, quæ didiceram tractare, quibuſque me aſſuefeceram, quæque erant propria quum præſtantis in republica viri, tum bene moratæ & bene conſtitutæ civitatis. Quòd si fuit in republica tempus ullum, quum extorquere arma poſſet e manibus iratorum civium, boni civis auctoritas & oratio; tum profectò fuit, quum patrocinium pacis excluſum eſt aut errore hominum, aut timore.

Digitized by Google

8. Ita nobiſmetipsis accidit, ut, quamquam eſſent multò magis alia lugenda, tamen hoc doleremus, quòd, quo tempore ætas noſtra perfuncta rebus amplisſimis, tamquam in portum confugere deberet, non inertiæ, neque desidiæ, ſed otii moderati atque honeſti; quumque ipſa oratio jam noſtra caneſceret, haberetque ſuam quamdam maturitatem, & quasi ſenectutem; tum arma ſunt ea ſumpta, quibus illi ipsi, qui didicerant eis uti gloriosè, quemadmodum ſalutariter uterentur, non reperiebant.

9. Itaque ii mihi videntur fortunatè beatéque vixiſſe, quum in ceteris civitatibus, tum maximè in noſtra, quibus quum auctoritate, rerumque geſtarum gloriâ, tum etiam ſapientiæ laude perfrui licuit: quorum memoria & recordatio in maximis noſtris gravissimiſque curis jucunda ſanè fuit, quum in eam nuper ex ſermone quodam incidiſſemus.

III. Nam quum inambularem in xyſto, & eſſem otioſus domi, M. ad me Brutus, ut conſueverat, cum T. Pomponio veneſſet, homines quum inter ſe conjuncti, tum mihi ita cari, itáque conjuncti, ut eorum adſpectu omnis, quæ me angebat de republica, cura conſederit. Quos poſtquam ſalutavi, Quid vos, inquam, Brute & Attice, nunc? quid tandem novi?

Digitized by Google

Nihil ſanè, inquit Brutus, quod quidem aut tu audire velis; aut ego pro certo dicere audeam.

11. Tum Atticus, Eo, inquit, ad te animo venimus, ut de republica eſſet silentium, & aliquid audiremus potiùs ex te, quàm te afficeremus ullâ moleſtiâ. Vos verò, inquam, Attice, & præſentem me curâ levatis, & abſenti magna ſolatia dediſtis: nam veſtris primùm litteris recreatus, me ad priſtina ſtudia revocavi. Tum ille, Legi, inquit, perlubenter epiſtolam, quam ad te Brutus misit ex Asia, quâ mihi viſus eſt & monere te prudenter & conſolari amicissimè.

12. Rectè, inquam, eſt viſus: nam me iſtis ſcito litteris, ex diuturna perturbatione totius valetudinis tamquam ad adſpiciendam lucem eſſe revocatum. Atque ut poſt Cannenſem illam calamitatem primùm Marcelli ad Nolam prœlio, populus ſe Romanus erexit, poſteaque proſperæ res deinceps multæ conſecutæ ſunt; sic poſt rerum noſtrarum & communium gravissimos caſus, nihil ante epiſtolam Bruti mihi accidit, quod vellem, aut quod aliqua ex parte ſollicitudines allevaret meas.

13. Tum Brutus, Volui id quidem efficere certè, & capio magnum fructum, si quidem, quod volui, tanta in re conſecutus ſum. Sed ſcire cupio, quæ te Attici

Digitized by Google

litteræ delectaverint. Iſtæ verò, inquam, Brute, non modò delectationem mihi, ſed etiam, ut ſpero, ſalutem attulerunt. Salutem? inquit ille: quodnam tandem genus iſtuc tam præclarum litterarum fuit? An mihi potuit, inquam, eſſe aut gratior ulla ſalutatio, aut ad hoc tempus aptior, quàm illius libri, quo me hic affatus, quaſi jacentem excitavit?

14. Tum ille, Nempe eum dicis, inquit, quo iſte omnem rerum memoriam breviter, &, ut mihi quidem viſum eſt, perdiligenter complexus eſt? Iſtum ipſum, inquam, Brute, dico librum mihi ſaluti fuiſſe.

IV. Tum Atticus, Optatiſſimum mihi quidem eſt quod dicis: ſed quid tandem habuit liber iſte, quod tibi aut novum, aut tanto uſui poſſet eſſe? Ille verò & nova, inquam, mihi quidem multa, & eam utilitatem, quam requirebam, ut, explicatis ordinibus temporum, uno in conſpectu omnia viderem; quæ quum ſtudiosè tractare cœpiſſem, ipſa mihi tractatio litterarum ſalutaris fuit, admonuitque, Pomponi, ut a te ipſo ſumerem aliquid ad me reficiendum, teque remunerandum, ſi non pari, at grato tamen munere: quamquam illud Heſiodium laudatur a doctis, quod eâdem menſurâ reddere jubet, quâ acceperis, aut etiam cumulatiore, ſi poſſis.

Digitized by Google

16. Ego autem voluntatem tibi profectò emetiar: ſed rem ipſam nondum poſſe videor; idque ut ignoſcas, a te peto. Nec enim ex novis, ut agricolæ ſolent, fructibus eſt, unde tibi reddam quod accepi: ſic omnis fœtus repreſſus, exuſtuſque siti flos veteris ubertatis exaruit: nec ex conditis, qui jacent in tenebris, & ad quos omnis nobis aditus, qui pene ſolis patuit, obſtructus eſt. Seremus igitur aliquid tamquam in inculto & derelicto ſolo; quod ita diligenter colemus, ut impendiis etiam augere possimus largitatem tui muneris; modò idem noſter animus efficere possit, quod ager, qui quum multos annos quievit, uberiores efferre fruges ſolet.

17. Tum ille, Ego verò & exſpectabo ea, quæ polliceris, neque exigam, nisi tuo commodo, & erunt mihi pergrata, si ſolveris. Mihi quoque, inquit Brutus, & exſpectanda ſunt ea, quæ Attico polliceris, etsi fortaſſe ego a te hujus voluntarius procurator petam, quod ipſe, cui debes, ſe incommodo exacturum negat.

V. At verò, inquam, tibi ego, Brute, non ſolvam, nisi priùs a te cavero, ampliùs eo nomine neminem, cujus petitio sit, petiturum. Non mehercule, inquit, tibi repromittere iſtuc quidem auſim: nam hunc qui negat, video flagitatorem, non illum quidem tibi moleſtum, ſed aſsi-

duum tamen & acrem fore. Tum Pomponius, Ego verò, inquit, Brutum nihil mentiri puto. Videor enim jam te auſurus eſſe appellare; quoniam longo intervallo modò primùm animadverti paulò te hilariorem. Itaque, quoniam hic, quod mihi deberetur, ſe exacturum profeſſus eſt; quod huic debes, ego a te peto.

19. Quidnam id? inquam. Ut ſcribas, inquit, aliquid: jampridem enim conticuerunt tuæ litteræ. Nam ut illos de republica libros edidiſti, nihil a te ſanè poſtea accepimus; eiſque noſmetipsi ad veterum annalium memoriam comprehendendam impulsi atque incensi ſumus. Sed illa quum poteris; atque ut possis rogo.

20. Nunc verò, inquit, si es animo vacuo, expone nobis quod quærimus. Quidnam eſt id? inquam. Quod mihi nuper in Tuſculano inchoaſti de oratoribus, quando eſſe cœpiſſent, qui etiam, & quales fuiſſent: quem ego ſermonem quum ad Brutum tuum, vel noſtrum potiùs, detuliſſem, magnopere hic audire ſe velle dixit. Itaque hunc elegimus diem, quum te ſciremus eſſe vacuum. Quare, si tibi eſt commodum, ede illa, quæ cœperas, & Bruto, & mihi.

21. Ego verò, inquam, si potuero, faciam vobis ſatis. Poteris, inquit: relaxa modò paulùm animum, aut ſanè (si potes)

libera. Nempe igitur hinc tum, Pomponi, ductus eſt ſermo, quòd erat a me mentio facta, cauſam Dejotari, fidelissimi atque optimi regis, ornatissimè & copiosissimè a Bruto me audiſſe defenſam.

VI. Scio, inquit, ab iſto initio tractum eſſe ſermonem, teque Bruti dolentem vicem, quasi defleviſſe judiciorum vaſtitatem, & fori. Feci, inquam, iſtuc quidem, & ſæpe facio. Nam mihi, Brute, in te intuenti crebrò in mentem venit vereri, ecquodnam curriculum aliquando sit habitura tua & natura admirabilis, & exquisita doctrina, & singularis induſtria. Quum enim in maximis causis verſatus eſſes, &, quum tibi ætas noſtra jam cederet, fasceſque ſummitteret, ſubitò in civitate quum alia ceciderunt, tum etiam ea ipſa, de qua diſputare ordimur, eloquentia obmutuit.

23. Tum ille, Ceterarum rerum cauſâ, inquit, iſtuc & doleo, & dolendum puto; dicendi autem me non tam fructus, & gloria, quàm ſtudium ipſum, exercitatioque delectat: quod mihi nulla res eripiet, te præſertim tam ſtudioſo. Etenim dicere bene nemo poteſt, nisi qui prudenter intelligit. Quare qui eloquentiæ veræ dat operam, dat prudentiæ, quâ ne maximis quidem in bellis æquo animo carere quiſquam poteſt.

Digitized by Google

24. Præclarè, inquam, Brute, dicis, eóque magis iſtâ dicendi laude delector, quòd cetera, quæ ſunt quondam habita in civitate pulcherrima, nemo eſt tam humilis, qui ſe non aut poſſe adipiſci, aut adeptum putet: eloquentem neminem video factum eſſe victoriâ. Sed quò faciliùs ſermo explicetur, ſedentes, si videtur, agamus. Quum idem placuiſſet illis, tum in pratulo propter Platonis ſtatuam conſedimus.

25. Hîc ego, Laudare igitur eloquentiam, & quanta vis sit ejus, expromere, quantamque iis, qui sint eam conſecuti, dignitatem afferat, neque propositum nobis eſt hoc loco, neque neceſſarium. Hoc verò sine ulla dubitatione confirmaverim, sive illa arte pariatur aliquâ, sive exercitatione quadam, sive naturâ; rem unam eſſe omnium difficillimam: quibus enim ex quinque rebus conſtare dicitur, earum unaquæque eſt ars ipſa magna per ſeſe. Quare quinque artium concurſus maximarum quantam vim, quantamque difficultatem habeat, exiſtimari poteſt.

VII. Teſtis eſt Græcia, quæ quum eloquentiæ ſtudio sit incenſa, jamdiuque excellat in ea, præſtetque ceteris, tamen omnes artes vetuſtiores habet, & multò antè non inventas ſolùm, ſed etiam perfectas, quàm hæc eſt a Græcis elaborata

dicendi vis atque copia. In quam quum intueor, maximè mihi occurrunt, Attice, & quaſi lucent Athenæ tuæ: qua in urbe primùm ſe orator extulit, primúmque etiam monumentis & litteris oratio eſt cœpta mandari.

27. Tamen ante Periclem, cujus ſcripta quædam feruntur, & Thucydidem, qui non naſcentibus Athenis, ſed jam adultis fuerunt, littera nulla eſt, quæ quidem ornatum aliquem habeat, & oratoris eſſe videatur. Quamquam opinio eſt & eum, qui multis annis ante hos fuerit, Piſiſtratum, & paulò ſeniorem etiam Solonem, poſteaque Cliſthenem multùm, ut temporibus illis, valuiſſe dicendo.

28. Poſt hanc ætatem aliquot annis, ut ex Atticis monumentis poteſt perſpici, Themiſtocles fuit; quem conſtat quum prudentiâ, tum etiam eloquentiâ præſtitiſſe: pòſt Pericles, qui quum floreret omni genere virtutis, hac tamen fuit laude clariſſimus. Cleonem etiam temporibus illis, turbulentum illum quidem civem, ſed tamen eloquentem conſtat fuiſſe.

29. Huic ætati ſuppares Alcibiades, Critias, Theramenes: quibus temporibus quod dicendi genus viguerit, ex Thucydidi ſcriptis, qui ipſe tum fuit, intelligi maximè poteſt. Grandes erant verbis, crebri ſententiis, compreſſione rerum bre-

Digitized by Google

ves, & ob eam ipſam cauſam interdum ſubobſcuri.

VIII. Sed ut intellectum eſt, quantam vim haberet accurata, & facta quodam modo oratio; tum etiam magiſtri dicendi multi ſubitò exſtiterunt: tum Leontinus Gorgias, Thraſymachus Chalcedonius, Protagoras Abderites, Prodicus Ceus, Hippias Eleus in honore magno fuit; aliique multi temporibus eiſdem docere ſe profitebantur, arrogantibus ſanè verbis, quemadmodum cauſa inferior, ita enim loquebantur, dicendo fieri ſuperior poſſet.

31. Iis oppoſuit ſeſe Socrates, qui ſubtilitate quadam diſputandi refellere eorum inſtituta ſolebat verbis. Hujus ex uberrimis ſermonibus exſtiterunt doctiſsimi viri; primúmque tum philoſophia, non illa de natura, quæ fuerat antiquior, ſed hæc, in qua de bonis rebus & malis, deque hominum vita & moribus diſputatur, inventa dicitur: quod quoniam genus ab hoc, quod propoſuimus, abhorret, philoſophos aliud in tempus rejiciamus; ad oratores, a quibus digreſsi ſumus, revertamur.

32. Exſtitit igitur jam ſenibus illis, quos paulò antè diximus, Iſocrates, cujus domus cunctæ Græciæ quasi ludus quidam patuit, atque officina dicendi, magnus orator, & perfectus magiſter, quamquam ſo-

renſi luce caruit, intraque parietes aluit eam gloriam, quam nemo, meo quidem judicio, eſt poſtea conſecutus. Is & ipſe ſcripsit multa præclarè, & docuit alios; & quum cetera meliùs, quàm ſuperiores, tum primus intellexit, etiam in ſoluta oratione, dum verſum effugeres, modum tamen & numerum quemdam oportere ſervari.

33. Ante hunc enim verborum quasi ſtructura, & quædam ad numerum conclusio, nulla erat; aut, si quando erat, non apparebat eam deditâ operâ eſſe quæsitam; quæ forsitan laus sit: verumtamen naturâ magis tum, caſuque nonnumquam, quàm aut ratione aliquâ aut obſervatione fiebat.

34. Ipſa enim natura circumſcriptione quadam verborum comprehendit, concluditque ſententiam: quæ quum aptis conſtricta verbis eſt, cadit etiam plerumque numerosè. Nam & aures ipſæ quid plenum, quid inane sit, judicant, & ſpiritu, quasi necessitate aliquâ, verborum comprehensio terminatur: in quo non modò defici, ſed etiam laborare turpe eſt.

IX. Tum fuit Lysias, ipſe quidem in causis forensibus non verſatus, ſed egregiè ſubtilis ſcriptor atque elegans, quem jam propè audeas oratorem perfectum dicere: nam planè quidem perfectum,

Digitized by Google

& cui nihil admodum desit, Demosthenem facilè dixeris. Nihil acutè inveniri potuit in eis causis, quas ſcripsit, nihil, ut ita dicam, ſubdolè, nihil verſutè, quod ille non viderit; nihil ſubtiliter dici, nihil preſsè, nihil enucleatè, quo fieri possit aliquid limatius; nihil contrà grande, nihil incitatum, nihil ornatum vel verborum gravitate, vel ſententiarum, quo quidquam eſſet elatius.

36. Huic Hyperides proximus, & Æſchines, fuit, & Lycurgus, & Dinarchus, & is, cujus nulla exſtant ſcripta, Demades, aliique plures. Hæc enim ætas effudit hanc copiam; &, ut opinio mea fert, ſuccus ille & ſanguis incorruptus uſque ad hanc ætatem oratorum fuit, in qua naturalis ineſſet, non fucatus nitor.

37. Phalereus enim ſuccessit eis ſenibus adoleſcens, eruditissimus ille quidem horum omnium, ſed non tam armis inſtitutus, quàm palæſtrâ: itaque delectabat magis Athenienſes, quàm inflammabat: proceſſerat enim in ſolem & pulverem, non ut e militari tabernaculo, ſed ut e Theophraſti, doctissimi hominis, umbraculis.

38. Hic primus inflexit orationem, & eam mollem, teneramque reddidit; & ſuavis, sicut fuit, videri maluit, quàm gravis, ſed ſuavitate eâ, quâ perfunderet

Digitized by Google

animos, non quâ perfringeret; & tantùm ut memoriam concinnitatis ſuæ, non (quemadmodum de Pericle ſcripsit Eupolis) cum delectatione aculeos etiam relinqueret in animis eorum, a quibus eſſet auditus.

X. Videſne igitur, ut in ea ipſa urbe, in qua & nata & alta sit eloquentia, quàm ea ſerò prodierit in lucem? siquidem ante Solonis ætatem, & Pisiſtrati, de nullo, ut diſerto, memoriæ proditum eſt. At hi quidem, ut populi Romani ætas eſt, ſenes: ut Atheniensium ſecula numerantur, adoleſcentes debent videri. Nam etsi Servio Tullio regnante viguerunt, tamen multò diutius Athenæ jam erant, quàm eſt Roma ad hodiernum diem: nec tamen dubito, quin habuerit vim magnam ſemper oratio.

40. Neque enim jam Troicis temporibus tantùm laudis in dicendo Ulyssi tribuiſſet Homerus, & Neſtori (quorum alterum vim habere voluit, alterum ſuavitatem) nisi jam tum eſſet honos eloquentiæ; neque ipſe poëta hic tam idem ornatus in dicendo, ac planè orator fuiſſet: cujus etsi incerta ſunt tempora, tamen annis multis fuit ante Romulum: siquidem non infra ſuperiorem Lycurgum fuit, a quo eſt diſciplina Lacedæmoniorum adſtricta legibus.

Digitized by Google

41. Sed ſtudium ejus generis majorque vis agnoſcitur in Piſiſtrato. Denique hunc proximo ſeculo Themiſtocles inſecutus eſt; ut apud nos, perantiquus; ut apud Athenienſes, non ita ſanè vetus. Fuit enim regnante jam Græciâ, noſtrâ autem civitate non ita pridem dominatu regio liberatâ.

42. Nam bellum Volſcorum illud graviſſimum, cui Coriolanus exſul interfuit, eodem ferè tempore, quo Perſarum bellum, fuit, ſimiliſque fortuna clarorum virorum: ſiquidem uterque, quum civis egregius fuiſſet, populi ingrati pulſus injuriâ, ſe ad hoſtes contulit, conatumque iracundiæ ſuæ morte ſedavit: nam etsi aliter eſt apud te, Attice, de Coriolano, concede tamen, ut huic generi mortis potiùs aſſentiar.

XI. At ille ridens, Tuo verò, inquit, arbitratu; quoniam quidem conceſſum eſt rhetoribus ementiri in hiſtoriis, ut aliquid dicere poſsint argutiùs: ut enim tu nunc de Coriolano, sic Clitarchus, sic Stratocles de Themiſtocle finxit. Nam, quem Thucydides, qui & Atheniensis erat, & ſummo loco natus, ſummuſque vir, & paulò ætate poſterior, tantùm mortuum ſcripsit, & in Attica clam humatum; addidit, fuiſſe ſuſpicionem veneno sibi conſciviſſe mortem: hunc iſti aiunt, quum tau-

Digitized by Google

rum immolaviſſet, excepiſſe ſanguinem paterâ, & eo poto, mortuum concidiſſe. Hanc enim mortem rhetoricè, & tragicè ornare potuerunt: illa mors vulgaris nullam præbebat materiem ad ornatum. Quare, quoniam tibi ita quadrat, omnia fuiſſe in Themiſtocle paria & Coriolano, pateram quoque a me ſumas licet: præbebo etiam hoſtiam, ut Coriolanus sit planè alter Themiſtocles.

44. Sit ſanè, inquam, ut lubet, de iſto: & ego cautiùs poſthac hiſtoriam attingam, te audiente; quem rerum Romanarum auctorem laudare poſſum religiosissimum. Sed tum ferè Pericles, Xantippi filius, de quo antè dixi, primus adhibuit doctrinam: quæ quamquam tum nulla erat dicendi, tamen ab Anaxagora physico eruditus, exercitationem mentis a reconditis abſtrusiſque rebus ad cauſas forenſes populareſque traduxerat. Hujus ſuavitate maximè hilaratæ ſunt Athenæ: hujus ubertatem & copiam admiratæ, ejuſdem vim dicendi terroremque timuerunt.

XII. Hæc igitur ætas prima Athenis oratorem propè perfectum tulit. Nec enim in conſtituentibus rempublicam, nec in bella gerentibus, nec in impeditis, ac regum dominatione devinctis, naſci cupiditas dicendi ſolet. Pacis eſt comes, otiique ſocia, & jam bene conſtitutæ civitatis quasi alumna quædam, eloquentia. 46.

Digitized by Google

46. Itaque ait Ariſtoteles, quum, ſublatis in Sicilia tyrannis, res privatæ longo intervallo judiciis repeterentur, tum primùm, quòd eſſet acuta illa gens & controverſa naturâ, artem & præcepta Siculos, Coracem & Tisiam, conſcripsiſſe: nam antea neminem ſolitum viâ, nec arte, ſed accuratè tamen, & de ſcripto pleroſque dicere; ſcriptaſque fuiſſe, & paratas a Protagora rerum illuſtrium diſputationes, quæ nunc communes appellantur loci.

47. Quod idem feciſſe Gorgiam, quum singularum rerum laudes, vituperationesque conſcripsiſſet; quòd judicaret hoc oratoris eſſe maximè proprium, rem augere poſſe laudando, vituperandoque rurſus affligere: huic Antiphontem Rhamnusium similia quædam habuiſſe conſcripta, quo neminem umquam meliùs ullam oraviſſe capitis cauſam, quum ſe ipſe defenderet, ſe audiente, locuples auctor ſcripsit Thucydides.

48. Nam Lysiam primò profiteri ſolitum artem eſſe dicendi; deinde, quòd Theodorus eſſet in arte ſubtilior, in orationibus autem jejunior, orationes eum ſcribere aliis cœpiſſe, artem removiſſe: similiter Iſocratem primò artem dicendi eſſe negaviſſe, ſcribere autem aliis ſolitum orationes, quibus in judiciis uterentur;

ſed, quum ex eo (quia quasi committeret contra legem, quò quis judicio circumveniretur) ſæpe ipſe in judicium vocaretur; orationes aliis deſtitiſſe ſcribere, totumque ſe ad artes componendas tranſtuliſſe.

XIII. Et Græciæ quidem oratorum partus, atque fontes vides, ad noſtrorum annalium rationem, veteres; ad ipſorum, ſanè recentes. Nam antequam delectata eſt Atheniensium civitas hac laude dicendi, multa jam memorabilia & in domeſticis & in bellicis rebus effecerat. Hoc autem ſtudium non erat commune Græciæ, ſed proprium Athenarum.

50. Quis enim aut Argivum oratorem, aut Corinthium, aut Thebanum ſcit fuiſſe temporibus illis? nisi quid de Epaminonda, docto homine, ſuſpicari libet. Lacedæmonium verò uſque ad hoc tempus audivi fuiſſe neminem. Menelaum ipſum, dulcem illum quidem tradit Homerus, ſed pauca dicentem. Brevitas autem, laus eſt interdum in aliqua parte dicendi, in univerſa eloquentia laudem non habet.

51. At verò extra Græciam magna dicendi ſtudia fuerunt; maximique huic laudi habiti honores, illuſtre oratorum nomen reddiderunt. Nam ut ſemel e Piræeo eloquentia evecta eſt, omnes peragravit inſulas, atque ita peregrinata totâ Asiâ eſt,

Digitized by Google

ut ſe externis oblineret moribus, omnemque illam ſalubritatem Atticæ dictionis, & quasi ſanitatem perderet, ac loqui penè dediſceret. Hinc Asiatici oratores non contemnendi quidem nec celeritate, nec copiâ, ſed parùm pressi, & nimis redundantes: Rhodii ſaniores, & Atticorum similiores. Sed de Græcis hactenus: etenim hæc ipſa forsitan fuerint non neceſſaria.

52. Tum Brutus, Iſta verò, inquit, quàm neceſſaria fuerint, non facilè dixerim; jucunda certè mihi fuerunt, neque ſolùm non longa, ſed etiam breviora, quàm vellem. Optimè, inquam: ſed veniamus ad noſtros, de quibus difficile eſt plus intelligere, quàm quantùm ex monumentis ſuſpicari licet.

XIV. Quis enim putet aut celeritatem ingenii L. Bruto illi, nobilitatis veſtræ principi, defuiſſe? qui de matre ſuavianda ex oraculo Apollinis tam acutè, argutéque conjecerit; qui ſummam prudentiam simulatione ſtultitiæ texerit; qui potentissimum regem, clarissimi regis filium, expulerit, civitatemque perpetuo dominatu liberatam magiſtratibus annuis, legibus, judiciiſque devinxerit; qui collegæ ſuo imperium abrogaverit, ut e civitate regalis nominis memoriam tolleret: quod certè effici non potuiſſet, nisi eſſet oratione perſuaſum.

Digitized by Google

54. Videmus item paucis annis poſt reges exactos, quum plebes prope ripam Anienis ad tertium milliarium conſediſſet, eumque montem, qui Sacer appellatus eſt, occupaviſſet, M. Valerium dictatorem dicendo ſedaviſſe diſcordias, eique ob eam rem honores amplissimos habitos, & eum primum ob eam ipſam cauſam Maximum eſſe appellatum. Ne L. Valerium quidem Potitum arbitror non aliquid potuiſſe dicendo, qui poſt decemviralem invidiam, plebem in patres incitatam, legibus & concionibus ſuis mitigaverit.

55. Poſſumus Appium Claudium ſuſpicari diſertum, quia ſenatum jam inclinatum, a Pyrrhi pace revocaverit. Poſſumus C. Fabricium, quia sit ad Pyrrhum de captivis recuperandis miſſus orator: T. Coruncanium, quòd ex pontificum commentariis longè plurimùm ingenio valuiſſe videatur: M'. Curium, quòd is tribunus plebis, interrege Appio Cæco, diſerto homine, comitia contra leges habente, quum de plebe conſulem non accipiebat, patres antè auctores fieri coëgerit; quod fuerit permagnum, nondum lege Mæniâ latâ.

56. Licet aliquid etiam de M. Popilii ingenio ſuſpicari, qui quum conſul eſſet, eodemque tempore ſacrificium publicum cum læna faceret, quòd erat flamen Car-

Digitized by Google

mentalis, plebis contra patres concitatione & ſeditione nuntiatâ, ut erat læna amictus, ita venit in concionem, ſeditionemque quum auctoritate, tum oratione ſedavit. Sed eos oratores habitos eſſe, aut omninò tum ullum eloquentiæ præmium fuiſſe, nihil ſanè mihi legiſſe videor: tantummodò conjecturâ ducor ad ſuſpicandum.

57. Dicitur etiam C. Flaminius, is, qui tribunus plebis legem de agro Gallico & Piceno viritim dividendo tulerit, qui conſul apud Thraſimenum ſit interfectus, ad populum valuiſſe dicendo. Q. etiam Maximus Verrucoſus, orator habitus eſt temporibus illis; & Q. Metellus, is, qui bello Punico ſecundo cum L. Veturio Philone conſul fuit.

XV. Quem verò exſtet, & de quo ſit memoriæ proditum, eloquentem fuiſſe, & ita eſſe habitum, primus eſt M. Cornelius Cethegus, cujus eloquentiæ eſt auctor, & idoneus quidem, meâ ſententiâ, Q. Ennius, præſertim quum & ipſe eum audiverit, & ſcribat de mortuo; ex quo nulla ſuſpicio eſt, amicitiæ cauſâ eſſe mentitum. Eſt igitur ſic apud illum in nono, ut opinor, annali:

Additur orator Corneliu' ſuaviloquenti
Ore Cethegus Marcu', Tuditano collega,
Marcî filius. . . . .

Digitized by Google

Et oratorem appellat, & ſuaviloquentiam tribuit; quæ nunc quidem non tam eſt in pleriſque: latrant enim jam quidam oratores, non loquuntur: ſed eſt ea laus eloquentiæ certè maxima.

Is dictus ollis popularibus olim,
Qui tum vivebant homines, atque ævum agitabant,
Flos delibatus populi.

59. Probè verò: ut enim hominis decus, ingenium, sic ingenii ipsius lumen eſt eloquentia, quâ virum excellentem præclarè tum illi homines florem populi eſſe dixerunt;

Suadæque medulla.

Πειθὼ quam vocant Græci, cujus effector eſt orator, hanc *Suadam* appellavit Ennius. Ejus autem Cethegum medullam fuiſſe vult, ut, quam deam in Periclis labris ſcripsit Eupolis ſeſſitaviſſe, hujus hic medullam noſtrum oratorem fuiſſe dixerit.

60. At hic Cethegus conſul cum P. Tuditano fuit bello Punico ſecundo, quæſtorque his conſulibus M. Cato, modò planè annis CXL. ante me conſulem; & idipſum nisi unius eſſet Ennii teſtimonio cognitum, hunc vetuſtas, ut alios fortaſſe multos, oblivione obruiſſet. Illius autem ætatis qui ſermo fuerit, ex Nævianis ſcriptis intelligi

Digitized by Google

poteſt. His enim conſulibus, ut in veteribus commentariis ſcriptum eſt, Nævius eſt mortuus : quamquam Varro noſter, diligentissimus inveſtigator antiquitatis, putat in hoc erratum, vitamque Nævii producit longiùs. Nam Plautus P. Claudio, L. Porcio, viginti annis poſt illos, quos antè dixi, conſules mortuus eſt, Catone cenſore. Hunc igitur Cethegum conſecutus eſt ætate Cato, qui annis IX poſt eum fuit conſul : eum nos ut perveterem habemus, qui L. Marcio, M'. Manilio conſulibus mortuus eſt, annis LXXXIII. ipsis ante me conſulem.

XVI. Nec verò habeo quemquam antiquiorem, cujus quidem ſcripta proferenda putem, nisi quem Appii Cæci oratio hæc ipſa de Pyrrho, & nonnullæ mortuorum laudationes fortè delectant. Et hercules hæ quidem exſtant. Ipſæ enim familiæ ſua quasi ornamenta, ac monumenta ſervabant, & ad uſum, si quis ejuſdem generis occidiſſet, & ad memoriam laudum domeſticarum, & ad illuſtrandam nobilitatem ſuam; quamquam his laudationibus hiſtoria rerum noſtrarum eſt facta mendosior.

62. Multa enim ſcripta ſunt in eis, quæ facta non ſunt; falsi triumphi, plures conſulatus, genera etiam falſa, & a plebe transitiones, quum homines humiliores in

Digitized by Google

alienum ejuſdem nominis infunderentur genus; ut, si ego me a M. Tullio eſſe dicerem, qui patricius cum Servio Sulpicio conſul, anno x. poſt exactos reges, fuit.

63. Catonis autem orationes non minùs multæ ferè ſunt, quàm Attici Lysiæ; cujus arbitror plurimas eſſe. Eſt enim Atticus, quoniam certè Athenis eſt & natus & mortuus, & functus omni civium munere: quamquam Timæus eum, quasi Liciniâ & Muciâ lege repetit Syracuſas; & quodammodo eſt nonnulla in iis etiam inter ipſos similitudo. Acuti ſunt, elegantes, faceti, breves. Sed ille Græcus ab omni laude felicior.

64. Habet enim certos ſui ſtudioſos, qui non tam habitus corporis optimos, quàm gracilitates conſectentur; quos, valetudo modò bona sit, tenuitas ipſa delectat: quamquam in Lysia ſunt ſæpe etiam lacerti, sic ut eo fieri nihil possit valentius: verùm eſt certè genere toto ſtrigosior: ſed habet tamen ſuos laudatores, qui hac ipſâ ejus ſubtilitate admodum gaudeant.

XVII. Catonem verò quis noſtrorum oratorum, qui quidem nunc ſunt, legit? aut quis novit omnino? At quem virum? dii boni! mitto civem, aut ſenatorem, aut imperatorem: oratorem enim hoc loco

quærimus. Quis illo gravior in laudando? acerbior in vituperando? in ſententiis argutior? in docendo, ediſſerendoque ſubtilior? Refertæ ſunt orationes ampliùs centum quinquaginta (quas quidem adhuc invenerim & legerim) & verbis, & rebus illuſtribus: licet ex his eligant ea, quæ notatione & laude digna sint; omnes oratoriæ virtutes in eis reperientur.

66. Jam verò Origines ejus quem florem, aut quod lumen eloquentiæ non habent? Amatores huic deſunt, sicuti multis jam antè ſeculis & Philiſto Syracusio, & ipsi Thucydidi. Nam ut horum concisis ſententiis, interdum etiam non ſatis apertis, quum brevitate, tum nimio acumine, efficit Theopompus elatione, atque altitudine orationis ſuæ; quod idem Lysiæ Demoſthenes: sic Catonis luminibus obſtruxit hæc poſteriorum quasi exaggerata altiùs oratio.

67. Sed in noſtris inſcitia eſt, quòd ii ipsi, qui in Græcis antiquitate delectantur, eâque ſubtilitate, quam Atticam appellant, hanc in Catone non noverunt quidem. Hyperidæ volunt eſſe & Lysiæ. Laudo. Sed cur nolunt Catonis? Attico genere dicendi ſe gaudere dicunt.

68. Sapienter id quidem: atque utinam imitarentur, nec oſſa ſolùm, ſed etiam ſanguinem! Gratum eſt tamen, quod vo-

Digitized by Google

lunt. Cur igitur Lyſias & Hyperides amatur, quum penitùs ignoretur Cato? Antiquior eſt hujus ſermo., & quædam horridiora verba. Ita enim tum loquebantur. Id muta, quod tum ille non potuit, & adde numeros, ut aptior sit oratio: ipſa verba compone, & quasi coagmenta, quod ne Græci quidem veteres factitaverunt: jam neminem antepones Catoni. Ornari orationem Græci putant, si verborum immutationibus utantur, quos appellant τρόπυς, & ſententiarum orationisque formis, quæ vocant σχήματα. Non verisimile eſt, quàm sit in utroque genere & creber & diſtinctus Cato.

XVIII. Nec verò ignoro, nondum eſſe ſatis politum hunc oratorem, & quærendum eſſe aliquid perfectius: quippe quum ita sit ad noſtrorum temporum rationem vetus, ut nullius ſcriptum exſtet dignum quidem lectione, quod sit antiquius: ſed majore honore in omnibus artibus, quàm in hac una dicendi, verſatur antiquitas.

70. Quis enim eorum, qui hæc minora animadvertunt, non intelligit, Canachi signa rigidiora eſſe, quàm ut imitentur veritatem? Calamidis dura illa quidem, ſed tamen molliora, quàm Canachi. Nondum Myronis ſatis ad veritatem adducta; jam tamen quæ non dubites pulchra dicere. Pulchriora etiam Polycleti, & jam planè

Digitized by Google

perfecta, ut mihi quidem videri ſolent. Similis in pictura ratio eſt, in qua Zeuxim, & Polygnotum, & Timantem, & eorum, qui non ſunt usi plus quàm quatuor coloribus, formas & lineamenta laudamus. At in Aëtione, Nicomacho, Protogene, Apelle, jam perfecta ſunt omnia: & neſcio an reliquis in rebus omnibus idem eveniat. Nihil eſt enim simul & inventum, & perfectum.

71. Nec dubitari debet, quin fuerint ante Homerum poëtæ: quod ex eis carminibus intelligi poteſt, quæ apud illum, & in Phæacum, & in procorum epulis canuntur. Quid? noſtri veteres verſus ubi ſunt?

> Quos olim Fauni, vateſque canebant,
> Quum neque Muſarum ſcopulos quiſquam ſuperarat,
> Nec dicti ſtudioſus erat: ....
> Ante hunc.... ,

ait ipſe de ſe; nec mentitur in gloriando: sic enim ſeſe res habet. Nam & Odyſſea Latina eſt, sic, tamquam opus aliquod Dædali, & Livianæ fabulæ, non ſatis dignæ quæ iterum legantur.

72. Atque hic Livius, qui primus fabulam, C. Clodio Cæci filio & M. Tuditano conſulibus, docuit, anno ipſo antequam natus eſt Ennius; poſt Romam autem conditam quartodecimo & quingentesimo, ut

Digitized by Google

hic ait, quem nos ſequimur: eſt enim inter ſcriptores de numero annorum controverſia. Accius autem a Q. Maximo quintùm conſule captum Tarento ſcripsit Livium annis XXX, poſtquam eum fabulam docuiſſe & Atticus ſcribit, & nos in antiquis commentariis invenimus.

73. Docuiſſe autem fabulam annis pòſt XI. C. Cornelio, Q. Minucio conſulibus, ludis Juventatis, quos Salinator Senenſi prœlio voverat. In quo tantus error Accii fuit, ut, his conſulibus, XL. annos natus Ennius fuerit: cui si æqualis fuerit Livius, minor fuit aliquantò is qui primus fabulam dedit, quàm ii, qui multas docuerant ante hos conſules, & Plautus, & Nævius.

XIX. Hæc si minùs apta videntur huic ſermoni, Brute, Attico assigna, qui me inflammavit ſtudio illuſtrium hominum ætates & tempora perſequendi. Ego verò, inquit Brutus, & delector iſtâ quasi notatione temporum, & ad id, quod inſtituiſti, oratorum genera diſtinguere ætatibus, iſtam diligentiam eſſe accommodatam puto.

75. Rectè, inquam, Brute, intelligis. Atque utinam exſtarent illa carmina, quæ multis ſeculis ante ſuam ætatem in epulis eſſe cantitata a singulis convivis de clarorum virorum laudibus, in Originibus ſcriptum reliquit Cato! Tamen illius,

quem in vatibus & Faunis enumerat Ennius, bellum Punicum, quasi Myronis opus, delectat.

76. Sit Ennius ſanè, ut eſt certè, perfectior: qui si illum, ut simulat, contemneret, non, omnia bella perſequens, primum illud Punicum acerrimum bellum reliquiſſet. Sed ipſe dicit, cur id faciat: *Scripſere*, inquit, *alii rem versibu'*: & luculentè quidem ſcripſerunt, etiamsi minùs, quàm tu, politè. Nec verò tibi aliter videri debet; qui a Nævio vel ſumpsiſti multa, si fateris: vel, si negas, ſurripuiſti.

77. Cum hoc Catone grandiores natu fuerunt C. Flaminius, C. Varro, Q. Maximus, Q. Metellus, P. Lentulus, P. Craſſus, qui cum ſuperiore Africano conſul fuit. Ipſum Scipionem accepimus non infantem fuiſſe: filius quidem ejus, is, qui hunc minorem Scipionem a Paulo adoptavit, si corpore valuiſſet, in primis habitus eſſet diſertus. Indicant quum oratiunculæ, tum hiſtoria quædam Græca, ſcripta dulcissimè.

XX. Numeroque eodem fuit Sex. Ælius, juris quidem civilis omnium peritissimus, ſed etiam ad dicendum paratus. De minoribus autem, C. Sulpicius Gallus, qui maximè omnium nobilium Græcis litteris ſtuduit, iſque & oratorum in numero eſt habitus, & fuit reliquis rebus ornatus at-

Digitized by Google

que elegans. Jam enim erat unctior quædam, ſplendidiorque conſuetudo loquendi. Nam, hoc prætore ludos Apollini faciente, quum Thyeſtem fabulam docuiſſet, Q. Marcio, Cn. Servilio conſulibus, mortem obiit Ennius.

79. Erat iiſdem temporibus Tib. Gracchus, P. filius, qui bis conſul & cenſor fuit, cujus eſt oratio Græca apud Rhodios: quem civem quum gravem, tum etiam eloquentem conſtat fuiſſe. P. etiam Scipionem Nasicam, qui eſt *Corculum* appellatus, qui item bis conſul & cenſor fuit, habitum eloquentem aiunt, illius, qui ſacra acceperit, filium. Dicunt etiam L. Lentulum, qui cum C. Figulo conſul fuit; Q. Nobiliorem, M. filium, jam patrio inſtituto deditum ſtudio litterarum, qui etiam Q. Ennium, qui cum patre ejus in Ætolia militaverat, civitate donavit, quum triumvir coloniam deduxiſſet; & T. Annium Luſcum, hujus Q. Fulvii collegam, non indiſertum dicunt fuiſſe.

80. Atque etiam L. Paulus Africani pater, perſonam principis civis facilè dicendo tuebatur: at verò etiam tum Catone vivo, qui annos quinque & octoginta natus exceſsit e vita, quum quidem eo ipſo anno contra Ser. Galbam ad populum ſummâ contentione dixiſſet: quam etiam orationem ſcriptam reliquit.

Digitized by Google

XXI. Sed vivo Catone minores natu multi uno tempore oratores floruerunt. Nam & A. Albinus, is, qui Græcè ſcripſit hiſtoriam, qui conſul cum L. Lucullo fuit, & litteratus & diſertus fuit: & tenuit cum hoc locum quemdam etiam Ser. Fulvius, & unà Ser. Fabius Pictor, & juris, & litterarum, & antiquitatis bene peritus: Quintuſque Fabius Labeo fuit ornatus iiſdem ferè laudibus. Nam Q. Metellus, is, cujus quatuor filii conſulares fuerunt, in primis eſt habitus eloquens, qui pro L. Cotta dixit, accuſante Africano; cujus & aliæ ſunt orationes, & contra Tib. Gracchum expoſita eſt in C. Fannii annalibus.

82. Tum ipſe L. Cotta veterator habitus, ſed C. Lælius, & P. Africanus in primis eloquentes: quorum exſtant orationes, ex quibus exiſtimari de ingeniis oratorum poteſt. Sed inter hos ætate paulùm his antecedens sine controverſia Ser. Galba eloquentiâ præſtitit: & nimirum is princeps ex Latinis, illa oratorum propria, & quaſi legitima opera tractavit, ut egrederetur a propoſito ornandi causâ, ut delectaret animos, ut permoveret, ut augeret rem, ut miſerationibus, ut communibus locis uteretur. Sed neſcio quomodo hujus, quem conſtat eloquentiâ præſtitiſſe, exiliores orationes ſunt, & redolentes ma-

Digitized by Google

gis antiquitatem, quàm aut Lælii, aut Scipionis, aut etiam ipsius Catonis: itaque exaruerunt, vix jam ut appareant.

83. De ipsius Lælii & Scipionis ingenio, quamquam ea eſt jam opinio, ut plurimùm tribuatur ambobus; dicendi tamen laus eſt in Lælio illuſtrior. At oratio Lælii de collegiis, non melior, quàm de multis quam voles, Scipionis: non quò illâ Lælii quidquam ſit dulcius, aut quod de religione dici poſſit auguſtius; ſed multò tamen vetuſtior, & horridior ille, quàm Scipio: & quum ſint in dicendo variæ voluntates, delectari mihi magis antiquitate videtur, & lubenter verbis etiam uti paulò magis priſcis Lælius.

84. Sed eſt mos hominum, ut nolint eumdem pluribus rebus excellere. Nam ut ex bellica laude adſpirare ad Africanum nemo poteſt, in qua ipſa egregium Viriati bello reperimus fuiſſe Lælium: sic ingenii, litterarum, eloquentiæ, ſapientiæ denique, etsi utrique primas, priores tamen libenter deferunt Lælio. Nec mihi ceterorum judicio ſolùm videtur, ſed etiam ipſorum inter ipſos conceſſu ita tributum fuiſſe. Erat omnino tum mos, ut in reliquis rebus melior, sic in hoc ipſo humanior, ut faciles eſſent in ſuum cuique tribuendo.

XXII. Memoriâ teneo, Smyrnæ me ex P. Rutilio Rufo audiſſe, quum diceret

Digitized by Google

adoleſcentulo ſe accidiſſe, ut ex ſenatus-conſulto P. Scipio & D. Brutus, ut opinor, conſules de re atroci, magnaque quærerent. Nam quum in silva Sila facta cædes eſſet, notique homines interfecti; insimulareturque familia, partim etiam liberi ſocietatis ejus, quæ picarias de P. Cornelio, L. Mummio cenſoribus redemiſſet, decreviſſe ſenatum, ut de ea re cognoſcerent & ſtatuerent conſules.

86. Cauſam pro publicanis accuratè, ut ſemper ſolitus eſſet, eleganterque dixiſſe Lælium. Quum conſules, re auditâ, *amplius* de consilii ſententia pronuntiaviſſent; paucis interpositis diebus iterum Lælium multò diligentiùs, meliúſque dixiſſe, iterumque eodem modo a conſulibus rem eſſe prolatam. Tum Lælium, quum eum ſocii domum reduxiſſent, egiſſentque gratias, &, ne defatigaretur, oraviſſent, locutum eſſe ita, ſe, quæ feciſſet, honoris eorum causâ, ſtudiosè, accuratéque feciſſe; ſed ſe arbitrari, cauſam illam a Ser. Galba, quòd is in dicendo fortior acriorque eſſet, graviùs & vehementiùs poſſe defendi. Itaque auctoritate C. Lælii publicanos cauſam detuliſſe ad Galbam.

87. Illum autem, quòd ei viro ſuccedendum eſſet, verecundè & dubitanter recepiſſe: unum, quasi comperendinatum, medium diem fuiſſe, quem totum Galbam

in conſideranda cauſa, componendaque poſuiſſe; &, quum cognitionis dies eſſet, & ipſe Rutilius rogatu ſociorum domum ad Galbam manè veniſſet, ut eum admoneret, & ad dicendi tempus adduceret; uſque illum, quoad ei nuntiatum eſſet conſules deſcendiſſe, omnibus excluſis commentatum in quadam teſtudine cum ſervis litteratis fuiſſe; quorum aliud alii dictare eodem tempore ſolitus eſſet: interim quum eſſet ei nuntiatum tempus eſſe, exiſſe in ædes eo colore, & iis oculis, ut egiſſe cauſam, non commentatum putares.

88. Addebat etiam, idque ad rem pertinere putabat, ſcriptores illos malè mulcatos exiſſe cum Galba: ex quo ſignificabat, illum non in agendo ſolùm, ſed etiam in meditando vehementem atque incenſum fuiſſe. Quid multa? magnâ exſpectatione, plurimis audientibus, coram ipſo Lælio ſic illam cauſam tantâ vi, tantâque gravitate dixiſſe Galbam, ut nulla ferè pars orationis ſilentio præteriretur. Itaque multis querelis, multâque miſeratione adhibitâ, ſocios, omnibus approbantibus, illâ die quæſtione liberatos eſſe.

XXIII. Ex hac Rutiliana narratione ſuſpicari licet, quum duæ ſummæ ſint in oratore laudes, una ſubtiliter diſputandi, ad docendum; altera graviter agendi, ad animos audientium permovendos; multóque

Digitized by Google

plus proficiat is qui inflammet judicem, quàm ille qui doceat: elegantiam in Lælio, vim in Galba fuiſſe. Quæ quidem vis tum maximè cognita eſt, quum, Lusitanis a Ser. Galba prætore contra interpositam, ut exiſtimabatur, fidem, interfectis, L. Libone tribuno plebis populum incitante, & rogationem in Galbam privilegii similem ferente, ſummâ ſenectute, ut antè dixi, M. Cato legem ſuadens in Galbam multa dixit: quam orationem in Origines ſuas retulit, paucis antequam mortuus eſt, an diebus, an mensibus?

90. Tum igitur recuſans Galba pro ſeſe, & populi Romani fidem implorans, quum ſuos pueros, tum C. Galli etiam filium flens commendabat; cujus orbitas & fletus mirè miſerabilis fuit propter recentem memoriam clarissimi patris; iſque ſe tum eripuit flammâ, propter pueros miſericordiâ populi commotâ, sicut idem ſcriptum reliquit Cato. Atque etiam ipſum Libonem non infantem video fuiſſe, ut ex orationibus ejus intelligi poteſt. Quum hæc dixiſſem, & paulùm interquieviſſem, Quid igitur, inquit, eſt cauſæ, Brutus, si tanta virtus in oratore Galba fuit, cur ea nulla in orationibus ejus appareat? quod mirari non poſſum in eis, qui nihil omnino ſcripti reliquerunt.

XXIV. Nec enim eſt eadem, inquam,

Brute, cauſa non ſcribendi, & non tam bene ſcribendi, quàm dixerint. Nam videmus alios oratores inertiâ nihil ſcripsiſſe, ne domeſticus etiam labor accederet ad forenſem: pleræque enim ſcribuntur orationes habitæ jam, non ut habeantur.

92. Alios non laborare, ut meliores fiant; nulla enim res tantùm ad dicendum proficit, quantùm ſcriptio: memoriam autem in poſterum ingenii ſui non desiderant, quum ſe putant ſatis magnam adeptos eſſe dicendi gloriam, eamque etiam majorem viſum iri, si in exiſtimantium arbitrium ſua ſcripta non venerint: alios, quòd meliùs putent dicere ſe poſſe, quàm ſcribere; quod peringeniosis hominibus, neque ſatis doctis, plerumque contingit, ut ipsi Galbæ.

93. Quem fortaſſe vis non ingenii ſolùm, ſed etiam animi, & naturalis quidam dolor dicentem incendebat, efficiebatque; ut & incitata, & gravis, & vehemens eſſet oratio; dein quum otioſus ſtilum prehenderat, motuſque omnis animi, tamquam ventus, hominem defecerat, flacceſſebat oratio: quod iis, qui limatius dicendi conſectantur genus, accidere non ſolet, propterea quòd prudentia numquam deficit oratorem, quâ ille utens eodem modo possit & dicere & ſcribere: ardor animi non ſemper adeſt, iſque quum con-

Digitized by Google

ſedit, omnis illa vis & quaſi flamma oratoris exſtinguitur. Hanc igitur ob cauſam videtur Lælii mens ſpirare etiam in ſcriptis, Galbæ autem vis occidiſſe.

XXV. Fuerunt etiam in oratorum numero mediocrium L. & Sp. Mummii, fratres, quorum exſtant amborum orationes. Simplex quidem L. & antiquus: Sp. autem nihilò ille quidem ornatior, ſed tamen adſtrictior: fuit enim doctus ex diſciplina Stoicorum. Multæ ſunt Sp. Albini orationes. Sunt etiam L. & C. Aureliorum Oreſtarum, quos aliquo video in numero oratorum fuiſſe.

95. P. etiam Popilius quum civis egregius, tum non indiſertus fuit. C. verò, filius ejus, diſertus. Caiuſque Tuditanus quum omni vitâ, atque victu excultus, atque expolitus, tum ejus elegans eſt habitum etiam orationis genus. Eodemque in genere eſt habitus is, qui injuriâ acceptâ fregit Tib. Gracchum patientiâ, civis in rebus optimis conſtantissimus, M. Octavius. At verò M. Æmilius Lepidus, qui eſt Porcina dictus, iiſdem temporibus ferè, quibus Galba, ſed paulò minor natu, & ſummus orator eſt habitus, & fuit, ut apparet ex orationibus, ſcriptor ſanè bonus.

96. Hoc in oratore Latino primùm mihi videtur & lenitas apparuiſſe illa Græcorum, & verborum comprehensio, etiam

Digitized by Google

artifex, ut ita dicam, ſtilus. Hunc ſtudioſè duo adoleſcentes ingenioſiſſimi, & propè æquales, C. Carbo, & Tib. Gracchus audire ſoliti ſunt: de quibus jam dicendi locus erit, quum de ſenioribus pauca dixero. Q. enim Pompeius non contemptus orator temporibus illis fuit, qui ſummos honores, homo per ſe cognitus, ſine ulla commendatione majorum eſt adeptus.

97. Tum L. Caſſius multùm potuit, non eloquentiâ, ſed dicendo tamen; homo non liberalitate, ut alii, ſed ipſâ triſtitiâ & ſeveritate popularis: cujus quidem legi tabellariæ M. Antius Briſo, tribunus plebis, diu reſtitit, M. Lepido conſule adjuvante. Eaque res P. Africano vituperationi fuit, quòd ejus auctoritate de ſententia deductus Briſo putabatur. Tum duo Cæpiones multùm clientes conſilio & linguâ, plus auctoritate tamen & gratiâ ſublevabant. Sed Pompeii ſunt ſcripta nec nimis extenuata (quamquam veterum eſt ſimilis) & plena prudentiæ.

XXVI. P. Craſſum valde probatum oratorem iiſdem ferè temporibus accepimus, qui & ingenio valuit, & ſtudio, & habuit quaſdam etiam domeſticas diſciplinas. Nam & cum ſummo illo oratore Servio Galba, cujus C. filio filiam ſuam collocaverat, affinitate ſeſe devinxerat: &, quum eſſet P.

Digitized by Google

Mucii filius, fratremque haberet P. Scævolam, domi jus civile cognoverat. In eo induſtriam conſtat ſummam fuiſſe, maximamque gratiam, quum & conſuleretur plurimùm, & diceret. Horum ætatibus adjuncti duo C. Fannii, C. & M. filii fuerunt: quorum Caii filius, qui conſul cum Domitio fuit, unam orationem de ſociis, & nomine Latino, contra Gracchum reliquit, ſanè & bonam, & nobilem.

99. Tum Atticus, Quid ergo? eſtne iſta Fannii? nam varia opinio pueris nobis erat. Alii a C. Perſio, litterato homine, ſcriptam eſſe aiebant, illo, quem ſignificat valde doctum eſſe Lucilius: alii multos nobiles, quod quiſque potuiſſet, in illam orationem contuliſſe.

100. Tum ego, Audivi equidem iſta, inquam, de majoribus natu, ſed numquam ſum adductus, ut crederem; eamque ſuſpicionem propter hanc cauſam credo fuiſſe, quòd Fannius in mediocribus oratoribus habitus eſſet; oratio autem vel optima eſſet illo quidem tempore orationum omnium. Sed nec ejuſmodi eſt, ut a pluribus confuſa videatur: unus enim ſonus eſt totius orationis, & idem ſtilus: nec de Perſio reticuiſſet Gracchus, quum & Fannius de Menelao Maratheno, & de ceteris objeciſſet, præſertim quum Fannius numquam ſit habitus elinguis. Nam & cauſas defen-

Digitized by Google

ſitavit, & tribunatus ejus, arbitrio & auctoritate P. Africani geſtus, non obſcurus fuit.

101. Alter autem C. Fannius, M. filius, C. Lælii gener, & moribus, & ipſo genere dicendi durior. Is ſoceri inſtituto (quem, quia cooptatus in augurum collegium non erat, non admodum diligebat, præſertim quum ille Q. Scævolam ſibi minorem natu generum prætuliſſet: cui tamen Lælius ſe excuſans, non genero minori dixit ſe illud, ſed majori filiæ detuliſſe) is tamen inſtituto Lælii Panætium audiverat. Ejus omnis in dicendo facultas ex hiſtoria ipsius non ineleganter ſcripta perſpici poteſt; quæ neque nimis eſt infans, neque perfectè diſerta.

102. Mucius autem augur, quod pro ſe opus erat, ipſe dicebat, ut de pecuniis repetundis contra T. Albucium: is oratorum in numero non fuit; juris civilis intelligentiâ, atque omni prudentiæ genere præſtitit. L. Cœlius Antipater, ſcriptor, quemadmodum videtis, fuit, ut temporibus illis, luculentus, juris valde peritus, multorum etiam, ut L. Crassi, magiſter.

XXVII. Utinam in Tib. Graccho, Caioque Carbone talis mens ad rempublicam bene gerendam fuiſſet, quale ingenium ad bene dicendum fuit! profectò nemo his viris gloriâ

gloriâ præſtitiſſet. Sed eorum alter propter turbulentiſsimum tribunatum, ad quem ex invidia fœderis Numantini bonis iratus acceſſerat, ab ipſa republica eſt interfectus: alter propter perpetuam in populari ratione levitatem, morte voluntariâ ſe a ſeveritate judicum vindicavit. Sed fuit uterque ſummus orator, atque hoc memoriâ patrum teſte dicimus.

104. Nam & Carbonis, & Gracchi habemus orationes, nondum ſatis ſplendidas verbis, ſed acutas, prudentiæque pleniſſimas. Fuit Gracchus diligentiâ Corneliæ matris a puero doctus, & Græcis litteris eruditus: nam ſemper habuit exquiſitos e Græcia magiſtros, in eis jam adoleſcens Diophanem Mitylenæum, Græciæ, temporibus illis, diſertiſsimum: ſed & breve tempus ingenii augendi & declarandi fuit.

105. Carbo, quoad vita ſuppeditavit, eſt in multis judiciis, cauſiſque cognitus. Hunc qui audierant prudentes homines, in quibus familiaris noſter L. Gellius, qui ſe illi contubernalem in conſulatu fuiſſe narrabat, canorum oratorem, & volubilem, & ſatis acrem, atque eumdem & vehementem, & valde dulcem, & perfacetum fuiſſe dicebat: addebat, induſtrium etiam & diligentem, & in exercitationibus commentationibuſque multùm operæ ſolitum eſſe ponere.

Digitized by Google

106. Hic optimus, illis temporibus, eſt patronus habitus, eoque forum tenente plura fieri judicia cœperunt. Nam & quæſtiones perpetuæ hoc adoleſcente conſtitutæ ſunt, quæ antea nullæ fuerunt (L. enim Piſo, tribunus plebis legem primus de pecuniis repetundis, Cenſorino & Manilio conſulibus, tulit: ipſe etiam Piſo & cauſas egit, & multarum legum aut auctor, aut diſſuaſor fuit; iſque & orationes reliquit, quæ jam evanuerunt, & annales, ſanè exiliter ſcriptos) & judicia populi, quibus aderat Carbo, jam magis patronum deſiderabant, tabellâ datâ; quam legem L. Caſſius, Lepido & Mancino conſulibus, tulit.

XXVIII. Veſter etiam D. Brutus, M. filius, ut ex familiari ejus L. Accio poëta ſum audire ſolitus, & dicere non inculté ſolebat, & erat quum litteris Latinis, tum etiam Græcis, ut temporibus illis, eruditus. Quod tribuebat idem Accius etiam Q. Maximo, L. Pauli nepoti. Et verò antè Maximum illum Scipionem, quo duce privato Tib. Gracchus occiſus eſſet, quum omnibus in rebus vehementem, tum acrem aiebat in dicendo fuiſſe.

108. Tum etiam P. Lentulus ille princeps, ad rempublicam duntaxat quod opus eſſet, ſatis habuiſſe eloquentiæ dicitur. Iiſdemque temporibus L. Furius Philus per-

Digitized by Google

bene Latinè loqui putabatur, litteratiuſque quàm ceteri. P. Scævola valde prudenter & acutè, paulò etiam copioſiùs. Nec multò minùs prudenter M. Manilius. Appii Claudii volubilis, ſed paulò fervidior erat oratio. In aliquo numero etiam M. Fulvius Flaccus, & C. Cato Africani ſororis filius, mediocres oratores; etsi Flacci ſcripta ſunt, ſed ut ſtudioſi litterarum. Flacci autem æmulus P. Decius fuit, non infans ille quidem, ſed ut vitâ, ſic oratione etiam turbulentus.

109. M. Druſus, C. filius, qui in tribunatu C. Gracchum, collegam, iterum tribunum, fregit, vir & oratione gravis, & auctoritate; eique proximè adjunctus C. Druſus frater fuit. Tuus etiam gentilis, Brute, M. Pennus facilè agitavit in tribunatu C. Gracchum, paulùm ætate antecedens. Fuit enim M. Lepido, & L. Oreſte conſulibus, quæſtor Gracchus, tribunus Pennus, illius M. filius, qui cum Q. Ælio conſul fuit: ſed omnia is ſumma ſperans, ædilicius eſt mortuus. Nam de T. Flaminino, quem ipſe vidi, nihil accepi, niſi Latinè diligenter locutum.

XXIX. Iis adjuncti ſunt C. Curio, M. Scaurus, P. Rutilius, C. Gracchus. De Scauro & Rutilio breviter licet dicere, quorum neuter ſummi oratoris habuit laudem, & uterque in multis cauſis verſatus.

Digitized by Google

Erat in quibuſdam laudandis viris, etiamsi maximi ingenii non eſſent, probabilis tamen induſtria; quamquam iis quidem non omnino ingenium, ſed oratorium ingenium defuit. Neque enim refert videre, quid dicendum sit, nisi id queas ſolutè & ſuaviter dicere: ne id quidem ſatis eſt, nisi id, quod dicitur, sit voce, vultu, motuque conditius.

111. Quid dicam opus eſſe doctrinâ? sine qua etiam si quid bene dicitur adjuvante naturâ, tamen id, quia fortuitò fit, ſemper paratum eſſe non poteſt. In Scauri oratione, ſapientis hominis, & recti, gravitas ſumma, & naturalis quædam inerat auctoritas, non ut cauſam, ſed ut teſtimonium dicere putares, quum pro reo diceret.

112. Hoc dicendi genus ad patrocinia mediocriter aptum videbatur; ad ſenatoriam verò ſententiam, cujus erat ille princeps, vel maximè: significabat enim non prudentiam ſolùm, ſed, quod maximè rem continebat, fidem: habebat hoc a natura ipſa, quod a doctrina non facilè poſſet: quamquam hujus quoque ipsius rei, quemadmodum ſcis, præcepta ſunt. Hujus & orationes ſunt, & tres ad L. Fufidium libri ſcripti de vita ipsius acta, ſanè utiles, quos nemo legit. At Cyri vitam & diſciplinam legunt, præclaram illam qui-

dem, ſed neque tam rebus noſtris aptam, nec tamen Scauri laudibus anteponendam. Ipſe etiam Fuſidius in aliquo patronorum numero fuit.

XXX. Rutilius autem in quodam triſti & ſevero genere dicendi verſatus eſt, & uterque naturâ vehemens & acer. Itaque quum unà conſulatum petiviſſent, non ille ſolùm, qui repulſam tulerat, accuſavit ambitûs deſignatum competitorem, ſed Scaurus etiam abſolutus Rutilium in judicium vocavit: multâque operâ, multâque induſtriâ Rutilius fuit, quæ erat propterea gratior, quòd idem magnum munus de jure reſpondendi ſuſtinebat.

114. Sunt ejus orationes jejunæ: multa præclara de jure: doctus vir, & Græcis litteris eruditus, Panætii auditor, propè perfectus in Stoicis, quorum peracutum, & artis plenum orationis genus, ſcis tamen eſſe exile, nec ſatis populari aſſenſioni accommodatum. Itaque illa, quæ propria eſt hujus diſciplinæ, philoſophorum de ſe ipſorum opinio, firma in hoc viro & ſtabilis inventa eſt.

115. Qui quum innocentiſsimus in judicium vocatus eſſet (quo judicio convulſam penitus ſcimus eſſe rempublicam) quum eſſent eo tempore eloquentiſsimi viri L. Craſſus, & M. Antonius conſulares, eorum adhibere neutrum voluit: dixit ipſe pro

ſeſe ; & pauca C. Cotta, quòd ſororis erat filius, & is quidem tamen, ut orator, quamquam erat admodum adoleſcens. Sed Q. Mucius enucleatè ille quidem, & politè, ut ſolebat ; nequaquam autem eâ vi atque copiâ, quam genus illud judicii, & magnitudo cauſæ poſtulabat.

116. Habemus igitur in Stoicis oratoribus Rutilium, Scaurum in antiquis : utrumque tamen laudemus, quoniam per illos ne hæc quidem in civitate genera hac oratoriâ laude caruerunt. Volo enim, ut in ſcena, sic etiam in foro, non eos modò laudari, qui celeri motu & difficili utantur, ſed eos etiam, quos ſtatarios appellant, quorum sit illa simplex in agendo veritas, non moleſta.

XXXI. Et quoniam Stoicorum eſt facta mentio, Q. Ælius Tubero fuit illo tempore, L. Pauli nepos, nullo in oratorum numero, ſed vitâ ſeverus & congruens cum ea diſciplina, quam colebat; paulò etiam durior ; qui quidem in triumviratu judicaverit contra P. Africani, avunculi ſui, teſtimonium, vacationem augures, quò minus judiciis operam darent, non habere ; ſed ut vitâ, sic oratione durus, incultus, horridus : itaque honoribus majorum reſpondere non potuit. Fuit autem conſtans civis, & fortis, & in primis Graccho moleſtus, quod indicat Gracchi in eum

Digitized by Google

oratio: ſunt etiam in Gracchum, Tuberonis. Is fuit mediocris in dicendo, doctiſſimus in diſputando.

118. Tum Brutus, Quàm hoc idem in noſtris contingere intelligo, quod in Græcis! ut omnes ferè Stoici prudentiſſimi in diſſerendo sint, & id arte faciant, sintque architecti pene verborum; iidem traducti a diſputando ad dicendum, inopes reperiantur. Unum excipio Catonem, in quo, perfectiſſimo Stoico, ſummam eloquentiam non desiderem; quam exiguam in Fannio, ne in Rutilio quidem magnam, in Tuberone nullam video fuiſſe.

119. Et ego, Non, inquam, Brute, sine cauſa, propterea quòd iſtorum in dialecticis omnis cura conſumitur; vagum illud orationis, & fuſum, & multiplex non adhibetur genus. Tuus autem avunculus, quemadmodum ſcis, habet a Stoicis id, quod ab illis petendum fuit; ſed dicere didicit a dicendi magiſtris, eorumque more ſe exercuit. Quòd si omnia a philoſophis eſſent petenda; Peripateticorum inſtitutis commodiùs fingeretur oratio.

120. Quò magis tuum, Brute, judicium probo, qui eorum, id eſt ex vetere Academia philoſophorum, ſectam ſecutus es, quorum in doctrina atque præceptis diſſerendi ratio conjungitur cum ſuavitate dicendi & copia: quamquam ea ipſa Pe-

S iv

Digitized by Google

ripateticorum Academicorumque conſuetudo in ratione dicendi talis eſt, ut nec perficere oratorem poſſit ipſa per ſeſe, nec sine ea orator eſſe perfectus. Nam, ut Stoicorum adſtrictior eſt oratio, aliquantóque contractior, quàm aures populi requirunt; sic illorum liberior & latior, quàm patitur conſuetudo judiciorum, & fori.

121. Quis enim uberior in dicendo Platone? Jovem aiunt philoſophi, si Græcè loquatur, sic loqui. Quis Ariſtotele nervosior? Theophraſto dulcior? Lectitaviſſe Platonem ſtudiosè, audiviſſe etiam Demoſthenes dicitur; idque apparet ex genere, & granditate verborum: dicit etiam in quadam epiſtola hoc ipſe de ſeſe. Sed & hujus oratio in philoſophiam tranſlata pugnacior, ut ita dicam, videtur, & illorum in judicia pacatior.

XXXII. Nunc reliquorum oratorum ætates, si placet, & gradus perſequamur. Nobis verò, inquit Atticus, & vehementer quidem, ut pro Bruto etiam reſpondeam. Curio fuit igitur ejuſdem ætatis ferè, ſanè illuſtris orator, cujus de ingenio ex orationibus ejus exiſtimari poteſt: ſunt enim & aliæ, & pro Ser. Fulvio, de inceſtu, nobilis oratio: nobis quidem pueris, hæc omnium optima putabatur, quæ vix jam comparet in hac turba novorum voluminum.

Digitized by Google

123. Præclarè, inquit Brutus, teneo qui iſtam turbam voluminum effecerit. Et ego, inquam, intelligo, Brute, quem dicas: certè enim & boni aliquid attulimus juventuti, magnificentius, quàm fuerat, genus dicendi, & ornatius; & nocuimus fortaſſe, quòd veteres orationes poſt noſtras, non a me quidem (meis enim illas antepono) ſed a pleriſque legi ſunt deſitæ. Enumera, inquit, me in pleriſque: quamquam video mihi multa legenda jam te auctore, quæ antea contemnebam.

124. Atqui hæc, inquam, de inceſtu laudata oratio puerilis eſt locis multis: de amore, de tormentis, de rumore, loci ſanè inanes; verumtamen nondum tritis noſtrorum hominum auribus, nec eruditâ civitate, tolerabiles. Scripſit etiam alia nonnulla, & multa dixit, & illuſtria, & in numero patronorum fuit; ut eum mirer, quum & vita ſuppeditaviſſet, & ſplendor ei non defuiſſet, conſulem non fuiſſe.

XXXIII. Sed ecce in manibus vir, & præſtantiſſimo ingenio, & flagranti ſtudio, & doctus a puero, C. Gracchus. Noli enim putare, quemquam, Brute, pleniorem & uberiorem ad dicendum fuiſſe. Et ille, Sic prorſus, inquit, exiſtimo; atque iſtum de ſuperioribus, pene ſolum lego. Immo planè, inquam, Brute, legas cenſeo. Damnum enim illius imma-

Digitized by Google

turo interitu res Romanæ, Latinæque litteræ fecerunt.

126. Utinam non tam fratri pietatem, quàm patriæ, præſtare voluiſſet! quàm ille facilè tali ingenio, diutius si vixiſſet, vel paternam eſſet vel avitam gloriam conſecutus! eloquentiâ quidem neſcio an habuiſſet parem neminem. Grandis eſt verbis, ſapiens ſententiis, genere toto gravis: manus extrema non accessit operibus ejus: præclarè inchoata multa, perfecta non planè. Legendus, inquam, eſt hic orator, Brute, si quiſquam alius, juventuti: non enim ſolùm acuere, ſed etiam alere ingenium poteſt.

127. Huic ſuccessit ætati C. Galba, Servii illius eloquentissimi viri filius, P. Craſsi eloquentis, & juriſperiti gener. Laudabant hunc patres noſtri, favebant etiam propter patris memoriam, ſed cecidit in curſu. Nam rogatione Mamiliâ, Jugurthinæ conjurationis invidiâ, quum pro ſeſe ipſe dixiſſet, oppreſſus eſt. Exſtat ejus peroratio, qui epilogus dicitur; qui tanto in honore, pueris nobis, erat, ut eum etiam ediſceremus. Hic, qui in collegio ſacerdotum eſſet, primus poſt Romam conditam judicio publico eſt condemnatus.

XXXIV. P. Scipio, qui eſt in conſulatu mortuus, non multùm ille quidem, nec ſæpe dicebat; ſed & Latinè loquendo,

Digitized by Google

cuivis erat par, & omnes ſale facetiiſque ſuperabat. Ejus collega L. Beſtia, bonis initiis orſus tribunatûs (nam P. Popilium vi C. Gracchi expulſum ſuâ rogatione reſtituit) vir & acer & non indiſertus, triſtes exitus habuit conſulatûs. Nam invidioſâ lege Mamiliâ C. Galbam Sacerdotem, & quatuor conſulares, L. Beſtiam, C. Catonem, Sp. Albinum, civemque præſtantisſimum L. Opimium, Gracchi interfectorem, a populo abſolutum, quum is contra populi ſtudium ſteriſſet, Gracchani judices ſuſtulerunt.

129. Hujus diſſimilis in tribunatu, reliquaque omni vita, civis improbus C. Licinius Nerva non indiſertus fuit. C. Fimbria temporibus iiſdem ferè, ſed longiùs ætate provectus, habitus eſt ſanè, ut ita dicam, luculentus patronus, aſper, maledicus, genere toto paulò fervidior atque commotior; diligentiâ tamen, & virtute animi atque vitâ, bonus auctor in ſenatu. Idem tolerabilis patronus, nec rudis in jure civili, & quum virtute, tum etiam ipſo orationis genere liber; cujus orationes pueri legebamus, quas jam reperire vix poſſumus.

130. Atque etiam ingenio, & ſermone eleganti, valetudine incommodâ, C. Sextius Calvinus fuit; qui etsi, quum remiſerant dolores pedum, non deerat in causis,

tamen id non ſæpe faciebat. Itaque conſilio ejus, quum volebant, homines utebantur; patrocinio, quum licebat. Iiſdem temporibus M. Brutus, in quo magnum fuit, Brute, dedecus generi veſtro; qui quum tanto nomine eſſet, patremque optimum virum habuiſſet, & juris peritissimum, accuſationem factitaverit, ut Athenis Lycurgus: is magiſtratus non petivit, ſed fuit accuſator vehemens & moleſtus; ut facilè cerneres naturale quoddam ſtirpis bonum degeneraviſſe vitio depravatæ voluntatis.

131. At eodem tempore accuſator de plebe L. Cæſulenus fuit, quem ego audivi jam ſenem, quum ab L. Sabellio mulctam lege Aquiliâ de injuria petiviſſet. Non feciſſem hominis pene infimi mentionem, nisi judicarem, qui ſuſpiciosiùs aut criminosiùs diceret, audiviſſe me neminem.

XXXV. Doctus etiam Græcis T. Albutius, vel potiùs, pene Græcus. Loquor, ut opinor: ſed licet ex orationibus judicare. Fuit autem Athenis adoleſcens: perfectus Epicureus evaſerat, minimè aptum ad dicendum genus.

132. Jam Q. Catulus, non antiquo illo more, ſed hoc noſtro (nisi quid fieri poteſt perfectius) eruditus: multæ litteræ; ſumma non vitæ ſolùm atque naturæ, ſed orationis etiam comitas; incorrupta qua-

dam Latini ſermonis integritas: quæ perſpici quum ex orationibus ejus poteſt, tum facillimè ex eo libro, quem de conſulatu & de rebus geſtis ſuis conſcriptum molli & Xenophonteo genere ſermonis, miſit ad A. Furium, poëtam, familiarem ſuum: qui liber nihilò notior eſt, quàm illi tres, de quibus antè dixi, Scauri libri.

133. Tum Brutus, Mihi quidem, inquit, nec iſte notus eſt, nec illi: ſed hæc mea culpa eſt: numquam enim in manus inciderunt. Nunc autem & a te ſumam, & conquiram iſta poſthac curioſiùs. Fuit igitur in Catulo ſermo Latinus; quæ laus dicendi non mediocris ab oratoribus pleriſque neglecta eſt. Nam de ſono vocis, & ſuavitate appellandarum litterarum, quoniam filium cognoviſti, noli exſpectare quid dicam: quamquam filius quidem non fuit in oratorum numero, ſed non deerat ei tamen in ſententia dicenda quum prudentia, tum elegans quoddam & eruditum orationis genus.

134. Nec habitus eſt tamen pater ipſe Catulus princeps in numero patronorum: ſed erat talis, ut, quum quoſdam audires, qui tum erant præſtantes, videretur eſſe inferior; quum autem ipſum audires ſine comparatione, non modò contentus eſſes, ſed melius non quæreres.

135. Q. Metellus Numidicus, & ejus

collega M. Silanus, dicebant de republicâ quod eſſet illis viris, & conſulari dignitati ſatis. M. Aurelius Scaurus non ſæpe dicebat; ſed politè: Latinè verò in primis eſt eleganter locutus. Quæ laus eadem in A. Albino bene loquendi fuit. Nam flamen Albinus etiam in numero eſt habitus diſertorum. Q. etiam Cæpio, vir acer & fortis, cui fortuna belli, crimini; invidia populi, calamitati fuit.

XXXVI. Tum etiam C. & L. Memmii fuerunt, oratores mediocres, accuſatores acres atque acerbi: itaque in judicium capitis multos vocaverunt, pro reis non ſæpe dixerunt. Sp. Thorius ſatis valuit in populari genere dicendi, is, qui agrum publicum, vitioſâ & inutili lege, vectigali levavit. M. Marcellus Æſernini pater, non ille quidem in patronis, ſed & in promptis tamen, & non inexercitatis ad dicendum, fuit, ut filius ejus, P. Lentulus.

137. L. etiam Cotta, prætorius, in mediocrium oratorum numero, dicendi non ita multùm laude proceſſerat; ſed de induſtria, quum verbis, tum etiam ipſo ſono quasi ſubruſtico perſequebatur atque imitabatur antiquitatem. Atque ego & in hoc ipſo Cotta & in aliis pluribus intelligo, me non ita diſertos homines & retuliſſe in oratorum numerum, & relaturum. Eſt enim propoſitum colligere eos, qui hoc munere

Digitized by Google

in civitate functi ſint, ut tenerent oratorum locum: quorum quidem quæ fuerit adſcensio, & quàm in omnibus rebus difficilis optimi perfectio atque abſolutio, ex eo, quod dicam, exiſtimari poteſt.

138. Quàm multi enim jam oratores commemorati ſunt, & quàm diu in eorum enumeratione verſamur, quum tamen ſpiſsè, atque vix, ut dudum ad Demosthenem & Hyperidem, sic nunc ad Antonium Craſſumque pervenimus? Nam ego sic exiſtimo, hos oratores fuiſſe maximos, & in his primùm cum Græcorum gloria Latinè dicendi copiam æquatam.

XXXVII. Omnia veniebant Antonio in mentem; eaque ſuo quæque loco, ubi plurimùm proficere & valere poſſent: ut ab imperatore equites, pedites, levis armatura; sic ab illo in maximè opportunis orationis partibus collocabantur. Erat memoria ſumma, nulla meditationis ſuſpicio: imparatus ſemper aggredi ad dicendum videbatur; ſed ita erat paratus, ut judices, illo dicente, nonnumquam viderentur non ſatis parati ad cavendum fuiſſe.

140. Verba ipſa, non illa quidem elegantissimo ſermone; itaque diligenter loquendi laude caruit: neque tamen eſt admodum inquinatè locutus: ſed illâ, quæ propriè laus oratoris eſt in verbis. Nam ipſum Latinè loqui, eſt illud quidem, ut

paulò antè dixi, in magna laude ponendum; ſed non tam ſuâ ſponte, quàm quòd eſt a pleriſque neglectum: non enim tam præclarum eſt ſcire Latinè, quàm turpe neſcire; neque tam id mihi oratoris boni, quàm civis Romani proprium videtur. Sed tamen Antonius in verbis & eligendis (neque id ipſum tam leporis causâ, quàm ponderis) & collocandis, & comprehenſione devinciendis, nihil non ad rationem, & tamquam ad artem dirigebat; verùm multò magis hoc idem in ſententiarum ornamentis & conformationibus. Quo genere quia præſtat omnibus Demoſthenes; idcirco a doctis oratorum eſt princeps judicatus. Σχήματα enim quæ vocant Græci, ea maximè ornant oratorem; eaque non tam in verbis pingendis habent pondus, quàm in illuminandis ſententiis.

XXXVIIII. Sed quum hæc magna in Antonio, tum actio singularis: quæ si partienda eſt in geſtum atque vocem; geſtus erat non verba exprimens, ſed cum ſententiis congruens: manus, humeri, latera, ſupploſio pedis, ſtatus, inceſſus, omniſque motus cum verbis, ſententiiſque conſentiens; vox permanens, verùm ſubrauca naturâ: ſed hoc vitium huic uni in bonum vertebat.

142. Habebat enim flebile quiddam in

conqueſtionibus, aptumque quum ad fidem faciendam, tum ad miſericordiam commovendam; ut verum videretur in hoc illud, quod Demoſthenem ferunt ei, qui quæſiviſſet quid primum eſſet in dicendo, actionem; quid ſecundum, idem; & idem tertium, reſpondiſſe. Nulla res magis penetrat in animos, eoſque fingit, format, flectit; taleſque oratores videri facit, quales ipsi ſe videri volunt.

143. Huic alii parem eſſe dicebant, alii anteponebant L. Craſſum. Illud quidem certè omnes ita judicabant, neminem eſſe, qui, horum alterutro patrono, cujuſquam ingenium requireret. Equidem, quamquam Antonio tantùm tribuo, quantùm ſuprà dixi, tamen Craſſo nihil ſtatuo fieri potuiſſe perfectius. Erat ſumma gravitas, erat cum gravitate junctus facetiarum, & urbanitatis oratorius, non ſcurrilis, lepos: Latinè loquendi accurata, & sine moleſtia diligens elegantia: in diſſerendo mira explicatio: quum de jure civili, quum de æquo & bono diſputaretur, argumentorum & similitudinum copia.

XXXIX. Nam, ut Antonius conjecturâ movendâ, aut ſedandâ ſuſpicione, aut excitandâ, incredibilem vim habebat; sic in interpretando, in definiendo, in explicanda æquitate, nihil erat Craſſo copiosius; idque quum ſæpe aliàs, tum

apud centumviros in M'. Curii cauſa cognitum eſt.

145. Ita enim multa tum contra ſcriptum pro æquo & bono dixit, ut hominem acutissimum, Q. Scævolam, & in jure, in quo illa cauſa verſabatur, paratissimum, obrueret argumentorum exemplorumque copiâ: atque ita tum ab his patronis æqualibus, etiam conſularibus, cauſa illa dicta eſt, quum uterque ex contraria parte jus civile defenderet, ut eloquentium juriſperitissimus Craſſus, juriſperitorum eloquentissimus Scævola putaretur: qui quidem quum peracutus eſſet ad excogitandum, quid in jure, aut in æquo verum aut eſſet, aut non eſſet, tum verbis erat ad rem cum ſumma brevitate mirabiliter aptus.

146. Quare sit nobis orator in hoc interpretandi, explanandique, & diſſerendi genere mirabilis, sic ut simile nihil viderim; in augendo, in ornando, in refellendo magis exiſtimator metuendus, quàm admirandus orator. Verùm ad Craſſum revertamur.

XL. Tum Brutus, Etsi ſatis, inquit, mihi videbar habere cognitum Scævolam ex iis rebus, quas audiebam ſæpe ex C. Rutilio, quo utebatur propter familiaritatem Scævolæ noſtri, tamen iſta mihi ejus dicendi tanta laus nota non erat. Itaque cepi voluptatem, tam ornatum virum,

tamque excellens ingenium fuiſſe in noſtra republica.

148. Hìc ego, Noli, inquam, Brute, exiſtimare, his duobus quidquam fuiſſe in noſtra civitate præſtantius: nam, ut paulò antè dixi, conſultorum alterum diſertissimum, diſertorum alterum conſultissimum fuiſſe; sic in reliquis rebus ita dissimiles erant inter ſeſe, ſtatuere ut tamen non poſſes, utrius te malles similiorem. Craſſus erat elegantium parcissimus; Scævola parcorum elegantissimus. Craſſus in ſumma comitate habebat etiam ſeveritatis ſatis; Scævolæ multa in ſeveritate non deerat tamen comitas.

149. Licet omnia hoc modo: ſed vereor, ne fingi videantur hæc, ut dicantur a me quodam modo; res ſe tamen sic habet. Quum omnis virtus sit, ut veſtra, Brute, vetus Academia dixit, mediocritas; uterque horum medium quiddam volebat ſequi: ſed ita cadebat, ut alter ex alterius laude partem, uterque autem ſuam totam haberet.

150. Tum Brutus, quum ex tua oratione mihi videor, inquit, bene Craſſum & Scævolam cognoviſſe, tum de te, & de Ser. Sulpicio cogitans, eſſe quamdam vobis cum illis similitudinem judico. Quonam, inquam, iſtuc modo? Quia mihi & tu videris, inquit, tantùm juris civilis ſcire

Digitized by Google

voluiſſe, quantùm ſatis eſſet oratori; & Servius eloquentiæ tantùm aſſumpsiſſe, ut jus civile facilè poſſet tueri: ætateſque veſtræ, ut illorum, nihil, aut non ferè multùm differunt.

XLI. Et ego, de me, inquam, dicere nihil eſt neceſſe: de Servio autem & tu probè dicis, & ego dicam quod ſentio. Non enim facilè quem dixerim plus ſtudii, quàm illum, & ad dicendum, & ad omnes bonarum rerum diſciplinas adhibuiſſe: nam & in iiſdem exercitationibus, ineunte ætate, fuimus; & poſtea unà Rhodum ille etiam profectus eſt, quò melior eſſet & doctior; &, inde ut rediit, videtur mihi in ſecunda arte primus eſſe maluiſſe, quàm in prima ſecundus. Atque haud ſcio, an par principibus eſſe potuiſſet: ſed fortaſſe maluit, id quod eſt adeptus, longè omnium, non ejuſdem modò ætatis, ſed eorum etiam, qui fuiſſent, in jure civili eſſe princeps.

152. Hìc Brutus, Ain' tu? inquit: etiamne Q. Scævolæ Servium noſtrum anteponis? Sic enim, inquam, Brute, exiſtimo, juris civilis magnum uſum & apud Scævolam, & apud multos fuiſſe; artem, in hoc uno: quod numquam effeciſſet ipsius juris ſcientiâ, nisi eam præterea didiciſſet artem, quæ doceret rem univerſam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obſcu-

ram explanare interpretando ; ambigua primùm videre, deinde diſtinguere, poſtremò habere regulam, quâ vera & falſa judicarentur, & quæ quibus poſitis eſſent, quæque non eſſent conſequentia. Hic enim attulit hanc artem omnium artium maximam, quaſi lucem, ad ea, quæ confusè ab aliis aut reſpondebantur, aut agebantur.

XLII. Dialecticam mihi videris dicere, inquit. Rectè, inquam, intelligis. Sed adjunxit etiam & litterarum ſcientiam, & loquendi elegantiam, quæ ex ſcriptis ejus, quorum ſimilia nulla ſunt, facillimè perſpici poteſt.

154. Quumque diſcendi causâ duobus peritiſſimis operam dediſſet, L. Lucilio Balbo, C. Aquilio Gallo, Galli, hominis acuti & exercitati, promptam, & paratam in agendo, & in reſpondendo celeritatem ſubtilitate, diligentiâque ſuperavit; Balbi, docti & eruditi hominis, in utraque re consideratam tarditatem vicit, expediendis, conficiendiſque rebus: sic & habet quod uterque eorum habuit, & explevit quod utrique defuit.

155. Itaque, ut Craſſus mihi videtur ſapientiùs feciſſe, quàm Scævola (hic enim cauſas ſtudiosè recipiebat, in quibus a Craſſo ſuperabatur; ille ſe conſuli nolebat, ne qua in re inferior eſſet, quàm Scæ-

Digitized by Google

vola) sic Servius ſapientissimè. Quum enim duæ civiles artes ac forenſes plurimùm & laudis haberent & gratiæ, perfecit, ut alterâ præſtaret omnibus; ex altera tantùm aſſumeret, quantùm eſſet, & ad tuendum jus civile, & ad obtinendam conſularem dignitatem, ſatis.

156. Tum Brutus, Ita prorſus, inquit, & antea putabam. Audivi enim nuper eum ſtudiosè & frequenter Sami, quum ex eo jus noſtrum pontificium, qua ex parte cum jure civili conjunctum eſſet, vellem cognoſcere; & nunc meum judicium multò magis confirmo teſtimonio & judicio tuo: simul illud gaudeo, quòd & æqualitas veſtra, & pares honorum gradus, & artium, ſtudiorumque quasi finitima vicinitas, tantùm abeſt ab obtrectatione invidiaque, quæ ſolet lacerare pleroſque, uti ea non modò non exulcerare veſtram gratiam, ſed etiam conciliare videatur: quali enim te erga illum perſpicio, tali illum in te voluntate, judicioque cognovi.

157. Itaque doleo & illius consilio, & tuâ voce populum Romanum carere tam diu: quod quum per ſe dolendum eſt, tum multò magis consideranti, ad quos iſta non tranſlata sint, ſed neſcio quo pacto devenerint. Hìc Atticus, Dixeram, inquit, a principio, de republica ut sileremus; itáque faciamus: nam si iſto modo volumus

Digitized by Google

ſingulas res deſiderare, non modò querendi, ſed ne lugendi quidem finem reperiemus.

XLIII. Pergamus ergo, inquam, ad reliqua, & inſtitutum ordinem perſequamur. Paratus igitur veniebat Craſſus, exſpectabatur, audiebatur: a principio ſtatim (quod erat apud eum ſemper accuratum) exſpectatione dignus videbatur: non multa jactatio corporis, non inclinatio vocis, nulla inambulatio, non crebra ſupplosio pedis: vehemens, & interdum irata, & plena juſti doloris oratio: multæ, & cum gravitate facetiæ: quodque difficile eſt, idem & perornatus & perbrevis.

159. Jam in altercando invenit parem neminem; verſatus eſt in omni ferè genere cauſarum: maturè in locum principum oratorum venit. Accuſavit C. Carbonem, eloquentissimum hominem, admodum adoleſcens: ſummam ingenii non laudem modò, ſed etiam admirationem eſt conſecutus.

160. Defendit poſtea Liciniam virginem, quum annos XXVII. natus eſſet: in ea ipſa cauſa fuit eloquentissimus, orationiſque ejus ſcriptas quaſdam partes reliquit. Voluit adoleſcens in colonia Narbonensi cauſæ popularis aliquid attingere, eamque coloniam, ut fecit, ipſe deducere: exſtat in eam legem ſenior, ut ita di-

Digitized by Google

cam, quàm illa ætas ferebat, oratio. Multæ deinde cauſæ; ſed ita tacitus tribunatus, ut, nisi in eo magiſtratu cœnaviſſet apud præconem Granium, idque nobis narraviſſet Lucilius, tribunum plebis neſciremus fuiſſe.

161. Ita prorſus, inquit Brutus: ſed ne de Scævolæ quidem tribunatu quidquam audiviſſe videor, & eum collegam Crassi credo fuiſſe. Omnibus quidem aliis, inquam, in magiſtratibus, ſed tribunus anno poſt fuit, eoque in roſtris ſedente ſuasit Serviliam legem Craſſus. Nam cenſuram sine Scævola gessit: eum enim magiſtratum nemo umquam Scævolarum petivit. Sed hæc Crassi quum edita oratio eſt, quam te ſæpe legiſſe certò ſcio, quatuor & triginta tum habebat annos, totidemque annis mihi ætate præſtabat. His enim conſulibus eam legem ſuasit, quibus nati ſumus, quum ipſe eſſet Q. Cæpione conſule natus & C. Lælio, triennio ipſo minor, quàm Antonius. Quod idcirco poſui, ut dicendi Latinè prima maturitas in qua ætate exſtitiſſet, poſſet notari; & intelligeretur jam ad ſummum pene eſſe perductam, ut eò nihil fermè quiſquam addere poſſet, nisi qui a philoſophia, a jure civili, ab hiſtoria fuiſſet inſtructior.

XLIV. Erit, inquit M. Brutus, aut jam eſt iſte, quem exſpectas. Neſcio, inquam.

Digitized by Google

quam. Sed eſt etiam L. Craſsi in conſulatu, pro Q. Cæpione, defenſione junctâ non brevis, ut laudatio; ut oratio autem, brevis: poſtrema cenſoris oratio, quâ anno duodequinquageſimo uſus eſt. In his omnibus ineſt quidam ſine ullo fuco veritatis color: quin etiam comprehenſio, & ambitus ille verborum (ſi ſic periodum appellari placet) erat apud illum contractus, & brevis; & in membra quædam, quæ κῶλα Græci vocant, diſpertiebat orationem lubentiùs.

163. Hoc loco Brutus, Quandoquidem tu iſtos oratores, inquit, tantopere laudas, vellem aliquid Antonio, præter illum de ratione dicendi ſanè exilem libellum, plura Craſſo libuiſſet ſcribere: quum enim omnibus memoriam ſui, tum etiam diſciplinam dicendi, nobis reliquiſſent. Nam Scævolæ dicendi elegantiam ſatis ex iis orationibus, quas reliquit, habemus cognitam.

164. Et ego, Mihi quidem a pueritiâ quaſi magiſtra fuit, inquam, illa in legem Cæpionis oratio: in qua & auctoritas ornatur ſenatûs, quo pro ordine illa dicuntur; & invidia concitatur in judicum, & in accuſatorum factionem, contra quorum potentiam populariter tum dicendum fuit. Multa in illa oratione graviter, multa leniter, multa aſperè, multa facetè dicta ſunt: plura etiam dicta quàm ſcripta,

Digitized by Google

quod ex quibuſdam capitibus expoſitis; nec explicatis, intelligi poteſt. Ipſa illa cenſoria contra Cn. Domitium collegam non eſt oratio, ſed quasi capita rerum, & orationis commentarium paulò plenius: nulla eſt enim altercatio clamoribus umquam habita majoribus. Et verò fuit in hoc & popularis dictio excellens: Antonii genus dicendi multò aptius judiciis, quàm concionibus.

XLV. Hoc loco ipſum Domitium non relinquo: nam etsi non fuit in oratorum numero, tamen pono ſatis in eo fuiſſe orationis atque ingenii, quò & magiſtratûs perſonam, & conſularem dignitatem tueretur: quod idem de C. Cœlio dixerim, induſtriam in eo ſummam fuiſſe, ſummasque virtutes, eloquentiæ tantùm, quod eſſet in rebus privatis, amicis ejus, in republica, ipsius dignitati ſatis

166. Eodem tempore M. Herennius in mediocribus oratoribus, Latinè & diligenter loquentibus, numeratus eſt; qui tamen ſummâ nobilitate hominem, cognatione, ſodalitate, collegio, ſummâ etiam eloquentiâ, L. Philippum, in conſulatûs petitione ſuperavit. Eodem tempore C. Clodius, etsi propter ſummam nobilitatem, & singularem potentiam magnus erat, tamen etiam eloquentiæ quamdam mediocritatem afferebat.

167. Ejuſdem ferè temporis fuit eques Romanus C. Titius, qui, meo judicio, eò perveniſſe videtur, quò potuit ferè Latinus orator sine Græcis litteris, & sine multo uſu pervenire. Hujus orationes tantùm argutiarum, tantùm exemplorum, tantùm urbanitatis habent, ut pene Attico ſtilo ſcriptæ eſſe videantur. Eaſdem argutias in tragœdias ſatis quidem ille acutè, ſed parum tragicè tranſtulit. Quem ſtudebat imitari L. Afranius poëta, homo perargutus, in fabulis quidem etiam, ut ſcitis, diſertus.

168. Fuit etiam Q. Rubrius Varro, qui a ſenatu hoſtis cum C. Mario judicatus eſt, acer & vehemens accuſator. In eo genere ſanè probabilis, doctus autem Græcis litteris, propinquus noſter, factus ad dicendum, M. Gratidius, M. Antonii perfamiliaris, cujus præfectus quum eſſet in Cilicia, eſt interfectus; qui accuſavit C. Fimbriam, M. Marii Gratidiani pater.

XLVI. Atque etiam, apud ſocios & Latinos, oratores habiti ſunt Q. Vectius Vectianus, e Marsis, quem ipſe cognovi, prudens vir, & in dicendo brevis: Q. & D. Valerii Sorani, vicini & familiares mei, non tam in dicendo admirabiles, quàm docti & Græcis litteris, & Latinis: C. Ruſticellus Bononienſis, is quidem & exercitatus, & naturâ volubilis. Omnium autem

T ij

eloquentiſſimus extra hanc urbem T. Betucius Barrus Aſculanus, cujus ſunt aliquot orationes Aſculi habitæ: illa Romæ contra Cæpionem, nobilis ſanè, cui orationi Cæpionis ore reſpondit Ælius; qui ſcriptitavit orationes multis, orator ipſe numquam fuit. Apud majores noſtros video diſertiſſimum habitum ex Latio L. Papirium Fregellanum, Tib. Gracchi, P. filii, ferè ætate: ejus etiam oratio eſt pro Fregellanis, coloniiſque Latinis, habita in ſenatu.

170. Tum Brutus, Quid tu igitur, inquit, tribuis iſtis externis quaſi oratoribus? Quid cenſes, inquam, niſi idem, quod urbanis, præter unum, quòd non eſt eorum urbanitate quadam quaſi colorata oratio?

171. Et Brutus, Qui eſt, inquit, iſte tandem urbanitatis color? Neſcio, inquam. Tantùm eſſe quemdam ſcio. Id tu, Brute, jam intelliges, quum in Galliam veneris. Audies tu quidem etiam verba quædam non trita Romæ: ſed hæc mutari, dediſcique poſſunt. Illud eſt majus, quòd in vocibus noſtrorum oratorum recinit quiddam, & reſonat urbanius: nec hoc in oratoribus modò apparet, ſed etiam in ceteris.

172. Ego memini T. Tincam Placentinum, hominem facetiſſimum, cum familiari noſtro Q. Granio præcone dicaci-

Digitized by Google

tate certare. Eon', inquit Brutus, de quo multa Lucilius? Iſto ipſo: ſed Tincam non minùs multa ridiculè dicentem Granius obruebat neſcio quo ſapore vernaculo: ut ego jam non mirer, illud Theophraſto accidiſſe, quod dicitur, quum percunctaretur ex anicula quadam, quanti aliquid venderet; & reſpondiſſet illa, atque addidiſſet, *Hoſpes, non pote minoris*; tuliſſe eum moleſtè, ſe non effugere hoſpitis ſpeciem, quum ætatem ageret Athenis, optiméque loqueretur. Omnino sic, ut opinor, in noſtris eſt quidam urbanorum, sicut ille Atticorum, ſonus. Sed domum redeamus, id eſt, ad noſtros revertamur.

XLVII. Duobus igitur ſummis, Craſſo & Antonio, L. Philippus proximus accedebat, ſed longo intervallo, tamen proximus. Itaque eum, etsi nemo intercedebat, qui ſe illi anteferret, neque ſecundum tamen, neque tertium dixerim. Nec enim in quadrigis eum ſecundum numeraverim, aut tertium, qui vix e carceribus exierit, quum palmam jam primus acceperit; nec in oratoribus, qui tantùm absit a primo, vix ut in eodem curriculo eſſe videatur: ſed tamen erant ea in Philippo, quæ, qui sine comparatione illorum ſpectaret, ſatis magna diceret: ſumma libertas in oratione, multæ facetiæ, ſatis creber in reperiendis, ſolutus in explicandis ſententiis:

Digitized by Google

erat etiam in primis, ut temporibus illis, Græcis doctrinis inſtitutus; in altercando cum aliquo aculeo, & maledicto facetus.

174. Horum ætati propè conjunctus L. Gellius, non tam vendibilis orator, quàm ut neſcires quid ei deeſſet: nec enim erat indoctus, nec tardus ad excogitandum, nec Romanarum rerum immemor, & verbis ſolutus ſatis; ſed in magnos oratores inciderat ejus ætas: multam tamen operam amicis, & utilem præbuit; atque ita diu vixit, ut multarum ætatum oratoribus implicaretur, multùm etiam in cauſis verſaretur.

175. Iiſdem ferè temporibus D. Brutus, is, qui conſul cum Mamerco fuit, homo & Græcis doctus litteris, & Latinis. Dicebat etiam L. Scipio non imperitè: Cnæusque Pompeius, Sexti filius, aliquem numerum obtinebat: nam Sextus, frater ejus, præſtantissimum ingenium contulerat ad ſummam juris civilis, & ad perfectam geometriæ, & rerum Stoicarum ſcientiam. Item in jure, & ante hos M. Brutus, & paulò poſt eum C. Bilienus, homo per ſe magnus, propè simili ratione ſummus evaſerat; qui conſul factus eſſet, niſi in Marianos conſulatus, & in eas petitionis anguſtias incidiſſet.

176. Cn. autem Octavii eloquentia, quæ fuerat ante conſulatum ignorata, in conſu-

Digitized by Google

latu multis concionibus eſt vehementer probata. Sed ab eis, qui tantùm in dicentium numero, non in oratorum fuerunt, jam ad oratores revertamur. Cenſeo, inquit Atticus. Eloquentes enim videbare, non ſedulos velle conquirere.

XLVIII. Feſtivitate igitur, & facetiis, inquam, C. Julius, L. filius, & ſuperioribus, & æqualibus ſuis omnibus præſtitit, oratorque fuit minimè ille quidem vehemens, ſed nemo umquam urbanitate, nemo lepore, nemo ſuavitate conditior. Sunt ejus aliquot orationes, ex quibus, sicut ex ejuſdem tragœdiis, lenitas ejus sine nervis perſpici poteſt.

178. Ejus æqualis P. Cethegus, cui de republica ſatis ſuppeditabat oratio: totam ènim tenebat eam, penituſque cognorat: itaque in ſenatu conſularium auctoritatem aſſequebatur: ſed in causis publicis nihil; in privatis ſatis veterator videbatur. Erat in privatis causis Q. Lucretius Veſpillo & acutus & juriſperitus. Nam Aphilia concionibus aptior, quàm judiciis. Prudens etiam T. Annius Velina, & in ejus generis causis orator ſanè tolerabilis.

179. In eodem genere cauſarum multùm erat T. Juventius, nimis ille quidem lentus in dicendo, & pene frigidus; ſed & callidus, & in capiendo adverſario verſutus, & præterea nec indoctus, & magna

Digitized by Google

cum juris civilis intelligentia. Cujus auditor P. Orbius, meus ferè æqualis, in dicendo non nimis exercitatus, in jure autem civili non inferior, quàm magiſter fuit. Nam T. Aufidius, qui vixit ad ſummam ſenectutem, volebat eſſe similis horum, eratque & bonus vir & innocens, ſed dicebat parum. Nec ſanè plus frater ejus M. Virgilius, qui tribunus plebis L. Sullæ imperatori diem dixit. Ejus collega P. Magius, in dicendo paulò tamen copiosior.

180. Sed omnium oratorum, sive rabularum, qui & planè indocti, aut inurbani, aut ruſtici etiam fuerunt, quos quidem ego cognoverim, ſolutissimum in dicendo, & acutissimum judico noſtri ordinis Q. Sertorium, equeſtris C. Gorgonium. Fuit etiam facilis & expeditus ad dicendum, & vitæ ſplendore multo, & ingenio ſanè probabili, T. Junius, L. filius, tribunicius, quo accuſante P. Sextius, prætor designatus, damnatus eſt ambitûs: is processiſſet honoribus longiùs, nisi ſemper infirmâ, atque etiam ægrâ valetudine fuiſſet.

XLIX. Atque ego præclarè intelligo, me in eorum commemoratione verſari, qui nec habiti sint oratores, neque fuerint, præteririque a me aliquot ex veteribus, commemoratione, aut laude dignos; ſed hoc quidem ignoratione: quid enim eſt ſuperioris ætatis, quod ſcribi possit de

iis, de quibus nulla monumenta loquuntur, nec aliorum, nec ipſorum? De iis autem, quos ipsi vidimus, neminem ferè prætermittimus eorum, quos aliquando dicentes vidimus.

182. Volo enim ſciri, in tanta & tam vetere republica, maximis præmiis eloquentiæ propositis, omnes cupiſſe dicere, non plurimos auſos eſſe, potuiſſe paucos. Ego tamen ita de unoquoque dicam, ut intelligi possit, quem exiſtimem clamatorem, quem oratorem fuiſſe. Iiſdem ferè temporibus, ætate inferiores paulò, quàm Julius, ſed æquales propemodum fuerunt C. Cotta, P. Sulpicius, Q. Varius, Cn. Pomponius, C. Curio, L. Fufius, M. Druſus, P. Antiſtius; nec ullâ ætate uberior oratorum fœtus fuit. Ex his Cotta & Sulpicius, quum meo judicio, tum omnium, facilè primas tulerunt.

183. Hîc Atticus, Quomodo iſtuc dicis, inquit, quum tuo judicio, tum omnium? ſemperne in oratore probando, aut improbando, vulgi judicium cum intelligentium judicio congruit? an alii probantur a multitudine, alii autem ab iis, qui intelligunt?

184. Rectè requiris, inquam, Attice: ſed audies ex me fortaſſe, quod non omnes probent. An tu, inquit, id laboras, si huic modò Bruto probaturus es? Planè, in-

Digitized by Google

quam, Attice, diſputationem hanc de oratore probando, aut improbando, multò malim tibi, & Bruto placere: eloquentiam autem meam populo probari velim. Etenim neceſſe eſt, qui ita dicat, ut a multitudine probetur, eumdem doctis probari: nam, quid in dicendo rectum sit, aut pravum, ego judicabo, si modò is ſum, qui id possim, aut ſciam judicare; qualis verò sit orator, ex eo, quod is dicendo efficiet, poterit intelligi.

185. Tria ſunt enim, ut quidem ego ſentio, quæ sint efficienda dicendo: ut doceatur is, apud quem dicetur, ut delectetur, ut moveatur vehementiùs. Quibus virtutibus oratoris horum quidque efficiatur, aut quibus vitiis orator aut non aſſequatur hæc, aut etiam in his labatur, & cadat, artifex aliquis judicabit: efficiatur autem ab oratore, necne, ut ii, qui audiunt, ita afficiantur, ut orator velit; vulgi aſſenſu, & populari approbatione judicari ſolet. Itaque numquam de bono oratore, aut non bono, doctis hominibus cum populo diſſensio fuit.

L. An cenſes, dum illi viguerunt, quos antè dixi, non eoſdem gradus oratorum vulgi júdicio, & doctorum fuiſſe? De populo si quem ita rogaviſſes, *Quis eſt in hac civitate eloquentissimus?* In Antonio & Craſſo aut dubitaret, aut hunc alius, illum

alius diceret. Nemone Philippum, tam ſuavem oratorem, tam gravem, tam facetum, his anteferret, quem noſmetipſi, qui hæc arte aliquâ volumus expendere, proximum illis fuiſſe diximus? nemo profectò. Id enim ipſum eſt ſummi oratoris, ſummum oratorem populo videri.

187. Quare tibicen Antigenidas dixerit diſcipulo ſanè frigenti ad populum, *Mihi cane, & Muſis*: ego huic Bruto dicenti, ut ſolet, apud multitudinem, *Mihi cane, & populo, mi Brute*, dixerim: ut, qui audient, quid efficiatur; ego, etiam cur id efficiatur, intelligam. Credit iis, quæ dicuntur, qui audit oratorem; vera putat, aſſentitur, probat, fidem facit oratio.

188. Tu artifex, quid quæris ampliùs? Delectatur audiens multitudo, & ducitur oratione, & quaſi voluptate quadam perfunditur. Quid habes quod diſputes? Gaudet, dolet, ridet, plorat, favet, odit, contemnit, invidet; ad miſericordiam inducitur, ad pudendum, ad pigendum; iraſcitur, miratur, ſperat, timet: hæc perinde accidunt, ut eorum, qui adſunt, mentes verbis, & ſententiis, & actione tractantur. Quid eſt, quòd exſpectetur docti alicujus ſententia? Quod enim probat multitudo, hoc idem doctis probandum eſt. Denique hoc ſpecimen eſt popularis judicii, in quo nunquam fuit populo cum doctis intelligentibuſque diſſenſio. T vj

Digitized by Google

189. Quum multi eſſent oratores in vario genere dicendi, quis umquam ex his excellere judicatus eſt vulgi judicio, qui non idem a doctis probaretur? Quando autem dubium fuiſſet apud patres noſtros, eligendi cui patroni daretur optio, quin aut Antonium optaret, aut Craſſum? Aderant multi alii; tamen utrum de his potiùs, dubitaſſet aliquis: quin alterum, nemo. Quid adoleſcentibus nobis, quum eſſet Cotta, & Hortensius, num quis, cui quidem eligendi poteſtas eſſet, quemquam his anteponebat?

LI. Tum Brutus, Quid tu, inquit, quæris alios? de te ipſo nonne, quid optarent rei, quid ipſe Hortensius judicaret, videbamus? qui quum partiretur tecum cauſas, ſæpè enim interfui, perorandi locum, ubi plurimùm pollet oratio, ſemper tibi relinquebat. Faciebat ille quidem, inquam; & mihi, benevolentiâ, credo, ductus, tribuebat omnia. Sed ego, quæ de me populi sit opinio, neſcio: de reliquis hoc affirmo, qui vulgi opinione diſertissimi habiti sint, eoſdem intelligentium quoque judicio fuiſſe probatissimos.

191. Nec enim poſſet idem Demoſthenes dicere, quod dixiſſe Antimachum, Clarium poëtam, ferunt, qui, quum, convocatis auditoribus, legeret eis ma-

gnum illud, quod noviſtis, volumen ſuum; & eum legentem omnes, præter Platonem, reliquiſſent, *Legam*, inquit, *nihilò minùs: Plato enim mihi unus inſtar eſt omnium millium*. Et rectè. Poëma enim reconditum, paucorum approbatione; oratio popularis ad ſenſum vulgi debet moveri. At, si eumdem hunc Platonem unum auditorem haberet Demoſthenes, quum eſſet relictus a ceteris, verbum facere non poſſet.

192. Quid? tu, Brute, poſſes, si te, ut Curionem quondam, concio reliquiſſet? Ego verò, inquit ille, ut me tibi indicem, in eis etiam causis, in quibus omnis res nobis cum judicibus eſt, non cum populo, tamen si a corona relictus sim, non queam dicere. Ita ſe, inquam, res habet: ut, si tibiæ inflatæ non referant ſonum, abjiciendas eas sibi tibicen putet; sic oratori populi aures tamquam tibiæ ſunt: eæ si inflatum non recipiunt, aut si auditor omnino tamquam equus non facit, agitandi finis faciendus eſt.

LII. Hoc tamen intereſt, quòd vulgus interdum non probandum oratorem probat, ſed probat sine comparatione, quum a mediocri, aut etiam a malo delectatur: eo eſt contentus; eſſe meliùs non ſentit; illud, quod eſt, qualecumque eſt, probat: tenet enim aures vel mediocris orator, sit

modò aliquid in eo : nec res ulla plus apud animos hominum, quàm ordo & ornatus orationis valet.

194. Quare quis ex populo, quum Q. Scævolam pro M. Coponio dicentem audiret in ea cauſa, de qua antè dixi, quidquam politius, aut elegantius, aut omnino melius aut exſpectaret, aut poſſe fieri putaret? Quum is hoc probare vellet, M'. Curium, quum ita heres inſtitutus eſſet, si pupillus antè mortuus eſſet quàm in ſuam tutelam veniſſet, pupillo non nato heredem eſſe non poſſe: quid ille non dixit de teſtamentorum jure? de antiquis formulis? quid, quemadmodum ſcribi oportuiſſet, si etiam filio non nato heres inſtitueretur?

195. Quàm captioſum eſſe populo, quod ſcriptum eſſet, negligi, & opinione quæri voluntates; & interpretatione diſertorum, ſcripta simplicium hominum pervertere? Quàm ille multa de auctoritate patris ſui, qui ſemper jus illud eſſe defenderat? quàm omnino multa de conſervando jure civili? quæ quidem omnia quum peritè, & ſcienter, tum & breviter, & preſsè, & ſatis ornatè, & pereleganter diceret, quis eſſet in populo, qui aut exſpectaret, aut fieri poſſe quidquam melius putaret?

LIII. At verò, ut contrà Craſſus ab adoleſcente delicato, qui in littore ambu-

Digitized by Google

lius ſcalmum reperiſſet, ob eamque rem ædificare navem concupiviſſet, exorſus eſt; ſimiliter Scævolam ex uno ſcalmo captionis, centumvirale judicium hereditatis effeciſſe; hoc in illo initio conſecutus, multis ejuſdem generis ſententiis delectavit, animoſque omnium, qui aderant, in hilaritatem a ſeveritate traduxit: quod eſt unum ex tribus, quæ dixi ab oratore effici debere. Deinde hoc voluiſſe eum, qui teſtamentum feciſſet, hoc sensiſſe, quoquo modo filius non eſſet, qui in ſuam tutelam veniret, sive non natus, sive antè mortuus, Curius heres ut eſſet: ita ſcribere pleroſque, & id valere, & valuiſſe ſemper. Hæc, & multa ejuſmodi dicens, fidem faciebat: quod eſt ex tribus oratoris officiis alterum.

197. Deinde æquum bonum teſtamentorum ſententias, voluntateſque tutatus eſt: quanta eſſet in verbis captio, quum in ceteris rebus, tum in teſtamentis, si negligerentur voluntates: quantam sibi potentiam Scævola aſſumeret, si nemo auderet teſtamentum facere poſtea, nisi de illius ſententia. Hæc quum graviter, tum ab exemplis copiosè, tum variè, tum etiam ridiculè, & facetè explicans, eam admirationem, aſſensionemque commovit, dixiſſe ut contrà nemo videretur.

198. Hoc erat oratoris officium partitio-

Digitized by Google

ne tertium, genere maximum. Hîc ille de populo judex, qui ſeparatim alterum admiratus eſſet, idem, audito altero, judicium ſuum contemneret: at verò intelligens & doctus, audiens Scævolam, ſentiret eſſe quoddam uberius dicendi genus & ornatius. Ab utroque autem, causâ peroratâ, si quæreretur uter præſtaret orator, numquam profectò ſapientis judicium a judicio vulgi diſcreparet.

LIV. Quî præſtat igitur intelligens imperito? magnâ re & difficili: si quidem magnum eſt ſcire, quibus rebus efficiatur, amittaturve dicendo illud quidquid eſt, quod aut effici dicendo oportet, aut amitti non oportet. Præſtat etiam illo doctus auditor indocto, quòd ſæpe, quum oratores duo, aut plures populi judicio probantur, quod dicendi genus optimum sit, intelligit: nam illud, quod populo non probatur, ne intelligenti quidem auditori probari poteſt. Ut enim ex nervorum ſono in fidibus, quàm ſcienter ei pulsi sint, intelligi ſolet; sic ex animorum motu cernitur, quid tractandis his perficiat orator.

200. Itaque intelligens dicendi exiſtimator, non assidens, & attentè audiens, ſed uno adſpectu, & præteriens, de oratore ſæpe judicat. Videt oſcitantem judicem, loquentem cum altero, nonnumquam etiam circulantem, mittentem ad

Digitized by Google

horas; quæsitorem, ut dimittat, rogantem: intelligit, oratorem in ea cauſa non adeſſe, qui poſſit animis judicum admovere orationem, tamquam fidibus manum. Idem ſi præteriens adſpexerit erectos intuentes judices, ut aut doceri de re, idque etiam vultu probare videantur; aut, ut avem cantu aliquo, ſic illos viderit oratione, quaſi ſuſpenſos, teneri; aut, id quod maximè opus eſt, miſericordiâ, odio, motu animi aliquo perturbatos eſſe vehementiùs: ea ſi præteriens, ut dixi, adſpexerit, ſi nihil audierit, tamen oratorem verſari in illo judicio, & opus oratorium fieri, aut perfectum jam eſſe, profectò intelliget.

LV. Quum hæc diſſeruiſſem, uterque aſſenſus eſt, & ego tamquam de integro ordiens, Quando igitur, inquam, a Cotta & Sulpicio hæc omnis fluxit oratio, quum hos maximè judicio illorum hominum, & illius ætatis dixiſſem probatos, revertar ad eos ipſos: tum reliquos, ut inſtitui, deinceps perſequar. Quoniam ergo oratorum bonorum (hos enim quærimus) duo genera ſunt, unum attenuatè, preſſéque; alterum ſublatè, ampléque dicentium: etsi id melius eſt, quod ſplendidius & magnificentius, tamen in bonis omnia, quæ ſumma ſunt, jure laudantur.

202. Sed cavenda eſt preſſo illi oratori

Digitized by Google

inopia & jejunitas; amplo autem, inflatum & corruptum orationis genus. Inveniebat igitur acutè Cotta, dicebat purè ac ſolutè: & ut ad infirmitatem laterum perſciènter contentionem omnem remiſerat, sic ad virium imbecillitatem dicendi accommodabat genus. Nihil erat in ejus oratione nisi sincerum, nihil nisi siccum, atque ſanum; illudque maximum, quòd, quum contentione orationis flectere animos judicum vix poſſet, nec omnino eo genere diceret, tractando tamen impellebat, ut idem facerent a ſe commoti, quod a Sulpicio concitati.

203. Fuit enim Sulpicius vel maximè omnium, quos quidem ego audiverim, grandis, &, ut ita dicam, tragicus orator: vox quum magna, tum ſuavis & ſplendida: geſtus & motus corporis ita venuſtus, ut tamen ad forum, non ad ſcenam inſtitutus videretur: incitata & volubilis, nec ea redundans tamen, nec circumfluens oratio. Craſſum hic volebat imitari, Cotta malebat Antonium: ſed ab hoc vis aberat Antonii, Crassi ab illo lepos.

LVI. O magnam, inquit, artem! Brutus: si quidem iſtis, quum ſummi eſſent oratores, duæ res maximæ, altera alteri defuit. Atque in his oratoribus illud animadvertendum eſt, poſſe eſſe ſummos, qui inter ſe sint dissimiles. Nihil enim tam

Digitized by Google

diſſimile, quàm Cotta Sulpicio; & uterque æqualibus ſuis plurimùm præſtitit. Quare hoc doctoris intelligentis eſt, videre, quò ferat natura ſua quemque; & eâ duce utentem sic inſtituere, ut Iſocratem in acerrimo ingenio Theopompi, & leniſſimo Ephori dixiſſe traditum eſt, alteri ſe calcaria adhibere, alteri frenos.

205. Sulpicii orationes, quæ feruntur, eas poſt mortem ejus ſcripsiſſe P. Canutius putatur, æqualis meus, homo extra noſtrum ordinem, meo judicio, diſertiſſimus. Ipsius Sulpicii nulla oratio eſt: ſæpeque ex eo audivi, quum ſe ſcribere neque conſueſſe, neque poſſe diceret. Cottæ pro ſe lege Variâ quæ inſcribitur, eam L. Ælius ſcripsit Cottæ rogatu. Fuit is omnino vir egregius, & eques Romanus cum primis honeſtus, idemque eruditiſſimus & Græcis litteris & Latinis; antiquitatiſque noſtræ & in inventis rebus, & in actis, ſcriptorumque veterum litteratè peritus: quam ſcientiam Varro noſter acceptam ab illo, auctamque per ſeſe, vir ingenio præſtans, omnique doctrinâ, pluribus & illuſtrioribus litteris explicavit.

206. Sed idem Ælius, Stoicus eſſe voluit; orator autem nec ſtuduit umquam, nec fuit: ſcribebat tamen orationes, quas alii dicerent; ut Q. Metello filio, ut Q. Cæpioni, ut Q. Pompeio Rufo: quamquam is

etiam ipſe ſcripsit eas, quibus pro ſe eſt uſus, ſed non sine Ælio. His enim ſcriptis etiam ipſe interfui, quum eſſem apud Ælium adoleſcens, eumque audire perſtudiosè ſolerem. Cottam autem miror ſummum ipſum oratorem, miniméque ineptum, Ælianas leves oratiunculas voluiſſe exiſtimari ſuas.

LVII. His duobus ejuſdem ætatis annumerabatur nemo tertius; ſed mihi placebat Pomponius maximè, vel dicam, minimè diſplicebat. Locus erat omnino in maximis causis, præter eos, de quibus ſuprà dixi; nemini; propterea quòd Antonius, qui maximè expetebatur, facilis in causis recipiendis erat; faſtidiosior Craſſus, ſed tamen recipiebat: horum qui neutrum habebat, confugiebat ad Philippum ferè, aut ad Cæſarem: Cotta & Sulpicius expetebantur. Ita ab iis ſex patronis cauſæ illustres agebantur: neque tam multa, quàm noſtrâ ætate, judicia fiebant; neque hoc, quod nunc fit, ut cauſæ singulæ defenderentur a pluribus, quo nihil eſt vitiosius.

208. Reſpondemus iis, quos non audivimus: in quo primùm ſæpe aliter eſt dictum, aliter ad nos relatum: deinde magni intereſt coràm videre me, quemadmodum adverſarius de quaque re aſſeveret; maximè autem, quemadmodum quæque res audiatur. Sed nihil vitiosius, quàm, quum

unum corpus debeat eſſe defenſionis, naſci de integro cauſam, quum ſit ab altero perorata.

209. Omnium enim cauſarum unum eſt naturale principium, una peroratio: reliquæ partes, quaſi membra ſuo quæque loco locata, ſuam & vim, & dignitatem tenent. Quum autem difficile ſit in longa oratione non aliquando aliquid ita dicere, ut ſibi ipſe non conveniat; quantò difficilius cavere, ne quid dicas quod non conveniat ejus orationi, qui ante te dixerit? Sed quia & labor multò major eſt, totam cauſam, quàm partem dicere, & quia plures ineuntur gratiæ, ſi uno tempore dicas pro pluribus, idcirco hanc conſuetudinem lubenter adſcivimus.

LVIII. Erant tamen, quibus videretur illius ætatis tertius Curio; quia ſplendidioribus fortaſſe verbis utebatur; & quia Latinè non peſſimè loquebatur, uſu, credo, aliquo domeſtico: nam litterarum admodum nihil ſciebat. Sed magni intereſt, quos quiſque audiat quotidie domi, quibuſcum loquatur a puero, quemadmodum patres, pædagogi, matres etiam loquantur.

211. Legimus epiſtolas Corneliæ, matris Gracchorum: apparet filios non tam in gremio educatos, quàm in ſermone matris. Auditus eſt nobis Læliæ Caii filiæ,

Digitized by Google

ſæpe ſermo : ergo illam patris elegantiâ tinctam vidimus ; & filias ejus Mucias ambas, quarum ſermo mihi fuit notus ; & neptes Licinias, quas nos quidem ambas, hanc verò Scipionis etiam tu, Brute, credo, aliquando audiſti loquentem. Ego verò, ac lubenter quidem, inquit Brutus ; & eò lubentiùs, quòd L. Crassi erat filia.

212. Quid Craſſum, inquam, illum cenſes iſtius Liciniæ filium, Crassi teſtamento qui fuit adoptatus ? Summo iſte quidem dicitur ingenio fuiſſe, inquit. Et verò hic Scipio, collega meus, mihi ſanè bene loqui videtur, & dicere. Rectè, inquam, judicas, Brute. Etenim iſtius genus eſt ex ipsius ſapientiæ ſtirpe generatum. Nam & de duobus avis jam diximus, Scipione & Craſſo ; & de tribus proavis, Q. Metello, cujus quatuor filii ; P. Scipione, qui ex dominatu Tib. Gracchi privatus in libertatem rempublicam vindicavit ; Q. Scævolâ augure, qui peritissimus juris, idemque percomis eſt habitus. Jam duorum abavorum quàm eſt illuſtre nomen, P. Scipionis, qui bis conſul fuit, qui eſt *Corculum* dictus ; alterius omnium ſapientissimi, C. Lælii ? O generoſam, inquit, ſtirpem ! & tamquam in unam arborem plura genera ; sic in iſtam domum multorum insitam, atque illuminatam ſapientiam !

LIX. Similiter igitur ſuſpicor (ut conferamus parva magnis) Curionis, etſi pupillus relictus eſt, patrio fuiſſe inſtituto, puro ſermone aſſuefactam domum; & eò magis hoc judico, quòd neminem ex iis quidem, qui aliquo in numero fuerunt, cognovi in omni genere honeſtarum artium tam indoctum, tam rudem.

214. Nullum ille poëtam noverat, nullum legerat oratorem, nullam memoriam antiquitatis collegerat; non publicum jus, non privatum & civile cognoverat: quamquam id quidem fuit etiam in aliis, & magnis quidem oratoribus, quos parum his inſtructos artibus vidimus, ut Sulpicium, ut Antonium. Sed ii tamen unum illud habebant, dicendi opus elaboratum; idque quum conſtaret ex quinque notissimis partibus, nemo in aliqua parte earum omnino nihil poterat: in quacumque enim una planè claudicaret, orator eſſe non poſſet.

215. Sed tamen alius in alia excellebat magis: reperiebat, quid dici opus eſſet, & quo modo præparari, & quo loco locari; memoriâque ea comprehendebat Antonius: excellebat autem actione; erantque ei quædam ex his paria cum Craſſo, quædam etiam ſuperiora. At Crassi magis enitebat oratio. Nec verò Sulpicio, neque Cottæ dicere poſſumus, neque cuiquam bono oratori, rem ullam ex illis

quinque partibus planè, atque omnino defuiſſe. Itaque in Curione hoc veriſſimè judicari poteſt, nullâ re unâ magis oratorem commendari, quàm verborum ſplendore & copiâ: nam quum tardus in cogitando, tum in inſtruendo dissipatus fuit.

LX. Reliqua duo ſunt, agere, & meminiſſe: in utroque cachinnos irridentium commovebat. Motus erat is, quem & C. Julius in perpetuum notavit, quum ex eo, in utramque partem toto corpore vacillante, quæsivit, *quis loqueretur e lintre:* & Cn. Sicinius, homo impurus, ſed admodum ridiculus; neque aliud in eo oratoris ſimile quidquam.

217. Is quum tribunus plebis Curionem & Octavium conſules produxiſſet, Curioque multa dixiſſet, ſedente Cn. Octavio collegâ, qui devinctus erat faſciis, & multis medicamentis, propter dolorem artuum, delibutus, *Numquam*, inquit, *Octavi, collegæ tuo gratiam referes, qui nisi ſe ſuo more jactavisset, hodie te iſtic muſcæ comediſſent.* Memoriâ autem ita fuit nullâ, ut aliquoties, tria quum propoſuiſſet, aut quartum adderet, aut tertium quæreret: qui in judicio privato vel maximo, quum ego pro Titinia Cottæ peroraviſſem, ille contra me pro Ser. Nævio diceret, ſubitò totam cauſam oblitus eſt, idque veneficiis & cantionibus Titiniæ factum eſſe dicebat.

218.

Digitized by Google

218. Magna hæc immemoris ingenii ſigna; ſed nihil turpius, quàm quòd etiam in ſcriptis obliviſcebatur, quid paulò antè poſuiſſet; ut in eo libro, ubi ſe exeuntem e ſenatu, & cum Panſa noſtro, & cum Curione filio colloquentem facit, quum ſenatum Cæſar conſul habuiſſet, omniſque ille ſermo ductus e percunctatione filii, quid in ſenatu eſſet actum. In quo multis verbis quum inveheretur in Cæſarem Curio, diſputatioque eſſet inter eos, ut eſt conſuetudo dialogorum, quum ſermo eſſet inſtitutus ſenatu miſſo, quem ſenatum Cæſar conſul habuiſſet, reprehendit eas res, quas idem Cæſar anno pòſt, & deinceps reliquis annis adminiſtraviſſet in Gallia.

LXI. Tum Brutus admirans, Tantamne fuiſſe oblivionem, inquit, in ſcripto præſertim, ut ne legens quidem umquam ſenſerit, quantùm flagitii commiſiſſet! Quid autem, inquam, Brute, ſtultius, quàm, ſi ea vituperare volebat, quæ vituperavit, non eo tempore inſtituere ſermonem, quum illarum rerum jam tempora præteriiſſent? Sed ita totus errat, ut in eodem ſermone dicat, in ſenatum ſe, Cæſare conſule, non accedere, ſed id dicat ipſo conſule exiens e ſenatu. Jam qui hac parte animi, quæ cuſtos eſt ceterarum ingenii partium, tam debilis eſſet, ut ne in ſcripto quidem meminiſſet, quid paulò antè po-

Digitized by Google

fuiſſet, huic minimè mirum eſt ex tempore dicenti ſolitam effluere mentem.

220. Itaque quum ei nec officium deeſſet, & flagraret ſtudio dicendi, perpaucæ ad eum cauſæ deferebantur. Orator autem, vivis ejus æqualibus, proximus optimis numerabatur, propter verborum bonitatem, ut antè dixi, & expeditam ac profluentem quodam modo celeritatem. Itaque ejus orationes adſpiciendas tamen cenſeo: ſunt illæ quidem languidiores; verumtamen poſſunt augere, & quasi alere id bonum, quod in illo mediocriter fuiſſe concedimus; quod habet tantam vim, ut ſolum sine aliis in Curione ſpeciem oratoris alicujus effecerit. Sed ad inſtituta redeamus.

LXII. In eodem igitur numero ejuſdem ætatis C. Carbo fuit, illius eloquentiſsimi viri filius, non ſatis acutus orator; ſed tamen orator numeratus eſt. Erat in verbis gravitas, & facilè dicebat, & auctoritatem naturalem quamdam habebat oratio. Acutior Q. Varius rebus inveniendis, nec minùs verbis expeditus: fortis verò actor, & vehemens, & verbis nec inops nec abjectus, & quem planè oratorem dicere auderes. Cn. Pomponius lateribus pugnans, incitans animos, acer, acerbus, criminoſus.

221. Multùm ab iis aberat L. Fufius; tamen ex accuſatione M'. Aquilii diligentiæ

Digitized by Google

fructum ceperat. Nam M. Druſum, tuum magnum avunculum, gravem oratorem, ita duntaxat quum de republica diceret; L. autem Lucullum etiam acutum; patremque tuum, Brute, juris quoque & publici, & privati ſanè peritum; M. Lucullum, M. Octavium, Cnæi filium, qui tantùm auctoritate dicendoque valuit, ut legem Semproniam frumentariam, populi frequentis ſuffragiis abrogaverit; Cn. Octavium, M. filium; M. Catonem patrem; Q. etiam Catulum filium abducamus ex acie, id eſt, a judiciis, & in præsidiis reipublicæ, cui facilè ſatisfacere possint, collocemus.

223. Eódem Q. Cæpionem referrem, nisi nimis equeſtri ordini deditus, a ſenatu diſſediſſet. Cn. Carbonem, M. Marium, & ex eodem genere complures minimè dignos elegantis conventûs auribus, aptissimos cognovi turbulentis concionibus: quo in genere (ut in iis perturbem ætatum ordinem) nuper L. Quintius fuit; aptior autem etiam Palicanus auribus imperitorum.

224. Et, quoniam hujus generis facta mentio eſt, ſeditioſorum omnium poſt Gracchos, L. Apuleius Saturninus eloquentissimus viſus eſt: magis ſpecie tamen & motu, atque ipſo amictu capiebat homines, quàm aut dicendi copiâ, aut me-

Digitized by Google

diocritate prudentiæ. Longè autem poſt natos homines improbiſſimus C. Servilius Glaucia, ſed peracutus & callidus, cumprimiſque ridiculus. Is, ex ſummis & fortunæ & vitæ ſordibus in prætura, conſul factus eſſet, si rationem ejus haberi licere judicatum eſſet: nam & plebem tenebat, & equeſtrem ordinem beneficio legis devinxerat. Is prætor eodem die, quo Saturninus tribunus plebis, Mario & Flacco conſulibus, publicè eſt interfectus; homo ſimillimus Atheniensis Hyperboli, cujus improbitatem veteres Atticorum comœdiæ notaverunt.

225. Quos Sex. Titius conſecutus, homo loquax ſanè & ſatis acutus, ſed tam ſolutus & mollis in geſtu, ut ſaltatio quædam naſceretur, cui ſaltationi Titius nomen eſſet: ita cavendum eſt, ne quid in agendo dicendove facias, cujus imitatio rideatur.

LXIII. Sed ad paulò ſuperiorem ætatem revecti ſumus: nunc ad eam, de qua aliquantum ſumus locuti, revertamur. Conjunctus igitur Sulpicii ætati P. Antiſtius fuit, rabula ſanè probabilis, qui multos quum tacuiſſet annos, neque contemni ſolùm, ſed irrideri etiam ſolitus eſſet, in tribunatu primùm contra C. Julii illam conſulatûs petitionem extraordinariam, veram cauſam agens, eſt probatus; & eò magis, quòd eamdem cauſam quum ageret

Digitized by Google

ejus collega ille ipſe Sulpicius, hic plura & acutiora dicebat. Itaque poſt tribunatum primò multæ ad eum cauſæ, deinde omnes, maximæ quæcumque erant, deferebantur.

227. Rem videbat acutè, componebat diligenter, memoriâ valebat: verbis non ille quidem ornatis utebatur, ſed tamen non abjectis. Expedita autem erat, & perfacilè currens oratio. Et erat ejus quidem tamquam habitus non inurbanus; actio paulùm quum vitio vocis, tum etiam ineptiis claudicabat. Hic temporibus floruit iis, quibus inter profectionem reditumque L. Sullæ sine jure fuit & sine ulla dignitate reſpublica. Hòc etiam autem magis probabatur, quòd erat ab oratoribus quædam in foro ſolitudo. Sulpicius occiderat, Cotta aberat, & Curio: vivebat e reliquis patronis ejus ætatis nemo præter Carbonem & Pomponium; quorum utrumque facilè ſuperabat.

LXIV. Inferioris autem ætatis erat proximus L. Siſenna, doctus vir, & ſtudiis optimis deditus, bene Latinè loquens, gnarus reipublicæ, non sine facetiis: ſed neque laboris multi, nec ſatis verſatus in causis; interjectuſque inter duas ætates, Hortensii & Sulpicii, nec majorem conſequi poterat, & minori neceſſe erat cedere. Hujus omnis facultas ex hiſtoria ipsius perſpici poteſt: quæ quum facilè

Digitized by Google

omnes vincat ſuperiores, tum indicat tamen, quantùm absit a ſummo, quámque genus hoc ſcriptionis nondum ſit ſatis Latinis litteris illuſtratum. Nam Q. Hortenſii admodum adoleſcentis ingenium, ut Phidiæ signum, simul adſpectum & probatum eſt.

229. Is L. Craſſo, Q. Scævolâ conſulibus, primùm in foro dixit, & apud hos ipſos quidem conſules, & quum eorum, qui affuerunt, tum ipſorum conſulum, qui omnes intelligentiâ anteibant, judicio discessit probatus: undeviginti annos natus erat eo tempore. Eſt autem L. Paulo, C. Marcello conſulibus mortuus; ex quo videmus eum in patronorum numero annos quatuor & quadraginta fuiſſe. Hoc de oratore paulò pòſt plura dicemus: hoc autem loco voluimus ætatem ejus in diſparem oratorum ætatem includere; quamquam id quidem omnibus uſu venire neceſſe fuit, quibus paulò longior vita contigit, ut & cum multò majoribus natu, quàm eſſent ipsi, & cum aliquanto minoribus compararentur: ut Accius iiſdem ædilibus ait ſe & Pacuvium docuiſſe fabulam, quum ille octoginta, ipſe triginta annos natus eſſet.

230. Sic Hortenſius non cum ſuis æqualibus solùm, ſed & mea cum ætate, & cum tua, Brute, & cum aliquanto ſupe-

Digitized by Google

riore conjungitur. Siquidem & Craſſo vivo dicere ſolebat; & magis jam etiam vigebat cum Antonio, & cum Philippo jam ſene, pro Cn. Pompeii bonis dicente. In illa cauſa adoleſcens quum eſſet, princeps fuit; & in eorum, quos in Sulpicii ætate poſui, numerum facilè pervenerat; & ſuos inter æquales M. Piſonem, M. Craſſum, Cn. Lentulum, P. Lentulum Suram longè præſtitit; & me adoleſcentem nactus octo annis minorem, quàm erat ipſe, multos annos in ſtudio ejuſdem laudis exercuit; & tecum ſimul, ſicut ego pro multis, ſic ille pro Appio Claudio dixit, paulò ante mortem.

LXV. Vides igitur, ut ad te oratorem, Brute, pervenerimus, tam multis inter noſtrum, tuumque initium dicendi interpoſitis oratoribus? ex quibus, quoniam in hoc ſermone noſtro ſtatui neminem eorum, qui viverent, nominare, ne vos curioſiùs eliceretis ex me, quid de quoque judicarem; eos, qui jam ſunt mortui, nominabo. Tum Brutus, Non eſt, inquit, iſta cauſa, quam dicis, quamobrem de iis, qui vivunt, nihil velis dicere. Quænam igitur, inquam, eſt? Vereri te, inquit, arbitror, ne per nos hic ſermo tuus emanet, & ii tibi ſuccenſeant, quos præterieris. Quid? vos, inquam, tacere non poteritis? Nos quidem, inquit, faciliimè;

Digitized by Google

ſed tamen te arbitror malle ipſum tacere, quàm taciturnitatem noſtram experiri.

232. Tum ego, Verè, inquam, tibi, Brute, dicam: non me exiſtimavi in hoc ſermone uſque ad hanc ætatem eſſe venturum; ſed ita traxit ordo ætatum orationem, ut jam ad minores etiam pervenerim. Interpone igitur, inquit, si quos videtur: deinde redeamus ad te, & ad Hortensium. Immo verò, inquam, ad Hortensium: de me alii dicent, si qui volent. Minimè verò, inquit: nam etsi me facilè omni tuo ſermone tenuiſti, tamen is mihi longior videtur, quòd propero audire de te: nec verò tam de virtutibus dicendi tuis, quæ quum omnibus, tum certè mihi notissimæ ſunt, quàm quòd gradus tuos, & quasi-proceſſus dicendi ſtudeo cognoscere. Geretur, inquam, tibi mos; quoniam me non ingenii prædicatorem eſſe vis, ſed laboris mei. Verùm interponam, ut placet, alios, & a M. Craſſo, qui fuit æqualis Hortensii, exordiar.

LXVI. Is igitur mediocriter a doctrina inſtructus, anguſtiùs etiam a natura, labore & induſtriâ, & quòd adhibebat ad obtinendas cauſas curam etiam & gratiam, in principibus patronis aliquot annos fuit. In hujus oratione ſermo Latinus erat, verba non abjecta, res compoſitæ diligenter; nullus flos tamen, neque lumen

Digitized by Google

ullum; animi magna, vocis parva contentio, omnia ferè ut ſimiliter atque uno modo dicerentur. Nam hujus æqualis, & inimicus C. Fimbria, non ita diu jactare ſe potuit; qui omnia magnâ voce dicens, verborum ſanè bonorum curſu quodam incitato, ita furebat tamen, ut mirarere tam alias res agere populum, ut eſſet inſano inter diſertos locus.

234. Cn. autem Lentulus multò majorem opinionem dicendi actione faciebat, quàm quanta in eo facultas erat; qui quum eſſet nec peracutus, quamquam & ex facie & ex vultu videbatur, nec abundans verbis, etsi fallebat in eo ipſo; sic intervallis, exclamationibus, voce ſuavi & canorâ, admirando irridebat, calebat in agendo, ut ea, quæ deerant, non deſiderarentur.

235. Ita tamquam Curio copiâ nonnullâ verborum, nullo alio bono, tenuit oratorum locum; sic Cn. Lentulus ceterarum virtutum dicendi mediocritatem actione occultavit, in qua excellens fuit. Neque multò ſecus P. Lentulus, cujus & excogitandi, & loquendi tarditatem tegebat formæ dignitas, corporis motus plenus & artis, & venuſtatis, vocis & ſuavitas, & magnitudo. Sic in hoc nihil præter actionem fuit, & cetera etiam minora, quàm in ſuperiore.

Digitized by Google

LXVII. M. Piſo quidquid habuit, habuit ex diſciplina; maximéque ex omnibus, qui antè fuerunt, Græcis doctrinis eruditus fuit. Habuit a natura genus quoddam acuminis, quod etiam arte limaverat, quod erat in reprehendendis verbis verſutum, & ſolers; ſed ſæpe ſtomachoſum, nonnumquam frigidum, interdum etiam facetum. Is laborem, quaſi curſum, forenſem diutius non tulit, quòd & corpore erat infirmo, & hominum ineptias ac ſtultitias, quæ devorandæ nobis ſunt, non ferebat, iracundiúſque reſpuebat, sive moroſè, ut putabatur, sive ingenuo, liberoque faſtidio. Is quum ſatis floruiſſet adoleſcens, minor haberi eſt cœptus poſtea: deinde ex virginum judicio magnam laudem eſt adeptus, & ex eo tempore quasi revocatus in curſum, tenuit locum tam diu, quàm ferre potuit laborem: poſtea, quantùm detraxit ex ſtudio, tantùm amisit ex gloria.

237. P. Murena mediocri ingenio, ſed magno ſtudio rerum veterum; litterarum & ſtudioſus, & non imperitus; multæ induſtriæ, & magni laboris fuit. C. Cenſorinus Græcis litteris ſatis doctus; quod propoſuerat, explicans expeditè; non invenuſtus actor, ſed iners, & inimicus fori. L. Turius parvo ingenio, ſed multo labore, quoquo modo poterat, ſæpe dice-

bat. Itaque ei paucæ centuriæ ad conſulatum defuerunt.

238. C. Macer auctoritate ſemper eguit, ſed fuit patronus propemodum diligentiſſimus: hujus si vita, si mores, si vultus denique non omnem commendationem ingenii everterent, majus nomen in patronis fuiſſet: non erat abundans, non inops tamen; non valde nitens, non planè horrida oratio; vox, geſtus, & omnis actio ſine lepore; at in inveniendis, componendiſque rebus mira accuratio; ut non facilè in ullo diligentiorem majoremque cognoverim; ſed eam ut citiùs veteratoriam, quàm oratoriam diceres: hic etsi etiam in publicis cauſis probabatur, tamen in privatis illuſtriorem obtinebat locum.

LXVIII. C. deinde Piſo, ſtatarius, & ſermonis plenus orator, minimè ille quidem tardus in excogitando, verumtamen vultu & ſimulatione multò etiam acutior, quàm erat, videbatur. Nam ejus æqualem M'. Glabrionem, bene inſtitutum avi Scævolæ diligentiâ, ſocors ipsius natura negligenſque tardaverat. Etiam L. Torquatus elegans in dicendo, in exiſtimando admodum prudens, toto genere perurbanus. Meus autem æqualis Cn. Pompeius, vir ad omnia ſumma natus, majorem dicendi gloriam habuiſſet, nisi eum majoris gloriæ cupiditas ad bellicas laudes abſtra-

xiſſet : erat oratione ſatis amplus ; rem prudenter videbat ; actio verò ejus habebat, & in voce magnum ſplendorem, & in motu ſummam dignitatem.

240. Noſter item æqualis D. Silanus, vitricus tuus, ſtudii ille quidem habuit non multùm, ſed acuminis, & orationis ſatis. Q. Pompeius, A. filius, qui Bithynicus dictus eſt, biennio quàm nos fortaſſe major, ſummo ſtudio dicendi, multâque doctrinâ, incredibili labore atque induſtriâ, quod ſcire poſſum ; fuit enim mecum, & cum M. Piſone quum amicitiâ, tum ſtudiis, exercitationibuſque conjunctus : hujus actio non ſatis commendabat orationem : in hac enim ſatis erat copiæ, in illa autem leporis parum.

241. Erat ejus æqualis P. Autronius, voce peracutâ, atque magnâ, nec aliâ re ullâ probabilis. Et L. Octavius Reatinus, qui quum multas jam cauſas diceret, adoleſcens eſt mortuus : is tamen ad dicendum veniebat magis audacter, quàm paratè. Et C. Stalenus, qui ſe ipſe adoptaverat, & de Staleno Ælium fecerat, fervido quodam, & petulanti, & furioſo genere dicendi ; quod quia multis gratum erat, & probabatur, adſcendiſſet ad honores, nisi in facinore manifeſto deprehenſus, pœnas legibus & judicio dediſſet.

LXIX. Eodem tempore C. & L. Cæ-

paſii fratres fuerunt, qui multâ operâ, ignoti homines & repentini, quæſtores celeriter facti ſunt, oppidano quodam & incondito genere dicendi. Addamus huc etiam, ne quem vocalem præteriiſſe videamur, C. Coſconium Calidianum, qui nullo acumine, eam tamen verborum copiam, si quam habebat, præbebat populo cum multa concurſatione, magnoque clamore. Quod idem faciebat Q. Arrius, qui fuit M. Crassi quasi ſecundarum. Is omnibus exemplo debet eſſe, quantùm in hac urbe polleat multorum obedire tempori, multorumque vel honori vel periculo ſervire.

243. His enim rebus, infimo loco natus, & honores, & pecuniam, & gratiam conſecutus, etiam in patronorum, sine doctrina, sine ingenio, aliquem numerum pervenerat: ſed ut pugiles inexercitati, etiam si pugnos & plagas, Olympiorum cupidi, ferre poſſunt, ſolem tamen ſæpe ferre non poſſunt; sic ille, quum omni jam fortunâ proſperè functus, labores etiam magnos excepiſſet, illius judicialis anni ſeveritatem, quasi ſolem, non tulit.

244. Tum Atticus, Tu quidem de fæce, inquit, hauris, idque jam dudum; ſed tacebam: hoc verò non putabam, te uſque ad Stalenos & Autronios eſſe venturum. Non puto, inquam, exiſtimare te,

Digitized by Google

ambitione me labi, quippe de mortuis; ſed ordinem ſequens in memoriam notam & æqualem neceſſariò incurro. Volo autem hoc perſpici, omnibus conquiſitis, qui in multitudine dicere auſi ſint, memoriâ quidem dignos perpaucos; verùm, qui omnino nomen habuerint, non ita multos fuiſſe: ſed ad ſermonem inſtitutum revertamur.

LXX. T. Torquatus, T. filius, & doctus vir ex Rhodia diſciplina Molonis, & a natura ad dicendum ſatis ſolutus, atque expeditus (cui si vita ſuppeditaviſſet, ſublato ambitu conſul factus eſſet) plus facultatis habuit ad dicendum, quàm voluntatis: itaque ſtudio huic non ſatisfecit; officio verò nec in ſuorum neceſſariorum cauſis, nec in ſententia ſenatoria defuit.

246. Etiam M. Pontidius, municeps noſter, multas privatas cauſas actitavit, celeriter ſanè verba volvens, nec hebes in cauſis, vel dicam, plus etiam quàm non hebes, ſed efferveſcens in dicendo ſtomacho ſæpe, iracundiâque vehementiùs; ut non cum adverſario ſolùm, ſed etiam, quod mirabile eſſet, cum judice ipſo, cujus delinitor eſſe debet orator, jurgio ſæpe contenderet. M. Meſſalla minor natu, quàm nos, nullo modo inops, ſed non nimis ornatus genere verborum; prudens, acutus, minimè incautus, patronus in cau-

Digitized by Google

ſis cognoſcendis componendiſque diligens, magni laboris, multæ operæ, multarumque cauſarum.

247. Duo etiam Metelli, Celer & Nepos, nihil in cauſis verſati, nec ſine ingenio, nec indocti, hoc erant populare dicendi genus aſſecuti. Cn. autem Lentulus Marcellinus, nec umquam indiſertus, & in conſulatu pereloquens viſus eſt, non tardus ſententiis, non inops verbis, voce canorâ, facetus ſatis. C. Memmius, L. filius, perfectus litteris, ſed Græcis; faſtidioſus ſanè Latinarum; argutus orator, verbiſque dulcis, ſed fugiens non modò dicendi, verùm etiam cogitandi laborem, tantùm ſibi de facultate detraxit, quantùm imminuit induſtriæ.

LXXI. Hoc loco Brutus, Quàm vellem, inquit, de his etiam oratoribus, qui hodie ſunt, tibi dicere luberet: &, ſi de aliis minùs, de duobus tamen, quos a te ſcio laudari ſolere, Cæſare & Marcello, audirem non minùs lubenter, quàm audivi de iis, qui fuerunt. Cur tandem, inquam? an exſpectas, quid ego judicem de iſtis, qui tibi ſunt æquè noti, ac mihi? Mihi mehercule, inquit, Marcellus ſatis eſt notus; Cæſar autem parum. Illum enim ſæpe audivi: hic, quum ego judicare jam aliquid poſſem, abfuit.

249. Quid igitur de illo judicas, quem

ſæpe audiſti? Quid cenſes, inquit, niſi id; quòd habiturus es ſimilem tui? Næ ego, inquam, ſi ita eſt, velim tibi eum placere quàm maximè. Atqui & ita eſt, inquit, & vehementer placet; nec verò ſine cauſa: nam & didicit, &, omiſsis ceteris ſtudiis, unum id egit, ſeſeque quotidianis commentationibus acerrimè exercuit.

250. Itaque & lectis utitur verbis, & frequentibus; & ſplendore vocis, & dignitate motûs fit ſpecioſum & illuſtre, quod dicitur; omniaque ſic ſuppetunt, ut ei nullam deeſſe virtutem oratoris putem; maximéque laudandus eſt, qui hoc tempore ipſo, quum liceat, in hoc communi noſtro, & quasi fatali malo, conſoletur ſe quum conſcientiâ optimæ mentis, tum etiam uſurpatione & renovatione doctrinæ. Vidi enim Mytilenis nuper virum, atque, ut dixi, vidi planè virum. Itaque quum eum antea tui ſimilem in dicendo viderim, tum verò nunc a doctiſsimo viro, tibique, ut intellexi, amiciſsimo Cratippo inſtructum omni copiâ, multò videbam ſimiliorem.

251. Hìc ego, Etsì, inquam, de optimi viri, nobiſque amiciſsimi laudibus lubenter audio, tamen incurro in memoriam communium miſeriarum, quarum oblivionem quærens, hunc ipſum ſermonem produxi longiùs. Sed de Cæſare cupio audire, quid tandem Atticus judicet.

Digitized by Google

LXXII. Et ille, Præclarè, inquit, tibi conſtas, ut de iis, qui nunc ſint, nihil velis ipſe dicere; & hercle ſi ſic ageres, ut de iis egiſti, qui jam mortui ſunt, neminem ut prætermitteres, næ tu in multos Autronios, & Stalenos incurreres. Quare ſive hanc turbam effugere voluiſti, ſive veritus es, ne quis ſe aut præteritum, aut non ſatis laudatum queri poſſet; de Cæſare tamen potuiſti dicere, præſertim quum & tuum de illius ingenio notiſſimum judicium eſſet, nec illius de tuo obſcurum.

252. Sed tamen, Brute, inquit Atticus, de Cæſare & ipſe ita judico, & de hoc hujus generis acerrimo æſtimatore ſæpiſſime audio, illum omnium ferè oratorum Latinè loqui elegantiſſimè: nec id ſolùm domeſticâ conſuetudine, ut dudum de Læliorum & Muciorum familiis audiebamus; ſed, quamquam id quoque credo fuiſſe, tamen ut eſſet perfecta illa bene loquendi laus, multis litteris, & iis quidem reconditis & exquiſitis, ſummoque ſtudio & diligentiâ eſt conſecutus.

253. Quin etiam in maximis occupationibus, quum ad te ipſum, inquit in me intuens, de ratione Latinè loquendi accuratiſſimè ſcripſerit; primoque in libro dixerit, verborum delectum originem eſſe eloquentiæ; tribueritque, mi Brute, huic noſtro, qui me de illo maluit, quàm ſe di-

Digitized by Google

cere, laudem ſingularem (nam ſcripsit his verbis, quum hunc nomine eſſet affatus: *Ac, si cogitata præclarè eloqui poſſent, nonnulli ſtudio & uſu elaboraverunt, cujus te pene principem copiæ atque inventorem, bene de nomine ac dignitate populi Romani meritum eſſe exiſtimare debemus*) hunc facilem, & quotidianum noviſſe ſermonem, nunc pro relicto eſt habendum.

LXXIII. Tum Brutus, Amicè, hercule, inquit, & magnificè te laudatum puto, quem non ſolùm principem atque inventorem copiæ dixerit, quæ erat magna laus, ſed etiam bene meritum de populi Romani nomine & dignitate: quo enim uno vincebamur a victa Græcia, id aut ereptum illis eſt, aut certè nobis cum illis communicatum. Hanc autem, inquit, gloriam teſtimoniumque Cæſaris tuæ quidem ſupplicationi non, ſed triumphis multorum antepono.

255. Et rectè quidem, inquam, Brute, modò sit hoc Cæſaris judicii, non benevolentiæ teſtimonium: plus enim certè attulit huic populo dignitatis, quiſquis eſt ille, si modò eſt aliquis, qui non illuſtravit modò, ſed etiam genuit in hac urbe dicendi copiam, quàm illi, qui Ligurum caſtella expugnaverunt; ex quibus multi ſunt, ut ſcitis, triumphi.

256. Verum quidem si audire volumus,

Digitized by Google

omiſsis illis divinis consiliis, quibus ſæpe conſtituta eſt imperatorum ſapientiâ ſalus civitatis aut belli, aut domi; multò magis orator præſtat minutis imperatoribus. At prodeſt plus imperator. Quis negat? ſed tamen (non metuo ne mihi acclametis: eſt autem quod ſentias, dicendi liber locus) malim mihi L. Crassi unam pro M'. Curio dictionem, quàm caſtellanos triumphos duos.

257. At plus interfuit reipublicæ caſtellum capi Ligurum, quàm bene defendi cauſam M'. Curii. Credo. Sed Atheniensium quoque plus interfuit firma tecta in domiciliis habere, quàm Minervæ signum ex ebore pulcherrimum; tamen ego me Phidiam eſſe mallem, quàm vel optimum fabrum tignarium. Quare non, quantùm quiſque prosit, ſed quanti quiſque sit, ponderandum eſt: præſertim quum pauci pingere egregiè possint, aut fingere; operarii autem, aut bajuli deeſſe non possint.

LXXIV. Sed perge, Pomponi, de Cæſare, & redde quæ reſtant. Solum quidem, inquit ille, & quasi fundamentum oratoris vides, locutionem emendatam & Latinam; cujus penes quos laus adhuc fuit, non fuit rationis, aut ſcientiæ, ſed quasi bonæ conſuetudinis. Mitto C. Lælium, P. Scipionem: ætatis illius iſta fuit laus, tamquam innocentiæ, sic Latinè lo-

Digitized by Google

quendi; nec omnium tamen: nam illorum æquales, Cæcilium & Pacuvium, malè locutos videmus: ſed omnes tum ferè, qui nec extra urbem hanc vixerant, nec eos aliqua barbaries domeſtica infuſcaverat, rectè loquebantur. Sed hanc certè rem deteriorem vetuſtas fecit & Romæ, & in Græcia; confluxerunt enim & Athenas, & in hanc urbem multi inquinatè loquentes ex diverſis locis: quò magis expurgandus eſt ſermo, & adhibenda, tamquam obruſſa, ratio, quæ mutari non poteſt; nec utendum pravissimâ conſuetudinis regulâ.

259. T. Flamininum, qui cum Q. Metello conſul fuit, pueri vidimus: exiſtimabatur bene Latinè, ſed litteras neſciebat. Catulus erat ille quidem minimè indoctus, ut a te paulò eſt antè dictum: ſed tamen ſuavitas vocis, & lenis appellatio litterarum, bene loquendi famam confecerat. Cotta, quia ſe valde dilatandis litteris a similitudine Græcæ locutionis abſtraxerat, ſonabatque contrarium Catulo, ſubagreſte quiddam, planéque ſubruſticum; aliâ quidem, quasi incultâ & silveſtri viâ, ad eamdem laudem pervenerat. Siſenna autem, quasi emendator ſermonis usitati quum eſſe vellet, ne a C. Rusio quidem accuſatore deterreri potuit, quominus inusitatis verbis uteretur.

Digitized by Google

260. Quidnam iſtuc eſt? inquit Brutus; aut quis eſt iſte C. Rusius? Et ille, Fuit accuſator, inquit, vetus, quo accuſante Chritilium, Siſenna defendens, dixit, quædam ejus *ſputatilica* eſſe crimina. Tum C. Rusius, *Circumvenior*, inquit, *Judices, niſi ſubvenitis. Siſenna quid dicas, neſcio: metuo insidias.* Sputatilica, *quid eſt hoc?* ſputa *quid sit ſcio*, tilica *neſcio.* Maximi riſus: ſed ille tamen familiaris meus rectè loqui putabat eſſe, inusitatè loqui.

LXXV. Cæſar autem rationem adhibens, conſuetudinem vitioſam & corruptam purâ & incorruptâ conſuetudine emendat. Itaque quum ad hanc elegantiam verborum Latinorum (quæ etiam si orator non sis, & sis ingenuus civis Romanus, tamen neceſſaria eſt) adjungit illa oratoria ornamenta dicendi; tum videtur tamquam tabulas bene pictas collocare in bono lumine. Hanc quum habeat præcipuam laudem in communibus, non video cui debeat cedere: ſplendidam quamdam, miniméque veteratoriam rationem dicendi tenet, voce, motu; formâ etiam magnificâ, & generosâ quodam modo.

262. Tum Brutus, Orationes quidem ejus mihi vehementer probantur; complures autem legi. Atque etiam commentarios quoſdam ſcripsit rerum ſuarum. Valde quidem, inquam, probandos: nudi enim

Digitized by Google

ſunt, recti & venuſti, omni ornatu orationis, tamquam veſte, detracto: ſed dum voluit alios habere parata, unde ſumerent, qui vellent ſcribere hiſtoriam; ineptis gratum fortaſſe fecit, qui volent illa calamiſtris inurere: ſanos quidem homines a ſcribendo deterruit. Nihil enim eſt in hiſtoria, purâ & illuſtri brevitate dulcius. Sed ad eos, si placet, qui vitâ excelſerunt, revertamur.

LXXVI. C. Sicinius igitur, Q. Pompeii illius, qui cenſor fuit, ex filia nepos, quæſtorius mortuus eſt, probabilis orator; jam verò etiam probatus, ex hac inopi ad ornandum, ſed ad inveniendum expedita, Hermagoræ diſciplina: ea dat rationes certas & præcepta dicendi; quæ si minorem habent apparatum, ſunt enim exilia, tamen habent ordinem, & quaſdam errare in dicendo non patientes vias. Has ille tenens, & paratus ad cauſas veniens, verborum non egens, ipſâ illâ comparatione diſciplinâque dicendi jam in patronorum numerum pervenerat.

264. Erat etiam vir doctus in primis C. Viſellius Varro, conſobrinus meus, qui fuit cum Sicinio ætate conjunctus: is quum poſt curulem ædilitatem judex quæſtionis eſſet, eſt mortuus: in quo fateor vulgi judicium a judicio meo diſſenſiſſe: nam populo non erat ſatis vendibilis: præceps

quædam, & quum idcirco obſcura, quia peracuta, tum rapida, & celeritate cæcata oratio: ſed neque verbis aptiorem citò alium dixerim, neque ſententiis crebriorem. Præterea perfectus in litteris, jurisque civilis jam a patre Aculeone traditam tenuit diſciplinam.

265. Reliqui ſunt, qui mortui ſint, L. Torquatus, quem tu non tam citò rhetorem dixiſſes, etsi non deerat oratio, quàm, ut Græci dicunt, πολιτικόν. Erant in eo plurimæ litteræ, nec eæ vulgares, ſed interiores quædam, & reconditæ; divina memoria, ſumma verborum & gravitas, & elegantia: atque hæc omnia vitæ decorabat dignitas & integritas. Me quidem admodum delectabat etiam Triarii, in illa ætate, plena litteratæ ſenectutis oratio: quanta ſeveritas in vultu! quantum pondus in verbis! quàm nihil non conſideratum exibat ex ore!

266. Tum Brutus, Torquati & Triarii mentione commotus (utrumque enim eorum admodum dilexerat) Næ ego, inquit, ut omittam cetera, quæ ſunt innumerabilia, de iſtis duobus quum cogito, doleo, nihil tuam perpetuam auctoritatem de pace valuiſſe! nam nec iſtos excellentes viros, nec multos alios præſtantes cives reſpublica perdidiſſet. Sileamus, inquam, Brute, de iſtis, nec augeamus dolorem:

Digitized by Google

nam & præteritorum recordatio eſt acerba, & acerbior exſpectatio reliquorum. Itaque omittamus lugere, & tantùm, quid quisque dicendo potuerit, quoniam id quærimus, prædicemus.

LXXVII. Sunt etiam ex iis, qui eodem bello occiderunt, M. Bibulus, qui & ſcriptitavit accuratè, quum præſertim non eſſet orator, & egit multa conſtanter: Appius Claudius, ſocer tuus, collega & familiaris meus; hic jam & ſatis ſtudioſus, & valde quum doctus, tum etiam exercitatus orator, & quum auguralis, tum omnis publici juris, antiquitatiſque noſtræ bene peritus fuit. L. Domitius nullâ ille quidem arte, ſed Latinè tamen, & multa cum libertate dicebat.

268. Duo præterea Lentuli conſulares, quorum Publius ille, noſtrarum injuriarum ultor, auctor ſalutis, quidquid habuit, quantumcumque fuit, illud totum habuit ex diſciplina: inſtrumenta naturæ deerant; ſed tantus animi ſplendor, & tanta magnitudo, ut ſibi omnia, quæ clarorum virorum eſſent, non dubitaret adſciſcere, eaque omni dignitate obtineret. L. autem Lentulus ſatis erat fortis orator, ſi modò orator, ſed cogitandi non ferebat laborem: vox canora, verba non horrida ſanè, ut plena eſſet animi & terroris oratio. Quæreres in judiciis fortaſſe meliùs: in republica,

Digitized by Google

republica, quod erat, eſſe judicares ſatis.

269. Ne T. quidem Poſtumius contemnendus in dicendo; de republica verò non minùs vehemens orator, quàm bellator fuit: effrenatus, & acer nimis, ſed bene juris publici leges atque inſtituta cognoverat. Hoc loco Atticus, Putarem te, inquit, ambitioſum eſſe, si, ut dixiſti, ii, quos jamdiu colligis, viverent. Omnes enim commemoras, qui ausi aliquando ſunt ſtantes loqui, ut mihi imprudens M. Servilium præteriiſſe videare.

LXXVIII. Non, inquam, ego iſtuc ignoro, Pomponi, multos fuiſſe, qui verbum numquam in publico feciſſent, quum meliùs aliquanto poſſent, quàm iſti oratores, quos colligo, dicere: ſed his commemorandis etiam illud aſſequor, ut intelligatis, primùm ex omni numero, quàm non multi ausi sint dicere, deinde ex iis ipsis quàm pauci fuerint laude digni.

271. Itaque ne hos quidem equites Romanos, amicos noſtros, qui nuper mortui ſunt, P. Cominium Spoletinum, quo accuſante defendi C. Cornelium, in quo & compositum dicendi genus, & acre, & expeditum fuit: T. Attium Piſaurenſem, cujus accuſationi reſpondi pro A. Cluentio; qui & accuratè dicebat, & ſatis copioſè, eratque præterea doctus Hermagoræ præceptis; quibus etsi ornamenta non ſatis

opima dicendi, tamen, ut haſtæ velitibus amentatæ, sic apta quædam & parata ſingulis cauſarum generibus argumenta traduntur.

272. Studio autem neminem, nec induſtriâ majore cognovi; quamquam ne ingenio quidem qui præſtiterit, facilè dixerim, C. Piſoni, genero meo: nullum tempus illi umquam vacabat, aut a forensi dictione, aut a commentatione domeſtica, aut a ſcribendo, aut a cogitando: itaque tantos proceſſus efficiebat, ut evolare, non excurrere videretur: eratque verborum & delectus elegans, & apta, & quasi rotunda conſtructio: cumque argumenta excogitabantur ab eo multa, & firma ad probandum, tum concinnæ acutæque ſententiæ; geſtusque naturâ ita venuſtus, ut ars etiam, quæ non erat, & e diſciplina motus quidam videretur accedere: vereor, ne amore videar plura, quàm fuerint in illo, dicere; quod non ita eſt: alia enim de illo majora dici poſſunt: nam nec continentiâ, nec pietate, nec ullo genere virtutis quemquam ejuſdem ætatis cum illo conferendum puto.

LXXIX. Nec verò M. Cœlium prætereundum arbitror, quæcumque ejus in exitu vel fortuna, vel mens fuit: qui quamdiu auctoritati meæ paruit, talis tribunus plebis fuit, ut nemo contra civium perditorum popularem, turbulentamque demen-

Digitized by Google

tiam, a ſenatu, & a bonorum cauſa ſteterit conſtantiùs; quam ejus actionem, multùm tamen & ſplendida, & grandis, & eadem in primis faceta, & perurbana commendabat oratio. Graves ejus conciones aliquot fuerunt, acres accuſationes tres, eæque omnes ex reipublicæ contentione ſuſceptæ; defensiones, etsi illa erant in eo meliora, quæ dixi, non contemnendæ tamen, ſanéque tolerabiles. Hic quum ſummâ voluntate bonorum ædilis curulis factus eſſet, neſcio quomodo diſceſſu meo discessit a ſeſe, ceciditque poſteaquam eos imitari cœpit, quos ipſe perverterat.

274. Sed de M. Calidio dicamus aliquid, qui non fuit orator unus e multis; potiùs inter multos propè singularis fuit; ita reconditas exquisitaſque ſententias mollis & pellucens veſtiebat oratio: nihil tam tenerum, quàm illius comprehensio verborum; nihil tam flexibile; nihil, quod magis ipsius arbitrio fingeretur, ut nullius oratoris æquè in poteſtate fuerit: quæ primùm ita pura erat, ut nihil liquidius; ita liberè fluebat, ut nuſquam adhæreſceret; nullum, nisi loco positum, & tamquam *in vermiculato emblemate*, ut ait Lucilius, ſtructum verbum videres: nec verò ullum aut durum, aut inſolens, aut humile, aut longiùs ductum; ac non propria verba rerum, ſed pleraque tralata; sic tamen, ut

Digitized by Google

ća non irruiſſe in alienum locum, ſed immigraſſe in ſuum diceres: nec verò hæc ſoluta, nec diffluentia, ſed adſtricta numeris, non apertè, nec eodem modo ſemper, ſed variè, dissimulanterque conclusis.

275. Erant autem & verborum & ſententiarum illa lumina, quæ vocant Græci σχήματα, quibus tamquam insignibus in ornatu diſtinguebatur omnis oratio. Qua de re agitur autem, illud quod multis locis in juriſconſultorum includitur formulis, & ubi eſſet, videbat. Accedebat ordo rerum plenus artis, actio liberalis, totumque dicendi placidum, & ſanum genus.

LXXX. Quòd si eſt optimum ſuaviter dicere; nihil eſt, quod melius hoc quærendum putes. Sed quum a nobis paulò antè dictum sit, tria videri eſſe, quæ orator efficere deberet, ut doceret, ut delectaret, ut moveret: duo ſummè tenuit, ut & rem illuſtraret diſſerendo, & animos eorum, qui audirent, devinciret voluptate. Aberat tertia illa laus, quâ permoveret, atque incitaret animos, quam plurimùm pollere diximus; nec erat ulla vis, atque contentio, sive consilio, quòd eos, quorum altior oratio, actioque eſſet ardentior, furere & bacchari arbitraretur; sive quòd naturâ non eſſet ita factus; sive quòd non conſueſſet; sive quòd non poſſet: hoc unum illi, si nihil utilitatis habebat, abſuit; si opus erat, defuit.

Digitized by Google

277. Quin etiam memini, quum in accuſatione ſua Q. Gallio criminì dediſſet, sibi eum venenum paraviſſe, idque a ſe eſſe deprehenſum, ſeſeque chirographa, teſtificationes, indicia, quæſtiones, manifeſtam rem deferre diceret, deque eo crimine accuratè & exquisitè diſputaviſſet; me in reſpondendo, quum eſſem argumentatus, quantùm res ferebat, hoc ipſum etiam poſuiſſe pro argumento, quòd ille, quum peſtem capitis ſui, quum indicia mortis ſe comperiſſe manifeſtò & manu tenere diceret, tam ſolutè egiſſet, tam leniter, tam oſcitanter.

278. *Tu iſtuc, M. Calidi, niſi fingeres, ſic ageres? præſertim quum iſtâ eloquentiâ, alienorum hominum pericula defendere acerrimè ſoleas, tuum negligeres? ubi dolor? ubi ardor animi, qui etiam ex infantium ingeniis elicere voces, & querelas ſolet? nulla perturbatio animi, nulla corporis, frons non percuſſa, non femur; pedis, quod minimum eſt, nulla ſupploſio. Itaque tantùm abfuit, ut inflammares noſtros animos; ſomnum iſto loco vix tenebamus.* Sic nos ſummi oratoris vel ſanitate, vel vitio, pro argumento ad diluendum crimen uſi ſumus.

279. Tum Brutus, Atqui dubitamus, inquit, utrùm iſta ſanitas fuerit, an vitium? quis enim non fateatur, quum ex omnibus oratoris laudibus longè iſta ſit maxima,

Digitized by Google

inflammare animos audientium, &, quocumque res poſtulet modo, flectere, qui hac virtute caruerit, id ei, quod maximum fuerit, defuiſſe?

LXXXI. Sit ſanè ita, inquam: ſed redeamus ad eum, qui jam unus reſtat, Hortenſium: tum de nobiſmetipſis, quoniam id etiam, Brute, poſtulas, pauca dicemus: quamquam facienda mentio eſt, ut quidem mihi videtur, duorum adoleſcentium, qui si diutius vixiſſent, magnam eſſent eloquentiæ laudem conſecuti.

280. C. Curionem te, inquit Brutus, & C. Licinium Calvum arbitror dicere. Rectè, inquam, arbitraris: quorum quidem alter, quod verisimile dixiſſet, ita facilè, ſolutéque verbis volvebat ſatis interdum acutas, crebras quidem certè ſententias, ut nihil poſſet ornatius eſſe, nihil expeditius. Atque hic a magiſtris parum inſtitutus, naturam habuit admirabilem ad dicendum: induſtriam non ſum expertus; ſtudium certè fuit: qui si me audire voluiſſet, ut cœperat, honores, quàm opes, conſequi maluiſſet. Quidnam eſt, inquit, iſtud? & quemadmodum diſtinguis? Hoc modo, inquam.

281. Quum honos sit præmium virtutis, judicio, ſtudioque civium delatum ad aliquem, qui eum ſententiis, qui ſuffragiis adeptus eſt, is mihi & honeſtus & hono-

Digitized by Google

ratus videtur. Qui autem occaſione aliquâ, etiam invitis ſuis civibus, nactus eſt imperium, ut ille cupiebat; hunc nomen honoris, non honorem, adeptum puto. Quæ si ille audire voluiſſet, maxima cum gratia & gloria ad ſummam amplitudinem perveniſſet, adſcendens gradibus magiſtratuum, ut pater ejus fecerat, ut reliqui clariores viri. Quæ quidem etiam cum P. Craſſo, M. filio, quum initio ætatis ad amicitiam ſe meam contuliſſet, ſæpe egiſſe me arbitror, quum eum vehementer hortarer, ut eam laudis viam rectiſſimam eſſe duceret, quam majores ejus ei tritam reliquiſſent.

282. Erat enim quum inſtitutus optimè, tum etiam perfectè, planéque eruditus: ineratque & ingenium ſatis acre, & orationis non inelegans copia: prætereaque sine arrogantia gravis eſſe videbatur, & sine ſegnitia verecundus. Sed hunc quoque abſorbuit æſtus quidam non inſolitæ adoleſcentibus gloriæ: qui quia navarat miles operam imperatori, imperatorem ſe ſtatim eſſe cupiebat: cui muneri mos majorum ætatem certam, ſortem incertam reliquit. Ita gravissimo ſuo caſu, dum Cyri & Alexandri similis eſſe voluit, qui ſuum curſum tranſcurrerant; & L. Crassi & multorum Craſſorum inventus eſt dissimillimus.

LXXXII. Sed ad Calvum (is enim nobis erat propositus) revertamur: qui orator

Digitized by Google

fuiſſet quum litteris eruditior, quàm Curio, tum etiam accuratius quoddam dicendi & exquiſitius afferebat genus : quod quamquam ſcienter, eleganterque tractabat, nimiùm tamen inquirens in ſe, atque ipſe ſeſe obſervans, metuenſque ne vitioſum colligeret, etiam verum ſanguinem deperdebat. Itaque ejus oratio nimiâ religione attenuata, doctis, & attentè audientibus erat illuſtris : a multitudine autem, & a foro, cui nata eloquentia eſt, devorabatur.

284. Tum Brutus, Atticum ſe, inquit, Calvus noſter dici oratorem volebat: inde erat iſta exilitas, quam ille de induſtria conſequebatur. Dicebat, inquam, ita : ſed & ipſe errabat, & alios etiam errare cogebat. Nam, si quis eos, qui nec ineptè dicunt, nec odiosè, nec putidè, Atticè putat dicere; is rectè, nisi Atticum, probat neminem : inſulsitatem enim & inſolentiam, tamquam inſaniam quamdam orationis, odit; ſanitatem autem & integritatem, quasi religionem & verecundiam oratoris probat : hæc omnium debet oratorum eadem eſſe ſententia.

285. Sin autem jejunitatem, & siccitatem, & inopiam, dummodo sit polita, dum urbana, dum elegans, in Attico genere ponit; hoc rectè duntaxat : ſed quia ſunt in Atticis alia meliora, videat ne ignoret & gradus, & diſſimilitudines, & vim,

Digitized by Google

& varietatem Atticorum. Atticos, inquit, volo imitari. Quos? nec enim eſt unum genus. Nam quid eſt tam diſſimile, quàm Demoſthenes & Lysias? quàm idem, & Hyperides? quàm omnium horum Æſchines? Quem igitur imitaris? Si aliquem; ceteri ergo Atticè non dicebant: si omnes; quî potes, quum sint ipsi diſſimillimi inter ſe? In quo etiam illud quæro, Phalereus ille Demetrius Atticéne dixerit? mihi quidem ex illius orationibus redolere ipſæ Athenæ videntur. At eſt floridior, ut ita dicam, quàm Hyperides, quàm Lysias: natura quædam, aut voluntas ita dicendi fuit.

LXXXIII. Et quidem duo fuerunt per idem tempus diſſimiles inter ſe; ſed Attici tamen: quorum Chariſius multas orationes ſcribebat aliis, quum cupere videretur imitari Lysiam: Demochares autem, qui fuit Demoſtheni ſororis filius, & orationes ſcripsit aliquot, & earum rerum hiſtoriam, quæ erant Athenis ipsius ætate geſtæ, non tam hiſtorico, quàm oratorio genere perſcripsit. At Chariſii vult Hegesias eſſe similis, iſque ſe ita putat Atticum, ut veros illos præ ſe pene agreſtes putet.

287. At quid eſt tam fractum, tam minutum, tam in ipſa, quam tamen conſequitur, concinnitate puerile? Atticorum similes eſſe volumus. Optimè. Suntne igitur

ii Attici oratores? Quis negare poteſt? Hos imitamur. Quo modo, qui ſunt & inter ſe dissimiles, & aliorum? Thucydidem, inquit, imitamur. Optimè, si hiſtoriam ſcribere, non si cauſas dicere cogitatis. Thucydides enim rerum geſtarum pronuntiator sincerus, & grandis etiam fuit: hoc forenſe concertatorium judiciale non tractavit genus: orationes autem, quas interpoſuit, multæ enim ſunt, eas ego laudare ſoleo: imitari neque possim, si velim; nec velim fortaſſe, si possim: ut, si quis Falerno vino delectetur, ſed eo nec ita novo, ut proximis conſulibus natum velit; nec rurſus ita vetere, ut Opimium, aut Anicium conſulem quærat. Atqui eæ notæ ſunt optimæ. Credo: ſed nimia vetuſtas nec habet eam, quam quærimus, ſuavitatem, nec eſt jam ſanè tolerabilis.

288. Num igitur qui hoc ſentiat, si is potare velit, de dolio sibi hauriendum putet? Minimè: ſed quamdam ſequatur ætatem. Sic ego iſtis cenſuerim, & novam iſtam quasi de muſto ac lacu fervidam orationem, fugiendam; nec illam præclaram Thucididi nimis veterem, tamquam Anicianam notam, perſequendam. Ipſe enim Thucidides si poſteriùs fuiſſet, multò maturior fuiſſet, & mitior.

LXXXIV. Demoſthenem igitur imitemur. O dii boni! quid, quæſo, nos aliud

Digitized by Google

agimus, aut quid aliud optamus? At non aſſequimur. Iſti enim videlicet Attici noſtri, quod volunt, aſſequuntur. Ne illud quidem intelligunt, non modò ita memoriæ proditum eſſe, ſed ita neceſſe fuiſſe, quum Demoſthenes dicturus eſſet, ut concurſus, audiendi causâ, ex tota Græcia fierent. At quum iſti Attici dicunt, non modò a corona, quod eſt ipſum miſerabile, ſed etiam ab advocatis relinquuntur. Quare si anguſtè, & exiliter dicere, eſt Atticorum, ſint ſanè Attici: ſed in comitium veniant, ad ſtantem judicem dicant. Subſellia grandiorem, & pleniorem vocem desiderant.

290. Volo hoc oratori contingat, ut quum auditum ſit eum eſſe dicturum, locus in ſubſelliis occupetur, compleatur tribunal, gratioſi ſcribæ ſint in dando & cedendo loco, corona multiplex, judex erectus: quum ſurgit is, qui dicturus ſit, ſignificetur a corona silentium, deinde crebræ aſſensiones, multæ admirationes: riſus, quum velit; quum velit, fletus: ut, qui hæc procul videat, etiamsi, quid agatur, neſciat; at placere tamen, & in ſcena eſſe Roſcium intelligat. Hæc cui contingant, eum ſcito Atticè dicere, ut de Pericle audivimus, ut de Hyperide, ut de Æſchine, de ipſo quidem Demoſthene maximè.

291. Sin autem acutum, prudens, & idem sincerum, & ſolidum, & exsiccatum

rationis probant, nec illo graviore
ɔratorio utuntur, & hoc proprium
icorum volunt; rectè laudant: eſt
arte tanta, tamque varia, etiam
nutæ ſubtilitati locus: ita fiet, ut
nes, qui Atticè, iidem bene; ſed,
es, qui bene, iidem etiam Atticè
Sed redeamus rurſus ad Hortenſium.
XV. Sanè quidem, inquit Brutus:
am iſta mihi tua fuit perjucunda a
ta oratione digreſſio. Tum Atti-
iquoties ſum, inquit, conatus, ſed
lare nolui. Nunc, quoniam ad per-
n ſpectare videtur ſermo tuus, di-
pinor, quod ſentio. Tu verò, in-
Tite. Tum ille, Ego, inquit, iro-
am, quam in Socrate dicunt fuiſſe,
in Platonis, & Xenophontis, &
s libris utitur, facetam & elegan-
o: eſt enim & minimè inepti ho-
& ejuſdem etiam faceti, quum de
diſceptetur, hanc ſibi ipſum de-
eis tribuere illudentem, qui eam
ɔgant: ut apud Platonem Socrates
n effert laudibus Protagoram, Hip-
Prodicum, Gorgiam, ceteros; ſe
mnium rerum inſcium fingit & ru-
ecet hoc neſcio quomodo illum;
curo, qui id reprehendit, aſſentior.
hiſtoria, qua tu es uſus in omni
, quum qualis quiſque orator fuiſ-

Fa
tan
teſt
29
intell
daviſt
poſſes
quibuſ
Lyſiæ C
gnum n
ſummum,
ſecus: ſec
milem, q
ironia, s
vide, ne
quàm ſi te
294. Eg
vem, ut ſe
virum deni
gentiâ, tum
bo: oratione
tibus, valde
dam formam
poſitam, &
quum omnibus
diceres, & Cat
cydide compar
bas, an mihi p
e Græcis quiden
iis tu comparas
nondum ſuſpicar
ornatè dicere.

Digitized by Google

ſet, exponeres, vide, quæſo, inquit, ne tam reprehendenda ſit ironia, quàm in teſtimonio.

293. Quorſus, inquam, iſtuc? non enim intelligo. Quia primùm, inquit, ita laudaviſti quoſdam oratores, ut imperitos poſſes in errorem inducere. Equidem in quibuſdam riſum vix tenebam, quum Attico Lysiæ Catonem noſtrum comparabas, magnum mehercule hominem, vel potiùs ſummum, & ſingularem virum: nemo dicet ſecus: ſed oratorem? ſed etiam Lysiæ ſimilem, quo nihil poteſt eſſe pictius? bella ironia, si jocaremur: sin aſſeveramus, vide, ne religio nobis tam adhibenda sit, quàm si teſtimonium diceremus.

294. Ego enim Catonem tuum, ut civem, ut ſenatorem, ut imperatorem, ut virum denique quum prudentiâ, & diligentiâ, tum omni virtute excellentem probo: orationes autem ejus, ut illis temporibus, valde laudo: significant enim quamdam formam ingenii, ſed admodum impolitam, & planè rudem. Origines verò quum omnibus oratoris laudibus refertas diceres, & Catonem cum Philiſto & Thucydide comparares, Brutone te id cenſebas, an mihi probaturum? quos enim ne e Græcis quidem quiſquam imitari poteſt, iis tu comparas hominem Tuſculanum, nondum ſuſpicantem quale eſſet copiosè & ornatè dicere.

Digitized by Google

LXXXVI. Galbam laudas : ſi ut illius ætatis principem, aſſentior ; ſic enim accepimus : ſin ut oratorem, cedo, quæſo, orationes, ſunt enim, & dic, hunc, quem tu plus, quàm te, amas, Brutum, velle te illo modo dicere. Probas Lepidi orationes : paulùm hîc tibi aſſentior, modò ita laudes, ut antiquas : quod item de Africano, de Lælio, cujus tu oratione negas fieri quidquam poſſe dulcius. Addis etiam neſcio quid auguſtius, nomine nos capi volens ſummi viri, vitæque elegantiſſimæ veriſſimis laudibus. Remove hæc : næ iſta dulcis oratio ita ſit abjecta, ut eam adſpicere nemo velit.

296. Carbonem in ſummis oratoribus habitum ſcio : ſed quum in ceteris rebus, tum in dicendo, ſemper, quo nihil eſt melius, id laudari, qualecumque eſt, ſolet. Dico idem de Gracchis : etsi de iis ea ſunt a te dicta, quibus ego aſſentior. Omitto ceteros : venio ad eos, in quibus jam perfectam putas eſſe eloquentiam, quos ego audivi, ſine controversia magnos oratores, Craſſum & Antonium. De horum laudibus tibi prorſus aſſentior : ſed tamen non iſto modo, ut Polycleti Doriphorum ſibi Lysippus aiebat, ſic tu ſuasionem legis Serviliæ tibi magiſtram fuiſſe. Hæc germana ironia eſt. Cur ita ſentiam, non dicam, ne me tibi aſſentari putes.

Digitized by Google

297. Omitto igitur, quæ de iis ipsis, quæ de Cotta, quæ de Sulpicio, quæ modò de Cœlio dixeris: ii enim fuerunt certè oratores: quanti autem, & quales, tu videris. Nam illud minùs curo, quod congeſſiſti operarios omnes; ut mihi videantur mori voluiſſe nonnulli, ut a te in oratorum numerum referrentur.

LXXXVII. Hæc quum ille dixiſſet; Longi ſermonis initium pepuliſti, inquam, Attice, remque commoviſti, novâ diſputatione dignam, quam in aliud tempus differamus. Volvendi enim ſunt libri quum aliorum, tum in primis Catonis: intelliges, nihil illius lineamentis, niſi eorum pigmentorum, quæ inventa nondum erant, florem, & colorem defuiſſe. Nam de Craſſi oratione ſic exiſtimo, ipſum fortaſſe meliùs potuiſſe ſcribere: alium, ut arbitror, neminem. Nec in hoc ironiam duxeris eſſe, quòd eam orationem mihi magiſtram fuiſſe dixerim: nam etsi tu meliùs exiſtimare videris de ea, ſi quam nunc habemus, facultate; tamen, adoleſcentes quid in Latinis potiùs imitaremur, non habebamus.

299. Quòd autem plures a nobis nominati ſunt, eò pertinuit, ut paulò antè dixi, quòd intelligi volui, in eo, cujus omnes cupidiſſimi eſſent, quàm pauci digni nomine evaderent. Quare εἴρωνα me, ne ſi Africanus quidem fuit, ut ait in hiſtoria ſua C. Fannius, exiſtimari velim.

300. Ut voles, inquit Atticus. Ego enim non alienum a te putabam, quod & in Africano fuiſſet, & in Socrate. Tum Brutus, De iſto poſtea: ſed tu, inquit, me intuens, orationes nobis veteres explicabis? Verò, inquam, Brute: ſed in Cumano, aut in Tuſculano, aliquando, ſi modò licebit: quoniam utroque in loco vicini ſumus. Sed jam ad id, unde digreſſi ſumus, revertamur.

LXXXVIII. Hortenſius igitur, quum admodum adoleſcens orſus eſſet in foro dicere, celeriter ad majores cauſas adhiberi cœptus eſt: quamquam inciderat in Cottæ, & Sulpicii ætatem, qui annis decem majores, excellente tum Craſſo, & Antonio, deinde Philippo, pòſt Julio, cum iis ipſis dicendi gloriâ comparabatur. Primùm memoria tanta, quantam in nullo cognoviſſe me arbitror, ut, quæ ſecum commentatus eſſet, ea ſine ſcripto verbis eiſdem redderet, quibus cogitaviſſet: hoc adjumento ille tanto ſic utebatur, ut ſua & commentata, & ſcripta, &, nullo referente, omnia adverſariorum dicta meminiſſet.

302. Ardebat autem cupiditate ſic, ut in nullo umquam flagrantius ſtudium viderim: nullum enim patiebatur eſſe diem, quin aut in foro diceret, aut meditaretur extra forum: ſæpiſſime autem eodem die

utrumque faciebat. Attuleratque minimè vulgare genus dicendi: duas quidem res, quas nemo alius; partitiones, quibus de rebus dicturus eſſet, & collectiones, memor & quæ eſſent dicta contrà, quæque ipſe dixiſſet.

303. Erat in verborum ſplendore elegans, compoſitione aptus, facultate copioſus; eaque erat quum ſummo ingenio, tum exercitationibus maximis conſecutus: rem complectebatur memoriter, dividebat acutè, nec prætermittebat ferè quidquam, quod eſſet in cauſa, aut ad confirmandum, aut ad refellendum: vox canora & ſuavis: motus & geſtus etiam plus artis habebat, quàm erat oratori ſatis. Hoc igitur floreſcente, Craſſus eſt mortuus, Cotta pulſus, judicia intermiſſa bello, nos in forum venimus.

LXXXIX. Erat Hortenſius in bello, primo anno miles, altero tribunus militum: Sulpicius legatus aberat, etiam M. Antonius: exercebatur unâ lege judicium Variâ, ceteris propter bellum intermiſsis: qui frequentes aderant, quamquam prò ſe ipſi dicebant, oratores non illi quidem principes L. Memmius, & Q. Pompeius, ſed oratores tamen, teſte diſerto uterque Philippo, cujus in teſtimonio contentio & vim accuſatoris habebat, & copiam.

305. Reliqui, qui tum principes nume-

rabantur, in magiſtratibus erant, quotidieque ferè a nobis in concionibus audiebantur. Erat enim tribunus plebis tum C. Curio: quamquam is quidem ſilebat, ut erat ſemel a concione univerſa relictus. Q. Metellus Celer, non ille quidem orator, ſed tamen non infans; diſerti autem Q. Varius, C. Carbo, Cn. Pomponius: & ii quidem habitabant in roſtris. C. etiam Julius, ædilis curulis, quotidie ferè accuratas conciones habebat. Sed me cupidissimum audiendi primus dolor percussit, Cotta quum eſt expulſus: reliquos frequenter audiens acerrimo ſtudio tenebar, quotidieque & ſcribens & legens, & commentans, oratoriis tamen exercitationibus contentus non eram. Jam conſequente anno Q. Varius ſuâ lege damnatus exceſſerat.

306. Ego autem, juris civilis ſtudio, multùm operæ dabam Q. Scævolæ, P. filio, qui quamquam nemini ſe ad docendum dabat, tamen, conſulentibus reſpondendo, ſtudioſos audiendi docebat. Atque huic anno proximus Sullâ conſule, & Pompeio fuit: tum P. Sulpicii in tribunatu quotidie concionantis totum genus dicendi penitus cognovimus: eodemque tempore quum princeps Academiæ Philo cum Atheniensium optimatibus Mithridatico bello domo profugiſſet, Romamque veniſſet, totum ei me tradidi, admirabili quodam ad philoſophiam

Digitized by Google

ſtudio concitatus; in quo hòc etiam commorabar attentiùs, quòd, etsi rerum ipſarum varietas & magnitudo ſummâ me delectatione retinebat, tamen ſublata jam eſſe in perpetuum ratio judiciorum videbatur. Occiderat Sulpicius illo anno, treſque proximo trium ætatum oratores erant crudeliſsimè interfecti, Q. Catulus, M. Antonius, C. Julius. Eodem anno etiam Moloni Rhodio Romæ dedimus operam, & actori ſummo cauſarum, & magiſtro.

XC. Hæc etsi videntur eſſe a propoſitâ ratione diverſa, tamen idcirco a me proferuntur, ut noſtrum curſum perſpicere, quoniam voluiſti, Brute, possis (nam Attico hæc nota ſunt) & videre, quemadmodum simus in ſpatio Q. Hortensium ipsius veſtigiis perſecuti.

308. Triennium ferè fuit urbs sine armis, ſed oratorum aut interitu, aut diſceſſu, aut fugâ (nam aberant etiam adoleſcentes M. Craſſus, & Lentuli duo) primas in causis agebat Hortensius; magis magiſque quotidie probabatur. Antiſtius, Piſo ſæpe dicebant; minùs ſæpe Pomponius; rarò Carbo; ſemel aut iterum Philippus. At verò ego hoc tempore omni noctes & dies in omnium doctrinarum meditatione verſabar.

309. Eram cum ſtoico Diodoto; qui quum habitaviſſet apud me, mecumque vi-

Digitized by Google

xiſſet, nuper eſt domi meæ mortuus: a quo quum in aliis rebus, tum ſtudiosissimè in dialectica exercebar; quæ quasi contracta, & adſtricta eloquentia putanda eſt: sine qua etiam tu, Brute, judicaviſti, te illam juſtam eloquentiam, quam dialecticam dilatatam eſſe putant, conſequi non poſſe. Huic ego doctori, & ejus artibus variis atque multis ita eram tamen deditus, ut ab exercitationibus oratoriis nullus dies vacuus éſſet.

310. Commentabar declamitans (sic enim nunc loquuntur) ſæpe cum M. Piſone, & cum Q. Pompeio, aut cum aliquo quotidie; idque faciebam multùm etiam Latinè, ſed Græcè ſæpius: vel quòd Græca oratio plura ornamenta ſuppeditans, conſuetudinem similiter Latinè dicendi afferebat; vel quòd a Græcis ſummis doctoribus, nisi Græcè dicerem, neque corrigi poſſem, neque doceri.

311. Tumultus interim pro recuperanda republica: & crudelis interitus oratorum trium, Scævolæ, Carbonis, Antiſtii: reditus Cottæ, Curionis, Crassi, Lentulorum, Pompeii: leges & judicia conſtituta: recuperata reſpublica; ex numero autem oratorum Pomponius, Cenſorinus, Murena ſublati. Tum primùm nos ad cauſas & privatas, & publicas adire cœpimus, non ut in foro diſceremus, quod plerique fe-

Digitized by Google

cerunt, ſed ut, quantùm nos efficere potuiſſemus, docti in forum veniremus.

312. Eodem tempore Moloni dedimus operam. Dictatore enim Sullâ, legatus ad ſenatum de Rhodiorum præmiis venerat. Itaque prima cauſa publica, pro Sex. Roſcio dicta, tantùm commendationis habuit, ut non ulla eſſet, quæ non digna noſtro patrocinio videretur. Deinceps inde multæ, quas non minùs diligenter elaboratas & tamquam elucubratas afferebamus.

XCI. Nunc, quoniam totum me non nævo aliquo, aut crepundiis, ſed corpore omni videris velle cognoſcere, complectar nonnulla etiam, quæ fortaſſe videantur minùs neceſſaria. Erat eo tempore in nobis ſumma gracilitas & infirmitas corporis: procerum & tenue collum; qui habitus, & quæ figura non procul abeſſe putatur a vitæ periculo, si accedit labor, & laterum magna contentio. Eóque magis hoc eos, quibus eram carus, commovebat, quòd omnia sine remissione, sine varietate, vi ſummâ vocis, & totius corporis contentione dicebam.

314. Itaque quum me & amici & medici hortarentur, ut cauſas agere desiſterem; quodvis potiùs periculum mihi adeundum, quàm a ſperata dicendi gloria diſcedendum putavi. Sed, quum cenſerem, remissione & moderatione vocis, & commutato gene-

Digitized by Google

re dicendi, me & periculum vitare poſſe, & temperatiùs dicere : ut conſuetudinem dicendi mutarem ; ea cauſa mihi in Asiam proficiſcendi fuit. Itaque quum eſſem biennium verſatus in causis, & jam in foro celebratum meum nomen eſſet, Româ ſum profectus.

315. Quum veniſſem Athenas, ſex menſes cum Antiocho, veteris Academiæ nobilissimo & prudentissimo philoſopho, fui, ſtudiumque philoſophiæ numquam intermiſſum, a primaque adoleſcentia cultum & ſemper auctum, hoc rurſus ſummo auctore, & doctore renovavi. Eodem tamen tempore Athenis apud Demetrium Syrum, veterem, & non ignobilem dicendi magiſtrum, ſtudioſè exerceri ſolebam. Pòſt a me Asia tota peragrata eſt, cum ſummis quidem oratoribus, quibuſcum exercebar ipsis lubentibus, quorum erat princeps Menippus Stratonicensis, meo judicio, totâ Asiâ, illis temporibus, diſertissimus, &, si nihil habere moleſtiarum, nec ineptiarum, Atticorum eſt, hic orator in illis numerari rectè poteſt.

316. Assiduissimè autem mecum fuit Dionysius Magnes : erat etiam Æſchylus Cnidius, Adramytenus Xenocles : hi tum in Asia rhetorum principes numerabantur. Quibus non contentus, Rhodum veni, meque ad eumdem, quem Romæ audi-

Digitized by Google

veram, Molonem, applicavi, quum actorem in veris causis, ſcriptoremque præſtantem, tum in notandis animadvertendiſque vitiis, & inſtituendo docendoque prudentissimum. Is dedit operam, si modò id conſequi potuit, ut nimis redundantes nos, & ſuperfluentes juvenili quadam dicendi impunitate & licentiâ, reprimeret, & quasi extra ripas diffluentes coerceret. Ita recepi me biennio pòſt, non modò exercitatior, ſed propè mutatus: nam & contentio nimia vocis reciderat, & quasi deferbuerat oratio, lateribuſque vires, & corpori mediocris habitus acceſſerat.

XCII. Duo tum excellebant oratores, qui me imitandi cupiditate incitarent, Cotta, & Hortensius: quorum alter remiſſus & lenis, & propriis verbis comprehendens ſolutè & facilè ſententiam; alter ornatus, acer, & non talis, qualem tu eum, Brute, jam defloreſcentem cognoviſti, ſed verborum, & actionis genere commotior. Itaque cum Hortensio mihi magis arbitrabar rem eſſe, quòd & dicendi ardore eram propior, & ætate conjunctior. Etenim videram in iiſdem cauſis, ut pro M. Canuleio, pro Cn. Dolabella conſulari, quum Cotta princeps adhibitus eſſet, priores tamen agere partes Hortensium. Acrem enim oratorem, incenſum, & agentem, & canorum, concurſus hominum, forique ſtrepitus desiderat.

Digitized by Google

318. Unum igitur annum, quum rediiſſemus ex Asia, cauſas nobiles egimus, quum quæſturam nos, conſulatum Cotta, ædilitatem peteret Hortensius. Interim me quæſtorem Siciliensis excepit annus: Cotta ex conſulatu eſt profectus in Galliam: princeps & erat & habebatur Hortensius. Quum autem anno pòſt e Sicilia me recepiſſem, jam videbatur illud in me, quidquid eſſet, eſſe perfectum, & habere maturitatem quamdam ſuam. Nimis multa videor de me, ipſe præſertim; ſed omni huic ſermoni propositum eſt, non ut ingenium, & eloquentiam meam perſpicias, undè longè abſum, ſed ut laborem, & induſtriam. Quum igitur eſſem in plurimis causis, & in principibus patronis quinquennium ferè verſatus, tum in patrocinio Siciliensi maximè in certamen veni designatus ædilis cum designato conſule Hortensio.

XCIII. Sed quoniam omnis hic ſermo noſter non ſolùm enumerationem oratoriam, verùm etiam præcepta quædam desiderat; quid tamquam notandum, & animadvertendum sit in Hortensiò, breviter licet dicere.

320. Nam is poſt conſulatum (credo quòd videret, ex conſularibus neminem eſſe ſecum comparandum, negligeret autem eos qui conſules non fuiſſent) ſummum illud

ſuum

Digitized by Google

ſuum ſtudium remisit, quo a puero fuerat incenſus, atque in omnium rerum abundantia voluit beatiùs, ut ipſe putabat, remissiùs certè, vivere. Primus, & ſecundus annus, & tertius tantùm quasi de picturæ veteris colore detraxerat, quantùm non quivis unus ex populo, ſed exiſtimator doctus, & intelligens poſſet cognoſcere. Longiùs autem procedens, quum in ceteris eloquentiæ partibus, tum maximè in celeritate & continuatione verborum adhæreſcens, ſui dissimilior videbatur fieri quotidie.

321. Nos autem non desiſtebamus, quum omni genere exercitationis, tum maximè ſtilo, noſtrum illud, quod erat, augere, quantumcumque erat. Atque, ut multa omittam, in hoc ſpatio, & in iis poſt ædilitatem annis, & prætor primus, & incredibili populari voluntate ſum factus. Nam quum propter assiduitatem in causis & induſtriam, tum propter exquisitius, & minimè vulgare orationis genus, animos hominum ad me dicendi novitate converteram.

322. Nihil de me dicam: dicam de ceteris, quorum nemo erat, qui videretur exquisitiùs, quàm vulgus hominum, ſtuduiſſe litteris, quibus fons perfectæ eloquentiæ continetur: nemo, qui philoſophiam complexus eſſet, matrem omnium bene

factorum, beneque dictorum: nemò, qui jus civile didiciſſet, rem ad privatas cauſas, & ad oratoris prudentiam, maximè neceſſariam: nemo qui memoriam rerum Romanarum teneret, ex qua, si quando opus eſſet, ab inferis locupletissimos teſtes excitaret: nemo, qui breviter, argutéque, incluſo adverſario, laxaret judicum animos, atque a ſeveritate paulisper ad hilaritatem, riſumque traduceret: nemo, qui dilatare poſſet, atque a propria ac definita diſputatione hominis, ac temporis, ad communem quæſtionem universi generis orationem traduceret: nemo, qui delectandi gratiâ digredi parumper a cauſa; nemo, qui ad iracundiam magnopere judicem, nemo, qui ad fletum poſſet adducere: nemo, qui animum ejus (quod unum eſt oratoris maximè proprium) quocumque res poſtularet, impelleret.

XCIV. Itaque, quum jam pene evanuiſſet Hortensius, & ego anno meo, ſexto autem poſt illum conſulem, conſul factus eſſem, revocare ſe ad induſtriam cœpit; ne, quum pares honore eſſemus, aliquâ re ſuperiores videremur. Sic duodecim poſt meum conſulatum annos in maximis cauſis, quum ego mihi illum, sibi me ille anteferret, conjunctissimè verſati ſumus; conſulatuſque meus, qui illum primò leviter perſtrinxerat, idem nos rerum mearum

geſtarum, quas ille admirabatur, laude conjunxerat.

324. Maximè verò perſpecta eſt utriuſque noſtrûm exercitatio paulò antè, quàm perterritum armis hoc ſtudium, Brute, noſtrum conticuit ſubitò, & obmutuit; quum lege Pompeiâ ternis horis ad dicendum datis, ad cauſas ſimillimas inter ſe, vel potiùs eaſdem, novi veniebamus quotidie: quibus quidem causis tu etiam, Brute, præſtò fuiſti, compluresque & nobiſcum, & ſolus egiſti: ut qui non ſatis diu vixerit Hortensius, tamen hunc curſum confecerit. Annis antè decem cauſas agere cœpit, quàm tu es natus: idem quarto & ſexagesimo anno, perpaucis ante mortem diebus, unà tecum ſocerum tuum defendit Appium. Dicendi autem genus, quod fuerit in utroque, orationes utriuſque etiam poſteris noſtris indicabunt.

XCV. Sed, si quærimus, cur adoleſcens magis floruerit dicendo, quàm ſenior Hortensius; cauſas reperiemus verissimas duas. Primùm, quòd genus erat orationis Asiaticum, adoleſcentiæ magis conceſſum, quàm ſenectuti. Genera autem Asiaticæ dictionis duo ſunt: unum ſententioſum & argutum, ſententiis non tam gravibus & ſeveris, quàm concinnis & venuſtis: qualis in hiſtoria Timæus; in dicendo autem, pueris nobis, Hierocles Alabandeus, ma-

Digitized by Google

gis etiam Menecles, frater ejus, fuit; quorum utriuſque orationes ſunt in primis, ut Asiatico in genere, laudabiles. Aliud autem genus eſt non tam ſententiis frequentatum, quàm verbis volucre, atque incitatum; quali eſt nunc Asia tota; nec flumine ſolùm orationis, ſed etiam exornato, & faceto genere verborum: in quo fuit Æſchylus Cnidius, & meus æqualis Milesius Æſchines. In iis erat admirabilis orationis curſus, ornata ſententiarum concinnitas non erat.

326. Hæc autem, ut dixi, genera dicendi aptiora ſunt adoleſcentibus: in ſenibus gravitatem non habent. Itaque Hortensius utroque genere florens, clamores faciebat adoleſcens. Habebat enim & Meneclium illud ſtudium crebrarum, venuſtatumque ſententiarum; in quibus, ut in illo Græco, sic in hoc, erant quædam magis venuſtæ, dulceſque ſententiæ, quàm aut neceſſariæ, aut interdum utiles. Et erat oratio quum incitata, & vibrans, tum etiam accurata & polita. Non probantur hæc ſenibus. Sæpe videbam quum irridentem, tum etiam iraſcentem & ſtomachantem Philippum; ſed mirabantur adoleſcentes, multitudo movebatur.

327. Erat excellens judicio vulgi, & facilè primas tenebat adoleſcens. Etsi enim genus illud dicendi auctoritatis habebat pa-

Digitized by Google

rum, tamen aptum eſſe ætati videbatur; & certè, quòd & ingenii quædam forma lucebat, & exercitatione perfecta erat, verborumque adſtricta comprehensio, ſummam hominum admirationem excitabat. Sed, quum jam honores, & illa ſenior auctoritas gravius quiddam requireret, remanebat idem, nec decebat idem; quódque exercitationem, ſtudiumque dimiſerat, quod in eo fuerat acerrimum, concinnitas illa, crebritaſque ſententiarum priſtina manebat, ſed ea veſtitu illo orationis, quo conſueverat, ornata non erat: hòc tibi ille, Brute, minùs fortaſſe placuit, quàm placuiſſet, si illum flagrantem ſtudio & florentem facultate audire potuiſſes.

XCVI. Tum Brutus, Ego verò, inquit, & iſta, quæ dicis, video qualia sint, & Hortensium magnum oratorem ſemper putavi, maximéque probavi pro Meſſalla dicentem, quum tu abſuiſti. Sic ferunt, inquam, idque declarat totidem, quot dixit, ut aiunt, ſcripta verbis oratio. Ergo ille a Craſſo conſule & Scævola uſque ad Paulum & Marcellum conſules floruit: nos in eodem curſu fuimus a Sulla dictatore ad eoſdem ferè conſules. Sic Q. Hortensii vox exſtincta fato ſuo eſt, noſtra publico.

329. Meliùs, quæſo, ominare, inquit Brutus. Sit ſanè ut vis, inquam; & id non tam meâ causâ, quàm tuâ: ſed fortuna-

gis etiam Menecles, frater ejus, fuit; quorum utriuſque orationes ſunt in primis, ut Asiatico in genere, laudabiles. Aliud autem genus eſt non tam ſententiis frequentatum, quàm verbis volucre, atque incitatum; quali eſt nunc Asia tota; nec flumine ſolùm orationis, ſed etiam exornato, & faceto genere verborum: in quo fuit Æſchylus Cnidius, & meus æqualis Milesius Æſchines. In iis erat admirabilis orationis curſus, ornata ſententiarum concinnitas non erat.

326. Hæc autem, ut dixi, genera dicendi aptiora ſunt adoleſcentibus: in ſenibus gravitatem non habent. Itaque Hortenſius utroque genere florens, clamores faciebat adoleſcens. Habebat enim & Meneclium illud ſtudium crebrarum, venuſtatumque ſententiarum; in quibus, ut in illo Græco, sic in hoc, erant quædam magis venuſtæ, dulceſque ſententiæ, quàm aut neceſſariæ, aut interdum utiles. Et erat oratio quum incitata, & vibrans, tum etiam accurata & polita. Non probantur hæc ſenibus. Sæpe videbam quum irridentem, tum etiam iraſcentem & ſtomachantem Philippum; ſed mirabantur adoleſcentes, multitudo movebatur.

327. Erat excellens judicio vulgi, & facilè primas tenebat adoleſcens. Etsi enim genus illud dicendi auctoritatis habebat pa-

Digitized by Google

rum, tamen aptum eſſe ætati videbatur; & certè, quòd & ingenii quædam forma lucebat, & exercitatione perfecta erat, verborumque adſtricta comprehensio, ſummam hominum admirationem excitabat. Sed, quum jam honores, & illa ſenior auctoritas gravius quiddam requireret, remanebat idem, nec decebat idem; quódque exercitationem, ſtudiumque dimiſerat, quod in eo fuerat acerrimum, concinnitas illa, crebritaſque ſententiarum priſtina manebat, ſed ea veſtitu illo orationis, quo conſueverat, ornata non erat: hòc tibi ille, Brute, minùs fortaſſe placuit, quàm placuiſſet, si illum flagrantem ſtudio & florentem facultate audire potuiſſes.

XCVI. Tum Brutus, Ego verò, inquit, & iſta, quæ dicis, video qualia sint, & Hortensium magnum oratorem ſemper putavi, maximéque probavi pro Meſſalla dicentem, quum tu abſuiſti. Sic ferunt, inquam, idque declarat totidem, quot dixit, ut aiunt, ſcripta verbis oratio. Ergo ille a Craſſo conſule & Scævola uſque ad Paulum & Marcellum conſules floruit: nos in eodem curſu fuimus a Sulla dictatore ad eoſdem ferè conſules. Sic Q. Hortensii vox exſtincta fato ſuo eſt, noſtra publico.

329. Meliùs, quæſo, ominare, inquit Brutus. Sit ſanè ut vis, inquam; & id non tam meâ causâ, quàm tuâ: ſed fortuna-

[illegible], qui ea non vidit quæ [illegible] quæ providit futura. Sæpe enim [illegible] impendentes caſus deflevimus [illegible] belli civilis cauſas in privatorum c[illegible] [illegible], pacis ſpem a publi[illegible] [illegible] excluſam videremus. Sed [illegible] [illegible] felicitas ipſius, quâ ſemp[illegible] [illegible] miſeriis, quæ conſecu[illegible] [illegible] morte vindicaſſe.

[illegible] autem, Brute, quoniam [illegible] [illegible] clariſſimi oratoris, mortem [illegible] [illegible] quaſi tutores relicti ſum[illegible] [illegible] ſeptam liberali [illegible] [illegible]

[illegible]

laudes quaſi quadrigis vehentem, tranſverſa incurrit miſera fortuna reipublicæ: hic me dolor tangit, hæc me cura ſollicitat, & hunc mecum, ſocium ejuſdem & amoris & judicii. Tibi favemus, te tuâ frui virtute cupimus: tibi optamus eam rempublicam; in qua duorum generum ampliſſimorum renovare memoriam, atque augere poſſis. Tuum enim forum, tuum erat illud curriculum: tu illuc veneras unus, qui non linguam modò acuiſſes exercitatione dicendi, ſed & ipſam eloquentiam locupletaviſſes graviorum artium inſtrumento, & iiſdem artibus decus omne virtutis cum ſumma eloquentiæ laude junxiſſes.

332. Ex te duplex nos afficit ſollicitudo; quòd & ipſe republicâ careas, & illa te. Tu tamen (etsi curſum ingenii tui, Brute, premit hæc importuna clades civitatis) contine te in tuis perennibus ſtudiis, & effice id, quod jam propemodum, vel planè potiùs effeceras, ut te eripias ex ea, quam ego congeſſi in hunc ſermonem, turba patronorum. Nec enim decet te, ornatum uberrimis artibus, quas quum domo haurire non poſſes, arceſſiviſti ex urbe ea, quæ domus eſt ſemper habita doctrinæ, numerari in vulgo patronorum. Nam quid te exercuit Pammenes, vir longè eloquentiſſimus Græciæ? quid illa vetus Academia, atque ejus heres Ariſtus, hoſpes, & fami-

Digitized by Google

tus illius exitus, qui ea non vidit quum fierent, quæ providit futura. Sæpe enim inter nos impendentes caſus deflevimus, quum belli civilis cauſas in privatorum cupiditatibus incluſas, pacis ſpem a publico conſilio eſſe excluſam videremus. Sed illum videtur felicitas ipſius, quâ ſemper eſt uſus, ab eis miſeriis, quæ conſecutæ ſunt, morte vindicaviſſe.

330. Nos autem, Brute, quoniam poſt Hortenſii, clariſſimi oratoris, mortem orbæ eloquentiæ quaſi tutores relicti ſumus, domi teneamus eam ſeptam liberali cuſtodiâ; & hos ignotos atque impudentes procos repudiemus, tueamurque, ut adultam virginem, caſtè; & ab armatorum impetu, quantùm poſſumus, prohibeamus. Equidem, etſi doleo me in vitam paulò ſeriùs, tamquam in viam, ingreſſum, priuſquam confectum iter ſit, in hanc reipublicæ noctem incidiſſe: tamen eâ conſolatione ſuſtentor, quam tu mihi, Brute, adhibuiſti tuis ſuaviſſimis litteris; quibus me forti animo eſſe oportere cenſebas, quòd ea geſſiſſem, quæ de me, etiam me tacente, ipſa loquerentur, mortuoque viverent. Quæ, ſi rectè eſſet, ſalute reipublicæ; ſin ſecus, interitu ipſo, teſtimonium meorum de republica conſiliorum darent.

XCVII. Sed in te intuens, Brute, doleo; cujus in adoleſcentiam, per medias

laudes quaſi quadrigis vehentem, tranſverſa incurrit miſera fortuna reipublicæ: hic me dolor tangit, hæc me cura ſollicitat, & hunc mecum, ſocium ejuſdem & amoris & judicii. Tibi favemus, te tuâ frui virtute cupimus: tibi optamus eam rempublicam, in qua duorum generum ampliſſimorum renovare memoriam, atque augere poſsis. Tuum enim forum, tuum erat illud curriculum: tu illuc veneras unus, qui non linguam modò acuiſſes exercitatione dicendi, ſed & ipſam eloquentiam locupletaviſſes graviorum artium inſtrumento, & iiſdem artibus decus omne virtutis cum ſumma eloquentiæ laude junxiſſes.

332. Ex te duplex nos afficit ſollicitudo; quòd & ipſe republicâ careas, & illa te. Tu tamen (etsi curſum ingenii tui, Brute, premit hæc importuna clades civitatis) contine te in tuis perennibus ſtudiis, & effice id, quod jam propemodum, vel planè potiùs effeceras, ut te eripias ex ea, quam ego congeſsi in hunc ſermonem, turba patronorum. Nec enim decet te, ornatum uberrimis artibus, quas quum domo haurire non poſſes, arcessiviſti ex urbe ea, quæ domus eſt ſemper habita doctrinæ, numerari in vulgo patronorum. Nam quid te exercuit Pammenes, vir longè eloquentiſſimus Græciæ? quid illa vetus Academia, atque ejus heres Ariſtus, hoſpes, & fami-

Digitized by Google

liaris meus, si quidem similes majoris partis oratorum futuri ſumus?

333. Nonne cernimus, vix singulis ætatibus binos oratores laudabiles conſtitiſſe? Galba fuit inter tot æquales unus excellens, cui, quemadmodum accepimus, & Cato cedebat ſenior, & qui temporibus illis ætate inferiores fuerunt, Lepidus poſtea, deinde Carbo: nam Gracchi in concionibus multò faciliore, & liberiore genere dicendi; quorum tamen ipſorum ad ætatem laus eloquentiæ perfecta nondum fuit: Antonius, Craſſus, pòſt Cotta, Sulpicius, Hortensius: nihil dico ampliùs: tantùm dico, si mihi accidiſſet, ut numerarer in multis *** si operoſa eſt concurſatio magis opportunorum ***.

Digitized by Google

M. T. CICERONIS
DE
OPTIMO GENERE ORATORUM.

HÆC *eſt præfatio, quam Cicero converſis a ſe ex Græco in Latinum ſermonem orationibus Æſchinis & Demoſthenis in Cteſiphontem & pro Cteſiphonte præmiſit. Quo conſilio id fecerit, quum ex ipſa ſcriptione intelligi poteſt, tum ex Quinctiliano lib.* 10, 10. *ſcilicet ut eorum reprehenſiones dilueret, qui ipſius dicendi genus nimis redundans, & Aſianum, atque vitioſum eſſe dicebant. Oſtendit ergo pleroſque, quid ſit Atticè dicere, neſcire, atque optimum dicendi genus eſſe Atticum, hoc eſt, quod tenuia ſubtiliter, mediocria mediocriter, ſumma graviter tractet. Hæc* ERNESTUS. *At Manutius exiſ-*

Digitized by Google

timat librum hunc eſſe, ſed mutilum; & illam partem de conversis duabus Græcis orationibus nullam cum hoc libro ſocietatem habere. Nam in parte, quæ ad oratores pertinet, oratio significatur pro Milone habita, Cicerone jam ſeneſcente. Duas autem illas orationes non ſenior, ſed potiùs adoleſcens convertiſſe Cicero videtur.

Digitized by Google

D E

OPTIMO GENERE ORATORUM.

I. ORATORUM genera eſſe dicuntur tamquam poëtarum : id ſecus eſt : nam alterum eſt multiplex. Poëmatis enim tragici, comici, epici, melici etiam, ac dithyrambici, quòd magis eſt tractatum a Latinis, ſuum quodvis eſt diverſum a reliquis genus. Itaque & in tragœdia comicum vitioſum eſt, & in comœdia turpe tragicum : & in ceteris ſuus eſt cujuſque certus ſonus, & quædam intelligentibus nota vox.

2. Oratorum autem ſi quis ita numerat plura genera, ut alios grandes, aut graves, aut copioſos ; alios tenues, aut ſubtiles ; aut breves ; alios eis interjectos, & tamquam medios putet : de hominibus dicet aliquid, de re parum. In re enim, quod optimum ſit, quæritur : in homine dicitur, quod eſt. Itaque licet dicere & En-

Digitized by Google

timat librum hunc eſſe, ſed mutilum ; & illam partem de converſis duabus Græcis orationibus nullam cum hoc libro ſocietatem habere. Nam in parte, quæ ad oratores pertinet, oratio ſignificatur pro Milone habita, Cicerone jam ſeneſcente. Duas autem illas orationes non ſenior, ſed potiùs adoleſcens convertiſſe Cicero videtur.

Digitized by Google

DE

OPTIMO GENERE ORATORUM.

I. ORATORUM genera eſſe dicuntur tamquam poëtarum : id ſecus eſt : nam alterum eſt multiplex. Poëmatis enim tragici, comici, epici, melici etiam, ac dithyrambici, quòd magis eſt tractatum a Latinis, ſuum quodvis eſt diverſum a reliquis genus. Itaque & in tragœdia comicum vitioſum eſt, & in comœdia turpe tragicum : & in ceteris ſuus eſt cujuſque certus ſonus, & quædam intelligentibus nota vox.

2. Oratorum autem ſi quis ita numerat plura genera, ut alios grandes, aut graves, aut copioſos; alios tenues, aut ſubtiles, aut breves; alios eis interjectos, & tamquam medios putet : de hominibus dicet aliquid, de re parum. In re enim, quod optimum ſit, quæritur : in homine dicitur, quod eſt. Itaque licet dicere & En-

Digitized by Google

nium, ſummum epicum poëtam, si cui ita videtur; & Pacuvium tragicum; & Cæcilium fortaſſe, comicum.

3. Oratorem genere non divido: perfectum enim quæro. Unum eſt autem genus perfecti, a quo qui abſunt, non genere differunt, ut ab Accio Terentius; ſed in eodem non ſunt pares. Optimus eſt enim orator, qui dicendo animos audientium & docet, & delectat, & permovet. Docere, debitum eſt: delectare, honorarium: permovere, neceſſarium. Hæc ut alius meliùs, quàm alius, concedendum eſt: verùm id fit non genere, ſed gradu. Optimum quidem unum eſt; & proximum, quod ei simillimum. Ex quo perſpicuum eſt, quod optimo dissimillimum sit, id eſſe deterrimum.

II. Nam quoniam eloquentia conſtat ex verbis & ſententiis, perficiendum eſt, ut purè, & emendatè loquentes, quod eſt Latinè, verborum præterea & propriorum & tranſlatorum elegantiam perſequamur: in propriis, ut aptissima eligamus: in tranſlatis, ut similitudinem ſecuti, verecundè utamur alienis.

5. Sententiarum autem totidem genera ſunt, quot diximus eſſe laudum: ſunt enim, docendi, acutæ; delectandi, quasi argutæ; commovendi, graves. Sed & verborum eſt ſtructura quædam, duas res effi-

Digitized by Google

ciens, numerum & lenitatem: & ſententiæ ſuam compoſitionem habent, & ad probandam rem accommodatum ordinem. Sed earum omnium rerum, ut ædificiorum, memoria eſt quaſi fundamentum, lumen actio.

6. Ea igitur omnia in quo ſumma, erit orator peritiſſimus: in quo media, mediocris; in quo minima, deterrimus. Et appellabuntur omnes, oratores; ut pictores appellantur etiam mali: nec generibus inter ſeſe, ſed facultatibus different. Itaque nemo eſt orator, qui ſe Demoſthenis ſimilem eſſe nolit: at Menander, Homeri noluit: genus enim erat aliud. Id non eſt in oratoribus; aut si eſt, ut alius gravitatem ſequens, ſubtilitatem fugiat; contra alius acutiorem ſe, quàm ornatiorem, velit: etiam si eſt in genere tolerabili, certè non eſt in optimo: ſiquidem, quod omnes laudes habet, id eſt optimum.

III. Hæc dixi breviùs equidem, quàm res petebat: ſed ad id, quod agimus, non fuit dicendum pluribus. Unum enim quum ſit genus, id quale ſit, quærimus. Eſt autem tale, quale floruit Athenis, ex quo Atticorum oratorum ipſa vis ignota eſt, nota gloria. Nam alterum multi viderunt, vitioſi nihil apud eos: alterum pauci, laudabilia eſſe multa. Eſt enim vitioſum in ſententia, si quid abſurdum, aut alienum, aut non acu-

Digitized by Google

factorum, beneque dictorum: nemò, qui jus civile didiciſſet, rem ad privatas cauſas, & ad oratoris prudentiam, maximè neceſſariam: nemo qui memoriam rerum Romanarum teneret, ex qua, si quando opus eſſet, ab inferis locupletissimos teſtes excitaret: nemo, qui breviter, argutéque, incluſo adverſario, laxaret judicum animos, atque a ſeveritate paulifper ad hilaritatem, riſumque traduceret: nemo, qui dilatare poſſet, atque a propria ac definita diſputatione hominis, ac temporis, ad communem quæſtionem universi generis orationem traduceret: nemo, qui delectandi gratiâ digredi parumper a cauſa; nemo, qui ad iracundiam magnopere judicem, nemo, qui ad fletum poſſet adducere: nemo, qui animum ejus (quod unum eſt oratoris maximè proprium) quocumque res poſtularet, impelleret.

XCIV. Itaque, quum jam pene evanuiſſet Hortensius, & ego anno meo, ſexto autem poſt illum conſulem, conſul factus eſſem, revocare ſe ad induſtriam cœpit; ne, quum pares honore eſſemus, aliquâ re ſuperiores videremur. Sic duodecim poſt meum conſulatum annos in maximis cauſis, quum ego mihi illum, sibi me ille anteferret, conjunctissimè verſati ſumus; conſulatuſque meus, qui illum primò leviter perſtrinxerat, idem nos rerum mearum

geſtarum, quas ille admirabatur, laude conjunxerat.

324. Maximè verò perſpecta eſt utriuſque noſtrûm exercitatio paulò antè, quàm perterritum armis hoc ſtudium, Brute, noſtrum conticuit ſubitò, & obmutuit; quum lege Pompeiâ ternis horis ad dicendum datis, ad cauſas ſimillimas inter ſe, vel potiùs eaſdem, novi veniebamus quotidie: quibus quidem causis tu etiam, Brute, præſtò fuiſti, compluresque & nobiſcum, & ſolus egiſti: ut qui non ſatis diu vixerit Hortensius, tamen hunc curſum confecerit. Annis antè decem cauſas agere cœpit, quàm tu es natus: idem quarto & ſexagesimo anno, perpaucis ante mortem diebus, unà tecum ſocerum tuum defendit Appium. Dicendi autem genus, quod fuerit in utroque, orationes utriuſque etiam poſteris noſtris indicabunt.

XCV. Sed, si quærimus, cur adoleſcens magis floruerit dicendo, quàm ſenior Hortensius; cauſas reperiemus verissimas duas. Primùm, quòd genus erat orationis Asiaticum, adoleſcentiæ magis conceſſum, quàm ſenectuti. Genera autem Asiaticæ dictionis duo ſunt: unum ſententioſum & argutum, ſententiis non tam gravibus & ſeveris, quàm concinnis & venuſtis: qualis in hiſtoria Timæus; in dicendo autem, pueris nobis, Hierocles Alabandeus, ma-

Digitized by Google

re dicendi, me & periculum vitare poſſe, & temperatiùs dicere : ut conſuetudinem dicendi mutarem, ea cauſa mihi in Aſiam proficiſcendi fuit. Itaque quum eſſem biennium verſatus in cauſis, & jam in foro celebratum meum nomen eſſet, Româ ſum profectus.

315. Quum veniſſem Athenas, ſex menſes cum Antiocho, veteris Academiæ nobiliſſimo & prudentiſſimo philoſopho, fui, ſtudiumque philoſophiæ numquam intermiſſum, a primaque adoleſcentia cultum & ſemper auctum, hoc rurſus ſummo auctore, & doctore renovavi. Eodem tamen tempore Athenis apud Demetrium Syrum, veterem, & non ignobilem dicendi magiſtrum, ſtudioſè exerceri ſolebam. Pòſt a me Aſia tota peragrata eſt, cum ſummis quidem oratoribus, quibuſcum exercebar ipſis lubentibus ; quorum erat princeps Menippus Stratonicenſis, meo judicio, totâ Aſiâ, illis temporibus, diſertiſſimus, &, ſi nihil habere moleſtiarum, nec ineptiarum, Atticorum eſt, hic orator in illis numerari rectè poteſt.

316. Aſſiduiſſimè autem mecum fuit Dionyſius Magnes : erat etiam Æſchylus Cnidius, Adramytenus Xenocles : hi tum in Aſia rhetorum principes numerabantur. Quibus non contentus, Rhodum veni, meque ad eumdem, quem Romæ audi-

Digitized by Google

veram, Molonem, applicavi, quum actorem in veris causis, ſcriptoremque præſtantem, tum in notandis animadvertendiſque vitiis, & inſtituendo docendoque prudentissimum. Is dedit operam, si modò id conſequi potuit, ut nimis redundantes nos, & ſuperfluentes juvenili quadam dicendi impunitate & licentiâ, reprimeret, & quasi extra ripas diffluentes coerceret. Ita recepi me biennio pòſt, non modò exercitatior, ſed propè mutatus: nam & contentio nimia vocis reciderat, & quasi deferbuerat oratio, lateribuſque vires, & corpori mediocris habitus acceſſerat.

XCII. Duo tum excellebant oratores, qui me imitandi cupiditate incitarent, Cotta, & Hortensius: quorum alter remiſſus & lenis, & propriis verbis comprehendens ſolutè & facilè ſententiam; alter ornatus, acer, & non talis, qualem tu eum, Brute, jam defloreſcentem cognoviſti, ſed verborum, & actionis genere commotior. Itaque cum Hortensio mihi magis arbitrabar rem eſſe, quòd & dicendi ardore eram propior, & ætate conjunctior. Etenim videram in iiſdem causis, ut pro M. Canuleio, pro Cn. Dolabella conſulari, quum Cotta princeps adhibitus eſſet, priores tamen agere partes Hortensium. Acrem enim oratorem, incenſum, & agentem, & canorum, concurſus hominum, forique ſtrepitus desiderat.

Digitized by Google

318. Unum igitur annum, quum rediiſſemus ex Asia, cauſas nobiles egimus, quum quæſturam nos, conſulatum Cotta, ædilitatem peteret Hortensius. Interim me quæſtorem Siciliensis excepit annus: Cotta ex conſulatu eſt profectus in Galliam: princeps & erat & habebatur Hortensius. Quum autem anno pòſt e Sicilia me recepiſſem, jam videbatur illud in me, quidquid eſſet, eſſe perfectum, & habere maturitatem quamdam ſuam. Nimis multa videor de me, ipſe præſertim; ſed omni huic ſermoni propositum eſt, non ut ingenium, & eloquentiam meam perſpicias, undè longè abſum, ſed ut laborem, & induſtriam. Quum igitur eſſem in plurimis causis, & in principibus patronis quinquennium ferè verſatus, tum in patrocinio Siciliensi maximè in certamen veni designatus ædilis cum designato conſule Hortensio.

XCIII. Sed quoniam omnis hic ſermo noſter non ſolùm enumerationem oratoriam, verùm etiam præcepta quædam desiderat; quid tamquam notandum, & animadvertendum sit in Hortensiō, breviter licet dicere.

320. Nam is poſt conſulatum (credo quòd videret, ex conſularibus neminem eſſe ſecum comparandum, negligeret autem eos qui conſules non fuiſſent) ſummum illud

ſuum

ſuum ſtudium remisit, quo a puero fuerat incenſus, atque in omnium rerum abundantia voluit beatiùs, ut ipſe putabat, remissiùs certè, vivere. Primus, & ſecundus annus, & tertius tantùm quasi de picturæ veteris colore detraxerat, quantùm non quivis unus ex populo, ſed exiſtimator doctus, & intelligens poſſet cognoſcere. Longiùs autem procedens, quum in ceteris eloquentiæ partibus, tum maximè in celeritate & continuatione verborum adhæreſcens, ſui dissimilior videbatur fieri quotidie.

321. Nos autem non desiſtebamus, quum omni genere exercitationis, tum maximè ſtilo, noſtrum illud, quod erat, augere, quantumcumque erat. Atque, ut multa omittam, in hoc ſpatio, & in iis poſt ædilitatem annis, & prætor primus, & incredibili populari voluntate ſum factus. Nam quum propter assiduitatem in causis & induſtriam, tum propter exquisitius, & minimè vulgare orationis genus, animos hominum ad me dicendi novitate converteram.

322. Nihil de me dicam: dicam de ceteris, quorum nemo erat, qui videretur exquisitiùs, quàm vulgus hominum, ſtuduiſſe litteris, quibus fons perfectæ eloquentiæ continetur: nemo, qui philoſophiam complexus eſſet, matrem omnium bene

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

factorum, beneque dictorum: nemò, qui jus civile didiciſſet, rem ad privatas cauſas, & ad oratoris prudentiam, maximè neceſſariam: nemo qui memoriam rerum Romanarum teneret, ex qua, si quando opus eſſet, ab inferis locupletissimos teſtes excitaret: nemo, qui breviter, argutéque, incluſo adverſario, laxaret judicum animos, atque a ſeveritate paulifper ad hilaritatem, riſumque traduceret: nemo, qui dilatare poſſet, atque a propria ac definita diſputatione hominis, ac temporis, ad communem quæſtionem universi generis orationem traduceret: nemo, qui delectandi gratiâ digredi parumper a cauſa; nemo, qui ad iracundiam magnopere judicem, nemo, qui ad fletum poſſet adducere: nemo, qui animum ejus (quod unum eſt oratoris maximè proprium) quocumque res poſtularet, impelleret.

XCIV. Itaque, quum jam pene evanuiſſet Hortensius, & ego anno meo, ſexto autem poſt illum conſulem, conſul factus eſſem, revocare ſe ad induſtriam cœpit; ne, quum pares honore eſſemus, aliquâ re ſuperiores videremur. Sic duodecim poſt meum conſulatum annos in maximis cauſis, quum ego mihi illum, sibi me ille anteferret, conjunctissimè verſati ſumus; conſulatuſque meus, qui illum primò leviter perſtrinxerat, idem nos rerum mearum

geſtarum, quas ille admirabatur, laude conjunxerat.

324. Maximè verò perſpecta eſt utriuſque noſtrûm exercitatio paulò antè, quàm perterritum armis hoc ſtudium, Brute, noſtrum conticuit ſubitò, & obmutuit; quum lege Pompeiâ ternis horis ad dicendum datis, ad cauſas ſimillimas inter ſe, vel potiùs eaſdem, novi veniebamus quotidie: quibus quidem causis tu etiam, Brute, præſtò fuiſti, compluresque & nobiſcum, & ſolus egiſti: ut qui non ſatis diu vixerit Hortensius, tamen hunc curſum confecerit. Annis antè decem cauſas agere cœpit, quàm tu es natus: idem quarto & ſexagesimo anno, perpaucis ante mortem diebus, unà tecum ſocerum tuum defendit Appium. Dicendi autem genus, quod fuerit in utroque, orationes utriuſque etiam poſteris noſtris indicabunt.

XCV. Sed, si quærimus, cur adoleſcens magis floruerit dicendo, quàm ſenior Hortensius; cauſas reperiemus verissimas duas. Primùm, quòd genus erat orationis Asiaticum, adoleſcentiæ magis conceſſum, quàm ſenectuti. Genera autem Asiaticæ dictionis duo ſunt: unum ſententioſum & argutum, ſententiis non tam gravibus & ſeveris, quàm concinnis & venuſtis: qualis in hiſtoria Timæus; in dicendo autem, pueris nobis, Hierocles Alabandeus, ma-

gis etiam Menecles, frater ejus, fuit; quorum utriuſque orationes ſunt in primis, ut Asiatico in genere, laudabiles. Aliud autem genus eſt non tam ſententiis frequentatum, quàm verbis volucre, atque incitatum; quali eſt nunc Asia tota; nec flumine ſolùm orationis, ſed etiam exornato, & faceto genere verborum: in quo fuit Æſchylus Cnidius, & meus æqualis Milesius Æſchines. In iis erat admirabilis orationis curſus, ornata ſententiarum concinnitas non erat.

326. Hæc autem, ut dixi, genera dicendi aptiora ſunt adoleſcentibus: in ſenibus gravitatem non habent. Itaque Hortenſius utroque genere florens, clamores faciebat adoleſcens. Habebat enim & Meneclium illud ſtudium crebrarum, venuſtarumque ſententiarum; in quibus, ut in illo Græco, sic in hoc, erant quædam magis venuſtæ, dulceſque ſententiæ, quàm aut neceſſariæ, aut interdum utiles. Et erat oratio quum incitata, & vibrans, tum etiam accurata & polita. Non probantur hæc ſenibus. Sæpe videbam quum irridentem, tum etiam iraſcentem & ſtomachantem Philippum; ſed mirabantur adoleſcentes, multitudo movebatur.

327. Erat excellens judicio vulgi, & facilè primas tenebat adoleſcens. Etsi enim genus illud dicendi auctoritatis habebat pa-

Digitized by Google

rum, tamen aptum eſſe ætati videbatur; & certè, quòd & ingenii quædam forma lucebat, & exercitatione perfecta erat, verborumque adſtricta comprehensio, ſummam hominum admirationem excitabat. Sed, quum jam honores, & illa ſenior auctoritas gravius quiddam requireret, remanebat idem, nec decebat idem; quódque exercitationem, ſtudiumque dimiſerat, quod in eo fuerat acerrimum, concinnitas illa, crebritaſque ſententiarum priſtina manebat, ſed ea veſtitu illo orationis, quo conſueverat, ornata non erat: hòc tibi ille, Brute, minùs fortaſſe placuit, quàm placuiſſet, si illum flagrantem ſtudio & florentem facultate audire potuiſſes.

XCVI. Tum Brutus, Ego verò, inquit, & iſta, quæ dicis, video qualia sint, & Hortensium magnum oratorem ſemper putavi, maximéque probavi pro Meſſalla dicentem, quum tu abſuiſti. Sic ferunt, inquam, idque declarat totidem, quot dixit, ut aiunt, ſcripta verbis oratio. Ergo ille a Craſſo conſule & Scævola uſque ad Paulum & Marcellum conſules floruit; nos in eodem curſu fuimus a Sulla dictatore ad eoſdem ferè conſules. Sic Q. Hortensii vox exſtincta fato ſuo eſt, noſtra publico.

329. Meliùs, quæſo, ominare, inquit Brutus. Sit ſanè ut vis, inquam; & id non tam meâ causâ, quàm tuâ: ſed fortuna-

gis etiam Menecles, frater ejus, fuit; quorum utriuſque orationes ſunt in primis, ut Asiatico in genere, laudabiles. Aliud autem genus eſt non tam ſententiis frequentatum, quàm verbis volucre, atque incitatum; quali eſt nunc Asia tota; nec flumine ſolùm orationis, ſed etiam exornato, & faceto genere verborum: in quo fuit Æſchylus Cnidius, & meus æqualis Milesius Æſchines. In iis erat admirabilis orationis curſus, ornata ſententiarum concinnitas non erat.

326. Hæc autem, ut dixi, genera dicendi aptiora ſunt adoleſcentibus: in ſenibus gravitatem non habent. Itaque Hortenſius utroque genere florens, clamores faciebat adoleſcens. Habebat enim & Meneclium illud ſtudium crebrarum, venuſtatumque ſententiarum; in quibus, ut in illo Græco, sic in hoc, erant quædam magis venuſtæ, dulceſque ſententiæ, quàm aut neceſſariæ, aut interdum utiles. Et erat oratio quum incitata, & vibrans, tum etiam accurata & polita. Non probantur hæc ſenibus. Sæpe videbam quum irridentem, tum etiam iraſcentem & ſtomachantem Philippum; ſed mirabantur adoleſcentes, multitudo movebatur.

327. Erat excellens judicio vulgi, & facilè primas tenebat adoleſcens. Etsi enim genus illud dicendi auctoritatis habebat pa-

Digitized by Google

rum., tamen aptum eſſe ætati videbatur; & certè, quòd & ingenii quædam forma lucebat, & exercitatione perfecta erat, verborumque adſtricta comprehensio, ſummam hominum admirationem excitabat. Sed, quum jam honores, & illa ſenior auctoritas gravius quiddam requireret, remanebat idem, nec decebat idem; quódque exercitationem, ſtudiumque dimiſerat, quod in eo fuerat acerrimum, concinnitas illa, crebritaſque ſententiarum priſtina manebat, ſed ea veſtitu illo orationis, quo conſueverat, ornata non erat: hòc tibi ille, Brute, minùs fortaſſe placuit, quàm placuiſſet, si illum flagrantem ſtudio & florentem facultate audire potuiſſes.

XCVI. Tum Brutus, Ego verò, inquit, & iſta, quæ dicis, video qualia sint, & Hortensium magnum oratorem ſemper putavi, maximéque probavi pro Meſſalla dicentem, quum tu abſuiſti. Sic ferunt, inquam, idque declarat totidem, quot dixit, ut aiunt, ſcripta verbis oratio. Ergo ille a Craſſo conſule & Scævola uſque ad Paulum & Marcellum conſules floruit: nos in eodem curſu fuimus a Sulla dictatore ad eoſdem ferè conſules. Sic Q. Hortensii vox exſtincta fato ſuo eſt, noſtra publico.

329. Meliùs, quæſo, ominare, inquit Brutus. Sit ſanè ut vis, inquam; & id non tam meâ causâ, quàm tuâ: ſed fortuna-

tus illius exitus, qui ea non vidit quum fierent, quæ providit futura. Sæpe enim inter nos impendentes caſus deflevimus, quum belli civilis cauſas in privatorum cupiditatibus incluſas, pacis ſpem a publico consilio eſſe excluſam videremus. Sed illum videtur felicitas ipsius, quâ ſemper eſt uſus, ab eis miſeris, quæ conſecutæ ſunt, morte vindicaviſſe.

330. Nos autem, Brute, quoniam poſt Hortensii, clarissimi oratoris, mortem orbæ eloquentiæ quasi tutores relicti ſumus; domi teneamus eam ſeptam liberali cuſtodiâ; & hos ignotos atque impudentes procos repudiemus, tueamurque, ut adultam virginem, caſtè; & ab armatorum impetu, quantùm poſſumus, prohibeamus. Equidem, etsi doleo me in vitam paulò ſeriùs, tamquam in viam, ingreſſum, priuſquam confectum iter sit, in hanc reipublicæ noctem incidiſſe: tamen eâ conſolatione ſuſtentor, quam tu mihi, Brute, adhibuiſti tuis ſuavissimis litteris; quibus me forti animo eſſe oportere cenſebas, quòd ea gessiſſem, quæ de me, etiam me tacente, ipſa loquerentur, mortuoque viverent. Quæ, si rectè eſſet, ſalute reipublicæ; sin ſecus, interitu ipſo, teſtimonium meorum de republica consiliorum darent.

XCVII. Sed in te intuens, Brute, doleo; cujus in adoleſcentiam, per medias

laudes quaſi quadrigis vehentem, tranſverſa incurrit miſera fortuna reipublicæ: hic me dolor tangit, hæc me cura ſollicitat, & hunc mecum, ſocium ejuſdem & amoris & judicii. Tibi favemus, te tuâ frui virtute cupimus: tibi optamus eam rempublicam, in qua duorum generum ampliſſimorum renovare memoriam, atque augere poſſis. Tuum enim forum, tuum erat illud curriculum: tu illuc veneras unus, qui non linguam modò acuiſſes exercitatione dicendi, ſed & ipſam eloquentiam locupletaviſſes graviorum artium inſtrumento, & iiſdem artibus decus omne virtutis cum ſumma eloquentiæ laude junxiſſes.

332. Ex te duplex nos afficit ſollicitudo; quòd & ipſe republicâ careas, & illa te. Tu tamen (etsi curſum ingenii tui, Brute, premit hæc importuna clades civitatis) contine te in tuis perennibus ſtudiis, & effice id, quod jam propemodum, vel planè potiùs effeceras, ut te eripias ex ea, quam ego congeſſi in hunc ſermonem, turba patronorum. Nec enim decet te, ornatum uberrimis artibus, quas quum domo haurire non poſſes, arcesſiviſti ex urbe ea, quæ domus eſt ſemper habita doctrinæ, numerari in vulgo patronorum. Nam quid te exercuit Pammenes, vir longè eloquentiſſimus Græciæ? quid illa vetus Academia, atque ejus heres Ariſtus, hoſpes, & fami-

Digitized by Google

liaris meus, si quidem similes majoris partis oratorum futuri ſumus?

333. Nonne cernimus, vix singulis ætatibus binos oratores laudabiles conſtitiſſe? Galba fuit inter tot æquales unus excellens, cui, quemadmodum accepimus, & Cato cedebat ſenior, & qui temporibus illis ætate inferiores fuerunt, Lepidus poſtea, deinde Carbo: nam Gracchi in concionibus multò faciliore, & liberiore genere dicendi; quorum tamen ipſorum ad ætatem laus eloquentiæ perfecta nondum fuit: Antonius, Craſſus, pòſt Cotta, Sulpicius, Hortensius: nihil dico ampliùs: tantùm dico, si mihi accidiſſet, ut numerarer in multis *** si operoſa eſt concurſatio magis opportunorum ***.

Digitized by Google

M. T. CICERONIS

DE

OPTIMO GENERE ORATORUM.

HÆC eſt præfatio, quam Cicero converſis a ſe ex Græco in Latinum ſermonem orationibus Æſchinis & Demoſthenis in Cteſiphontem & pro Cteſiphonte præmiſit. Quo conſilio id fecerit, quum ex ipſa ſcriptione intelligi poteſt, tum ex Quinctiliano lib. 10, 10. *ſcilicet ut eorum reprehenſiones dilueret, qui ipſius dicendi genus nimis redundans, & Aſianum, atque vitioſum eſſe dicebant. Oſtendit ergo pleroſque, quid ſit Atticè dicere, neſcire, atque optimum dicendi genus eſſe Atticum, hoc eſt, quod tenuia ſubtiliter, mediocria mediocriter, ſumma graviter tractet. Hæc* ERNESTUS. *At Manutius exiſ-*

Digitized by Google

timat librum hunc eſſe, ſed mutilum; & illam partem de converſis duabus Græcis orationibus nullam cum hoc libro ſocietatem habere. Nam in parte, quæ ad oratores pertinet, oratio ſignificatur pro Milone habita, Cicerone jam ſeneſcente. Duas autem illas orationes non ſenior, ſed potiùs adoleſcens convertiſſe Cicero videtur.

Digitized by Google

DE

OPTIMO GENERE ORATORUM.

I. ORATORUM genera eſſe dicuntur tamquam poëtarum : id ſecus eſt : nam alterum eſt multiplex. Poëmatis enim tragici, comici, epici, melici etiam, ac dithyrambici, quòd magis eſt tractatum a Latinis, ſuum quodvis eſt diverſum a reliquis genus. Itaque & in tragœdia comicum vitioſum eſt, & in comœdia turpe tragicum : & in ceteris ſuus eſt cujuſque certus ſonus, & quædam intelligentibus nota vox.

2. Oratorum autem ſi quis ita numerat plura genera, ut alios grandes, aut graves, aut copioſos ; alios tenues, aut ſubtiles ; aut breves ; alios eis interjectos, & tamquam medios putet : de hominibus dicet aliquid, de re parum. In re enim, quod optimum ſit, quæritur : in homine dicitur, quod eſt. Itaque licet dicere & En-

Digitized by Google

nium, ſummum epicum poëtam, si cui ita videtur; & Pacuvium tragicum; & Cæcilium fortaſſe, comicum.

3. Oratorem genere non divido: perfectum enim quæro. Unum eſt autem genus perfecti, a quo qui abſunt, non genere differunt, ut ab Accio Terentius; ſed in eodem non ſunt pares. Optimus eſt enim orator, qui dicendo animos audientium & docet, & delectat, & permovet. Docere, debitum eſt: delectare, honorarium: permovere, neceſſarium. Hæc ut alius meliùs, quàm alius, concedendum eſt: verùm id fit non genere, ſed gradu. Optimum quidem unum eſt; & proximum, quod ei ſimillimum. Ex quo perſpicuum eſt, quod optimo dissimillimum sit, id eſſe deterrimum.

II. Nam quoniam eloquentia conſtat ex verbis & ſententiis, perficiendum eſt, ut purè, & emendatè loquentes, quod eſt Latinè, verborum præterea & propriorum & tranſlatorum elegantiam perſequamur: in propriis, ut aptissima eligamus: in tranſlatis, ut similitudinem ſecuti, verecundè utamur alienis.

5. Sententiarum autem totidem genera ſunt, quot diximus eſſe laudum: ſunt enim docendi, acutæ; delectandi, quasi argutæ; commovendi, graves. Sed & verborum eſt ſtructura quædam, duas res effi-

Digitized by Google

ciens, numerum & lenitatem: & ſententiæ ſuam compoſitionem habent, & ad probandam rem accommodatum ordinem. Sed earum omnium rerum, ut ædificiorum, memoria eſt quaſi fundamentum, lumen actio.

6. Ea igitur omnia in quo ſumma, erit orator peritiſſimus: in quo media, mediocris; in quo minima, deterrimus. Et appellabuntur omnes, oratores; ut pictores appellantur etiam mali: nec generibus inter ſeſe, ſed facultatibus different. Itaque nemo eſt orator, qui ſe Demoſthenis ſimilem eſſe nolit: at Menander, Homeri noluit: genus enim erat aliud. Id non eſt in oratoribus; aut ſi eſt, ut alius gravitatem ſequens, ſubtilitatem fugiat; contra alius acutiorem ſe, quàm ornatiorem, velit: etiam ſi eſt in genere tolerabili, certè non eſt in optimo: ſiquidem, quod omnes laudes habet, id eſt optimum.

III. Hæc dixi breviùs equidem, quàm res petebat: ſed ad id, quod agimus, non fuit dicendum pluribus. Unum enim quum ſit genus, id quale ſit, quærimus. Eſt autem tale, quale floruit Athenis, ex quo Atticorum oratorum ipſa vis ignota eſt, nota gloria. Nam alterum multi viderunt, vitioſi nihil apud eos: alterum pauci, laudabilia eſſe multa. Eſt enim vitioſum in ſententia, ſi quid abſurdum, aut alienum, aut non acu-

Digitized by Google

tum, aut ſubinſulſum eſt: in verbis, si inquinatum, si abjectum, si non aptum, si durum, si longè petitum.

8. Hæc vitaverunt ferè omnes, qui aut Attici numerantur, aut dicunt Atticè. Sed qui eatenus valuerunt, ſani & ſicci duntaxat habeantur, ſed ita, ut palæſtricè ſpatiari in xiſto iis liceat, non ab Olympiis coronam petant. Qui quum careant omni vitio, non ſunt contenti quasi bonâ valetudine, ſed vires, lacertos, ſanguinem quærunt, quamdam etiam ſuavitatem coloris; eos imitemur, si poſſumus: sin minùs, illos potiùs, qui incorruptâ ſanitate ſunt, quod eſt proprium Atticorum, quàm eos, quorum vitioſa abundantia eſt, quales Asia multos tulit.

IV. Quod quum faciemus (si modò idipſum aſſequemur: eſt enim permagnum) imitemur, si poterimus, Lysiam, & ejus quidem tenuitatem potiſſimùm. Eſt enim multis in locis grandior: ſed quia & privatas ille pleraſque, & eas ipſas aliis, & parvarum rerum cauſulas ſcripsit, videtur eſſe jejunior, quoniam ſe ipſe conſultò ad minutarum genera cauſarum limaverit. Quod qui ita faciet, ut, si cupiat uberior eſſe, non possit, habeatur ſanè orator, ſed de minoribus: magno autem oratori etiam illo modo ſæpe dicendum eſt in tali genere cauſarum.

Digitized by Google

ro. Ita fit ut Demoſthenes certè poſſit ſummiſsè dicere: elatè Lyſias fortaſſe non poſſit. Sed si eodem modo putant, exercitu in foro, & in omnibus templis, quæ circum forum ſunt, collocato, dici pro Milone decuiſſe, ut si de re privata ad unum judicem diceremus; vim eloquentiæ ſuâ facultate, non rei naturâ, metiuntur.

11. Quare quoniam nonnullorum ſermo jam increbuit, partim ſeipſos Atticè dicere, partim neminem noſtrûm dicere: alteros negligamus. Satis enim his res ipſa reſpondet; quum aut non adhibeantur ad cauſas, aut adhibiti derideantur. Nam si arriderentur, eſſet idipſum Atticorum. Sed qui dici a nobis Attico more nolunt, ipsi autem ſe non oratores eſſe profitentur, si teretes aures habent, intelligenſque judicium; tamquam ad picturam probandam, adhibentur etiam inſcii faciendi cum aliqua ſolertia judicandi.

12. Sin autem intelligentiam ponunt in audiendi faſtidio, neque eos quidquam excelſum magnificumque delectat: dicant ſe ſubtile quiddam & politum velle, grave ornatumque contemnere: id verò desinant dicere, qui ſubtiliter dicunt, eos ſolos Atticè dicere, id eſt, quasi siccè, & integrè. At ui amplè, & ornatè, & copiosè cum eadem integritate, Atticorum eſt: quid? dubium eſt, utrùm orationem noſtram tolerabilem tantùm, an etiam admirabilem eſſe cupiamus?

Digitized by Google

Non enim jam quærimus, quid ſit Atticè, ſed quid ſit optimè dicere.

14. Ex quo intelligitur, quoniam Græcorum oratorum præſtantiſſimi ſunt ii, qui fuerunt Athenis; eorum autem princeps facilè Demoſthenes: hunc ſi quis imitetur, eum & Atticè dicturum, & optimè: ut, quoniam Attici nobis propoſiti ſunt ad imitandum, bene dicere, id ſit Atticè dicere.

V. Sed quum in eo magnus error eſſet, quale eſſet id dicendi genus; putavi mihi ſuſcipiendum laborem, utilem ſtudioſis, mihi quidem ipſi non neceſſarium. Converti enim ex Atticis, duorum eloquentiſſimorum nobiliſſimas orationes inter ſe contrarias, Æſchinis, Demoſthenisque: nec converti ut interpres, ſed ut orator, ſententiis iiſdem, & earum formis, tamquam figuris, verbis ad noſtram conſuetudinem aptis: in quibus non verbum pro verbo neceſſe habui reddere, ſed genus omnium verborum, vimque ſervavi. Non enim ea me annumerare lectori putavi oportere, ſed tamquam appendere.

15. Hic labor meus aſſequetur, ut noſtri homines, quid ab illis exigant, qui ſe Atticos volunt, & ad quam eos quaſi formulam dicendi revocent, intelligant. Sed exorietur Thucydides: ejus enim quidam eloquentiam admirantur. Id quidem rectè: ſed nihil ad eum oratorem, quem quærimus. Aliud eſt enim explicare res geſtas

Digitized by Google

narrando, aliud argumentando criminari, crimenve diſſolvere: aliud narratione tenere auditorem, aliud concitare. At loquitur pulchrè. Num meliùs, quàm Plato? Neceſſe tamen eſt oratori, quem quærimus, controverſias explicare forenſes dicendi genere apto ad docendum, ad delectandum, ad permovendum.

VI. Quare ſi quis erit, qui Thucydidio genere cauſas in foro dicturum ſe eſſe profiteatur, is abhorreat etiam a ſuſpicione ejus, quæ verſatur in re civili & forensi: qui Thucydidem laudavit, adſcribat ſuæ noſtram ſententiam.

17. Quin ipſum Iſocratem, quem divinus auctor Plato ſuum ferè æqualem admirabiliter in Phædro laudari fecit a Socrate, quemque omnes docti ſummum oratorem eſſe dixerunt: tamen hunc in numero non repono. Non enim in acie verſatur, & ferro; ſed quaſi rudibus ejus eludit oratio. A me autem, ut cum maximis minima conferam, gladiatorum par nobiliſſimum inducitur. Æſchines, tamquam *Æſerninus*, ut ait Lucilius, non *ſpurcus homo*, ſed doctus & acer,

> Cum Placidejano hìc componitur, optimu' longè
> Poſt homines natos:

Nihil enim illo oratore arbitror cogitari poſſe divinius.

Digitized by Google

18. Huic labori noſtro duo genera reprehenſorum opponuntur: unum hoc, Verùm meliùs Græci. A quo quæratur, ecquid poſſint ipſi meliùs Latinè. Alterum, Quid iſtas potiùs legam, quàm Græcas? Nec Andromacham igitur, aut Antiopam, aut Epigonos Latinos recipiant. Sed tamen Ennium, & Pacuvium, & Accium potiùs, quàm Euripidem & Sophoclem legunt. Iidem Andriam, & Synephebos: nec minùs Terentium, & Cæcilium, quàm Menandrum legunt. Quod igitur eſt eorum, in orationibus e Græco converſis, faſtidium, nullum quum ſit in verſibus?

VII. Sed aggrediamur jam quod ſuſcepimus, si priùs expoſuerimus, quæ cauſa in judicium deducta ſit. Quum eſſet lex Athenis, *Ne quis populi ſcitum faceret, ut quiſquam coronâ donaretur in magiſtratu priùs, quàm rationes retuliſſet*: & altera lex, *Eos, qui a populo donarentur, in concione donari debere: qui a ſenatu, in ſenatu*: Demoſthenes curator muris reficiendis fuit, eoſque refecit pecuniâ ſuâ. De hoc igitur Cteſiphon ſcitum fecit, nullis ab ipſo rationibus relatis, ut coronâ aureâ donaretur; eaque donatio fieret in theatro, populo convocato; qui locus non eſt concionis legitimæ: atque ita prædicaretur, EUM DONARI VIRTUTIS ERGO, BENEVOLENTIÆQUE, QUAM ERGA

Digitized by Google

POPULUM ATHENIENSEM HABERET.

20. Hunc igitur Cteſiphontem in judicium adduxit Æſchines, quòd contra leges ſcripsiſſet, ut & rationibus non relatis coronâ donaretur, & ut in theatro, & quòd de virtute ejus, & benevolentiâ, falſa ſcripsiſſet; quoniam Demoſthenes nec vir bonus eſſet, nec bene meritus de civitate. Cauſa ipſa abhorret illa quidem a formula conſuetudinis noſtræ: ſed eſt magna. Habet enim & legum interpretationem ſatis acutam in utramque partem, & meritorum in rempublicam contentionem ſanè gravem.

21. Itaque cauſa fuit Æſchini, quoniam ipſe a Demoſthene eſſet capitis accuſatus, quòd legationem ementitus eſſet, ut ulciſcendi inimici cauſâ, nomine Cteſiphontis, judicium fieret de factis famaque Demoſthenis. Non enim tam multa dixit de rationibus non relatis, quàm de eo, quòd civis improbus, ut optimus, laudatus eſſet.

22. Hanc mulctam Æſchines a Cteſiphonte petiit quadriennio ante Philippi Macedonis mortem: ſed judicium factum eſt aliquot annis pòſt, Alexandro jam Aſiam tenente: ad quod judicium concurſus dicitur e tota Græcia factus eſſe. Quid enim aut tam viſendum, aut audiendum fuit, quàm ſummorum oratorum in graviſſima

Digitized by Google

causa, accurata, & inimicitiis incenſa contentio?

23. Quorum ego orationes si, ut ſpero, ita expreſſero, virtutibus utens illorum omnibus, id eſt, ſententiis, & earum figuris, & rerum ordine, verba perſequens eatenus, ut ea non abhorreant a more noſtro (quæ si e Græcis omnia converſa non erunt, tamen ut generis ejuſdem sint, elaboravimus) erit regula, ad quam eorum dirigantur orationes, qui Atticè volunt dicere. Sed de nobis ſatis. Aliquando enim Æſchinem ipſum Latinè dicentem audiamus.

Digitized by Google

Q. CICERO,

DE

PETITIONE CONSULATUS,

AD M. FRATREM.

Exſtat hic unicus Q. Ciceronis libellus, ſanè luculentus & elegans, quem accuratiſſimè, atque artificioſiſſimè ſcripſit, quo Marcum fratrem, conſulatûs candidatum, ad petitionem inſtrueret.

1. ETSI tibi omnia ſuppetunt, quæ conſequi ingenio, aut uſu homines, aut diligentiâ poſſunt: tamen ab amore noſtro non ſum arbitratus alienum, ad te perſcribere ea, quæ mihi veniebant in mentem, dies ac noctes de petitione tua cogitanti: non ut aliquid ex iis novi addiſceres, ſed ut ea, quæ in re diſperſa atque infinita viderentur eſſe, ratione & diſtributione ſub uno adſpectu ponerentur.

2. Quamquam plurimùm natura valet; tamen videtur in paucorum menſium negotio poſſe ſimulatio naturam vincere. *Civitas quæ ſit, cogita; quid petas; qui ſis.* Propè quotidie ad forum tibi deſcendenti, meditatum hoc ſit: *Novus ſum; Conſulatum peto; Româ eſt.* Nominis novitatem dicendi gloriâ maximè ſublevabis. Semper ea res plurimùm dignitatis habuit. Non poteſt, qui dignus habetur patronus conſularium, indignus conſulatu putari.

Digitized by Google

3. Quamobrem, quoniam ab hac laude proficiſceris, & quidquid es, ex hoc es; ita paratus ad dicendum venito, quaſi in ſingulis cauſis judicium de omni ingenio futurum ſit. Ejus facultatis adjumenta, quæ tibi ſcio eſſe ſeposita, ut prompta ac parata sint, cura; & ſæpe, quæ de Demoſthenis ſtudio & exercitatione ſcripsit Demetrius, recordare. Deinde & amicorum multitudo, & genera appareant. Habes enim ea, quæ novi, omnes publicanos, totum ferè equeſtrem ordinem; multa præterea municipia, multos abs te defenſos homines cujuſque ordinis, aliquot collegia; præterea ſtudio dicendi conciliatos plurimos adoleſcentulos, quotidianam amicorum assiduitatem & frequentiam. Hæc cura ut teneas, & commendando, & rogando, & omni ratione efficiendo, ut intelligant, & qui debent tuâ causâ, referendæ gratiæ; & qui volunt, obligandi tui tempus sibi aliud nullum fore.

4. Etiam hoc multùm videtur adjuvare poſſe novum hominem, hominum nobilium voluntas, & maximè conſularium. Prodeſt, quorum in locum ac numerum pervenire velis, ab his ipsis illo loco ac numero dignum putari. Hi rogandi omnes ſunt diligenter, & ad eos allegandum; perſuadendumque eſt iis, nos ſemper cum optimatibus de republica ſensiſſe; minimè populares fuiſſe; si quid locuti populariter videmur, id nos eo consilio feciſſe, ut nobis Cn. Pompeium adjungeremus; ut eum, qui plurimùm poſſet, aut amicum in noſtra petitione haberemus, aut certè non adverſarium. Præterea adoleſcentes nobiles elabora ut habeas, vel ut teneas ſtudioſos tui, quos habes: multùm dignitatis afferent. Plurimos habes: perfice, ut

ſciant, quantum in his putes eſſe. Si adduxeris, ut ii, qui non nolunt, cupiant; plurimùm quidem proderunt.

II. Ac multùm etiam novitatem tuam adjuvat, quòd ejuſmodi nobiles tecum petunt, ut nemo ſit, qui audeat dicere, plus illis nobilitatem, quàm tibi virtutem, prodeſſe oportere. Nam P. Galbam, & L. Cassium, ſummo loco natos, quis eſt, qui petere conſulatum putet? Vides igitur, ampliſſimis ex familiis homines, quòd ſine nervis ſint, tibi pares non eſſe.

6. At Antonius & Catilina moleſti ſunt. Immo homini navo, induſtrio, innocenti, diſerto, gratioſo apud eos qui res judicant, optandi competitores: ambo a pueritia ſicarii, ambo libidinosi, ambo egentes. Eorum alterius bona proſcripta vidimus; vocem denique audivimus jurantis, ſe Romæ judicio æquo cum homine Græco certare non poſſe; & ex ſenatu ejectum ſcimus. Optimâ verò cenſorum exiſtimatione in prætura competitorem habuimus, amico Sabidio, & Panthera; quòd ad tabulam, quos poneret, non habebat. Quo tamen in magiſtratu amicam, quam palam domi haberet, de machinis emit. In petitione autem conſulatûs, cauponas omnes compilare per turpiſſimam legationem maluit, quàm adeſſe, & populo Romano ſupplicare.

7. Alter verò, dii boni, quo ſplendore eſt! Primùm nobilitate eâdem. Num majore virtute? Non, ſed audaciâ. Quamobrem? Quia Antonius umbram ſuam metuit: hic ne leges quidem, natus in patris egeſtate, educatus in ſororis ſtupris, corroboratus in cæde civium; cujus primus ad rempublicam aditus in equitibus Romanis occi-

Digitized by Google

dendis fuit. Nam illis, quos meminimus, Gallis, qui tum Titiniorum, ac Nanniorum, ac Tanusiorum capita demetebant, Sulla unum Catilinam præfecerat; in quibus ille hominem optimum, Q. Cæcilium, ſororis ſuæ virum, equitem Romanum, nullarum partium, quum ſemper naturâ, tum etiam ætate jam quietum, ſuis manibus occidit.

III. Quid ego nunc dicam, petere cum eo te conſulatum, qui hominem cariſſimum populo Romano, M. Marium, inſpectante populo Romano, vitibus per totam urbem ceciderit; ad buſtum egerit; ibi omni cruciatu vivum lacerarit; ſtanti collum gladio ſuâ dexterâ ſecuerit, quum ſiniſtrâ capillum ejus a vertice teneret; caput ſuâ manu tulerit, quum inter digitos ejus rivi ſanguinis fluerent: qui poſtea cum hiſtrionibus, & cum gladiatoribus ita vixit, ut alteros libidinis, alteros facinoris adjutores haberet; qui nullum in locum tam ſanctum ac tam religioſum acceſſit, in quo non, etsi in aliis culpa non eſſet, tamen ex ſua nequitia dedecoris ſuſpicionem relinqueret: qui ex curia Curios & Annios; ab atriis Sapalas & Carvilios; ex equeſtri ordine Pompilios & Vectios, ſibi amicissimos compararit; qui tantum habet audaciæ, tantum nequitiæ, tantum denique in libidine artis & efficacitatis, ut propè in parentum gremiis prætextatos liberos conſtuprarit?

9. Quid ego nunc tibi de Africa; quid de teſtium dictis ſcribam? nota ſunt, & ea tu ſæpius legito. Sed tamen hoc mihi non prætermittendum videtur, quod primùm ex eo judicio tam egens diſcessit, quàm quidam judices ejus ante illud judicium fuerunt: deinde tam invidioſus, ut aliud

in

in eum judicium quotidie flagitetur. Hic ſe ſic habet, ut magis timeat, etiamsi quieverit, quàm ut contemnat, si quid commoverit. Quantò melior tibi fortuna petitionis data eſt, quàm nuper homini novo, C. Cœlio? Ille cum duobus hominibus ita nobilissimis petebat, ut tamen in iis omnia pluris eſſent, quàm ipſa nobilitas; ſumma ingenia, ſummus pudor, plurima beneficia, ſumma ratio ac diligentia petendi: tamen eorum alterum Cœlius, quum multò eſſet inferior genere, ſuperior nullâ re pene, ſuperavit.

10. Quare, si facies ea, quæ tibi natura & ſtudia, quibus uſus es ſemper, largiuntur; quæ temporis tui ratio desiderat; quæ potes; quæ debes; non erit difficile certamen cum iis competitoribus, qui nequaquam ſunt tam genere insignes, quàm vitiis nobiles. Quis enim reperiri poteſt tam improbus civis, qui velit uno ſuffragio duas in rempublicam sicas deſtringere?

IV. Quoniam igitur, quæ ſubsidia novitatis haberes, & habere poſſes, expoſui; nunc de magnitudine petitionis dicendum videtur. *Conſulatum petis*; quo honore, nemo eſt, quin te dignum arbitretur; ſed multi, qui invideant. Petis enim homo ex equeſtri loco ſummum locum civitatis; atque ita ſummum, ut forti viro, diſerto, innocenti, multò idem ille honos plus amplitudinis, quàm ceteris afferat. Noli putare, eos, qui ſunt eo honore usi, non videre, tu, quum idem sis adeptus, quid dignitatis habiturus sis: eos verò, qui conſularibus familiis nati locum majorum conſecuti non ſunt, ſuſpicor, tibi, nisi qui admodum te amant, invidere.

12. Etiam novos homines prætorios exiſtimo,

niſi qui tuo beneficio vincti ſunt, nolle abs te ſe honore ſuperari. Jam in populo quàm multi invidi ſunt, quàm multi conſuetudine horum annorum ab hominibus novis alienati, venire tibi in mentem certò ſcio : eſſe etiam nonnullos tibi iratos ex iis cauſis, quas egiſti, neceſſe eſt. Jam illud tute circumſpicito, quòd ad Cn. Pompeii gloriam augendam tanto ſtudio te dediſti, num quos tibi putes ob eam cauſam eſſe non amicos. Quamobrem, quum & ſummum locum civitatis petas, & videas, eſſe ſtudia, quæ tibi adverſentur; adhibeas neceſſe eſt omnem rationem, & curam, & laborem, & diligentiam.

V. Ac petitio magiſtratuum diviſa eſt in duarum rationum diligentiam : quarum altera in amicorum ſtudiis; altera in populari voluntate ponenda eſt. Amicorum ſtudia beneficiis, & officiis, & vetuſtate, & facilitate ac jucunditate naturæ, parta eſſe oportet. Sed hoc nomen amicorum in petitione latiùs patet, quàm in cetera vita. Quiſquis eſt enim, qui oſtendat aliquid in te voluntatis, qui colat, qui domum ventitet, is in amicorum numero eſt habendus.

14. Sed tamen, qui ſunt amici ex cauſa honeſtiore cognationis, aut affinitatis, aut ſodalitatis, aut alicujus neceſſitudinis, his carum & jucundum eſſe, maximè prodeſt. Deinde, ut quiſque eſt intimus, ac maximè domeſticus, ut is amet, & quàm ampliſſimum eſſe te cupiat, valde elaborandum puto; tum ut tribules, ut vicini, ut clientes, ut denique liberti, poſtremò etiam ſervi tui : nam ferè omnis ſermo ad forenſem famam a domeſticis emanat auctoribus.

15. Denique inſtituendi ſunt cujuſque generis

amici : ad ſpeciem, homines illuſtres honore ac nomine; qui etiamsi ſuffragandi ſtudia non navant, tamen afferunt petitori aliquid dignitatis : ad juſtitiam obtinendam, magiſtratus; ex quibus maximè conſules, deinde tribuni plebis : ad conficiendas centurias, homines excellenti gratiâ. Qui abs te tribum, aut centuriam, aut aliquod beneficium, aut habeant, aut habere ſperent, eos prorſus magnopere compara & confirma : nam per hos annos homines ambitiosi vehementer omni ſtudio atque opere laborarunt, ut poſſent à tribulibus ſuis ea, quæ peterent, impetrare. Hos tu homines quibuſcumque rationibus poteris, ut ex animo atque ex illa ſumma voluntate tui ſtudiosi sint, elaborato.

16. Quòd si ſatis grati homines eſſent, hæc omnia tibi parata eſſe debebant, sicut parata eſſe confido : nam hoc biennio quatuor ſodalitates civium ad ambitionem gratiosissimorum tibi obligaſti, M. Fundanii, Q. Gallii, C. Cornelii, C. Orchinii. Horum in causis ad te deferendis, quidnam eorum ſodales tibi receperint & confirmarint, ſcio : nam interfui. Quare hoc tibi faciendum eſt, ut hoc tempore ab iis, qui debent, exigas, ſæpe commonendo, rogando, confirmando, curando ut intelligant, nullum tempus aliud ſe umquam habituros referendæ gratiæ. Profectò homines & ſpe reliquorum tuorum officiorum, & recentibus beneficiis ad ſtudium navandum excitabuntur.

17. Et omnino, quoniam eo genere amicitiarum petitio tua maximè munita eſt, quod cauſarum defensionibus adeptus es, fac, ut planè iis omnibus, quos devinctos tenes, deſcriptum ac

Digitized by Google

diſpoſitum ſuum cuique munus ſit : & quemadmodum nemini illorum ulla in re umquam moleſtus fuiſti ; sic cura , ut intelligant , omnia te , quæ ab illis tibi deberi putaris , ad hoc tempus reſervaſſe.

VI. Sed quoniam tribus rebus homines maximè ad benevolentiam , atque ad hæc ſuffragandi ſtudia ducuntur , beneficio , ſpe , adjunctione animi , vel voluntate ; animadvertendum eſt , quemadmodum cuique horum generi ſit inſerviendum. Minimis beneficiis homines adducuntur , ut ſatis cauſæ eſſe putent ad ſtudium ſuffragationis ; nedum ii , quibus ſaluti fuiſti , quos tu habes plurimos , non intelligant , si hoc tuo tempore tibi non ſatisfecerint , ſe probatos nemini umquam fore. Quod quum ita ſit , tamen rogandi ſunt ; atque etiam in hanc opinionem adducendi , ut , qui nobis adhuc obligati fuerint , iis vicissim nos obligari poſſe videamur. Qui autem ſpe tenentur , quod genus hominum multò eſt diligentius atque officioſius ; iis fac ut propoſitum ac paratum auxilium tuum eſſe videatur : denique , ut ſpectatorem te ſuorum officiorum eſſe intelligant diligentem ; ut videre te planè atque animadvertere , quantum a quoque proficiſcatur , appareat.

19. Tertium illud genus eſt ſtudiorum voluntarium , quod agendis gratiis , accommodandis ſermonibus ad eas rationes , propter quas quiſque ſtudioſus eſſe tui videbitur , significandâ erga illos pari voluntate , adducendâ amicitiâ in ſpem familiaritatis & conſuetudinis , confirmari oportebit. Atque in iis omnibus generibus judicato & perpendito , quantum quiſque poſſit ; ut ſcias , & quemadmodum cuique inſervias , & quid a quoque exſpectes & poſtules.

20. Sunt enim quidam homines in ſuis vicinitatibus & municipiis gratioſi; ſunt diligentes & copioſi; qui etiamſi antea non ſtuduerunt huic gratiæ, tamen ex tempore elaborare ejus causâ, cui debent aut volunt, facilè poſſunt: his hominum generibus sic inſerviendum eſt, ut ipſi intelligant, te videre, quid a quoque exſpectes; ſentire, quid accipias; meminiſſe, quid acceperis. Sunt autem alii, qui aut nihil poſſunt, aut odio ſunt etiam tribulibus ſuis; nec habent tantum animi, aut facultatis, ut enitantur ex tempore: hos ut internoſcas, videto; ne, ſpe in aliquo majore positâ, præsidii parum comparetur.

VII. Et quamquam partis & fundatis amicitiis fretum ac munitum eſſe oportet; tamen in ipſa petitione, amicitiæ permultæ ac perutiles comparantur: nam in ceteris moleſtiis habet hoc tamen petitio commodi, ut poſſis honeſtè, quod in cetera vita non queas, quoſcumque velis, adjungere ad amicitiam; quibuſcum si alio tempore agas, ut te utantur, abſurdè facere videare: in petitione autem nisi id agas & cum multis, & diligenter, nullus petitor eſſe videare. Ego autem tibi hoc confirmo, eſſe neminem (nisi aliquâ neceſſitudine competitorum alicui tuorum sit adjunctus) a quo non facilè, si contenderis, impetrare poſſis, ut ſuo beneficio promereatur, ſe ut ames, & sibi ut debeas: modò ut intelligat, te magni æſtimare, ex animo agere, bene ſe ponere, fore ex eo non brevem & ſuffragatoriam, ſed firmam & perpetuam amicitiam.

22. Nemo erit, mihi crede, in quo modò aliquid virtutis sit, qui hoc tempus sibi oblatum amicitiæ tecum conſtituendæ prætermittat; præ-

Digitized by Google

ſertim quum tibi hoc caſus afferat, ut ii tecum petant, quorum amicitia aut contemnenda, aut fugienda ſit; & qui hoc, quod ego te hortor, non modò aſſequi, ſed ne incipere quidem poſſint. Nam quid incipiat Antonius homines adjungere, atque invitare ad amicitiam, quos per ſe ſuo nomine appellare non poſſit? mihi quidem ſtultius nihil videtur, quàm exiſtimare eum ſtudioſum tui, quem non noris. Eximiam quamdam gloriam & dignitatem, ac rerum geſtarum magnitudinem eſſe oportet in eo, quem homines ignoti, nullis ſuffragantibus, honore afficiant: ut quidem homo nequam, iners, ſine officio, ſine ingenio, cum infamia, nullis amicis, hominem plurimorum ſtudio atque omnium bonâ exiſtimatione munitum præcurrat, ſine magna culpa negligentiæ fieri non poteſt.

VIII. Quamobrem omnes centurias multis & variis amicitiis cura ut confirmatas habeas. Et primùm, id quod ante oculos eſt, ſenatores equiteſque Romanos, ceterorum ordinum navos homines & gratioſos complectere: multi homines urbani induſtrii; multi libertini in foro gratioſi navique verſantur: quos per te, quos per communes amicos poteris, ſummâ curâ, ut tui cupidi ſint, elaborato; appetito; allegato; ſummo beneficio te affici, oſtendito.

24. Deinde habeto rationem urbis totius, collegiorum omnium, pagorum, vicinitatum: ex iis principes ad amicitiam tuam ſi adjunxeris; per eos reliquam multitudinem facilè tenebis. Poſtea totam Italiam fac ut in animo & memoria tributim deſcriptam comprehenſamque habeas: ne quod municipium, coloniam, præfecturam, locum

denique Italiæ ne quem eſſe patiare, in quo non habeas firmamenti quod ſatis eſſe possit. Perquiras etiam & inveſtiges homines ex omni regione, eoſque cognoſcas, appetas, confirmes; cures, ut in ſuis vicinitatibus tibi petant, & tuâ causâ quasi candidati sint. Volent te amicum, si ſuam a te amicitiam expeti videbunt. Id ut intelligant, oratione, quæ ad eam rationem pertinet, abunde conſequêre.

25. Homines municipales & ruſticani, si nomine nobis noti ſunt, in amicitia ſe eſſe arbitrantur: si verò etiam præsidii ſe aliquid sibi conſtituere putant, non amittunt occasionem promerendi. Hos ceteri, & maximè tui competitores ne norunt quidem: tu & noſti, & facilè cognoſces; sine quo amicitia eſſe non poteſt. Neque id tamen ſatis eſt, tametsi magnum eſt, si non conſequatur ſpes utilitatis atque amicitiæ, ne nomenclator ſolùm, ſed amicus etiam bonus eſſe videare. Ita, quum & hos ipſos, propter ſuam ambitionem qui apud tribules ſuos plurimùm gratiâ poſſunt, tui ſtudioſos in centuriis habebis, & ceteros, qui apud aliquam partem tribulium, propter municipii, aut vicinitatis, aut collegii rationem valent, cupidos tui conſtitueris, in optima ſpe eſſe debebis.

26. Jam equitum centuriæ multò faciliùs mihi diligentiâ poſſe teneri videntur. Primùm cognoſcis equites; pauci enim ſunt; deinde adepti: multò autem faciliùs illa adoleſcentulorum ætas ad amicitiam adjungitur: deinde habes tecum ex juventute optimum quemque & ſtudiosissimum humanitatis: tum autem, quòd equeſter ordo tuus eſt, ſequentur illi auctoritatem ordinis, si abs te adhibebitur ea diligentia, ut non ordinis ſolùm vo-

Digitized by Google

luntate, ſed etiam ſingulorum amicitiis eas centurias confirmatas habeas. Jam ſtudia adoleſcentulorum in ſuffragando, in obeundo, in nuntiando, in aſſectando, mirificè & magna & honeſta ſunt.

IX. Et quoniam aſſectationis mentio facta eſt; id quoque curandum eſt, ut quotidianâ cujuſque generis, & ordinis, & ætatis utare frequentiâ. Nam ex ea ipsa copia conjectura fieri poterit, quantum sis in ipſo campo virium ac facultatis habiturus. Hujus autem rei tres partes ſunt: una *Salutatorum*, quum domum veniunt; altera *Deductorum*; tertia *Aſſectatorum*. In *Salutatoribus*, qui magis vulgares ſunt, & hac conſuetudine quæ nunc eſt, plures veniunt, hoc efficiendum eſt, ut hoc ipſum minimum officium eorum tibi gratissimum eſſe videatur. Qui domum tuam venient, iis significato te animadvertere; & eorum amicis, qui illis renuntient, oſtendito; ſæpe ipsis dicito: sic homines ſæpe, quum obeunt plures competitores, si videant unum eſſe aliquem, qui hæc officia maximè animadvertat; ei ſe dedunt; deſerunt ceteros; minutatim ex communibus proprii, ex fucosis firmi ſuffragatores evadunt.

28. Jam illud teneto diligenter, si eum, qui tibi promiſerit, audieris fucum, ut dicitur, facere velle, aut ſenſeris; ut te id audiſſe, aut ſcire diſſimules. Si quis tibi ſe purgare volet, quòd ſuſpectum ſe eſſe arbitretur; affirmes, te de illius voluntate numquam dubitaſſe, nec debere dubitare: is enim, qui ſe non putat ſatisfacere, amicus eſſe nullo modo poteſt. Scire autem oportet, quo quiſque animo sit; ut & quantum cuique confidas, conſtituere poſſis. Jam *Deductorum* officium

quò majus eſt, quàm ſalutatorum, hòc gratius tibi eſſe ſignificato atque oſtendito; & quoad ejus fieri poterit, certis temporibus deſcendito: magnam affert opinionem, magnam dignitatem quotidiana in deducendo frequentia.

29. Tertia eſt ex hoc genere aſſidua *Aſſectatorum* copia: in ea quos voluntarios habebis, cura ut intelligant, te ſibi in perpetuum ſummo beneficio obligari: qui autem tibi debent, ab iis planè hoc munus exige, qui per ætatem ac negotium poterunt, ipſi tecum ut aſſidui ſint; qui ipſi ſectari non poterunt, neceſſarios ſuos in hoc munere conſtituant. Valde ego te volo, & ad rem pertinere arbitror, ſemper cum multitudine eſſe. Præterea magnam affert laudem & ſummam dignitatem, si ii tecum erunt, qui a te defensi, & qui per te ſervati ac judiciis liberati ſunt. Hæc tu planè ab iis poſtulato, ut, quoniam nullâ impensâ per te alii honeſtatem, alii ſalutem ac fortunas omnes obtinuerunt, nec aliud ullum tempus futurum sit, ubi tibi referre gratiam poſſint, hoc te officio remunerent.

X. Et quoniam in amicorum ſtudiis hæc omnis ratio verſatur; qui locus in hoc genere cavendus sit, prætermittendum non videtur. Fraudis, atque insidiarum, & perfidiæ plena ſunt omnia. Non eſt hujus temporis perpetua illa de hoc genere diſputatio, quibus rebus benevolus & simulator dijudicari poſſit: tantùm eſt hujus temporis admonere. Summa tua virtus eoſdem homines, & simulare tibi ſe eſſe amicos, & invidere coegit. Quamobrem Ἐπιχάρμειον illud teneto: *nervos atque artus eſſe ſapientiæ, non temerè credere.* Et quum tuorum amicorum ſtudia conſtitueris, tum

Digitized by Google

etiam obtrectatorum atque adverſariorum ratio-nes & genera cognoſcito.

31. Hæc tria ſunt : unum ex iis, quos læſiſti ; alterum, qui sine cauſa non amant ; tertium, qui competitorum valde amici ſunt. Quos læſiſti, quum contrà eos pro amico diceres, his te purgato planè ; necessitudines commemorato ; in ſpem adducito, te in eorum rebus, si ſe in amicitiam contulerint, pari ſtudio atque officio futurum. Qui sine cauſa non amant, eos aut beneficio, aut ſpe, aut significando tua erga illos ſtudia futura, delinito, dans operam, ut de illa animi pravitate deducas. Quorum voluntas erit abs te propter competitorum amicitias alienior, his quoque eâdem inſervito ratione, quâ ſuperioribus ; &, si probare poteris, te in eos ipſos competitores tuos benevolo eſſe animo, oſtendito.

XI. Quoniam de amicitiis conſtituendis ſatis dictum eſt ; dicendum eſt de illa altera parte petitionis, quæ in populari ratione verſatur : ea desiderat *Nomenclationem*, *Blanditiam*, *Assiduitatem*, *Benignitatem*, *Rumorem*, *Spem in republica*. Primùm id, quod facis, ut homines nôris, significa, ut appareat ; & auge, ut quotidie melius fiat : nihil mihi tam populare, neque tam gratum videtur. Deinde id, quod naturâ non habes, induc in animum, ita simulandum eſſe, ut naturâ facere videare : nam comitas tibi non deeſt ea, quæ bono ac ſuavi homine digna eſt : ſed opus eſt magnopere *Blanditiâ* ; quæ, etiamsi vitioſa eſt & turpis in cetera vita, tamen in petitione eſt neceſſaria : etenim, quum deteriorem aliquem aſſentando facit, tum improba eſt ; quum amiciorem, non tam vituperanda : petitori verò neceſſaria eſt, cujus & frons,

Digitized by Google

& vultus, & ſermo, ad eorum, quoſcumque convenerit, ſenſum & voluntatem accommodandus eſt.

33. Jam *Aſſiduitatis* nullum eſt præceptum; verbumque ipſum docet, quæ res ſit. Prodeſt quidem vehementer, nuſquam diſcedere: ſed tamen hic fructus eſt aſſiduitatis, non ſolùm eſſe Romæ, atque in foro, ſed aſſiduè petere; ſæpè eoſdem appellare; non committere, ut quiſquam poſſit dicere, quid ejus ſit, quod conſequi poſſis, si abs te non ſit rogatum, & valde ac diligenter rogatum.

34. *Benignitas* autem latè patet: & eſt in re familiari; quæ quamquam ad multitudinem pervenire non poteſt, tamen ab amicis laudatur, & multitudini grata eſt: eſt in conviviis, quæ fac, & abs te & ab amicis tuis concelebrentur, & paſſim, & tributim: eſt etiam in opera, quam pervulga & communica: curaque, ut aditus ad te diurni atque nocturni pateant, neque foribus ſolùm ædium tuarum, ſed etiam vultu & fronte; quæ eſt animi janua; quæ ſi ſignificant voluntatem abditam eſſe ac retruſam, parvi refert patere oſtium: homines enim non modò promitti ſibi, præſertim quæ a candidato petant, ſed etiam largè atque honorificè promitti volunt.

35. Quare hoc quidem facilè præceptum eſt, ut quod acturus ſis, id ſignifices te ſtudioſè ac libenter eſſe facturum: illud difficilius, & magis ad tempus, quàm ad naturam accommodatum tuam, quod facere non poſſis, ut id haud injucundè neges: quorum alterum eſt boni viri; alterum boni petitoris. Nam, quum id petitur, quod honeſtè, aut ſine detrimento noſtro, promittere non poſſumus (quo modo ſi quis roget, ut cum

Digitized by Google

tra amicum aliquam cauſam recipiamus) bellè negandum eſt, ut oſtendas neceſſitudinem; demonſtres, quàm moleſtè feras; aliis te id rebus exſarturum eſſe, perſuadeas.

XII. Audivi hoc dicere quemdam de quibuſdam oratoribus, ad quos cauſam ſuam detuliſſet, gratiorem ſibi orationem fuiſſe ejus, qui negaſſet, quàm illius, qui recepiſſet. Sic homines fronte & oratione magis, quàm ipſo beneficio reque capiuntur.

36. Verùm hoc probabile eſt. Illud alterum ſubdurum tibi homini Platonico ſuadere; ſed tamen tempori tuo conſulam: quibus enim te propter aliquod officium neceſſitudinis affuturum negaris, tamen ii poſſunt abs te placati æquique diſcedere; quibus autem idcirco negaris, quòd te impeditum eſſe dixeris, aut amicorum negotiis, aut gravioribus causis antè ſuſceptis, inimici diſcedunt; omneſque hoc animo ſunt, ut ſibi te mentiri malint, quàm negare.

37. C. Cotta, in ambitione artifex, dicere ſolebat, ſe operam ſuam, quoad non contra officium rogaretur, polliceri ſolere omnibus; impertire iis, apud quos optimè poni arbitraretur: ideo ſe nemini negare, quòd ſæpè accideret ut is, cui pollicitus eſſet, non uteretur; ſæpè, ut ipſe magis eſſet vacuus, quàm putaſſet: neque poſſe domum ejus compleri, qui tantum modò reciperet, quantum videret ſe obire poſſe: caſu fieri, ut agantur ea, quæ non putaris; illa, quæ credideris in manibus eſſe, ut aliqua de cauſa non agantur: deinde eſſe extremum, ut iraſcatur is, cui mendacium dixeris: id, si promittas, & incertum eſt, & in diem, & in paucioribus: sin

Digitized by Google

autem id neges; & certè abalienes, & ſtatim, & plures: plures enim multò ſunt, qui rogant, ut uti liceat operâ alterius, quàm qui utantur. Quare ſatius eſt, ex iis aliquos aliquando tibi in foro iraſci, quàm omnes continuò domi; præſertim quum multò magis iraſcantur iis, qui negent, quàm ei, quem videant juſtâ causâ impeditum, ut facere, quod promisit, cupiat, si ullo modo possit.

38. Ac, ne videar aberraſſe a diſtributione mea, qui hæc in hac populari parte petitionis diſputem; hoc ſequor, hæc omnia non tam ad amicorum ſtudia, quàm ad popularem famam pertinere. Etsi enim ineſt aliquid ductum ex illo genere, benignè reſpondere, ſtudiosè inſervire negotiis amicorum ac periculis; tamen hoc loco ea dico, quibus multitudinem capere possis: ut de nocte domus compleatur; ut multi ſpe tui præsidii teneantur; ut amiciores abs te diſcedant, quàm acceſſerint; ut quamplurimorum aures optimo ſermone compleantur.

XIII. Sequitur, ut de *Rumore* dicendum sit; cui maximè ſerviendum eſt. Sed quæ dicta ſunt omni ſuperiori oratione, eadem ad celebrandum rumorem valent: dicendi laus; ſtudia publicanorum & equeſtris ordinis; hominum nobilium voluntas; adoleſcentulorum frequentia; eorum, qui abs te defensi ſunt, assiduitas; ex municipiis multitudo eorum, quos tuâ causâ veniſſe appareat; bene homines noſſe; comiter appellare; assiduè ac diligenter petere; benignum ac liberalem eſſe; bene ut omnes loquantur & exiſtiment; domus ut multâ nocte compleatur; omnium generum frequentia adsit; ſatisfiat oratione omnibus, re-

operâque multis; perficiatur, id quod fieri poteſt labore & arte & diligentiâ, non ut ad populum ab iis omnibus fama perveniat, ſed ut in his ſtudiis populus ipſe verſetur.

40. Jam urbanam illam multitudinem, & eorum ſtudia, qui conciones tenent, quæ adeptus es in Pompeio ornando, Manilii causâ recipiendâ, Cornelio defendendo, excitanda nobis ſunt; quæ adhuc habuit nemo, quin idem ſplendorem omnium voluntateſque haberet. Efficiendum etiam illud, ut ſciant omnes, Cn. Pompeii ſummam erga te eſſe voluntatem; & vehementer ad illius rationes, te id aſſequi, quod petis, pertinere. Poſtremò tota petitio cura ut pompæ plena ſit, ut illuſtris, ut ſplendida, ut popularis; ut habeat ſummam ſpeciem ac dignitatem; ut etiam, ſi qua poſſit, in competitoribus tuis exſiſtat, aut ſceleris, aut libidinis, aut largitionis accommodata ad eorum mores infamia.

41. Atque etiam in hac petitione maximè videndum eſt, ut *Spes reipublicæ* bona de te ſit, & honeſta opinio: nec tamen in petendo reſpublica capeſſenda eſt, neque in ſenatu, neque in concione: ſed hæc tibi ſunt retinenda; ut ſenatus te exiſtimet ex eo, quòd ita vixeris, defenſorem auctoritatis ſuæ fore; equites Romani, & viri boni & locupletes, ex vita acta te ſtudioſum otii ac rerum tranquillarum; multitudo, ex eo duntaxat, quòd oratione in concionibus ac judicio popularis fuiſti, te a ſuis commodis alienum non futurum.

XIV. Hæc mihi veniebant in mentem de duobus illis commonitionibus matutinis, quas tibi quotidie ad forum deſcendenti meditandum eſſe

dixeramus : *Novus ſum ; Conſulatum peto*. Tertium reſtat : *Roma eſt*, civitas ex nationum conventu conſtituta ; in qua multæ insidiæ, multa fallacia, multa in omni genere vitia verſantur : multorum arrogantia, multorum contumacia, multorum malevolentia, multorum ſuperbia, multorum odium ac moleſtia perferenda eſt. Video, eſſe magni consilii atque artis, in tot hominum cujuſquemodi vitiis tantiſque verſantem, vitare offensionem, vitare fabulam, vitare insidias ; eſſe unum hominem accommodatum ad tantam morum, ac ſermonum, & voluntatum varietatem. Quare etiam atque etiam perge tenere iſtam viam, quam inſtituiſti ; excelle dicendo : hoc & tenentur Romæ homines, & alliciuntur, & ab impediendo ac lædendo repelluntur.

43. Et quoniam in hoc vel maximè vitioſa eſt civitas, quòd, largitione interpoſitâ, virtutis ac dignitatis oblivifci ſolet ; in hoc fac, ut te bene nôris, id eſt, ut intelligas, eum eſſe te, qui judicii ac periculi metum maximum competitoribus afferre poſſis. Fac, ut ſe abs te cuſtodiri atque obſervari ſciant : quum diligentiam tuam, quum auctoritatem vimque dicendi, tum profectò equeſtris ordinis erga te ſtudium pertimeſcant. Atque hæc ita te volo illis proponere, non ut videare jam accuſationem meditari, ſed ut hoc terrore faciliùs hoc ipſum, quod agis, conſequare. Et planè sic contende omnibus nervis ac facultatibus, ut adipiſcamur, quod petimus.

44. Video, nulla eſſe comitia tam inquinata largitione, quibus non gratis aliquæ centuriæ renuntient ſuos magnopere neceſſarios. Quare, si advigilamus pro rei dignitate ; & si noſtros ad ſummum ſtudium benevolos excitamus ; & si ho-

Digitized by Google

minibus gratiosis ſtudiosiſque noſtri ſuum cuique munus deſcribimus; & si competitoribus judicia proponimus, si ſequeſtribus metum injicimus, diviſores ratione aliquâ coercemus; perfici poteſt, ut largitio aut nulla fiat, aut nihil valeat.

45. Hæc ſunt, quæ putavi non meliùs ſcire me, quàm te; ſed faciliùs his tuis occupationibus colligere unum in locum poſſe, & ad te perſcripta mittere: quæ tametsi ita ſcripta ſunt, ut non ad omnes, qui honores petant, ſed ad te propriè, & ad hanc tuam petitionem valeant; tamen tu si quid mutandum eſſe videbitur, aut omnino tollendum, aut si quid erit præteritum, velim hoc mihi dicas: volo enim hoc commentariolum petitionis haberi omni ratione perfectum.

FINIS.

Digitized by Google

NOTANDA ET CORRIGENDA.

Prior numerus paginam indicat, alter lineam.

7, 1. *Quæcumque poſſent.* Ita cum Grutero Pearcius. Vulgò *quæcumque eſſent*, quod ſanè jactantiùs quàm veriùs diceretur.

Ibid. 15. *Scientiæ cogitatione.* Ita plures mſſ. Alii, *ſcientiâ & cogitatione*, minùs nervosè, inquit Gruterus.

11, 23. *Quæcumque ſit propoſita.* Ita quidem codices: ſed plures editi habent *poſita*, & ſic ſolet Tullius.

19, 9. *Manu' conſertum*, pro *manus*, detractâ litterâ *s* ex more Ennii, cujus hæc ſunt verba, & veterum poetarum. Pearcius dedit *manum conſertum.*

Ibid. 14. *Jure ſuo phyſici vindicarent.* Ita e mſſ. & editis veteribus Pearcius. Recentiores dederunt *in ſuo genere phyſici, vindicarentque.*

20, 28. *Charmadas.* Ita hoc loco, & tribus ſequentibus, reſtituit Pearcius, duobus mſſ. auctoribus, & aliis eódem alludentibus. Priùs legebatur *Carneades*, quod abſurdum: neque enim Craſſus aut Antonius Carneadem videre potuerunt, neque de eo tamquam de homine quem viderint, ſed de quo audierint, loquuntur.

21, 4. *Peripatetici Critolai Diodorus.* Ita Gruteri & Pearcii codices. Inepta eſt vulgata Lectio, *Peripatetici Critolaus & Diodorus*: quis enim credat, ad annum urbis 643 quo Craſſus quæſtor fuit, vixiſſe Critolaum, qui ſenex unà cum Carneade & Diogene Legatus Romam venit anno urbis 599.

Digitized by Google

26, 16. *Atque ſumendum.* Ita Jac. Gronovii & Pearcii codices. Vulgò *& aſſumendum.*

28, 27. *Quàm ipſe, illa ſcire.* Ita mſſ. & Pearcius. Vulgò *quàm ipſe ille ſcire.*

36, 20. *Huic ille reſpondebat.* Voculam *ille* omittunt vulgati, quam reſtituit Pearcius.

38, 11. *Quibus dicere.* Locus corruptus. Lambinus Hotomani conjecturam ſequutus, dedit, *quibus adjicere.*

44, 29. *De me promiſiſſe.* Ita plures mſſ. Gronovio & Pearcio inſpecti. Vulgati, *a me promſiſſe.*

46, 16. *Naturæ muneribus.* Hæc verba in vulgatis membro ſuperiori anneċtuntur.

57, 13. *Atque id egiſſe.* Locus corruptus. Lambinus emendabat, *atque in artem redegiſſe,* aut *digeſſiſſe.*

59, 20. *Quum remiges inhibuerunt.* Lambinus & Pearcius edidere *ſuſtinuerunt*, monente, ut exiſtimant, ipſo Cicerone, quem vide Lib. 13. ad Atticum, Epiſt. 21. ubi tamen Cicero loquitur de quodam loco Philoſophicorum, in quo, pro *ſuſtinere* aſſenſionem, repoſuerat, admonitu ipsius Attici, *inhibere.* Alia videtur eſſe hujus loci ratio.

64, 6. *Ain' tu.* Ita Lambinus, quod firmant Gruteri & Pearcii codices. Vulgò *an tu.*

71, 3. *Memoriâ eſſet proditum.* Lege *memoriâ ſic eſſet proditum.*

91, 14. *Quem hominem probè.* Addunt vulgati *noſſe &*, quas voces ignorant Gruteri & Pearcii codices.

94, 29. *Quum indotatam eſſe.* Addunt vulgati, *atque incomitatam*, quas voces ignorant Pearcii codices.

Digitized by Google

98, 12. *Juris incontroverſi.* Ita Lambinus & Pearcius. Alii, *juris in controverſiis*, & sic mſſ.

104, 2. *Quum ipsi sint peritissimi.* Lambinus dedit *imperitissimi* e conjectura, quam probat Pearcius.

112, 7. *Quamquam non ita.* Negationem Gruterus, & qui eum ſequuntur, malè ejiciunt, quam reſtituit Pearcius.

117, 24. *Ita me frater exoravit, ne ipſum quidem.* Ita Gruteri codex, quem ſequitur Pearcius. Vulgati, *ita frater exoravit meipſum, non quidem.*

120, 16. *Aut inopportunum tempus.* Ita Lambinus & Pearcius e mſſ. Vulgò *aut importunum.*

121, 21. *Ut, quemadmodum... sic noſtri animi... geſtiunt, ac... cupiant.* Vel delenda vocula *ut* cum Lambino, vel legendum, monente Pearcio, *geſtiant, ac... cupiant.*

128, 15. *Veſtrum hoc totum.* Lege, *veſtrum eſſe hoc totum.*

131, 10. *Quamvis egregia sint.* Ita e ſuis Pearcius. Vulgati, *quamvis exigua sint.*

133, 6. *Hique etiam nunc.* Ita cum Pearcio e mſſ. dedimus pro vulgato *ii qui etiam nunc.*

136, 13. *Cantu.... colorari.* Celeberrimus Rollinus obſervat vix poſſe has voces ex rebus omnino diſparibus tranſlatas conjungi, aut cantum dici de ſcriptis. Locus eſt corruptus.

137, 6. *Ne quid veri.* Adde vocem omiſſam, *deinde ne quid veri.*

138, 3. *Aut monita.* Ita Gulielmii codices, pro vulgato *admonita.*

145, 3. *Neminem poſſe.* Vulgati addunt vocem *aptè*, quam ignorant codices Pearcii.

Digitized by Google

147, 14. *Tentabo quid eum deceat.* Pronomen *eum* cum Pearcio delevimus, volentibus mſſ. Infrà cum eodem Pearcio, & Jac. Gronovio dedimus, *omnia ſummè fecerit*, ubi vulgati *omnia ſumma.*

150, 8. *Fuſius.* Ita quidem codices & editi. Quidam tamen habent *Fusius.* Sed hîc & Libro 3, 5°. & de Claris Oratoribus 182 & 222 legendum videtur *Furius.* Notum eſt ex Quinctiliano 1, 4. *Valesios*, & *Fusios*, in *Valerios & Furios* veniſſe.

156, 26. *Definiatur.* Ita, teſte Grutero Pal. 2, ut volebat Manutius. Vulgò *uterque definiat.* Sed vocem *uterque* ignorant codices.

158, 6. *Quum plura.* Vulgati mendosè *complura.* Emendavit Pearcius e mſſ.

171, 1. *Vel acutè deſcribere.* Ita Pearcius, & sic codices & veteres editi: ineptè vulgati, *vel aptè deſcribere.*

172, 25. *Intra quas venere & perveſtiges.* Ita rectè Manutius & Gruterus, quos ſequitur Pearcius: hîc enim verba a venatione transferuntur. Vulgò, *intra quas venire debeas, ut perveſtiges.*

177, 6. *Nam omne quod eloquimur, eloquimur sic.* Alterum *eloquimur*, prætermiſſum a librario, ut ſæpe fit, quum idem verbum geminatur, reſtituit Petrus Faber, idque ſententia poſtulat, ut vidit Pearcius.

187, 14. *Aut ſperent.* Vulgò *aut ſpernant.* Emendarunt e mſſ. Lambinus & Pearcius. Iidem paulò pòſt dederunt e ſuis codicibus *deducantur*, pro vulgato *adducantur.*

188, 17. *Inclinantem impellere.* Debemus eruditissimo & celeberrimo viro Joan. Bapt. Crevier hanc emendationem, quam hujus loci ſententia flagitat, & adſtruunt ipſa Ciceronis verba, *si ſe*

dant, & quò impellimus inclinant. Vitioſa eſt, & a correctoris manu profecta vulgata lectio, *inclinantem erigere.*

199, 28. *Æquabilitatem communis juris.* Vocem *communis* cum Lambino & Pearcio delevimus. Infrà cum iiſdem dedimus, *non eſſe tanta ulla merita*, pro vulgato *non eſſe tanti.*

201, 11. *Aliquid inflandum eſt.* Ita Pearcius e conjectura Gulielmii. Plerique codices habent *influendum.* Gruterus dedit *inflammandum*, Lambinus *infundendum.*

202, 24. *Inferenda.* Vox corrupta. Valkerus e conjectura reponebat *infirmanda.* Pearcius mallet *efferenda.* Hoc eſt vincenda, ſuperanda, & ſic in ſuis libris legebant Car. Stephanus & Calepinus.

205, 15. *Minimè.* Addunt vulgati, *mirum*, quam vocem auctoritate duorum mſſ. rectè delevit Pearcius.

215, 7. *Scurrile ridiculum.* Ita e ſuis codicibus Pearcius. Alii, *ſcurrile judicium.*

217, 7. *Me a te circumveniri.* Pearcius cum Stephano & Lambino dedit, *me a te non conveniri, ſed circumveniri.*

221, 28. *Certè negaram.* Ita ex uno codice Pearcius. Alii *certè negaras.*

222, 32. *L. Ælius Lamia.* Ita legendum eſſe monuit Urſinus: & ſic habent duo codices Pearcii. Vulgò, *L. Helvius Lamia.*

224, 29. *Tito Pinario.* Vulgò, *Teſtio Penario.* Urſinum ſequimur. Pearcius conjicit *Teſti Pinario.*

232, 9. *Et jocus eſt familiaris.* Hîc Turnebus e libris veteribus emendat, & ſenarium agnoſcit: *Eſt jocus, eſt familia; ſapiens ſi algebis tremes.*

236, 20. *Tectiſſimum.* Ita Lambinus & Pear-

Digitized by Google

cius ex quibuſdam ſuis. Gruterus maluit *rectiſſimum* : Clericus *cautiſſimum* : alii *lectiſſimum*.

237, 27. *Apud Græcos fertur*. Ita Pearcius. Vitiosè vulgati. *Ut apud Græcos*.

244, 26. *Non vis potiùs, quàm*. Ita Pearcii mſſ. & Gruteri. Vulgati, *non vis potiùs, ſed*.

247, 7. *Nolle videantur*. Ita eorumdem Gruteri & Pearcii codices. Vitiosè vulgati, *velle videantur*.

255, 7. *Qui eas in ſe habent*. Voculas *in ſe* ignorant codices Pearcii.

Ibid. 17. *Ferunt enim aures*. Ita Victorius emendabat, & firmant Pearcii codices. Vitiosè vulgati, *feriunt enim aures*.

259, 13. *Unde diſcas*. Ita rectè Pearcius ex mſſ. quibuſdam ſuis. Vulgò *unde dicas*.

260, 8. *Affigi*. Ita Pearcius. Vulgò *effingi*.

273, 20. *Audierit . . . poſſit*. Mallet Pearcius, *audierint . . . poſſint*.

275, 21. *Eſt etiam*. Legendum videtur cum Pearcio, *eſt tamen*.

280, 25. *In verbis & in ſententiis eligendis, quàm eum, labor, &c*. Ita codices & veteres editi. Lambinus, & Pearcius ex unico codice minùs rectè, *in verbis, quàm in ſententiis eligendis labor*.

285, 25. *Videtur imitari*. Ita Manutius, & veteres editi, quos ſequitur Pearcius. Vitiosè vulgati, *videris imitari*.

294, 27. *At tandem*. Ita Lambinus & Clericus, pro vulgato, *attamen*.

297, 10. *Uſque ad Socratem*. Ita Manutius & Lambinus ex mſſ. Alii mendosè, *uſque ad Iſocratem*, quos tamen ſequitur Gruterus, ne ſcil. Lambini ſententiæ accedat.

Digitized by Google

298, 8. *Quantum ipſe forſitan.* Voculam *ipſe*, malè hîc ex verſu præcedenti repetitam, rectè delevit Pearcius.

300, 15. *In utramque partem ſententiam.* Ita Gruteri & Pearcii codices. Vox *partem* malè omittitur in vulgatis.

301, 6. *Nemo rhetorum iſtorum.* Vulgò *oratorum.* Emendavit Pearcius. Hîc enim agitur de Corace & Pamphilo.

303, 18. *Cuivis ſatis aſper.* Mſſ. habent, *cujus*, aut *causis*, aut *cuivis*. Ultimum cum Lambino & Pearcio ſequimur. Gruterus maluit *civis*.

313, 1. *Utuntur.* Nempe *rhetores*, quæ vox fortaſſe excidit.

316, 13. *In utriuſque diſputatione.* Ita e mſſ. ſuis Pearcius. Vulgati *in utriſque diſputationibus*.

322, 29. *At utroque in genere.* Primam vocem ignorant Pearcii codices.

325, 31. *Philocteta.* Vulgò, *de Philocteta.* Codices Pearcii ſequimur.

333, 3. *Iſte circumveſtit.* Mallet Pearcius *is ſe.*

Ibid. 27. *Sumpta ratione eſt.* Vitiosè in vulgatis, *ſummâ ratione eſt.*

334, 20. *Lumen radiatum.* Muretus variarum lectionum 11, 9. legendum putat, *radiantis*, quo nomine ſolem vocabant poëtæ veteres. Vide Oratore ad Brutum, 172.

338, 6. *Qui fuimus.* Ita codices & editi præter Pearcium, qui metri causâ legit *fuvimus*: quâ voce uſi ſunt Plautus & Lucretius.

339, 12. *Endo pavimento.* Vide Oratore 149.

343, 3. *Quàm caverna.* Ita cum pluribus mſſ. Pearcius. Alii, *quàm carinæ*, aut *carina*.

353, 11. *Et ab re digreſſio.* Ita e pluribus ſuis

Digitized by Google

Pearcius. Alii *ab re non longa digreſſio* : ſed infrà appellatur *declinatio brevis a propoſito.*

354, 12. *Effrenatio.* Ita e ſuis Pearcius, ut figura ſit a præcedenti diſtincta. Alii legunt *effrenatior*, & ad vocem liberam referunt.

372, 28. *Volui id quidem efficere certè.* Voces *id* & *efficere*, tamquam ab indocta manu profectas, delebat Gulielmius.

374, 29. *Auſim.* Ita regius codex, cujus excerpta habuimus, & ſic volebat Gulielmius, pro vulgato, *auſus ſim.*

380, 2. *Quam nemo, meo quidem judicio, eſt poſtea conſecutus.* Ita idem codex regius pro vulgato, *quam nemo quidem, meo judicio, eſt poëta conſecutus.*

388, 24. *De plebe conſulem.* Vulgò *de plebe conſules.* Regius codex habet quod dedimus; idque Lambinus olim præceperat.

394, 6. *Ut aptior ſit oratio.* Ita regius codex non ut vulgò, *& aptior ſit oratio.*

395, 30. *Poſt Romam autem conditam.* Leve eſt, ſed hic eſt ordo verborum in regio codice.

401, 4. *In Silva ſila.* Ita legit Turnebus ex mſſ. in quibus mendosè ſcribitur *in ſilva ſua.* Alii maluerunt *in ſilva Scantia*; quæ lectio longiùs abit a codicibus.

Ibid. 24. *In dicendo fortior.* Alii *ornatior.* Vox eſt in mſſ. *corrupta.* Gronovius ſuſpicatur legendum *in dicendo altior.* Infrà pro vulgatorum *comperendinatûs*, dedimus ex codice regio *comperendinatum* : & ſic volebat Corradus.

404, 17. *Plerumque contingit.* Ita codex regius. Vulgati *contigit.*

410, 22. *Quod tribuebat.* Ita dedimus ex codice

ce

Digitized by Google

ce regio. Vulgati minùs rectè, *quæ tribuerat.*

413, 26. *Scis tamen eſſe exile.* Ita plerique codices, idque prætulimus vulgato, *ſed tamen exile.*

421, 10. *Sed hæc mea culpa eſt.* Ita libri veteres. In quibuſdam editis legitur, *ſed nec mea culpa eſt:* quam lectionem a Rivio profectam arripuit Lambinus; ſed id rectè Corrado videtur ita sine joco frigidè dici, ut ne cum joco quidem ſatis probari possit.

426, 6. *Verſabatur.* Vulgò *vertebatur.* Sequimur codicem regium.

436, 6. *Qui ſcriptitavit orationes multis.* Ita rectè codex regius. Alii, librariorum errore non inſolito, hăbent *orationes multas.* Vide infrà 206.

449, 18. *Ab integro.* Dedimus ex regio codice *de integro.*

454, 30. *Illuminatam.* Grutero non diſplicet Lambini conjectura reponentis *illiminatam.*

465, 30. *Et cetera.* Dele conjunctionem.

469, 11. *Quasi ſecundarum.* Scil. *partium.* Vox a theatro ſumpta. Ita omnes libri veteres, quos Lambinus ſecutus eſt. Gruterus, invitis codicibus, maluit *ſecundarius.*

471, 5. *Nihil in causis verſati.* Rivius & Lambinus reponunt *nonnihil.*

472, 15. *Quum liceat.* Rectum videtur, *quantùm liceat.*

473, 9. *Queri poſſet.* Ita codex regius, pro vulgato, *queri possit.*

474, 8. *Nunc pro relicto eſt habendum.* Lambinus reponit, *non pro derelicto.* Quid si legamus cum nota interrogationis, *num pro relicto eſt habendum?* hoc eſt, pro re, quæ relicta & negligenda sit.

Digitized by Google

476, 29. *A. C. Rusio.* Pighii veriſimilis conjectura reponentis, *a C. Erucio*, qui accuſator Roſcii Amerini.

479, 31. *Nec augeamus dolorem.* Hanc regii codicis lectionem prætulimus vulgatæ, *ne augeamus.*

485, 16. *Sic ageres? præſertim quum iſtâ eloquentiâ aliorum &c.* Lambinus levi tranſpoſitione locum reſtituit: *sic ageres, præſertim iſtâ eloquentiâ? quam aliorum &c.*

487, 3. *Hunc nomen honoris, non honorem, adeptum puto.* Hic eſt vocum ordo in regio codice, melior quàm in vulgatis; *hunc nomen honoris adeptum, non honorem puto.*

495, 10. *Pepuliſti.* Ita Victorius e mſſ. in quibus vitiosè ſcribitur, *depuliſti.* Manutius & Lambinus dederunt *detuliſti*, quod rectè improbant Gronovii.

503, 13. *Corporis.* Vitiosè in pleriſque editis legitur *corporis.*

510, 16. *Ab armatorum impetu.* Lambinus maluit *ab amatorum impetu.*

512, 15. *Ut numerarer in multis.* Hæc mutila eſſe, nemo non videt: pauca tamen deeſſe videntur.

515, 5. *Quòd magis eſt tractatum a Latinis.* Quum poëma magis tractatum ſit a Latinis. Ita lectionem omnium mſſ. interpretatur Turnebus. Muretus verba refert ad poëma dithyrambicum, & e conjectura reponit, *quod magis eſt tractatum a Græcis, quàm a Latinis.*

518, 5. *Sed qui eatenus valuerunt.* Ita Gulielmius ex quibuſdam mſſ. Alii mendosè, *ſed quatenus valuerunt*, quæ eſt vulgata lectio.

521, 27. *Cum Placidejano.* Leve eſt; ſed ita gladiatorem hunc vocat Horatius ſatir. 2, 7. vulgò Pacidiano.

522, 6. *Nec Andromacham igitur.* His Vict. Manut. & Gruterus præponunt, *iidem Andriam &c.* quam verborum trajectionem ſuſtulit Lambinus.

Ibid. 22. *Qui a ſenatu, in ſenatu: Demoſthenes.* Ita ex emendatione Mureti & Fabri edidit Olivetus; & hanc lectionem confirmant verba ipſa legis Atticæ, quam hîc Cicero reſpicit. Vulgati prorſus mendosè, *quia in ſenatu Demoſthenes.*

525, 6. *Addiſceres.* Vulgò *adjicerem.* Sequimur Lambinum, qui in duobus mſſ. legi teſtatur, *addiſcerem.* Veteres editi habent *adjiceres.*

526, 9. *Habes enim ea, quæ novi.* Quæ mihi nota ſunt. Ita Muretus, deletâ voce *habuerunt*, quam de ſuo librarii addiderant. Hac retentâ Lambinus negationem inſerit: Facciolatus pro *novi* reponit *nulli*, uterque parum feliciter.

527, 7. *Nam P. Galbam.* Vulgò, *jam.* Muretum & Lambinum ſequimur.

Ibid. 24. *De machinis.* De cataſta, ubi ſervi vendebantur. Palermus legebat, *decem drachmis emit.*

Ibid. 29. *Primùm nobilitate eadem, &c.* Ex Puteani emendatione locum hunc dedimus, in mſſ. & editis vulgò corruptiſſimum: *primùm nobilitate eadem quâ Catilina. Num majore? non, ſed virtute: quamobrem, quod inanius, umbram, &c.* Puteano præiverat Muretus, ſed in extremis hæſerat.

528, 12. *Vitibus.* Vulgò, virgis. Correxit Turnebus e mſſ.

529, 23. *Quin te dignum arbitretur.* Ita Turnebi codices. Vulgati habent, *qui non te dignum &c.*

530, 9. *Eſſe non amicos.* Ita Turnebus. In vulgatis deeſt particula negans.

Ibid. 29. *Et quàm ampliſſimum.* Ita Muretus & Turnebus. Alii *fideliſſimum*, aut *feliciſſimum.*

Digitized by Google

531, 6. *Qui abs te tribum aut centuriam &c.* Ita ut dedimus, habet Turnebi vetus liber, multò integriùs, quàm in vulgatis, *qui tribuent centuriam, quòd abs te beneficium &c.*

Ibid, 21. *Orchinii*, Cujus mentio eſt in Cluentiana. Ita Turnebus pro vulgato *Orcinini.* Infrà cum eodem Turnebo dedimus, *ab iis qui debent.* Vulgò *ab iis quod debent.*

532, 1. *Et quemadmodum nemini illorum ulla in re umquam, &c.* Ita Muretus & Turnebus, pro vulgato, *& quemadmodum, quod memini, nulla in re illis umquam, &c.*

533, 1. *In ſuis vicinitatibus.* Vulgò, *civitatibus.* Emendavit e ſuo codice Turnebus.

534, 4. *Non modò aſſequi.* Vulgati malè, & invitis codicibus, *non modò non aſſequi.*

Ibid. 13. *Ut quidem homo nequam, iners.* Ita Turnebus & Gulielmius. Vulgati, *itaque ut homo iners.*

Ibid. 32. *Tributim deſcriptam.* Ita Turnebi liber. Vulgò, *tibi diſtributam.*

535, 8. *Abunde conſequere.* Ita Gronovii codices. Turnebi liber habet, *habenda conſequere.* Quidam editi omittunt vocem *abunde.*

Ibid. 24. *Aut vicinitatis.* Ita codices. In editis malè *aut civitatis.*

Ibid. 27. *Primùm cognoſcis equites .... deinde adepti ... deinde habes.* Ita Turnebiani codices. Vulgati ex correctoris manu, *primùm cognoſcendi ſunt equites ..... deinde adipiſcendi ..... deinde habebis.*

536, 26. *Audieris fucum ... facere velle, aut ſenſeris.* Ita Turnebus. Vulgati omittunt vocem *audieris.*

Digitized by Google

538, 9. *Officio futurum.* Addunt vulgati, *ſponde-to.* Quam vocem ignorat Turnebi vetus liber. Infrà ex eodem libro dedimus *inſervito ratione*, pro vulgato, *inſervi oratione.*

539, 5. *Nuſquam diſcedere.* Ita mſſ. vulgati, *nuſquam deeſſe.*

Ibid. 10. *Si abs te non sit rogatum.* Rectè Palermus delet negationem.

Ibid. 30. *Haud injucundè neges.* Ita proximè ad ſuum codicem Turnebus. Lambinus multis additis legit, *ut id aut jucundè promittas, aut ingenuè neges.*

540, 3. *Exſarturum.* Eſt a Lambino, probatque Muretus : neque tamen Grutero diſplicet Turnebiani codicis lectio, *exauctūrum.* Malè editi veteres *exacturum.*

541, 6. *Iis qui negent, quam ei quem videant.* Ita Mureti liber. Vulgati, *ei qui neget, quàm iis &c.*

Ibid. 32. *Bene ut omnes loquantur, & exiſtiment.* Ità Turnebi codices. Vulgò, *bene omnes loqui & exiſtimare.*

Digitized by Google

INDICULUS AUCTORUM,

Quos in lucem edidit J. Barbou, quorumque Editio locupletatur quum egregiis diagrammatibus, tum emendatiſsimis viticulis, a celebratiſsimo D. Cochin, aliiſque celeberrimis Magiſtris exaratis.

Catullus, Tibullus & Propertius, *in*-12.
Lucretius, *in*-12.
Virgilius, 3 *vol. in*-12.
Horatius, *in*-12.
Juvenalis & Perſius, *in*-12.
Phædri Fabulæ, *in*-12.
Martialis Epigrammata, 2 *vol. in*-12.
Bezæ, Mureti & J. Secundi, Juvenilia, *in*-12.
Sarcotis, Carmen P. Maſenio Auct. *in*-12.
Plauti Comœdiæ, 3 *vol. in*-12.
Sarbievii, Casimiri, Carmina, *in*-12.
P. Desbillons Fabulæ, *in*-12.
Cæſaris Commentaria, 2 *vol. in*-12.
Cornelius Nepos, *in*-12.
Salluſtius, *in*-12.
VelleïusPaterculus, *in*-12.
Eutropius, *in*-12.
Quintus Curtius, *in*-12.

Digitized by Google

Cornelius Tacitus, 3 *vol. in*-12.
Seleſta Senecæ philoſophi Opera, *in*-12.
Imitatio Chriſti, ex recensione J. Valart, *in*-12.

SUB PRELO.

Ciceronis Opera, *in*-12.
Juſtinus, *in*-12.
Novum Jeſu-Chriſti Teſtamentum, *in*-12.
Plinii Naturalis Hiſtoria, *in*-12.
Titus Livius, *in*-12.

Reliqui Auctores singulis annis ab eodem Bibliopola prelo ſubjicientur.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google